

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

**HEGEMONYA VE MEŞRUIYET KAVRAMLARI
ÇERÇEVESİNDE AMERİKAN MÜDAHALECİLİĞİ:
KORE VE KOSOVA ÖRNEKLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ersin Embel

Ankara-2004

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

**HEGEMONYA VE MEŞRUIYET KAVRAMLARI
ÇERÇEVESİNDE AMERİKAN MÜDAHALECİLİĞİ:
KORE VE KOSOVA ÖRNEKLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ersin Embel

Tez Danışmanı
Doç.Dr.İlhan Uzgel

Ankara-2004

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

**HEGEMONYA VE MEŞRUIYET KAVRAMLARI
ÇERÇEVESİNDE AMERİKAN MÜDAHALECİLİĞİ:
KORE VE KOSOVA ÖRNEKLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Doç. Dr. İlhan Uzgel

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
I. BÖLÜM: TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
A. REALİZME GENEL BAKIŞ.....	8
1. Realizmin/Neorealizmin Temel Özellikleri	8
2. Realizmin/Neorealizmin Eleştirisi	10
B. ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMINDA GRAMSCI	13
1. Eleştirel Kuram ve Gramşici Yaklaşım	13
2. Gramşici Siyasal Teorinin Başlıca Kavramları.....	15
a. Tarihsel Blok Kavramı	16
b. Sivil Toplum ve Devlet (Siyasal Toplum)	16
c. Hegemonya.....	18
3. Gramşici Uluslararası İlişkiler Teorisinde Hegemonya Kavramı.....	21
4. Hegemonya-Meşruiyet İlişkisinde Kurumlaşmanın Yeri	24
C. ASKERİ MÜDAHALE KAVRAMI VE MEŞRUIYET	26
1. Askeri Müdahale Kavramı	26
2. Meşruiyet Gerekçelerinin Tarihsel Gelişimi	27
II. BÖLÜM: SOĞUK SAVAŞ VE BATI BLOKU	31
A. BATI BLOKU'NUN EKONOMİK TEMELLERİ.....	32
1. ABD Ekonomisinin Genel Durumu	34
2. Bretton-Woods Sistemi ve Uluslararası Ekonomi-Politik	36
3. ABD'nin Ekonomik Yardımları ve Marshall Planı	38
B. BATI BLOKU'NUN SİYASAL-İDEOLOJİK TEMELLERİ	42
1. Savaş Ertesindeki Siyasal Durum ve ABD'nin Tavrı	42
2. Çevreleme Politikası	46
C. SOĞUK SAVAŞ'IN HUKUKSAL ÇERÇEVESİ.....	52
1. Birleşmiş Milletler'in Kuruluşu ve İşlevleri.....	53
2. Birleşmiş Milletler'in Yaptırım Kararı Alma Prosedürü.....	56
III. BÖLÜM: KORE SAVAŞI (1950-1953).....	59
A. II. DÜNYA SAVAŞI SONUNDA KORE.....	60
1. Süper Güçlerin Dış Politikasında Kore'nin Önemi.....	60
2. Vesayet Rejimi ve ABD-SSCB İşgali.....	63
a. Savaş Dönemi Konferanslarında Vesayet Rejimi Konusu.....	63
b. ABD-SSCB İşgali ve 38. Paralelin Sınır Olarak Belirlenmesi	65
c. Moskova Konferansı Öncesinde Kore'deki İç Siyasal Gelişmeler	67
B. ÇATIŞMANIN DERİNLEŞMESİ VE SORUNUNUN BM'YE TAŞINMASI.....	72
1. Moskova Konferansı ve Kore'deki Çatışmanın Derinleşmesi.....	72
2. Sorunun BM'ye Taşınması, Seçimlerin Yapılması ve Sonuçları	76
C. KORE'DE SICAK SAVAŞIN BAŞLAMASI VE GELİŞİM AŞAMALARI.....	80
1. Haziran 1950 Öncesindeki Önemli Gelişmeler	80
a. Uluslararası Politikadaki Gelişmeler ve ABD'nin Değişen Pozisyonu	80
b. Kore'de Gerginliğin Tırmanışı.....	82
2. Haziran-Temmuz 1950 Dönemindeki Gelişmeler	84
a. Silahlı Çatışmanın Başlaması.....	84
b. Tepkiler ve BM Mekanizmasının İşletilmesi.....	88
3. Temmuz-Ekim 1950 Dönemindeki Gelişmeler	92
a. Kuzey Kore Güçlerinin Püskürtülmesi	92

b. Kuzey Kore'ye Girilmesi	93
4. "Tümüyle Yeni Bir Savaş": Çin'in Savaşa Girmesi	96
a. ÇHC-ABD Gerginliğinin Artması	96
b. BM Genel Kurulu'nun Etkinliği ve "Barış İçin Birleşme Kararı"	97
c. BM-ÇHC Savaşı'nın Başlaması ve Savaşın Genel Seyri	99
D. KORE SAVAŞI'NIN SONUÇLARI	99
IV. BÖLÜM: SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA ABD HEGEMONYASI VE NATO'NUN KOSOVA MÜDAHALESİ	103
A. SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA ABD HEGEMONYASI	103
1. ABD'nin 1990'lardaki Ulusal Güvenlik Stratejileri	105
2. İnsan Haklarının Yükselişi ve İnsani Müdahale Tartışmaları.....	109
B. YUGOSLAVYA'DA PARÇALANMAYA GİDEN SÜREÇ	116
1. Tito Dönemi'nde Yugoslavya ve Kosova'ya Genel Bakış.....	116
2. Tito Sonrası Dönemde Milliyetçiliğin Yükselişi ve Parçalanma.....	119
C. KOSOVA'DA ETNİK ÇATIŞMANIN GELİŞİMİ.....	121
1. Miloseviç'in İktidara Gelişi	121
2. Rugova ve Pasif Direniş.....	123
3. Kosova Kurtuluş Ordusu'nun Silahlı Mücadeleye Başlaması.....	124
D. ABD VE AB'İN KOSOVA POLİTİKASI	125
E. 1998 YILI GELİŞMELERİ VE SORUNUN ULUSLARARASI PLATFORMDA ELE ALINIŞI.....	130
1. Şiddetin Tırmanması ve Sorunun BM Güvenlik Konseyi'nde Görüşülmesi .	130
2. BM Güvenlik Konseyi'nin Diğer Kararları ve NATO'nun Devreye Girmesi	134
F. NATO MÜDAHALESİ	139
1. "Racak Katliamı" ve Rambouillet Konferansı.....	139
2. NATO'nun Hava Saldırısı	142
G. KOSOVA MÜDAHALESİNİN SONUÇLARI.....	147
SONUÇ	154
KAYNAKÇA.....	162
ÖZET	178
ABSTRACT	179

GİRİŞ

Bir “topyekün savaş” ve yıkım yüzyılı olarak başlayan 20. yüzyıl boyunca, uluslararası politikanın başlıca ilgi alanı güvenlik konusu olmuştur. Bu güvenlik kaygısı dahilinde, uluslararası düzeyde istikrarın tesisi için çok yönlü bir çaba harcanması gerektiği kabul edilmiştir. 19. yüzyıldaki İngiliz üstünlüğüne bağlı olarak yaşanan istikrarın, sanayi devriminin yarattığı yeni güç odakları ve bunların politikaları dahilinde gündeme gelen emperyalizm kampanyasıyla 1870’lerden itibaren yerle bir olması, I. Dünya Savaşı’nın acı anıları, iki savaş arası döneme damgasını vuran 1929 Ekonomik Buhranı ve tabii ki dünyanın ideolojik bölünmesi, bu bilinci destekleyen unsurlar olarak sayılabilir.

II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan “yeni dünya düzeni”, işte bu temel güvenlik ve istikrar güdülenmesi üzerine oturtulmuştur. Savaş sırasında, faşizm tehlikesine karşı kısa erimli bir koalisyon oluşturan liberal-kapitalist cephe ile henüz yalnızca Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği’nden (SSCB) oluşan komünist cephenin, uzlaşmaz programları nedeniyle, savaşın hemen bitiminden itibaren yolları ayırması, pratikte de bölünmüş bir dünyayı ve Soğuk Savaş* adı verilen dönemi ortaya çıkarmıştır. Bu bölünme, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve SSCB arasında bazı davranış kalıplarının ve kuralların yerleşerek dünyanın tümüne ilişkin bir çerçeve oluşmasını sağlamıştır. Blok-içi ilişkilerde fiili bir serbestiye sahip olan süper güçlerin karşı-bloka açıktan müdahale imkanı, Birleşmiş Milletler şemsiyesi altında uluslararası güvenliğin belirli bir kurumsal yapıya kavuşturulması projesi dahilinde engellenmiştir. Böylece, devletlerin eşit egemenliği ve içişlerine karışmama ilkeleri, uluslararası hukukun Westphalia’dan sonra, yeniden güçlü bir biçimde gündeme getirdiği temel kriterler haline gelmiştir. Öte yandan, nükleer silahların yarattığı “dehşet dengesi” içinde, birbirleriyle doğrudan karşılaşmaktan kaçınan ABD ve SSCB, mevcut nüfuz alanlarını korumak ve geniş anlamda güvenli bir jeopolitik coğrafya yaratmak amacıyla, özellikle Asya kıtasında dolaylı bir mücadele vermişlerdir. Bu bağlamda, Kore Savaşı (1950-1953), Vietnam Savaşı (1954-1973), Afganistan müdahale-

* Soğuk Savaş kavramı esas itibarıyla, II. Dünya Savaşı’nın hemen sonrasında başlayıp Stalin’in 1953’teki ölümüne kadarki dönem için kullanılmaktadır. Öte yandan, çeşitli inişler ve çıkışlarla ABD ve SSCB arasındaki çatışmanın, SSCB dağılana kadar sürdüğü görüşünden hareketle, bu çalışmada Soğuk Savaş kavramı 1945-1991 arasındaki dönemi kapsar biçimde kullanılacaktır.

si(1979-1988) başta olmak üzere, Soğuk Savaş boyunca birçok bölgesel çatışma yaşanmıştır.

Soğuk Savaş döneminde blok-içi ilişkilere bakıldığında, iki tarafın da kendi sistemleri dahilinde ekonomik, siyasi ve askeri kurumlaşmaya gittiği görülmektedir. Batı Bloku için Bretton Woods kurumları olan IMF ve Dünya Bankası (WB) ve OECD'nin; başta NATO olmak üzere çeşitli bölgesel askeri kuruluşların; Doğu Bloku içinse COMINFORM, COMECON ve Varşova Paktı gibi örgütlerin, blokun genelinde hegemonik bir istikrarın sağlanması bakımından önemli işlevleri olmuştur.

Böylece kurulan savaş sonrası düzeni, 1960'larla birlikte gündeme gelen Yumuşama (*Detente*) dönemi ve sonrasında giderek sarsılmaya başlamış ve özellikle Batı Bloku içerisindeki ABD hegemonyası, yeni güç odaklarının belirmesiyle sorgulanmaya başlanmıştır. SSCB'nin ve tüm komünist kampın dağılması ise ABD'nin tek süper güç olarak bir dünya imparatorluğu olması olasılığını tartışma zeminine taşımıştır. Serbest piyasa ekonomisi ve insan haklarına dayanan demokrasi şeklindeki sistemin, "tarihin sonu"nun ilan edildiği bir dönemde, tüm dünyaya ABD önderliğinde yayılması projesi, yeni bir "Yeni Dünya Düzeni" olarak sunulmuştur. Buna göre tüm ülkelerin, aynı kurum ve kuralları referans çerçevesi olarak dikkate alması beklenmektedir. İmparatorluk benzetmesini sürdürerek denilebilir ki, "İmparatorluk sınır tanımaz ve imparatorluk için bir dışarı yoktur. Hepimiz imparatorluğun içindeyizdir"¹. İşte bu perspektif, 1990 sonrasında çeşitli gerekçelerle gerçekleştirilen ve hepsinde ABD'nin baş aktör olarak hazır bulunduğu uluslararası askeri müdahalelerin anlaşılması bakımından uygun bir açılım sunmaktadır. Bu bağlamda da Körfez Savaşı (1991), Eski Yugoslavya (1992-1995), Somali(1992-1995) ve Yugoslavya'ya yapılan (1999) müdahaleler, Yeni Dünya Düzeni projesinin pratik bir yansıması olarak, imparatorluk sınırları içinde imparatorluk "hukuku"na uymamanın nasıl meşru bir biçimde cezalandırıldığını gösteren başlıca örnek olaylar olarak değerlendirilebilir.

Bu gelişimin son halkası ise Irak'a yapılan müdahaledir. Irak müdahalesiyle ilgili olarak yapılacak birkaç hatırlatma, tezin temel sorunsalının ve temel mantığının açıklanması bakımından faydalı olabilir.

¹ Antonio Negri ve Michael Hardt, **İmparatorluk**, 4. bs., çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2002, s. 14. Negri ve Hardt, çağdaş küresel düzeni adlandırmak için ve emperyalizm teriminin yetersiz kaldığı iddiası ile imparatorluk terimini kullanmaktadırlar.

Mart-Nisan 2003'te ABD'nin Irak'a karşı giriştiği "Şok ve Dehşet Operasyonu" öncesinde "uluslararası meşruiyet" tartışmalarının gündemin baş sırasına oturduğu görülmüştür. Söz konusu tartışma, ağırlıklı olarak mevcut (pozitif) uluslararası hukuka dayandırılmış ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın VII. Bölüm hükümleri uyarınca ne yapılabileceği üzerinde odaklanmıştır. Müdahalenin meşruiyet zemininin oluşturulduğu bu aşamadan sonra ise, hareketin askeri taktik ve stratejisi gündemi işgal etmiş ve kamuoyu bu konuda adeta bir "yorum bombardımanı"na tabi tutularak ilk patlama sesini bekler duruma getirilmiştir. Sonuçta Irak müdahalesi, sürpriz olmayan bir zamanda başlamış ve yaklaşık üç hafta içinde ülke işgal edilerek Saddam Hüseyin rejimine son verilmiştir.

Öte yandan, Irak için BM Antlaşması'nın ilgili hükümlerinin işletilmesine neden olarak ileri sürülen çeşitli argümanlar düşünüldüğünde, müdahale sonrasındaki manzaranın bu argümanları yeterince desteklemediği de görülmektedir. "Irak'ta çok miktarda kitle imha silahının bulunduğu", "Irak halkının özgürleştirileceği", "petrol kaynaklarının da tehlikeli ellerden kurtarılarak dünya ekonomik sistemine entegre edileceği ve böylece halkın bu zenginlikten yararlanmasının sağlanacağı" gibi argümanlar bu bağlamda sayılabilir.

İlginç olan, Irak'ta kitle imha silahlarına dair herhangi bir kanıtın halen bulunamamış olmasıdır. İşgal sonrası, önce, ABD'li Paul Bremer'in başında olduğu "geçici" bir yönetim kurulmuştur. Siyasi gelişmeler, yönetimin Iraklılara devrinin ise, işgal yönetiminin uygun göreceği Iraklılara, yine işgal yönetiminin uygun göreceği bir tarihte gerçekleştirildiğini göstermektedir. Bu süre zarfında Irak'taki direniş eylemleri nedeniyle ülkede şiddet tırmanmış ve "özgürleştirilen" Irak halkı başka ve daha ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Daha da ilginç olan, müdahale öncesinde yüksek sesle dile getirdikleri ve operasyon nedeni olarak sundukları iddiaları -en azından şimdilik- kanıtlayamayan çevrelerin bugün herhangi bir açıklama getirmemeleri, adeta buna gerek görmemeleri ve aleyhteki bazı görüşleri de etkin bir medya desteğiyle bastırmalarıdır.

Bu tez, işte bu gelişmelerin yaşandığı bir dönemde akla gelen birkaç soru üzerine hazırlanmaya başlamıştır. Bir uluslararası askeri müdahale gerçekte hangi zeminde meşruiyet kazanmaktadır? Bu meşruiyet zemini salt hukuktan mı oluşmaktadır? Yanıt olumsuz ise, diğer bileşenleri nelerdir? Dahası, temel ve kurucu bir bile-

şenden söz edilebilir mi? ABD'nin, önceki birçok örnekte olduğu gibi, konuyu ısrarla BM platformunda ve mevzuata uygun bir biçimde çözmeye çalıştığına dikkat edilirse, salt “güç” öğesine bağlı kalan açıklamalar ne derecede geçerlidir?

Tezin kapsamı bakımından belirtilmesi gereken ilk husus şudur ki, bu çalışmada ele alınacak müdahale biçimi, bir devletin bir diğerine karşı yürüttüğü gizli operasyonlar ya da çeşitli ekonomik yaptırımlar değil; doğrudan doğruya, “uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edilmesi veya bozulması” kapsamında değerlendirilen, BM güvenlik sistemi içinde tartışılmış ve hukuksal süreçlere dayandırılmak istenen askeri müdahalelerdir. Yine kapsam konusundaki ikinci sınırlama ise, söz konusu askeri müdahalelerde başı çeken ülke olması itibarıyla, ABD tarafından girişilen müdahalelerin konu edilmesidir. Aslında, SSCB'nin de Macaristan ve Çekoslovakya'ya askeri müdahaleleri olmuştur. Fakat bu müdahaleler, öncelikle, yukarıda belirtilen kapsamda olmamıştır. Ayrıca, blok-içi ilişkilerinde süper güçlerin sahip olduğu serbestiye dayanmaları bakımından söz konusu müdahalelere, Batı Bloku'nun kendi güvenlik endişeleri dışındaki değerlendirmeleri dışında, uluslararası alanda somut bir tepki verilmemiştir. Üçüncü olarak, tezin temel amacıyla ilgili kuramsal bir kaygının böyle bir tercihi gerekli kıldığı söylenebilir. Aşağıda ayrıntılı olarak açıklanacağı gibi, meşruiyet ile hegemonya arasında yapısal bir bağlantının var olduğu, hegemonyanın ise salt güç öğesinden çok ideolojik, ekonomik ve kültürel bileşenlerin ürünü olduğu iddiası çerçevesinde, salt güce dayanmaları bakımından SSCB'nin bu tür askeri müdahalelerinin tez bakımından “örnek olay” (*case*) niteliği taşımadığı düşünülmektedir. Kapsam konusundaki son açıklama, tarihsel gelişimin, bugün *pax americana*'nın dünya sathına yayılması sonucunu doğurması ve bizleri sadece ABD eylemlerini izler duruma getirmiş olması bağlamında yapılabilir. Bu çerçevede, Amerikan müdahaleciliğinin (*interventionism*) temel dinamiklerini kavramak, bunun 20. yüzyıldaki seyrini ele almak ve bu gelişimdeki süreklilik ve kesintileri incelemek daha anlamlı ve gerekli hale gelmiştir.

Tezimizin temel amacı, “uluslararası müdahale” olgusunu, hukukun ötesine geçen ve bu haliyle de uluslararası politikaya dayandırılan bir meşruiyet anlayışı üzerinden incelemektir. Tezin temel varsayımı, meşruiyet olgusunun her ne kadar hukuka atıfta bulunsa da, esas itibarıyla ideolojik zeminde ve bir siyasal irade tarafından oluşturulduğudur. Meşruiyet (ve genel olarak hukuk sistemi) ile siyaset arasında var-

sayılan bu yapısal ilişki, metodolojik olarak bizi uluslararası alanda belirleyici konumda bulunan bir siyasal iradenin, bir egemenin ya da bir hegemonun var olup olmadığını saptamaya götürecektir. Bu özellikte bir aktörün varlığı, II. Dünya Savaşı sonrasında Batı Bloku dahilinde gerçekleşen, 1990’lardan sonra ise tüm dünya sathına yayılma eğilimi gösteren “*pax americana*” kavramı dikkate alınarak saptanabilir. Dolayısıyla, “Amerikan hegemonyası” kavramından bahsedebiliyorsak, önce, hegemonya kavramının kendisine dair bir açıklama getirmek gerekir.

Tezin temel aldığı hegemonya tanımı, Uluslararası İlişkiler disiplinindeki egemen paradigma olan realizmin getirdiği tanımlamadan farklıdır. Bunun yerine, Antonio Gramsci’nin tanımladığı ve Robert Cox’un 1980’lerin başında uluslararası ilişkilere aktardığı farklı bir hegemonya anlayışından hareket edilecektir. Bu tercihin nedenleri, realizmle karşılaştırmalı olarak, tezin kuramsal yaklaşımının ortaya konduğu I. Bölümde ele alınacaktır.

Burada kısaca belirtmek gerekirse, söz konusu anlayış, hegemonyayı zor (*coerce*) ve rıza (*consent*) unsurlarından oluşan bir bütün olarak kabul etmektedir. Bu rıza ise ideolojik, kültürel ve tabii ki ekonomik bileşenler tarafından oluşturulan bir unsur olarak ele alınmaktadır. Böyle bir bakış, hegemonyanın olağan koşullarda zora başvurmaksızın, rıza üzerinden sistemi nasıl idame ettirdiğini ve ancak olağanüstü hallerde güce başvurduğunu gözlemlemek bakımından uygun bir kuramsal olanak sunmaktadır. Buna ek olarak, söz konusu yaklaşım böyle bir olağanüstü durumda hegemon gücün mevcut kurumsal yapıya dayanma isteğini, olağan koşullarda geçerli olan rıza unsurunda bir kırılmanın olmamasına özen göstermesi şeklinde değerlendirir. Böylece, hegemonun dış politika çıktılarının daha geniş bir bakışla incelenebilmektedir.

Tezimiz, böyle bir teorik temel üzerinden, biri Soğuk Savaş döneminde, diğeri de Soğuk Savaş sonrasındaki yeni dünya düzeni sürecinde gerçekleştirilen iki askeri müdahaleyi ele alacaktır. Bunlardan ilki Kore Savaşı, diğeri ise Kosova Müdahalesi’dir. Her iki müdahale de hegemon gücün, kendi hegemonik alanındaki ülkelerin desteğini alarak nasıl harekete geçtiği ve hukuku kendi siyasal perspektifi doğrultusunda aşması gerektiğinde hangi yöntemlere başvurduğunu göstermeleri bakımından önem taşımaktadır.

Tezin II. Bölümünde, Kore Savaşı'na ilişkin açıklamalara geçmeden önce, Soğuk Savaş'ın başlıca özellikleri üzerinde durulacaktır. Ancak buradaki asıl amaç, ABD hegemonyasının temellerini ve Batı Bloku'nun kuruluşunu açıklamaktır. Kore'deki duruma ilişkin Batılı ülkelerin takındıkları tutumun tahlil edilebilmesi, böyle bir tarihsel çerçeve çizilmesini gerekli kılmaktadır.

III. Bölümde, özel olarak Kore Savaşı'nın ortaya çıkış koşulları ve gelişimi ayrıntılarıyla ele alınacaktır. Bu bölümde, hem kronolojik bir olay dökümü hem de gelişmelerin temel tezlerimiz doğrultusundaki değerlendirmesi yapılacaktır. Avrupa'daki sınırlar üzerinde varılan anlaşma sonrasında çevre ülkeler üzerinde sürdürülecek hegemonya mücadelesinin ilk halkası olması ve ideolojik, hukuksal ve askeri boyutları ile Soğuk Savaşın en önemli müdahale pratiklerinden birisi olma özelliğini taşıması nedeniyle Kore Savaşı, tez için örnek olay olarak alınmıştır. Kore Savaşı'nı, bahsedilen nedenler dışında, tezimiz bakımından özel ve önemli kılan asıl nokta ise, bu savaşın Birleşmiş Milletler Şartı'nın uluslararası müdahaleyi düzenleyen hükümlerinin, siyaseten gerekli görüldüğünde, atlanabildiğini ve dolayısıyla "hukuksal meşruiyet" tezlerinin sınırlarını gösteren ilk gelişme olmasıdır.

IV. Bölümde ise, NATO'nun 1999 yılında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne (YFC) karşı yürüttüğü operasyon, ayrıntılarıyla ele alınacaktır. Ancak Kosova'ya ilişkin açıklamalara geçmeden önce, Soğuk Savaş sonrasında kurulan sistem incelenecektir. Konunun son derece geniş içeriği dikkate alınarak, küreselleşme, yeni dünya düzeni gibi ana kavramlar, bu sistem ile bir önceki sistem arasındaki farklılıklar ya da varsa benzerlikler, ana noktalarını vurgulamak suretiyle özetlenecektir.

Soğuk Savaş sonrası sistemin ayrı bir bölümde incelenmeyişinin nedeni, başlıca liberal-kapitalist ülke olan ABD'nin sistem üzerindeki hegemonik konumunun, bazı farklar ve yenilikler söz konusu olmakla birlikte, 1990'larda da sürmesidir. Bu bağlamda tezin, 20. yüzyıl boyunca süren bir ABD hegemonyası anlayışını temel aldığı ve dolayısıyla, söz konusu hegemonya rızaya dayanak olacak ortak siyasal kabulleri temsil ettiği sürece geçerli saydığı söylenebilir. Çünkü, SSCB'nin dağılması sonrasında Batı Bloku içinde stratejik değerlendirmelerin farklılaşması, bu blokun siyasal, ekonomik ve ideolojik bakımdan ortak değerlerinde de derinden bir dönüşüm olduğu anlamında yorumlanmamalıdır. Söz konusu ortak değerler, liberalizm çerçevesi içinde (serbest piyasa ekonomisi ve bireysel haklar), 1990'larda da varlığı-

nı sürdürmüş, hatta bunların evrensel oldukları iddiaları gündeme getirilmiştir. Bu bağlamda, SSCB'nin dağılmasının ardından büyük bir güç boşluğunun oluşması, etnik çatışma, insan hakları ihlalleri, uluslararası terörizm gibi konular, sistem içinde düzenlenmesi gereken yeni istikrarsızlık nedenleri olarak ABD önderliğindeki tüm Batı tarafından da kabul edilmiştir. Dolayısıyla, küreselleşme olgusunun toplumsal bir yansıması olarak, bu Batılı değerlerle tanımlanmış olmasına karşın evrensel değerleri temsil ettiği varsayılan “uluslararası camia” anlayışının vurgulanması, bu geniş katılımı mümkün olmuştur. Bu gelişme ise, uluslararası camia adına, hukukun daha önce bu halleriyle konu edinmediği insan hakları ihlalleri, etnik terör, vb. sorunlara hukuken ve hukukun kullanılamaması durumunda ise siyaseten müdahale imkânını sağlamıştır.

Öte yandan, söz konusu unsurların birer müdahale nedeni olarak, henüz hukuki zeminden yoksun bir biçimde, hegemon gücün dış politika tercihleri dahilinde işletildiği ve bu müdahalelerin, hegemonik düzenin istikrarı ve devamı doğrultusundaki ana stratejik hedef doğrultusunda yapıldığı görülmektedir. Buna ek olarak, stratejik değerlendirmeleri farklı olan ve çeşitli itirazları süren diğer ülkeler (özellikle Batı Avrupalı müttefiklerle Rusya ve Çin) ise ya kendilerine vaat edilen bir takım fırsatlar karşılığında ya da dolaylı zorlama yolları kullanılarak bu ana stratejiye eklenmişlerdir. İşte, NATO'nun 1999'daki Kosova müdahalesi, böyle bir bakış doğrultusunda ele alınacaktır. Sorunun ülke içi gelişimi, uluslararası alanda ele alınması ve bombalamaya giden süreç de IV. Bölümde ele incelenecek diğer ana konulardır.

I. BÖLÜM: TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A. REALİZME GENEL BAKIŞ

Uluslararası İlişkiler disiplinine damgasını vuran yaklaşım, bilindiği gibi, realizm olmuştur. Esas olarak 1940'lardan itibaren E. H. Carr ve H. Morgenthau ile başladığı kabul edilen realist gelenek, 1970'lerde revize edilerek "neorealizm" adıyla sürdürülmüş ve alanın temel (*mainstream*) paradigması olma niteliğini korumuştur. Bu bölümün amacı realizmi ayrıntılarıyla tanıtmak olmamakla birlikte, realizmin bu tezde niçin tercih edilmediğini ve tercih edilen diğer yaklaşıma göre hangi noktalarda yetersiz olduğunu belirtmek gerekmektedir. Dolayısıyla, açıklamaya genel olarak realizm tartışması üzerinden başlamak yararlı ve gerekli görünmektedir. Aşağıda, realizm ile neorealizm, kuramsal yakınlıkları dikkate alınarak, esas olarak birlikte değerlendirilecekler, yeri geldikçe farklılıklarına değinilecektir.

1. Realizmin/Neorealizmin Temel Özellikleri

Amerikalı profesör Hans Morgenthau'nun, 1943 yılında yazdığı ve büyük bir çığır açan *Politics Among Nations*¹ adlı kitabı, realizmin "kurucu" eseri olarak değerlendirilmektedir. Morgenthau burada, "gerçekçi bir kuram" ortaya koyma amacını ifade ettikten sonra kuramın altı temel ilkesini belirtmiştir. Bu altı ilke şöyle özetlenebilir²:

1. Siyaset ve toplum, *kökleri insan doğasında bulunan objektif yasalarca* yönetilir. Bu yasaların işleyişi, insanların beğeni ve tercihlerinden bağımsızdır, dolayısıyla bunlara direnmek anlamsızdır. Realizm, belli bir dış politikanın karakterinin, sadece ve sadece, icra edilen siyasal edimlerin ve bu edimlerin önkestirimi mümkün sonuçlarının incelenmesiyle anlaşılabilirliği görüşünden hareket eder.
2. Uluslararası politikada en önemli nirengi noktası, güç terimi ile ifade edilen çıkar kavramıdır. Bu kavram rasyonel dış politika değerlendirmesi için esastır.

¹ Hans Morgenthau, **Uluslararası Politika**, çev. Ünsal Oskay ve Baskın Oran, II cilt, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970.

² *Ibid.*, s. 2-18.

3. Söz konusu güç ve çıkar kavramları, politikanın özüdür ve zaman ve yere bağlı değildir.
4. Evrensel moral ilkeler, evrensel soyut formüller biçiminde, devletlerin eylemlerine uygulanamaz. Devletler, kendi varlıklarını sürdürmek gibi temel bir moral ilkeye bağlıdırlar.
5. Güç ekseninde tanımlanan çıkar kavramı ile düşünmek “moral aşırılıklardan ve siyasal çılgınlıklardan” kaçınmayı sağlar.
6. Siyasal alan, kendi başına ve bağımsız bir alandır. Siyasal gerçekçi, güç şeklinde tanımlanan çıkar açısından düşünür ve “bu politika *ulusun* gücünü ne yönde etkileyecektir?” diye sorar.

Bu altı nokta temel olarak kabul edilirse, kitabın bütünü de göz önüne alınarak, kurama ilişkin daha derin bir analize geçilebilir. Böyle bir analiz, kuramın kapsamını ve bu bağlamda eksikliklerini de görmemizi sağlayacaktır.

Realizmin en temel özelliği, devlet merkezli bir kuram olmasıdır. Uluslararası politikada, davranışları rasyonel olarak açıklanabilen baş aktörler devletlerdir ve bunların amacı, kendi güçlerine göre hesapladıkları çıkarlarını en üst düzeyde gerçekleştirmektir. Bu devletler, her biri kendi politikalarına yön veren ulusal çıkarlara sahip birer teritoryal bütünlük olarak, birbirine benzeyen yapılar biçiminde ele alınır. Bu anlayışın en önemli yansımalarından biri de iç politika ile dış politika alanlarının birbirinden ayrı alanlar olarak düşünülmesidir.

Realizmin ikinci temel özelliği de, insan doğası anlayışına ve “değişmez bir insani öz” kabulüne dayanmasıdır. Söz konusu öz, Hobbes’in betimlediği türden, negatif içeriklidir. Buna göre, insanoğlu bencildir. İşte, Morgenthau’nun ilk ilkesinde belirttiği gibi, siyasetin de bu Hobbescu anlayış üzerinden işlediği iddia edilir. Buna göre uluslararası arena, üstün bir düzenleyici otoritenin olmaması nedeniyle herkesin herkesle savaştığı, anarşik nitelikte bir doğa hali (*state of nature*) olarak tanımlanır.³ Bu nedenle, uluslararası ilişkiler de içsel olarak çatışmacıdır. Böyle bir ortamda ise, güç en önemli unsur, “güç dengesi” ise, sistemi yürüten temel mekanizma olmaktadır.

³ Hedley Bull, “Hobbes and the International Anarchy,” *Social Research*, Vol. XLVII, No. 4 (Winter 1981), s. 720.

Bu temel anlayışı çeşitli noktalarda revize ederek devralan neorealizm, yapısalcı bir yaklaşımı benimsemiştir⁴. Klasik realizmde ihmal edildiği düşünülen ekonomik süreçleri ve ilişkileri, belli bir yapı anlayışı çerçevesinde dikkate alan neorealizm, bu haliyle sosyal teoriye daha yakın bir durumdadır. Öte yandan, kurama bütünüyle bakıldığında realizm ile neorealizm arasında, en azından bu tezdeki ana sorunsal bakımından kayda değer bir farklılık bulunmadığı görülmektedir. Kuramın başlıca temsilcileri olan Kenneth Waltz, Robert Gilpin ve Stephen Krasner'in eserleri incelendiğinde, aynı devlet vurgusu göze çarpmaktadır. Buna göre, yine başlıca aktörler olan devletlerin içinde buldukları anarşik nitelikli yapıda, “maddi kaynakların üstünlüğü” (*preponderance of material resources*) anlayışına göre cereyan eden bir rekabet söz konusudur. Söz konusu maddi kaynaklar, hammadde, sermaye, pazar ve ileri teknoloji gerektiren mallar olarak belirtilir. Bu kaynakların kontrolü ise – realizmin öngördüğü anlamda- “hegemonya” kurmak için şarttır.⁵ Söz konusu hegemonik sistem ise, uluslararası arenanın anarşik yapısının düzen ve istikrara kavuşması için gerekli görülmektedir. Böylelikle kurallar konulacak, bunların meşruiyeti, uygulanacağı kitle tarafından kabul edilecek ve kurallar böylelikle işlerlik kazanabilecektir. Waltz'ın iki kutuplu sistemi 19. yüzyıldaki uluslararası sistemden daha istikrarlı bulması ya da Gilpin'in, Amerikan hegemonyasındaki düşüşün dünya ekonomik düzenini olumsuz yönde etkileyeceği savı bu bağlamda düşünülmelidir.⁶

2. Realizmin/Neorealizmin Eleştirisi

Yukarıda verilen özet bilgilerin ışığında, sırasıyla realizm ve neorealizme ilişkin olarak kısa bir eleştirel değerlendirme yapmak şimdi mümkün hale gelmiştir. Böylece, genel olarak realizmin hangi noktalarda yetersiz olduğu; özelde ise, konumuz açısından neden elverişsiz bir yaklaşım sunduğu anlaşılabilir. Bu eleştiriler ana başlıklar altında şöyle maddelenebilir:

⁴ Bu bölüm yazılırken, başlıca şu kaynaktan yararlanılmıştır: Faruk Yalvaç, “Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar,” **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, der. Atilla Eralp, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 1997, s. 131-184 (özellikle s.139-164).

⁵ Robert Keohane, **After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy**, Princeton, Princeton University Press, 1984, s. 32-33.

⁶ Stephen Gill, **American Hegemony and Trilateral Commission**, Cambridge, Cambridge University Press, 1990, s.18-19.

1. Devlet Merkezilik: Gördüğümüz gibi realist gelenek, tümüyle devlet perspektifine dayanmaktadır. Bu durum bir indirgemeciliktir.⁷ Söz konusu indirgemecilik, öncelikle realizmin pozitivist karakterini yansıtır bir biçimde, ekonomi/politika ve iç politika/dış politika ayrımını kabul etmesinin bir sonucudur.⁸ Bu perspektiften bakılınca, devletlerin iç süreçleri dikkate alınmamaktadır. Dahası, realist çözümlenmelerde herhangi bir toplumsal sınıf, kesim, katman, karar verici, ideolojik yapılanma vs. gibi kavramlara yer verilmemektedir. Realizmin temel kavramlarından olan “ulusal çıkar”ın nasıl ve hangi süreçler sonucu belirlendiği tamamen konu dışı bırakılmıştır. Aynı şekilde, sistem tümüyle siyasal bir kimliğe indirgenmiş, -neorealistlerin çabalarına karşın- ekonomi, ideoloji, kültür gibi çok önemli unsurların önemi, özellikle hegemonya yaklaşımlarında, ya yadsınmış ya da bunlar askeri-siyasal gücün birer türevi olarak görülmüştür. Dolayısıyla neorealistlerin kurama kazandırmak istedikleri yapı kavramı da söz konusu devlet merkezci anlayış nedeniyle geçersiz kalmıştır. Örneğin Keohane, ekonomik yapının büyük ölçüde devletlerin politikaları tarafından oluşturulduğunu iddia ederek yapı kavramının içini boşaltmaktadır.⁹

2. Objektiflik İddiası: Realistler, objektif ve “bilimsel” olduklarını, yine kuramın pozitivist karakteriyle bağlantılı olarak, olanın bilgisini ürettiklerini iddia ederler. Bu noktada realizm, sadece tek boyutlu bir yaklaşım getirdiği için değil, aynı zamanda statükoyu destekleyerek, tarafsızlık adı altında “gizlenmiş” bir ideolojik rol

⁷ Yalvaç, **op. cit.**, s.157.

⁸ Burada bir parantez açarak, neorealizmin en tanınmış ismi olan Waltz’ın konuya ilişkin açıklamalarına değinmek yararlı olacaktır. Waltz, *Theory of International Politics* adlı kitabında, söz konusu devlet merkezilik suçlamalarına yanıt verme niyetiyle, devletin sistemdeki tek aktör olmadığını, fakat ana aktör olduğunu iddia etmektedir (s.93.). Yine, ekonomi/ politika ve iç/dış politika ayrımlarına ilişkin olarak, ekonomik indirgemecilikle suçladığı Marksist yaklaşımları karşılamayı da amaçlayarak, şu açıklamayı yapmaktadır (s.38): “*Bir uluslararası-siyasal teori, özel olarak uluslararası siyasal sonuçları (outcomes) açıklamaya yarar. Aynı zamanda, devletlerin kendi ekonomileri ve karşılıklı etkileşimleriyle ilişkili olarak (uyguladıkları) dış politikaları hakkında bilgi verir. Ama uluslararası iktisat teorisinin siyasete dair ve uluslararası siyaset teorisinin iktisada dair açıklamalar getirdiğini söylemek, her iki teorisinin birbirlerinin yerine kullanılabileceği anlamına gelmez. Kimya ile biyoloji, yaşama dair açıklamalar getirmekle birlikte, birbirlerinin yerine geçmezler.*” Waltz’ın kuramı ile ilgili olarak bkz.: Kenneth N. Waltz, **Theory of International Politics**, Massachusetts, Adison-Wesley Publishing Company, 1979.

⁹ John A. Agnew, “Timeless Space and State-Centrism: The Geographical Assumptions of International Theory,” **The Global Economy as Political Space**, S.J. Rosow ve N. Inayatullah (ed.), London, Lynne Reiner Publishers, 1994, s. 91.

oynadığı için de eleştirilmektedir.¹⁰ Her iki realizm de dünyayı veri olarak almakta ve buna ilişkin herhangi bir sorgulama yapmamaktadır. Bu durum da, şüphesiz, bir ideolojik seçimi yansıtmakta ve belli bir sistemin meşrulaştırılması işlevini yerine getirmektedir.¹¹ Dolayısıyla, salt teknik-bilimsel bilgi ve gerçeklerin sunulmasından çok, belli bir perspektif dahilinde bir seçim yaparak bazı kavramları kapsama, bazıları ise dışlama söz konusudur. Realizmin Thuchidydes üzerinden sürekli Antik Yunan'a gönderme yaparak bilimsel geçerliğini iddia etmesine ilişkin Bostanoğlu'nun yaptığı açıklama, objektiflik sorununda son derece anlamlı görünmektedir.¹²

“Buradan, realizmin evrensel geçerliliğinden ziyade, ancak belirli uluslararası koşullarda açıklayıcılığa sahip olduğunu düşündürten bir yoruma ulaşabilmek de mümkündür: Eski Yunan'da polisi çözümlenekte kullanılan bir metodoloji; devlet kavramını, diğer öğelerinden bağımsızlaştırıp salt bir idari mekanizmanın toplam davranışlarına indirgeyerek; zamanı, yani tarihi de, davranış ortak paydası üzerinde durarak inceleme geleneğinin Eski Yunan'dan realizme intikal eden bir entelektüel miras olarak belirlemektedir...Öte yandan, Antik Yunan'ın “uluslararası” yaklaşımı da ilginçtir: Kendi dışındaki tüm dünya...özünde barbardır. Bu uluslararası hiyerarşi anlayışı, modernizmin Batı tarzı toplumu zımnen mükemmel ilan eden tutumunun da tarihsel emsali olarak belirlemektedir. Dolayısıyla, realizmin kökeninin antik çağa uzatılması, genelgeçer tarih sürecini anlamaya yeterli olduğunu göstermemekte; daha ziyade, Amerika'nın dünyaya bakış ve yorumlama tarzında Helenlerle bir paralellik bulunduğu olasılığını güçlendirmektedir. Nitekim, ilkçağdaki uluslararası sisteme bakıldığında, Yunanlıların kendilerini alenen üstün saydıkları bir toplumlararası hiyerarşik düşünce tarzının var olduğu izlenebilmektedir. Realizm, tıpkı ABD gibi, Helenizm için de işlevseldir.”

3. Tarihsel Perspektif ve Değişim: Bu alıntı, realizmin ideolojik içeriği kadar kuramın tarih anlayışının niteliğine de ışık tutmaktadır. Birinci maddede açıkla-

¹⁰ Andrew Linklater, **Beyond Realism and Marxism: Critical Theory and International Relations**, Basingstoke, MacMillan Press, 1990, s. 3.

¹¹ Morgenthau, **op. cit.**, “Morgenthau ve Yapıtı Üzerine” başlığını taşıyan ve kitabın çevirmenleri tarafından yazılan bölüm (s. XXXIII-XXXV).

¹² Burcu Bostanoğlu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi, 1999, s. 77-78.

nan iç süreçlerin dikkate alınmaması saptaması ile bağlantılı olarak, Agnew'in belirttiği gibi, realizmde tarih-dışı (*ahistorical*) bir devlet anlayışı söz konusudur.¹³ Modern teritoryal devlet adeta Thucydides'den beri varmış gibi kabul edilmektedir. Bu bağlamda dile getirilen bir diğer eleştiri, realizmin tarihsel değişimleri ve dönüşümleri açıklamaktan uzak olmasıdır. Hatta, Waltz'ın kuramında değişim ya hiç yoktur (daimi anarşik yapı anlayışı) ya da uluslararası sistemde bir pozisyon değişikliğini ifade eder (çok kutupluluktan iki kutupluluğa geçiş gibi). Dolayısıyla, örneğin John Ruggie'ye göre, Waltz'ın kuramı orta çağdan çağdaş uluslararası sisteme geçişi açıklayamamaktadır.¹⁴ Oysa uluslararası sistemdeki değişiklikler salt güç dağılımıyla ilgili değildir ve toplumsal, ekonomik, kültürel dönüşümler de sistemi önemli ölçüde etkilemiştir.

B. ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMINDA GRAMSCI

1. Eleştirel Kuram ve Gramşici Yaklaşım

Bir önceki başlıkta kısaca bahsedilen eleştiriler, uluslararası ilişkiler disiplindeki egemen paradigma olan realizmin gücünü sarsarak yeni kuramsal açılımların geliştirilmesi için uygun bir akademik atmosfer yaratmıştır. Daha doğrusu, 1970'lerden itibaren dünya politikasında baş gösteren değişiklikler, mevcut yaklaşım tarzının yetersiz kalmasına yol açmış ve bu noktadan hareketle, pratiği açıklamada daha yetkin olma iddiasıyla yeni yaklaşımlar ileri sürülmüştür. İşte, kendisi uluslararası ilişkiler üzerine neredeyse hiç yazmamış olan İtalyan düşünür Antonio Gramsci'nin eserlerinin, bu disipline uyarlanması bu dönemde ortaya çıkmıştır.¹⁵ Uluslararası İlişkiler kuramına ilişkin eserlerde "Eleştirel Kuram" başlığı altındaki

¹³ Agnew, **op. cit.**, s. 91.

¹⁴ Yalvaç, **op. cit.**, s.160'tan J. G. Ruggie, "Continuity and Transformation in the World Polity: Towards a Neo-realist Syntesis," **Neo-realism and Its Critics**, R. Keohane (der.), New York, Columbia University Press, 1986, s. 141.

¹⁵ Burada, "iç politika üzerine geliştirilen bir teori ve buna ilişkin kavramların, dış politika alanındaki analizlerde kullanılmasının ne kadar mümkün ve doğru olacağı" sorusu akla gelebilir. Bu bölümün ilerleyen kısımlarında yapılacak açıklamalarla böyle bir endişenin giderilmesi amaçlanmaktadır. Ancak kısaca belirtmek gerekirse, "ülke benzetmesi" olarak tanımlanabilecek bir anlayış dahilinde, siyasetin ülke içi ve ülke dışı görünümünün birbiri ile önemli benzerlikler gösterdiği kabul edilmektedir. Morgenthau, **Uluslararası Politika** adlı kitabında, salt güç mücadelesi perspektifinden bile olsa, "Uluslararası politikanın özü, iç politikanın özünün bir benzeridir. Uluslararası politika olsun iç politika olsun, bu mücadelenin cereyan ettiği iç veya uluslararası alana özgü şartlara göre değişimler geçiren güç mücadelesi türleridir." demektedir (cilt I, s. 39-40). Ülke benzetmesi ile ilgili olarak bkz. Hidemi Suganami, **The Domestic Analogy and World Order**, Cambridge, Cambridge University Press, 1989.

birkaç yaklaşımdan biri olarak yer verilen Gramşici* yaklaşım, özellikle Robert Cox ve Stephen Gill tarafından geliştirilmiştir. Burada kısaca, Gramşici yaklaşıma düşünsel bakımdan kaynaklık etmiş olan “eleştirel kuram”ın temel noktalarını, Cox’un ortaya koyduğu haliyle açıklamak uygun olacaktır.

Cox, 1981 tarihli bir makalesinde¹⁶ nasıl ve neden bir eleştirel kuram sorularına yanıt getirmiştir. Burada Cox’un temel önermesi, bütün kuramların belirli bir zaman ve mekan içerisinde oluştukları ve bu doğrultuda bir perspektifleri olduğu yolundadır. İki tip kuram tarif etmektedir: İlki, “problem çözücü” dediği, mevcut yapı ve kurumları veri kabul ederek bunların sorunlu yönlerini gidermeyi amaç eden kuram tipidir. Bu nedenle problem çözücü kuram tutucudur. Yine böyle bir kuram, mevcut düzeni veri aldığı için değerden bağımsız ve objektif değildir.¹⁷ Cox’un tanımladığı ikinci tip kuram eleştirel kuramdır. Bu kuram, mevcut ilişkileri ve kurumları veri olarak kabul etmez, bunların temellerini, değişim olasılıklarını sorgular ve bu anlamda eleştireldir. Devam eden tarihsel değişim süreciyle ilgilenmesi anlamında eleştirel kuram bir tarih kuramıdır.¹⁸

Cox eleştirel kuramı tanımlarken Marksizmin etkisini açıkça belirtmiştir. Söz konusu “Marksizm”in, salt üretim tarzı kavramını temel alan klasik –kaba- Marksist yaklaşım olmadığını, aksine Gramsci ve Hobsbawm çizgisinde olmak üzere, toplumsal gerçekliği ve değişikliği tarihsel bir akıl yürütme ile incelemeye çalışan bir Marksizmi temel aldığını belirtmiştir. Bu anlamdaki Marksizmin, eleştirel teorinin kaynağı olduğu ve neorealizmi başlıca şu noktalarda düzelttiği görüşündedir:¹⁹

İlk olarak, diyalektik yaklaşım uyarınca, her gerçekliğin aynı zamanda kendisinin zıddını da kapsadığı ve gerçeğin bu çelişkiden hareketle dönüştüğü düşünülür. Dolayısıyla tarihte, zıt sosyal güçlerin karşı karşıya gelmesi ve bundan doğan hareketin alternatif gelişme biçimleri yarattığı kabul edilir. İkinci olarak, devletle

* İngilizce’de “Gramscian” şeklindeki terim, ilgili yazının Türkçe çevirilerinde de bu şekilde kullanılmaktadır. Ancak bu çalışmada, Türkçe bakımından daha geçerli görülen “Gramşici” terimi tercih edilmiştir.

¹⁶ Robert Cox, “Social Forces, States, and World Orders: Beyond International Relations Theory,” *Millenium*, Vol. X, No. 2, s.127-155. Bu tezde ise bu makalenin Türkçe çevirisinden yararlanılmıştır. Bkz.: Robert Cox, “Sosyal Kuvvetler, devletler ve Dünya Düzenleri: Uluslararası İlişkiler Teorisinin Ötesinde,” çev. Asena Günalp, **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, Howard Williams, et. al. (der.), Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, s. 391-438.

¹⁷ *Ibid.*, s.395-396.

¹⁸ *Idem.*

¹⁹ *Ibid.*, s. 402-404.

sivil toplum arasındaki ilişki inceleme konusu yapılarak realizmin perspektifi genişletilmiştir. Devlet-toplum bileşkesi, altyapı ve üstyapının karşılıklı etkileşiminin ön görülmesi temelinden hareketle, dünya düzenini oluşturan unsur olarak kuramsal açıdan ele alınabilir duruma gelmiştir. Son olarak, tarihsel materyalist anlayış, devlet-toplum bileşkesini açıklarken üretim sürecine odaklanmaktadır. Bir devletin dış politikasının arkasındaki gücü seferber edebilme yeteneğinin temelini yaratan malların ve hizmetlerin üretimi, üretime yönelik işleri kontrol edenler ile bu işleri yapanlar arasındaki güç ilişkileri aracılığıyla gerçekleşir. Tarihsel materyalizm üretimdeki güç ile devletin uluslararası alandaki gücü arasındaki bağlantıları inceler.

Buraya kadar, eleştirel kuramın temelindeki Marksist yaklaşımı ele almış bulunuyoruz. Kurama ilişkin açıklamalar bu haliyle, konumuz bakımından henüz yeterli olgunlukta değildir. Gramsci'nin adıyla anılan bir kuramdan beklenebileceği gibi, ideolojik ve siyasal (genel olarak üstyapısal) etmenlerin rolünden henüz bahsedilmemiştir. İzleyen kısımda, önce ilgili kavramların Gramsci'deki yerini, daha sonra da bunların Gramşici yazarlar tarafından uluslararası ilişkilere nasıl uyarlandığı ele alınacaktır. Böylece, bu tezde neden Gramşici yaklaşımın temel alındığı, başta hegemonya olmak üzere, söz konusu yaklaşım çerçevesinde kullanılan kavramların Uluslararası İlişkiler disiplininde ne denli önem taşıdığı da açıklanmaya çalışılacaktır.

2. Gramşici Siyasal Teorinin Başlıca Kavramları

Giriş bölümünde belirtildiği haliyle hegemonya kavramı esas olarak, İtalyan düşünür Antonio Gramsci (1891-1937) tarafından ortaya konmuştur.²⁰ Gramsci'nin temel sorunsalları, öncelikle toplumsal gerçekliğe ilişkin ekonomik indirgemeciliğe karşı bir açıklama getirmek ve daha da özelden siyaset ve toplumsal yapının Doğu ile Batı arasında nerede ve neden farklılaştığını göstermektir. Bu tezde ise, hegemonya kavramının Uluslararası İlişkiler disiplininde nasıl kullanıldığını açıklamadan önce,

²⁰ İtalyan Komünist Partisi'nin önemli teorisyenlerinden olan Gramsci'nin yazılarının büyük kısmı, 1926'dan neredeyse ölümüne dek süren hapis hane günlerinde yazdığı mektuplardan oluşmaktadır. Gramsci hakkında çalışan yazarların hemen hepsinde ortak olan kanı, metinlerinin son derece çetrefil olduğu yolundadır. Bunun önemli bir sebebi olarak Gramsci'nin, Mussolini dönemi cezaevlerinde uygulanan koyu sansürü aşma kaygısını taşıdığı gösterilmektedir. Belirtilen ikinci neden ise, Gramsci'nin, tamamen eski bir kelime dağarcığı ile kökten yeni kavramlara ulaşma niyeti nedeniyle bazı farklı ve çelişik gibi görünen sonuçlara ulaşılması olasılığıdır. Bkz.: Perry Anderson, **Gramsci: Hegemonya, Doğu-Batı Sorunu ve Strateji**, çev. Tarık Günersel, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1988, s.15.

Gramşici siyaset ve toplum teorisinin konumuz bakımından ilgili kavramları kısaca ele alınacaktır.*

a. Tarihsel Blok Kavramı

Gramsci'nin yaklaşımını açıklamak için en uygun yol “tarihsel blok” (*historic bloc*) kavramından işe başlamaktır. Zira aşağıda ele alınacak diğer tüm kavramlar, tarihsel blok bağlamına oturtulmuştur.²¹

Buna göre tarihsel blok kısaca, belli bir zaman ve mekandaki, belli bir altyapı-üstyapı bütünlüğüdür.²² Bir yanda üretim ilişkilerini ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal sınıfları kapsayan bir altyapı, diğer yanda ise ideolojik ve siyasal öğelerden oluşan bir üstyapı söz konusudur. Gramsci'yi Marksist gelenekte öne çıkaran konu, “üstyapı teorisyeni” olarak adlandırılmasından da anlaşılacağı gibi, tarihsel bloğun bu üstyapı kurumlarına yönelerek, bu kurumların bir tarihsel bloğun yapısında ve gelişiminde oynadığı rolü açıklama girişimidir.

İzleyen kısımda, özellikle söz konusu üstyapıya ilişkin açıklamalara yer verilecektir. Devlet (ya da Gramsci'nin kimi yerlerde bunun eşanlamlısı olarak kullandığı “siyasal toplum”) üstyapının asıl bileşeni olup, sivil toplum ise her iki düzey arasındaki bağlantının pratikte kurulduğu aralandır. Dolayısıyla her iki kavramın açıklanması hem daha sonra yapılacak hegemonya tanımına temel olacak hem de tarihsel blok bütünlüğünün daha da iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

b. Sivil Toplum ve Devlet (Siyasal Toplum)

Genel olarak bakıldığında Gramsci'de sivil toplum ve devlet tanımlamasının üç farklı biçimde yer aldığı görülmektedir.²³

Birinci modele göre devlet Doğu'da her şeyi kapsar, Batı'da ise, sağlam bün-yeli ve dayanıklı bir sivil toplumun “dış hendegi” (*outer ditch*) konumundadır.²⁴ Bu anlamda devlet, burjuvazinin baskı ve silahlı tahakküm alanı; sivil toplum ise burju-

* Gramsci gibi karmaşık ve üzerinde derin tartışmaların yapıldığı bir teorisyenin ortaya koyduğu tüm unsurları açıklamak, bu tezin sınırlarını aşacaktır. Bu nedenle, indirgemeci ve kaba bir yaklaşım sergilemekten olabildiğince kaçınarak, hegemonya perspektifine ve bunun uluslararası ilişkiler disiplindeki kullanımına zemin oluşturacak biçimde, kısa bir Gramsci tanıtımı yapmak buradaki temel amaçtır.

²¹ Bu fikir için bkz. Hugues Porteli, **Gramsci ve Tarihsel Blok**, çev. Kenan Somer, Ankara, Savaş Yayınları, 1982, s. 4.

²² Antonio Gramsci, **Selections From the Prison Notebooks**, edited and translated by Quintin Hoare and Geoffrey N. Smith, 10. printing, New York, International Publishers, 1989, s. 366.

²³ Anderson, **op. cit.**, s. 45-59.

²⁴ Gramsci, **op. cit.**, s. 238.

vazinin kültürel yönlendirme veya rızaya dayalı hegemonya alanıdır. Dolayısıyla Batı’da, hegemonya sivil topluma özgü olduğu ve sivil toplum da devletten üstün olduğu için, kapitalist düzenin istikrarını temelde sağlayan şey yönetici sınıfın kültürel üstünlüğü olmaktadır. Çünkü buradaki kullanılışında hegemonyadan kasıt burjuvazinin işçi sınıfının rızası ile yönetmesini mümkün kılan ideolojik tâbiyettir. Bu Batı-Doğu farklılığı en başarılı ve tutarlı biçimde Gramsci tarafından ortaya konmuştur. Bu modele göre Batı’da iktidarın esas yeri sivil toplumun içidir. Dolayısıyla devlet kurumlarının kitleleri doğrudan baskı altına almadığı bir demokraside burjuva hegemonyasını sürdüren unsur sivil toplumdur. Sistem baskıyla değil, rıza ile sürmektedir. Burjuva demokrasisi Batı kapitalizminin başlıca ideolojik silahı olup iletişim araçları ile kültürel denetimin öbür aygıtları onun etkisini pekiştirir. Hukuken eşit yurttaşlarca seçilen parlamento, kendilerinin yönettiği izlenimi yaratır ve bu demokrasi anlayışı tüm mücadeleyi belirleyen bir doğal çerçeve halini alır. Modern toplumlardaki rızanın özgünlüğü kitlelerin mevcut düzende, kendi kaderini tayin ettiğine inanmasıdır.

Gramsci’nin ikinci modelinde, hegemonya tamamen sivil toplum alanında yaratılan bir unsur olmaktan çıkmış, devlet aygıtlarının rolü de dikkate alınmıştır. Gramsci burada, okulların “olumlu eğitsel”, mahkemelerin “olumsuz eğitsel” işlevinden söz eder ve bunları hakim sınıfın siyasal ve kültürel hegemonyasının aygıtı olarak tanımlar.²⁵

Üçüncü modelde devletin daha geniş bir tanımına rastlanmaktadır. Bu doğrultuda, işlev ve yetkilerinde bir artış ve niteliksel bir farklılık söz konusudur. Buna göre devlet her şeyi kapsar bir biçimde siyasal toplum ile sivil toplumun birleşimi olarak tanımlanmaktadır. Gramsci, devlet kelimesi ile yalnızca yönetim aygıtlarının (*apparatus of government*) değil, hegemonya veya sivil toplumun özel (*private*) aygıtlarının da anlaşılması gerektiğini belirtmiştir.²⁶

Bu üç farklı modelden hangisinin Gramsci’nin temel çizgisini ifade ettiğine dair farklı yorumlar bulunmaktadır. Anderson, Gramsci’nin “Ekonomik yapı ile yaşama ve zorlama mekanizmalarıyla devlet arasında sivil toplum bulunur.”²⁷ şeklindeki ifadesine de dayanarak, sivil toplumun, devletle ekonomi arasındaki üstyapısal

²⁵ Gramsci, **op. cit.**, s.258.

²⁶ **Ibid.**, s. 261-263.

²⁷ **Ibid.**, s. 208.

ara kurumlar sistemi olduğu görüşündedir. Buna göre Gramsci, sivil toplum kavramını, o döneme kadar gelen ekonomi alanına ait olma niteliğinden kopararak, Marx'ın “..devlet, sivil toplumu tepeden tırnağa denetler, düzenler..” şeklindeki yaklaşımı dahilinde rafineleştirmiştir.²⁸

Anderson'un bu görüşlerinin yanında “Gramsci'nin “sivil toplumcu yorumu” diyebileceğimiz bir yorum da getirilmiştir. Buna göre sivil toplum, genelde kamusal (*public*) değil özel (*private*) çıkarlar alanıdır.²⁹ Dolayısıyla, sınıfların (ekonomik, siyasal ve ideolojik) güç için mücadele ettiği bir savaş alanıdır. Hegemonya burada uygulanmakta ve altyapı-üstyapı ilişkilerinin koşulları, sınıflar arasındaki mücadelenin sonucu doğrultusunda, sivil toplum alanında oluşturulmaktadır.³⁰

Bu açıklamalar ışığında, sivil toplum ile devleti birbirlerinden tamamen ayrı alanlar olarak değil, metodolojik bakımdan zorunlu olarak ayrıştırılmış kategoriler olarak düşünmek gerekir. Bu noktada, “sivil toplumcu” yorumu değil, esas olarak Anderson'un devlet perspektifli yorumu daha geçerli görünmektedir. Örneğin hegemonyanın kuruluşunu gösteren rıza unsuruna temel olan egemen ideolojinin oluşturulması ve toplumsal sınıflarca özümsemesi, sivil toplum alanında cereyan eden fakat gerek oluşumunda gerek benimsenmesinde okul, mahkeme vb. çeşitli devlet aygıtları (*apparatus*) tarafından önemli ölçüde belirlenen bir süreçtir. Bu noktadan sonra Gramsci'de hegemonya kavramının nasıl açıklandığına geçebiliriz.

c. Hegemonya

Hegemonya kavramı, Yunanca lider anlamına gelen “*hegemon*” sözcüğünden türemiştir.³¹ Kavramı ilk önce Marksist yazarlar kullanmışlardır. Özellikle Rus yazar Plehanov 1883-1884 döneminden itibaren Çar rejimini devirme stratejisinin bir parçası olarak, proleterya liderliğinin, diğer toplumsal sınıf ve kesimlerle (köylüler, burjuvalar, aydınlar) bir ittifak oluşturarak rejimi yıkması fikri bağlamında hegemonya kavramını kullanmıştır.

Gramsci ise, hegemonya kavramını tanımlarken iki kaynaktan beslenmiştir. İlki III. Enternasyonal bünyesinde yapılan tartışmalar olup, ikincisi ise Machiavelli'nin *Prens* adlı eserindeki açıklamalarıdır.

²⁸ Anderson, *op. cit.*, s. 60-61.

²⁹ Stuart Hall, Bob Lumley ve Gregor McLennan, *Siyaset ve İdeoloji: Gramsci*, çev. Sadun Emrealp, Ankara, Birey ve Toplum Yayınları, 1985, s. 8.

³⁰ *Ibid.*, s. 9.

³¹ Barry K. Gills, “Dünya Sisteminde Hegemonik Geçişler,” *Dünya Sistemi*, Andre G. Frank ve Barry K. Gills (der.), çev. Esin Soğancılar, Ankara, İmge Kitabevi, 2003, s. 237.

Lenin, Rus proleteryanının, başat ve yönetici sınıf olarak, diğer sınıflar üzerinde diktatörlük ve liderlik kurması durumunu hegemonya kavramı dahilinde açıklamıştır. Buna karşılık Gramsci ise, proleteryanın müttefik sınıflar üzerinde (rızaaya dayalı) bir hegemonya, düşman sınıflar üzerinde ise diktatörlük kurmasını öngörmüştür.³² Burada, Machiavelli'nin kullandığı yarı insan yarı hayvan "*centaur*" figüründen esinlenerek, hegemonya kavramını rıza ile zor unsurlarının bir birleşimi olarak ele almıştır.³³ Bu iki unsurun sistem içindeki konumlarını açıklayabilmek için, Anderson'un konuya ilişkin yaptığı benzetmeye başvurmak uygun olacaktır.³⁴

"Kapitalist üretim tarzında para sistemi iki ayrı mübadele aracından oluşur: kağıt ile altın. Ama burada söz konusu olan bu iki sistemin bir toplamı değildir. Çünkü her gün dolaşıma giren ve normal şartlarda sistemin devamını sağlayan paranın itibari değeri, bir mübadele aracı olarak sistem içinde altının tamamen namevcut olmasına karşın, merkez bankasının altın rezervlerine bağlıdır. Dolaşımda altın değil, yalnızca kağıt gözüktür. Ama bu kağıt son kertede altın tarafından belirlenir. Ayrıca buhran şartları, görünmeden bütün sistemin altında yer alan madene, mecburi bir ani dönüşe yol açabilir ... Siyasal sistemde de benzer biçimde, ideoloji ile baskı, rıza ile zorlama arasında yapısal bir ilişki egemendir. Kitlelerin ideolojik boyun eğişinin normal şartları, sessiz, namevcut bir zor tarafından oluşturulur: devletin meşru şiddet tekeli. Bu meşruiyet yok olursa, kültür denetimi sisteminin varlığı tehlikeye girer, zira ona karşı girişilmesi mümkün eylemler sınırsızlaşmış olur."

Bu haliyle hegemonya, hakimiyet (*domination*) kavramından bambaşka bir içeriğe sahip olmaktadır. Çünkü hakimiyet, salt güce dayanan ve ideoloji, ahlak, ortak değer gibi kavramlara yer bırakmayan bir zorlama ilişkisidir. Hegemonya ise, bir seçkin grubun dayatması değil, tabi (*subordinate*) grupların, bu seçkin grubun değerlerini ve önderliğini kabul etmesine ve bunun gereğine inanmalarına dayanır. Söz konusu değerler dahilinde, nelerin iyi, nelerin kötü olarak tanımlanacağı önemlidir. Böylece, hegemonaya bağlı olan tüm yapı için geçerli olacak temel bir iyi (ortak i-

³² "Bir toplumsal grubun üstünlüğü (*supremacy*), kendini iki şekilde gösterir: hakimiyet (*domination*) olarak ve entelektüel ve ahlaki önderlik olarak. Bir toplumsal grup, kendisine düşman (*antagonistic*) grupları hakimiyeti altına alır... kendisine yakın ve müttefik grupları yönetir (*lead*). İktidarı ele geçirmeden önce önder konumunu kazanmalıdır. Bu, iktidarı kazanmanın temel şartlarından biridir." Bkz: Gramsci, *op. cit.*, s. 57.

³³ Gramsci-Machiavelli ilişkisi hakkında bkz. Benedetto Fontana, **Hegemony and Power: On Relation Between Gramsci and Machiavelli**, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1993.

³⁴ Anderson, *op. cit.*, s. 71-72.

yi/common good) algısı oluşur ve tüm yapı olağan koşullarda, bu oydaşma çerçevesinde işler. Gerek ortak iyi algısının gerek buna dayanan oydaşmanın yaratılmasındaki anahtar kavram ise ideolojidir. Çünkü ideoloji, tabi sınıfların aktif rızasını yaratan ve güvenceleyen temel unsurdur. İdeolojinin hegemonya içindeki rolüne ilişkin olarak şu yorum kabul edilebilir.³⁵

“Hegemonya aracılığıyla, hegemonik sınıf liderliği kendisini, halkulusun(people-nation) çıkarlarının canlı simgesi olarak sunabilir... İdeoloji, ...sınıf bağına gizleyerek, başat sınıfın kendi başatlığını sürdüreceği toplumsal ilişkileri yeniden üretmesini mümkün kılar.”

Hegemonyanın “ahlaki ve entelektüel liderlik” bağlamında tanımlanmasına bağlı olarak, Gramsci, hegemonyanın kurulup sürdürülebilmesi için ideolojiye ve bunun da oluşturulması ve toplumun diğer kesimlerine yayılması için “Aydın” (*intellectual*) kavramına başvurur. Bir sınıf ya da sınıf kesimi hegemonik olabilmek için mutlaka bir aydın kadrosuna ve ahlaki liderliğe sahip olmalıdır. Gramsci, aydınları, hakim grupların siyasal ve teorik tavrını belirleyen ve böylece de hegemonyanın ideolojik koşullarını oluşturan meşrulaştırma uzmanları (*experts in legitimization*) olarak tanımlar. Fakat aydınlar aynı zamanda toplumsal düzene pratik ve teknolojik bakımdan da çok önemli katkılarda bulunurlar. Bir bütün olarak toplumsal düzenin varlık koşullarını teorileştirirler, politika üretirler ve bunların haklılaştırılmasında, hatta uygulanmasında rol oynarlar.³⁶

Tüm bu açıklamalardan sonra, tezde benimsendiği haliyle hegemonya kavramını kısaca şöyle özetlemek mümkündür:

Hegemonya, bir sınıf ya da grubun diğer sınıflar üzerinde, bu unsurların aktif rızası ile kazandığı liderlik durumunu belirten sınıflararası bir ilişki biçimidir. Böyle bir hegemonya, hakim sınıflar ya da grupların ahlaki ve kültürel değerlerinin, genel olarak dünya görüşlerinin ve buna bağlı olarak uygulamalarının tabi sınıflar tarafından özümsemesiyle oluşan bir oydaşmaya dayanır. Yani hegemonya, güce başvur-

³⁵ Paul G., Buchanan, “Note sulla ‘Escuela Italiana’: Using Gramsci in the Current International Moment,” **Contemporary Politics**, cilt 6, sayı 2, 2000, s. 105’ten, M. Carnay, **The State and Political Theory**, Princeton, Princeton University Press, 1984, s. 102.

³⁶ William I. Robinson, **Promoting Polyarchy: Globalization, US Intervention, and Hegemony**, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s. 42.

mayı veya emretmeyi değil, iknayı, ortaklıklar ve yaygın bir işbirliği yaratarak diğer tüm unsurları bu sisteme dahil etmeyi ifade etmektedir.

3. Gramşici Uluslararası İlişkiler Teorisinde Hegemonya Kavramı

Gramsci, Hapishane Defterleri'nin bir yerinde ulusal-uluslararası alan ilişkisine değinmek amacıyla şöyle demiştir:³⁷

“Uluslararası ilişkiler, (mantıksal olarak) temel toplumsal ilişkilerden önce mi sonra mı gelir? Şüphesiz, sonra gelir. Toplumsal yapıdaki herhangi bir organik yenilik (...) uluslararası alandaki mutlak ya da göreceli ilişkileri de organik olarak dönüştürür...Bununla birlikte, uluslararası ilişkiler de aktif ya da pasif olarak (iç) siyasal ilişkileri etkiler.”

Bu alıntıdaki temel vurgu, klasik-ortodoks Marksizmdeki determinist eğilimden farklıdır. Gramşici görüş, dünya ekonomisi, devletler sistemi ve iç sınıf yapılarının birlikte düşünüldüğü bütünsel bir bakışın geçerliğini kabul etmektedir. Ancak söz konusu ilişkilerin ekonomik determinizmle, basit bir biçimde açıklanamayacak kadar karmaşık ve çok boyutlu olduğunu iddia etmektedir. Gramsci'nin kendi yazdıklarında sergilediği bu tavır, daha sonra doğrudan uluslararası ilişkiler ve uluslararası ekonomi politik (*international political economy*) üzerine yazan takipçileri tarafından da sürdürülmüştür. Bunun sonucu ise, uluslararası alana dair açıklamalarda, Gramsci'deki anlamıyla hegemonya kavramının kullanılarak dünya düzeninin ekonomik, siyasal ve ideolojik örgütlenmesinin bir bütün olarak açıklanması çabası olmuştur.

Gramşici ekolün başlıca temsilcisi kabul edilen Cox, Uluslararası İlişkiler disiplininde kullandığı hegemonya kavramının, tek bir dünya gücünün hakimiyetinden öte bir anlamı olduğunu belirtmiştir. Buna göre hegemonya, bir başat devletin yarattığı, ideolojik olarak rızaya dayanan, lider devletin üstünlüğünü güvenceleyen genel ilkelere uygun olarak işleyen ve aynı zamanda diğer devletler için de belli bir tatmin düzeyi sağlayan bir düzendir. Böyle bir sistemde, belli başlı ülkelerin ekonomileri, çeşitli mekanizmalar aracılığıyla birbiriyle bağlantılı hale gelir. Hegemon

³⁷ Gramsci, **op. cit.**, s. 176.

ülkedeki başat sınıflar, diğer ülkelerdeki sınıflardan "müttefik" bulurlar. Karşılıklı çıkarlar ve ortak ideolojik perspektif doğrultusunda, küresel bir blok (tarihsel blok) oluştururlar.³⁸

Cox, hegemon olma gücü ve kapasitesine sahip ülkelerin, öncelikle kendi içlerindeki toplumsal ve ekonomik devrimlerini gerçekleştirmiş ülkeler olduklarını belirtmektedir. Gramsci'nin Fransız Devrimi örneğine karşılık olarak Cox, 20. yüzyıl için ABD ve SSCB örneklerini önermiştir. Bu devletlerde de, önce ulusal tabanda gerçekleşen gelişimler (ve belli toplumsal gruplar tarafından kurulan ulusal düzeydeki hegemonik düzen), zamanla sınırlarının ötesine yayılma eğilimi gösterip uluslararası bir fenomen haline gelmiştir.³⁹

Bu bağlamda, II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan hegemonik düzende tarihsel blok kavramının nasıl tanımlanabileceği sorulabilir. Teorik yaklaşımımızı somutlaştırmak için, Soğuk Savaş'ın başından itibaren başvurulan ünlü tabiri burada kullanabiliriz. Özellikle ABD'li devlet adamlarının demeçlerinde sıkça kullandıkları ve dünyanın komünist olmayan devletlerine gönderme yapan "özgür dünya" kavramı, yukarıda açıklandığı haliyle "tarihsel blok" kavramının uluslararası ilişkilerdeki karşılığını vermektedir. Kavramın orijinalinden hatırlanacağı gibi özgür dünya olarak isimlendirilen bu tarihsel blok, hegemon ülkedeki başat sınıfların, ülke dışındaki diğer sınıflarla kurduğu ittifak ilişkisi sonucu oluşan, ekonomik olarak uyumlu çıkarlara sahip olan ve ideolojik ve ahlaki olarak da aynı vizyonu paylaşan gruplardan oluşmuş bir yapıdır. İşte II. Dünya Savaşı'ndan sonra, başta ABD olmak üzere, genel olarak "Batılı" kabul edilen ülkelerdeki seçkin gruplar önderliğinde, geniş halk kitlelerinin de katılımının sağlandığı, "özgür dünya" olarak adlandırılan bir tarihsel blok kurulmuştur.⁴⁰ Dikkat edilmesi gereken nokta, söz konusu tarihsel blokun, salt bir "ulusaşırı sınıf ittifakı" olmadığıdır. Çünkü, tek bir sınıfın çeşitli ülkelerdeki üyeleri değil, ortak bir dünya algılamasına bağlı olarak, değişik sınıf ve sınıf kesimleri bu blokta yer almaktadır.

³⁸ Robert W. Cox, **Production, Power, and World Order: Social Forces in the Making of History**, New York, Columbia University Press, 1987, s. 7.

³⁹ Robert W. Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method," **Gramsci, Historical Materialism, and International Relations**, Stephen Gill (ed.), New York, Cambridge University Press, 1993, s. 59.

⁴⁰ Enrico Augelli and Craig N. Murphy, "Gramsci and International Relations: A General Perspective and Example from Recent US Policy Toward the Third World," **Gramsci, Historical Materialism and International Relations**, s. 133.

Bu açıklamalar, uluslararası düzeyde bir hegemonik sistemi, salt devletlerarası hiyerarşik yapı dahilinde ve salt askeri, siyasal ya da ekonomik göstergelerle değil, daha bütüncül bir yaklaşımla tanımlama iddiasındadır. Olası bir yanlış anlamayı engellemek için belirtmek gerekir ki devlet, Gramşici analizlerde de uluslararası ilişkilerin başlıca unsuru (*entity*) ve sınıf hegemonyasının kurulduğu yerdir. Bununla birlikte, bu devlet, realizmdeki dar anlamda devlet değil, kendi toplumsal/sınıfsal temelini içeren, genişletilmiş bir devlettir (*extended state*).⁴¹

Bu nokta, dünya düzeni ve devlet düzeylerine, devletin içindeki sınıfları ve hem bu sınıfları var eden hem de devletin yapısını şekillendiren üretim biçimlerini analize dahil etmesi bakımından önemlidir. Cox'un şu ifadesi, bu noktayı açıkça göstermektedir:⁴²

“Uluslararası düzeyde hegemonya, sadece devletler arası bir düzen değildir. Hegemonya, başat bir üretim biçiminin tüm ülkelere nüfuz ettiği dünya ekonomisi içinde bir düzendir. Aynı zamanda, farklı ülkelerin toplumsal sınıflarını birbirlerine bağlayan uluslararası bir toplumsal ilişkiler bütünlüğüdür. Dünya hegemonyası, bir toplumsal yapı, bir ekonomik yapı ve bir siyasal yapı olarak, fakat bunların hiçbirisi bir diğerine indirgenmeksizin tanımlanabilir. Dünya hegemonyası, bunun da ötesinde, devletler ve bunların sınırlar ötesinde faaliyet gösteren sivil toplum güçleri için, başat üretim biçimini destekleyen genel davranış kurallarını ortaya koyan evrensel normlar, kurumlar ve mekanizmalar olarak ifade edilir.”

Böyle ifade edilen hegemonya kavramının uluslararası ilişkiler teorisinde kullanılması, şu üç sorunun çözümünde işlev görebilmektedir: İlk olarak, ekonomik belirlenimcilik sorununun çözümünde etkili olmaktadır. Çünkü hegemonya, ekonomik altyapı ile siyasal-ideolojik üstyapı arasındaki ilişkinin, birinin diğerine önceliği olmaksızın belli bir zaman ve mekan içinde kuruluşunu ifade etmektedir. İkincisi, siyasal indirgemecilik anlayışı karşısında, hegemonya kavramı, devlet-sivil toplum bütünlüğüne ve devletlerarası sistemin ekonomik ve kültürel boyutlarına dayanarak açıklanmaktadır. Son olarak, böyle bir hegemonya tanımı, dünya düzeninin tarihsel

⁴¹ Gill, *American Hegemony and Trilateral Commission*, s. 47.

⁴² Cox, *loc. cit.*, s. 61.

olarak kurulmuş bir sistem olduğunu ve bu sistemin, belli bir ülkenin liderliğinin pekiştirilmesini sağlayan -hegemonik- bir kurumsal yapı olduğunu öngörür.⁴³

4. Hegemonya-Meşruiyet İlişkisinde Kurumlaşmanın Yeri

Yukarda tanımlanan biçimiyle hegemonya kavramında en çok söz edilen unsur, ortak değer ve algılamaların yaratılması yoluyla ortaya çıkan ortak bir yaşama biçimi kavrayışıdır. İşte bu temel kavrayış hegemonik bir düzeni yaratan ve devamını sağlayan unsur olarak çok önemlidir.⁴⁴ Belli bir ideolojik perspektif temelinde gelişen bu yaşama biçimi, diğer tüm şeyler için olduğu kadar, meşruiyet kavramı için de geçerlidir.

Hegemonik düzen, öncelikle, tüm katılımcılarının rızasına dayanması itibarıyla meşrudur. Hegemonik düzen, kendisini evrensel geçerliği olan ve herkes için iyiyi temsil eden bir düzen biçiminde sunmakta ve böyle kabul görmektedir. Dolayısıyla bu düzene ve düzenin işleyiş mekanizmalarına karşı girişilen eylemler, bu ortak iyilik kabulüne, bu evrensel düzene karşı olarak, kısacası, gayrimeşru olarak nitelendirilecektir. Burada gözden kaçırılmaması gereken bir nokta vardır. Söz konusu meşruiyetin resmen tanımlandığı zemin hukuk düzenidir. Ancak bu hukuk düzeni, belirli bir ideolojik zemin üzerinde tanımlanır. Bu ideolojik zemin ise hegemonik siyasal perspektif doğrultusunda oluşturulmuştur. Bu bağlamda, verili bir olayı değerlendirirken, en geniş ve belirleyici referans çerçevesinin siyaset olduğu kabul edilebilir.

Söz konusu hegemonik meşruiyetin gerek kuruluşunda gerek yeniden üretilmesinde, "Uluslararası Örgütler" olarak tanımlanan kurumsal yapı çok temel bir rol oynamaktadır. Cox, uluslararası örgütler ve hegemonya ilişkisi ile ilgili olarak bu noktaya dikkat çekmiştir. Cox'a göre, bu kuruluşların işlevleri şöyle özetlenebilir:⁴⁵

1. Bu örgütler, bizzat hegemonik dünya düzeninin ürünleridir. Zira söz konusu hegemonik vizyon dahilinde oluşturulmuşlardır. Kuruluşlarında

⁴³ Bu değerlendirme için bkz.: E. Fuat Keyman, "Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark," **Devlet, Sistem, Kimlik** içinde, s. 244.

⁴⁴ Ikenberry ve Kupchan, bu noktada meşru hakimiyet (legitimate domination) kavramını önermektedirler. Buna göre, hegemon devlet, kendi yönetme hakkını (*right to lead*) gözetecek normatif bir uluslararası düzen kurmaktadır. Bkz.: G. John Ikenberry ve Charles A. Kupchan, "The Legitimation of Hegemonic Power," David P. Rapkin (ed.), **World Leadership and Hegemony**, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1990, s. 49-69.

⁴⁵ Cox, **op. cit.**, s. 62-63.

hegemonun inisiyatifi ve desteği esas ve diğer devletlerin katılımı ise gereklidir.

2. Bu örgütsel yapılanma, hegemonik düzenin meşrulaştırılması için benimsenecek norm ve kuralların oluşturulmasında ve diğer ülkelere yayılmasında temel bir konumdadır. Bu normlar, uluslararası alan için olduğu kadar ulusal düzeyde de benimsenip, bir ortak modeli sergilemek için rehberlik edecek normlardır.⁴⁶
3. Bu nedenle uluslararası örgütler, diğer ülkelerin hegemonik sistem içinde tutulmaları ve daha da önemlisi, hegemonyaya yönelik tehditleri ve rakip fikirlerin ya da eylemlerin bertaraf edilmeleri için çok önemli bir işleve sahiptir.

Bu açıklamalar, tezin ilerleyen bölümlerinde değinileceği gibi, 1945'ten sonra kurduğu hegemonik sistemde ABD'nin neden uluslararası örgütlere (özellikle de Birleşmiş Milletler'e) bu denli önem verdiği ve birçok eylemini bu örgütlere yaptığı göndermelerle sunduğunu göstermektedir.

Eğer bu örgütler, sistemin meşru olarak algılanmasında ve işleyişinde temel bir işlev görüyorsa, sistem için bir kriz veya olağandışı bir gelişme olarak değerlendirilebilecek bir askeri müdahale sırasında, önemleri daha da artmaktadır. Müdahale edilecek tarafa gösterilecek tepki ne kadar "ortak" olursa, sistem bu bunalımı o kadar rahat atlatacak, sistem içindeki bu "sapkınlık", kurallara uygun olarak ve "haklı bir biçimde" bertaraf edilecektir.

Müdahalenin hegemonya ile bağlantılı hukuki ve siyasal meşruiyet koşulları tezin ilerleyen bölümlerinde incelenecektir. Ancak bu bölümü bitirmeden önce, tezin temel kavramlarından biri olan "müdahale" olgusuna ilişkin genel bir tanımlama yapmak gerekmektedir. Bir sonraki kısımda, önce müdahale kavramı kısaca incelenecek, daha sonra da askeri müdahale konusunda ülkelerin öne sürdükleri meşruiyet gerekçelerinin tarihsel gelişimi özetlenecektir.

⁴⁶ "Bu durumda devletler yine kendi çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışırlar. Ancak fark şudur ki, söz konusu yeni normlar, devletlerin politikalarını, yaptıkları seçimleri ve uygulamalarını etkiler ve yönlendirir. Böylece sistem içinde, hegemonun liderlik pozisyonunu destekleyen bir işbirliği sağlanır." Bu yorum hakkında bkz.: Ikenberry ve Kupchan, **op. cit.**, s.55.

C. ASKERİ MÜDAHALE KAVRAMI VE MEŞRUIYET

1. Askeri Müdahale Kavramı

Türkçe'ye “müdahale” olarak çevrilen *intervention* kelimesinin etimolojisine bakıldığında, Latince'deki *intervenere* kelimesinden geldiği anlaşılmaktadır. *Intervenere* ise İngilizce'de başlıca üç anlama gelmektedir:

- i. ortaya çıkmak (*step between*), görünmek (*appear*)
- ii. karşı koymak (*confront*), yarıda kesmek (*interrupt*), engellemek (*hinder*), bozmak (*disrupt*)
- iii. engellemek üzere karışmak (*interfere*)

Bu üç anlamdan şöyle bir temel kavramsal saptamaya ulaşılabılır: Müdahale, iki ülke arasındaki ilişkilerin normal seyrini geçici olarak kesintiye uğratmak suretiyle, bir devlet tarafından diğer bir devletin ilişkilerine müdahale edilmesidir. Geçicilik vurgusu “*inter*” ve “*between*” edatlarından ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, müdahalenin en belirgin özelliği sınırlı ve geçici olması şeklinde anlaşılmaktadır.⁴⁷ Bu haliyle müdahale, diplomatik ve ekonomik baskıyı da kapsar bir biçimde, geniş anlamda tanımlanmıştır. Oysa bu tezin konusu, diplomatik ve ekonomik araçlarla uygulanan sivil ya da dolaylı müdahaleler değil, doğrudan askeri müdahalelerdir.

Bir ya da bir grup devletin, çeşitli niyetler doğrultusunda diğer bir devlete karşı güç kullanması şeklinde kısaca tanımlayabileceğimiz askeri müdahale örneklerine, uluslararası sistemin tarihinde sıkça rastlanmaktadır. Askeri güce başvurulması, geniş anlamda güç ya da iktidarın (*power*) başarısızlığına işaretir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde askeri müdahale, üstün devletin hedef devlete kendi niyetlerini kabul ettirmede başarısız kaldığı zaman kullandığı bir dış politika aracıdır.⁴⁸

Kullanılan araçlar ve ulaşılmak istenen amaçlar bakımından çeşitli nüanslar sergileyen askeri müdahaleler, bu doğrultuda farklı adlarla nitelendirilmektedir. Özellikle son yıllarda artan bu eğilimin iyi bir örneğini Richard Haas vermektedir. Haas, müdahale kavramını açıklarken 12 ayrı güç kullanma biçiminden bahsetmek-

⁴⁷Thomas G. Otte, “On Intervention: Some Introductory Remarks,” **Military Intervention: From Gunboat Diplomacy to Humanitarian Intervention**, Andrew M. Dorman ve Thomas G. Otte (ed.), Aldershot, Dartmouth Publishing Company, 1995, s. 5.

⁴⁸ *Ibid.*, s. 7.

tedir.⁴⁹ Bunlar, caydırıcılık, önleyici (*preventive*) saldırı, zorlama (*compellence*), cezai (*punitive*) saldırı, barış koruma (*peacekeeping*), savaş (*war-fighting*), barış kurma (*peace-making*), ulus inşaaası (*nation-building*), engelleme (*interdiction*), insani yardım, kurtarma ve dolaylı güç kullanımlarıdır.

Haas, Kore'deki olayları savaş, 1999 Kosova operasyonunu ise zorlama tiplerine örnek olarak vermektedir. Savaş kavramı daha net olmakla birlikte, zorlama kavramının nasıl tanımlandığı önemlidir. Buna göre, zorlama eyleminde amaç, "(hedef ülkenin liderliği ya da halkına göre) değerli hedeflerin dikkatle seçilerek imhasıdır."⁵⁰ Bu çerçevede, askeri hedefler dışında, yönetime bağlı yapılar, ekonomik değer taşıyan başlıca tesisler ile yönetimin kendi halkından aldığı desteği zayıflatacak diğer hedefler de vurulabilir. Her iki tipteki müdahale biçiminin pratikte nasıl gerçekleştirildiği, tezin ileriki bölümlerinde incelenecektir. 20. yüzyıldaki meşruiyet gerekçelerinin incelenmesini de yine ileriki bölümlere bırakmak üzere, askeri müdahalelerde başvurulan meşruiyet gerekçelerinin tarihsel gelişimi kısaca ele alınarak bu bölümdeki açıklamalar sona erdirilecektir.

2. Meşruiyet Gerekçelerinin Tarihsel Gelişimi

Güç kullanımının düzenlenmemiş olduğu 20. yüzyıl öncesinde, Antik Yunan'dan itibaren, bir savaşın hangi koşullarda haklı olacağı önemli bir sorun olmuştur. Tüm bu sürecin ortak noktası, savaşın ya da güç kullanımının devletler için esasen bir hak olarak kabul edilmesidir. Tartışma, hangi şartlarda bu hakkın devreye gireceğine ilişkin yürütülmüştür. Antik Yunan ve Roma İmparatorluğu döneminde bir anlaşma ya da ateşkesin ihlali, ülkesel hakların ihlali, elçilerin dokunulmazlık haklarının ihlali, vb. durumlarda güç kullanımının meşru sayılması gerektiği öne sürülmüştür.⁵¹ Öte yandan Roma döneminde, *pax romana* anlayışı güç kullanımı için temel hareket noktası sayılmıştır. Buna göre, yayılmacı ve emperyal bir siyaset izleyen Roma, özellikle Livy ve Tacitus döneminde, kendisine yönelik yakın ya da uzak bir tehdit olarak saydığı durumlarda da savaşa hakkını ileri sürerek o devlete karşı,

⁴⁹ Richard N. Haas, **Intervention**, Washington, D.C., Brooking Institution Press, 1999, s. 49-65.

⁵⁰ **Ibid.**, s. 53.

⁵¹ Funda Keskin, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı, 1998, s. 26'dan, William Ballis, **The Legal Positions of War: Changes in Its Practice and Theory From Plato to Vattel**, The Hague, Nijhoff, 1937, s. 28.

bugün önalcı/önleyici (*pre-emptive/preventive*) denilen tipte müdahalelerde bulunmuştur.⁵² Bu nokta, ABD ile Roma'nın benzer emperyal politikalar izledikleri yönündeki görüşler için önemli bir zemin sağlamaktadır.

Ortaçağ'da ise Hıristiyanlık düşüncesi çerçevesinde, Thomas Aquinas tarafından formüle edilen haklı savaş (*just war*) doktrini, meşruiyet konusunda uzun süre etkisini koruyacak bazı kriterler ortaya koymuştur. Bu kriterlerden ilki, savaşın meşru bir otorite tarafından ve açıkça ilan edilmek suretiyle yapılmasıdır. İkincisi, bu savaşın haklı bir nedene dayanması, üçüncüsü de savaşın iyi niyetle yürütülmesi gerekliliğidir. Haklı savaş geleneğinin günümüzdeki takipçileri, bu kriterlere yenilerini de eklemiştir. Buna göre, savaşa son çare olarak başvurulması, savaşa girerken hedeflenen sonuçlara ulaşma şansının yüksek olması ve savaşın öngörülen olumlu sonuçlarının, olumsuz sonuçlardan fazla olması şartları getirilmiştir.⁵³

Haklı savaş öğretisinin geçerliği, devletin geçirdiği dönüşüme bağlı olarak etkisini XVI. yüzyıldan itibaren yitirmiştir. Mutlak monarşilerin oluşturduğu yeni sistemdeki devletler, bundan böyle kendilerini, kendi iradeleri dışında herhangi bir kuralla sınırlamama anlayışını benimsemiştir. Bu çerçevede savaş da, ülke çıkarlarının korunması ve gerçekleştirilmesi için gerekli görüldüğü her durumda kullanılan bir dış politika aracı haline gelmiştir. Eşit egemenliğin ilk kez kabul edildiği 1648 Westphalia Anlaşması, hem devletlere kendilerini savunma hakkını vermiş, hem de bir devletin içişlerine karışılmasını yasaklamıştır. Devletler ise, kuvvet kullanımının kesin olarak düzenlenmediği bir uluslararası sistemde, kendi çıkarları için zararlı olduğunu düşündükleri birçok durumda, sistemin ikinci normu olan savunma hakkının genişletilmiş bir yorumuna dayanarak müdahalelerde bulunmuşlardır. Dolayısıyla Westphalia'nın da pratikte devletlerin uygulamaları bakımından, müdahaleyi engellemediği, aksine, öngördüğü egemenlik anlayışı dahilinde dış müdahaleye zemin yarattığı görülmektedir.⁵⁴

Fakat Westphalia Anlaşması'nın asıl etkisi, kabul ettiği egemenlik anlayışı nedeniyle meşruiyet konusunda yeni bir sorunu gündeme getirmiş olmasıdır. Anlaşma ile kabul edilen devlet egemenliğinin değeri, hem içte hem de dışta düzeni sağ-

⁵² Chris Brown, **Sovereignty, Rights and Justice**, Cambridge, Polity Press, 2002, s. 29.

⁵³ Brian Orend, "Crisis in Kosovo: A Just Use of Force?," **Politics**, Vol. XIX, No. 3 (1999), s. 126-128; Jon Gorry, "'Just War' or Just War? The Future(s) of a Tradition," **Politics**, Vol. XX, No. 3 (2000), s. 178.

⁵⁴ Brown, **op. cit.**, s. 35-37.

lama kapasitesinden ileri gelmektedir. Bu çerçevede “iyi” olarak tanımlanan egemenliğin karşısındaki müdahale ise bir anormalliktir. Dahası, uzun dönemde karışmazlık ilkesinin sona ermesine yol açabileceği için tehlikelidir. İşte bu nedenle, temel norm olan egemenliği zorunlu olarak ihlal eden bir müdahaleyi meşrulaştırma gereği doğmaktadır.⁵⁵ Dolayısıyla, bu dönemden itibaren meşruiyet sorunu giderek önem kazanmıştır.

Siyasi tarihteki bir diğer önemli gelişme olan 1815 Viyana Kongresi ile Avrupa’da yeni bir sistem başlamıştır. İngiliz hegemonyası tarafından denetlenen bu yeni sistemle oluşturulan Avrupa Uyumu’nda, hiçbir devletin Avrupa’da egemenliği ele geçirmemesi hedeflenmekteydi.⁵⁶ Dolayısıyla Avrupa’daki sınırlar güvenceye alınıyordu. Ancak önce milliyetçi akımların etkinleşmesi ve sonra da emperyalizmin doğuşu, güç kullanımını yeniden öne çıkarmıştır. Ayrıntılarına IV. Bölümde değinilecek olan insani nedenler başta olmak üzere, çeşitli gerekçelerle diğer ülkelere müdahale eden Avrupalı devletlerin bu dönemde yürüttükleri emperyalist mücadele, I. Dünya Savaşı’na kadar varmıştır. Savaşın çıkmasındaki en önemli nedenlerden biri olarak, çevre (sömürge) ülkelere serbestçe müdahale eden Avrupa ülkelerinin, bu bölgelerde yaşadıkları tıkanıklık sonucu, Avrupa içine yönelmeleri gösterilmektedir. Bu bağlamda, İngiliz hegemonyasına meydan okuyan Almanya’nın eylemleri, sistemin normlarına karşı olmuş ve Almanya sistemin baş tehdidi haline gelmiştir. Bu tehdidin bertaraf edilmesi ise savaşın başlıca gerekçelerinden birisini oluşturmuştur.

Savaş sonrasında kurulan Milletler Cemiyeti (MC) ile, kuvvet kullanımının ilk kez evrensel kurallarla düzenlenerek, sonradan Birleşmiş Milletler döneminde de geliştirilecek bir hukuki meşruiyet zemininin yaratılması ve kuvvet kullanımının sınırlandırılması hedeflenmiştir. Bu çerçevede savaş, tüm insanlığın barış ve istikrarına karşı görülmüştür. MC Misakı’nın Giriş bölümünde, tarafların savaşa başvurmama yükümlülüğünü kabul ettikleri belirtilmiştir. Kuvvet kullanımını tamamen yasaklaması da⁵⁷, MC Misakı’nın evrensel bir referans çerçevesi olma iddiası önem taşımaktadır.

Ne var ki, siyasal bir parçalanmanın hakim olduğu dünyada, MC Misakı hükümleri fiilen giderek görmezden gelinmiş ve anlamsızlaşmıştır. Çünkü ne bu hukuki

⁵⁵ Helle Mamvig, “The Reproduction of Sovereignities: Between Man and State During Practices of Intervention,” *Cooperation and Conflict*, vol. 36, No. 3 (2001), s. 254-255.

⁵⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918’e*, 4. bs., Ankara, İmge Kitabevi, 1995, s. 131-133.

⁵⁷ Uyuşmazlıkların çözümünde önce barışçı çözüm yollarının denenmesini buyuran, bu yolla sonuç alınmadığında ise, ülkelerin 3 ay bekleddikten sonra savaşa başvurabileceklerini ima eden 12. madde 1. fıkra hükmü ile bir saldırıya uğrayan ülkenin, MC Konseyi’nin harekete geçemediği durumlarda, gerekli önlemleri alma hakkını öngören 15. madde 7. fıkra hükmü, bu saptamanın başlıca gerekçeleridir. MC ile ilgili bu yorumlar için bkz.: Keskin, *op. cit.*, s. 29-31 ve MC Misakı’nın ilgili maddelerinin metni için s. 209-211.

yapının kuruluşunda inisiyatif alan ne de bu yapıyı uygulanabilir kılacak bir hegemon ortaya çıkmıştır. İngiltere (Britanya İmparatorluğu), savaşta yaşadığı kayıplar nedeniyle zayıflamış, Almanya, özellikle 1930'ların başından itibaren, kendi dış politikasını Versailles sisteminin yıkılması üzerine kurmuş, ABD ise MC üyesi bile olmamıştır. Bu şartlar altında, MC dönemi boyunca pratikte, ne evrensel kabul görmüş genel anlamda bir siyasal meşruiyet gerekçesi ne de bağlı kalınan bir hukuki meşruiyet koşulu söz konusu olmuştur. Bir bütün olarak her iki meşruiyet zemini de II. Dünya Savaşı'nın ardından, ABD hegemonyasının şemsiyesi altında oluşturulacaktır. Bu konu, bir sonraki bölümde ayrıntılarıyla incelenecektir.

II. BÖLÜM: SOĞUK SAVAŞ VE BATI BLOKU

Bu bölümde, II. Dünya Savaşı'nı takip eden yaklaşık 45 yıllık bir süre boyunca, tüm dünyayı bir biçimde etkilemiş olan Soğuk Savaş kavramının ana hatları açıklanmaya çalışılacaktır. Buradaki temel amaç, yukarıdaki teorik yaklaşımı somutlaştırma gereğini göz önünde bulundurarak, "Amerikan Hegemonyası"nın kuruluşunu açıklayabilmektir. Böylece, uluslararası askeri müdahalelerde dile getirilen meşruiyet kavramının hegemonya kavramıyla birebir ilgili olduğu yolundaki temel tezimiz için de bir altyapı oluşturmak mümkün olacaktır. Ayrıca, bir sonraki bölümde incelenecek Kore Savaşı sırasındaki uluslararası politikanın genel havasını, farklı hegemonik alanlardaki ülkelerin Soğuk Savaş koşulları içinde sergiledikleri davranış kalıplarını ve bunların temellerini kavramak mümkün olacaktır. Dolayısıyla, Soğuk Savaş'ın bu çaptaki ilk derin krizi olan Kore Savaşı'nın mahiyeti de daha iyi anlaşılacaktır. Bu nedenle, bu bölümde kabaca üç ana başlık altında, Soğuk Savaş'ın ekonomik, siyasal-ideolojik ve hukuksal çerçevesi sırayla ele alınacaktır.

Ancak burada göz önünde bulundurulması gereken ilk nokta şudur ki, bu tezin ana eksenini ABD hegemonyası ve müdahaleciliğidir. Dolayısıyla, Soğuk Savaş kavramına dair açıklamalar, Batı Bloku ("özgür dünya") üzerinde yoğunlaşacaktır. İkinci olarak, bu tezin, ABD ve Batı Bloku tarafından *yaratılan gerçeklik* anlayışının eleştirisi çerçevesinde kurgulandığını belirtmek gerekir. SSCB'nin Batı için bir "karşı-hegemonya" girişimi olduğu düşünülürse, diğer tarafın kendi gerçekliğini, kendi meşruiyet ölçütlerini yaratması doğal görünmektedir. Bu anlamda, "ideoloji körlüğü" denen ve Soğuk Savaş sırasında her iki blok içindeki çevreleri de bir biçimde etkilemiş olan peşin hükümler aşılmaya çalışılmıştır. Amaç ne SSCB'yi övmek ne de tüm suçları ABD'ye yüklemektir. Nasıl ki SSCB, Macaristan'a yönelik müdahalesini "sosyalizmin korunması" gerekçesiyle meşrulaştırmışsa, ABD müdahalelerine de "demokrasinin korunması" açısından meşruiyet kazandırılmıştır. Hangisinin "daha meşru" sayıldığı ise hegemonyanın *ölçeği* ile ilgili bir sorundur.

A. BATI BLOKU'NUN EKONOMİK TEMELLERİ

II. Dünya Savaşı'nın sonrasında, Batı toplumlarında ve özellikle ABD'de, kapitalizmin ve liberal toplum ülküsünün istikrarı konusunda derin bir kaygı hissediliyordu. Bu durumda ABD'nin savaş sonrasına dair öncelikli planı, yeni bir büyük savaşın da ötesinde, yeni bir "Büyük Buhan"ı önlemeye yönelikti.¹ Bu çerçevede '29 Buhranı, savaş sonu planlamasının baş nedeni olmuştur. Çünkü Buhranın başlıca sonucu, ekonomik milliyetçiliğin yükselerek farklı emperyal coğrafyalarda, kapalı ticaret bloklarının ortaya çıkmasıdır. Bu ticaret blokları arasında sadece ticari değil siyasal ve askeri bir rekabet de söz konusu olmuştur. ABD ise özellikle 1890'lardan beri giriştiği ekonomik yayılma ve gelişmeyi bu durumda sürdürmemiş, dış ticaret hadleri yarı yarıya düşmüştür. ABD için dış ticaretteki muazzam iyileşme ancak savaş döneminde gerçekleşmiştir.² Savaşın bitiminde ise dünyada önemli bazı değişikliklerin olduğu ve bundan sonra bu değişiklikleri karşılayabilecek yeni önlemler alınması gerekli görülmüştür.

Bu değişikliklerden ilki, İngiltere'nin yeni durumuyla ilgilidir. İngiltere, savaştan her ne kadar galip çıkmış olsa da, artık eski gücünü yitirmiştir. Bu durumda hem uluslararası kapitalizmin mevcut yapı dahilinde işleyemeyeceği ve dönüştürülmesi gerektiği hem de İngiltere'nin uzun zamandır sahip olduğu hegemon devlet konumunu sürdüremeyeceği görülmüştür. İstikrar ihtiyacı dahilinde, ABD'nin kapitalist ekonomiyi kendi kurallarına göre yeniden yapılandırmasının gerekli ve mümkün olduğu anlayışı öne çıkmıştır. Söz konusu olan, miadı dolan İngiliz hegemonyasının ABD tarafından devralınmasıdır. Yeni hegemon, doğal olarak, kendi kurallarını getirecek ve yeni bir "ortak iyi" anlayışı geliştirecektir. Bu yeniden yapılandırma döneminde "Açık Kapı" politikasının dünya sathında uygulanabilmesi için ekonominin belirli kurumsal güvencelere kavuşturulması temel amaç olmuştur. Artık İngiltere ya da herhangi bir ülkenin ekonomik milliyetçilik yapamayacağı yeni türde bir liberal kapitalizmin önemi vurgulanmıştır. Tabii bu nedenle ABD planlarının öncelikli hedefi, en büyük ticari blok olan *Commonwealth*'in ve İngiliz ekonomi politikalarının yeni sisteme uyarlanmasıdır. Ekonomi konusundaki anlayış birliğinin oluşturul-

¹ Eric Hobsbawm, **Kısa 20. Yüzyıl, 1914-1991: Aşırılikler Çağı**, 1. bs., çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1996, s. 269.

² Joyce Kolko ve Gabriel Kolko, **The Limits of Power: The World and the United States Foreign policy, 1945-1954**, New York, Harper & Row Publishers, 1972, s. 15.

ması, İngiltere'nin ABD'nin kuracağı bu sistemle siyasi açıdan da bütünleşmesini sağlayacak ve uluslararası alanda İngiltere ABD'nin başlıca müttefiki olacaktır.

Meydana gelen değişikliklerden ikincisi ise SSCB'nin savaş sonunda kendi çevresinde yükselen etkisidir. 1917 Devriminden hemen sonra müdahale edilerek sosyalist rejimi ortadan kaldırılmak istenen ülke, 1919-1939 döneminin uluslararası ortamında görece bir özerklik kazanmıştır. Bu dönemde yaşanan olağanüstü gelişmeleri karşılama amacıyla Avrupa'da kurulan ittifaklarda bile kendisine yer verilmemiştir. Ancak, Almanya ve Japonya'nın yenildiği ve tüm Batı Avrupalı müttefiklerin harap olduğu 1945 yılı geldiğinde, Sovyetlerin eriştiği mevcut ve potansiyel etki düzeyi ikinci kaygı konusu olmuştur. Kızıl Ordu'nun ele geçirdiği yerler -ki geleneksel olarak Batı Avrupa'yı besleyen Doğu Avrupa tümüyle SSCB'nin elindeydi- bu ülkeden duyulan endişenin somut nedeni olarak söylenebilir. Ancak bunun da ötesinde, savaşta yaşanan yıkımın da etkisiyle, emperyalizm ve sömürgecilik karşıtı söylemi nedeniyle diğer ülkeler için yeni bir umut haline gelmesi olasılığı, sosyalizmi Batı için daha tehlikeli hale getirmişti. "Totaliter" rejimler kategorisinde faşizmle eşlenen sosyalizmin, böylesi bir buhran döneminde ortaya çıkarak neler yapabileceği, Hitler Almanyası örneğine atıflarla düşünülmüştür. Bu durum gerçekleşirse, başta SSCB olmak üzere uluslararası kapitalizmden kopacak tüm bir sosyalist blok da ABD'nin küresel ekonomik planlamasına zarar vermiş olacaktır. Dolayısıyla savaş sonu ABD dış politikasının ikinci hedefi, ekonomik ve ideolojik uyumsuzluğu nedeniyle genelinde solun, özelde ise Sovyetler Birliği'nin durdurulması ya da bilinen ifadeyle çevrelenmesi olmuştur.

Ancak SSCB ve sosyalizm/komünizm karşıtlığını, ülkenin coğrafi ölçeği ve temsil ettiği ideolojinin kapitalizmle sergilediği tarihsel çatışma düşünüldüğünde, salt bir ilüzyon değil, söz konusu hegemonya mücadelesinin hayati bir parçası olarak düşünmek gerekmektedir. Çünkü kapitalizmin yeniden yapılandırılması gerçekleştirildiğinde ortada kalan en önemli "düşman" SSCB olmuştur. Bu bağlamda komünizm karşıtlığının, tamamen ABD yaratımı olduğu iddiası açıklayıcı olmaktan uzaktır. "Komünizm tehdidi" ABD tarafından kullanılmıştır ancak bunun tüm kapitalist ülke yönetimlerince şiddetle savunulmasının da en azından 1917'den beri hazırda bekleyen ve bir süredir görmezden gelinen bir "ortak düşman" imajına denk düştüğü gözden kaçırılmamalıdır.

1. ABD Ekonomisinin Genel Durumu

19. yüzyıldan beri giderek gelişmekle birlikte, ABD ekonomisi özellikle II. Dünya Savaşı döneminde yürütülen üretim seferberliği ve bunun karşısında da rakiplerinin üretim düzeyinde görülen muazzam düşüş nedeniyle mutlak bir yükseliş yaşamıştır. Kısaca “Fordizm” olarak adlandırılan³ ve Henry Ford’un geliştirdiği montaj sistemi sayesinde kitlesel üretim kapasitesini edinen ABD ekonomisi, bu niteliğiyle, dünyanın başlıca arz merkezi haline gelmiştir.

Bazı önemli istatistikler de bu durumu sergilemektedir. Savaşta, yılda 100 bin uçak, 30 bin tank yapacak üretim düzeyine ulaşan ABD, tüm dünyadaki üretim kapasitesinin yarısından fazlasını elinde bulunduruyordu. Yine, dünya altın rezervlerinin 2/3’üne, yatırım için kullanılan sermayenin 3/4’üne tek başına sahipti. Bu haliyle ABD’nin savaş sonundaki gayrisafi milli hasılası, SSCB’den 3, İngiltere’den 5 kat fazlaydı.⁴

Bu durumun, Amerikan ekonomi politikaları ile, fakat özellikle de güvenlik ve savunma politikaları ile bağlantısı bulunuyordu. Savaş döneminde, askeri gereklilikler nedeniyle yüksek bir üretim kapasitesine ulaşan ABD için, dünya ekonomisinin istikrarlı hale getirilmesi sorununun hem iç hem de dış dinamik yönü bulunmaktaydı. İç dinamik bakımından düşünüldüğünde, sonradan Eisenhower’ın “Askeri-Endüstriyel Kompleks” diye adlandıracağı, geniş üretim hacmine sahip ve ülkedeki ekonomik dengeyi belirleyen bir sektör vardı. Bu sektör, neredeyse tüm Müttefik ülkelerin savaş sırasındaki askeri taleplerini karşılayacak düzeye ulaşmıştı. Ayrıca, “sivil” gereksinimlerin çok büyük bir kısmı da Amerikan şirketleri tarafından karşılanıyordu. Dolayısıyla, ABD’nin bu “arz eden başlıca ülke” konumu, ilerde Batı ittifakı’nı oluşturacak ülkelerin ekonomileri arasında çok önemli bir bağ ve hatta bağımlılık ilişkisi yaratmıştı. İşte bu bağ da, dış dinamik bakımından ABD ekonomisini etkiliyordu. Bu bakış çerçevesinden, bütün müttefik ülkelerde, ABD mallarına

³ Burada Fordizm kavramını kısaca açıklamak uygun olacaktır. 8 saat çalışma karşılığı 5 dolar olarak tespit edilen işgünü uygulaması ile asıl yapılmak istenen, çalışanlara belli bir boş zaman ve tüketim kapasitesini artıracak bir alım gücü sağlamaktır. Bu amaç ise, kitlesel üretim-kitlesel tüketim sistemi dahilinde, yeni tür bir demokratik toplum vizyonunu yansıtmaktaydı. Dolayısıyla Fordizm’i sadece bir kitlesel üretim sistemi değil, bütünsel bir yaşam tarzı olarak tanımlamak uygun olacaktır. Bu yorumlar için bkz. David Harvey, **Postmodernliğin Durumu**, 2. bs., çev. Sungur Savran, İstanbul, Metis, 1999, s.147-163.

⁴ Melvyn P. Leffler, **A Preponderance of Power: National Security, the Truman Administration, and the Cold War**, Stanford, Stanford University Press, 1992, s. 2.

olan talebi sürdürecektir bir alım gücü düzeyinin yaratılması ve bu ülkelerin sağlıklı ve liberal değerlerle uyumlu birer ticaret ortağı haline getirilmesi hedefi izlenmiştir. Söz konusu hedef, ekonomik olduğu kadar siyasal ve stratejik bir perspektifi de yansıtmaktaydı. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı James F. Byrnes'in Eylül 1945'te söylediği şu sözler, bu durumu açıkça göstermiştir:⁵

“Uluslararası politikamız ile iç politikamız birbirinden ayrılamaz. Dış ilişkilerimiz ... ABD'deki istihdamı etkileyecektir.... ABD'deki ekonomik canlılık ve depresyon, yeryüzünün öteki ülkeleriyle olan ilişkilerimizi etkileyecektir... Sürekli bir barış, dışa kapalı bloklar ve ekonomik savaş temelinde kurulamaz.... (Liberal bir ticaret sistemi) dünya ticaretinde üstün olanlara özel sorumluluklar yüklemektedir. ABD de bu durumdadır. Yeryüzünün birçok ülkesinde siyasal ve ekonomik ilkelerimiz, bu ilkeleri kabul etmeyen ideolojilerle çatışma durumundadır. Kendi ekonomik sorunlarımızı çözebildiğimiz ölçüde, yeryüzünün her bölgesinde kendi ilkelerimize taraftar sağlayabiliriz.”

Bu açıklamadan, konumuz ve yaklaşımımız bakımından son derece anlamlı ipuçları yakalamak mümkündür. Öncelikle, ABD önderliğinde bir uluslararası ekonomik sistem kurulması ihtiyacına değinilmektedir ki ayrıntılarına aşağıda yer verilecek olan bu sistem 1944'te kurulmuştur. İkinci olarak bu sistemin, ABD ve öteki ülkeler arasında etkili bir bağ oluşturduğuna dikkat çekilmiştir ki bu da, kapitalist dünya sistemi dahilinde, bir blok halindeki “Batı” oluşumundan söz etmemizin temeli olacaktır. Üçüncü bir nokta ise ideoloji ile ilgilidir. Bu ise, Batı Bloku kavrayışının salt ekonomik bağa dayandırılmayacağı, bunun da ötesinde, söz konusu ekonomik bağ ile diğer ülkelere taşınacak genel bir yaşam tarzı, ortak bir felsefi bakış ve bir ideolojinin kabulü ile tamamlanması gerektiğini göstermektedir. Son noktaya daha ilerde dönmek üzere, şimdi söz konusu uluslararası (daha doğrusu dünyanın komünist olmayan ulusları arasındaki) ekonomik sistemin kuruluşuna ve bunun “Batı Bloku” oluşumunu nasıl etkilediğine geçebiliriz.

⁵ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 5. bs., Ankara, İmge Kitabevi, 1996, s. 205-206.

2. Bretton-Woods Sistemi ve Uluslararası Ekonomi-Politik

ABD dış politikasını yönlendiren geleneksel öğelerden başta geleni ekonomidir. Savaş sırasında, başlıca müttefik olan İngiltere ile yürütülen ilişkilerde bile, savaşın belli bir kritik aşamaya ulaşmasına kadar, ABD'nin bu perspektiften hareket ettiği bilinmektedir. Savaşın sonuna doğru ise, Başkan Franklin Delano Roosevelt'in başlıca iki kaygısı güvenlik ve ekonomi olarak belirtilmiş, ancak söz konusu güvenlik stratejisinin neredeyse tamamen ekonomi temelinde şekillendirildiği görülmüştür.⁶

Yukarıda belirtildiği gibi, bu güvenlik stratejisinin temel direği, dünya tarihinde liberal-kapitalist ve serbest pazar mantığına dayanan bir ticari ve mali sistem oluşturulması yoluyla, uluslararası ekonominin istikrarlı hale getirilmesidir. Burada istikrar derken anlaşılması gereken ise, hegemonyanın işlemlerini sağlayacak sürekli bir işbirliği ortamının yaratılmasıdır. Çünkü böyle bir işbirliği, pazarlara -başta ABD olmak üzere- her ülkenin serbestçe girmesi, ticarete ayrımcılığın önlenmesi ve -daha önce Almanya ve Japonya'nın yaptığı gibi- bir ülkenin ortaya çıkarak, sonu savaşa varacak bir biçimde sisteme zarar vermesinin engellenmesi imkanlarını sağlayacaktır.⁷ Ancak bu anlayış Amerikan değerleri merkezlidir. Nitekim, savaşta Avrupa'nın yaşadığı çöküntü, bireysel özgürlük, temsili hükümet, serbest girişim, özel mülkiyet ve pazar ekonomisi gibi Amerikan değerlerinin üstünlüğünü gösteren bir zafer olarak yorumlanmaktaydı. Şimdi ABD'li seçkinler, Amerikan imgeleri doğrultusunda bir "Amerikan Yüzyılı" yaratmayı umuyorlardı.⁸

Söz konusu "Amerikan Yüzyılı" anlayışının önündeki başlıca potansiyel engel sayılan İngiltere'nin yeni durumuna ilişkin burada kısa bir açıklama yapmak gerekmektedir. Çünkü Bretton Woods'un öncesi ve sonrasında İngiltere'nin yeni sistemle nasıl bütünleştirildiği ve iki rakibin nasıl iki ortak haline geldiği konumuz bakımından önem taşımaktadır.

ABD-İngiliz ortaklığının gelişiminde, ABD'nin uyguladığı borç stratejisi belirleyici olmuştur. Senato tarafından 1941'de kabul edilen Kiralama ve Ödünç

⁶ Jerel A. Rosati, **The Politics of United States Foreign Policy**, Fort Worth, Harcourt Brace College Publishers, 1999, s. 27.

⁷ Savaş sonrası dönemin ekonomik sorunları hakkındaki Amerikan perspektifi için bkz. Alvin H. Hensen, **Economic Problems of the Post-War World**, Washington, D.C., National Council for the Social Studies, 1942, (özellikle) s. 27-32.

⁸ Leffler, **op. cit.**, s. 3.

Verme Yasası (*Lend and Lease Act*) ile başlayan İngiliz borçlanması,⁹ İngiltere’yi ABD’nin politikalarıyla uyumlu kılmanın başlıca aracı olarak görülmüştür. Çünkü eğer ABD müdahale etmezse, Mihver Devletlerinin de yenildiği bir dünyada, İngiltere’nin ticari ve mali üstünlüğü yeniden ortaya çıkabilir ve ABD’nin pozisyonu savaş öncesi dönemdeki haline dönebilirdi.¹⁰ Söz konusu müdahalenin hem ABD’nin küresel stratejisini gerçekleştirmesi hem de İngiltere’yi ABD’nin yanında tutması gerekiyordu.

İşte bu düşünceler çerçevesinde bir uluslararası ekonomik sistem kurmak üzere, 1-22 Temmuz 1944’te New Hampshire, Bretton-Woods’da bir konferans düzenlendi.¹¹ Konferanstaki asıl rekabet ABD ile İngiltere arasında yaşanmış ancak İngiliz temsilcisi Keynes’in planına karşılık ABD Ticaret Bakanı White’nin sunduğu ve ABD değerlendirmelerini birebir yansıtan plan çok büyük oranda kabul edilmiştir. ABD planı, savaştan güçlenerek çıkan bir ülkenin taleplerini yansıtırçasına, serbest ticaret yapısı ile sabit kur sisteminin getirilmesini ve sistemin sadece açık veren ülkeleri düzeltmesini öngörüyordu. Ayrıca iki ayrı örgütün bu düzenlemeler için kurulması isteniyordu: Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD=WB).¹² İlki, uluslararası para sisteminin işleyişinden sorumlu olacak, ikincisi yıkılan ekonomilerin onarım ve kalkınma çabalarına mali kaynak sağlayacaktı.

Hegemonya kavramının rızaya dayalı ve kurumsallaşmaya önem veren niteliği düşünüldüğünde, konferansın ve konferansta kurulan örgütlerin özelliği anlaşılacaktır. “Amerikan Yüzyılı” imgesinin temelleri bu konferansta atılmıştır. ABD Hazine Bakanı Henry Morgenthau’nun dediği gibi, kurulmak istenen, “uluslararası ticaret ve yatırımın iş adamları tarafından, iş ilkelerine dayalı olarak” yürütülebileceği bir

⁹ William H. McNeill, **America, Britain, and Russia: Their Co-operation and Conflict 1941-1946**, London, Royal Institute of International Affairs, Oxford University Press, 1953, s. 14.

¹⁰ Kolko ve Kolko, **op. cit.**, s. 61.

¹¹ Resmi adı “United Nations Monetary and Financial Conference” olan konferansa sosyalist ülkeler dahil, 44 ülke katılmış, Romanya hariç sosyalist ülkeler anlaşmayı imzalamamışlardır. Dolayısıyla Bretton-Woods sistemi, batılı kapitalist ülkelerin oluşturdukları bir sistem durumundadır. Bkz. Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat**, 13. bs., İstanbul, Kurtiş Matbaası, 1999, s. 544.

¹² Genel olarak kullanılan Dünya Bankası (World Bank) tabiri, içlerinde IBRD’nin de yer aldığı toplam beş kuruluşu (IBRD, IDA, IFC, MIGA, ICSID) içeren bir şemsiye örgüttür. Ancak bunlar arasında IBRD, 1944’te kurulan ilk örgüt olması nedeniyle, Dünya Bankası adını genel olarak temsil etmektedir. Bkz. : <http://www.worldbankgroup.org>

dünyaydı.¹³ Böyle bir dünyada ekonomik faaliyetler, ekonomik güçleri gereği, ABD şirketlerinin önderliğinde yürütülecekti. IMF ve WB'nin yapısı ve işleyişi de bu düşüncenin nasıl somutlaştırıldığını göstermektedir. Öncelikle, bu örgütlerde diğer devletlere de yer verilmesi, ABD politikalarına bir uluslararası örgüt bünyesinde meşruiyet kazandırılması arayışından kaynaklanmaktadır. ABD'nin her iki örgütte de başat rol oynaması, "işbirliği" adı altında dolaylı fakat belirleyici bir etki sahibi olmasını sağlamaktadır.¹⁴ IMF, dünya altın rezervlerinin çoğunun denetimini ABD'ye kazandırmış; WB ise, öngördüğü kredi sistemi ile, ağırlığı Amerikan olmak üzere özel sektör yatırımları için kurumsal bir güvence oluşturmuştur.¹⁵

Kurulan mali sisteme göre ise, ABD doları, 1 ons altın=35 dolar fiyatından sabitlenmiş ve diğer ülke paraları da dolara göre fiyatlandırılmıştır. Bu durumda ABD doları uluslararası ödeme aracı, değer standardı, rezerv aracı ve müdahale aracı olma işlevlerini kazanmıştır. Bu özellikler ise ABD dolarına dünya çapında bir tür anahtar para (*key currency*) niteliği kazandırmıştır. Bir paranın uluslararası ödeme aracı olarak kullanılabilmesi için öncelikle dünya ticaretinin gereklerine göre arzının kolayca artırılabilmesi ve herkesçe güven duyulan bir para olması gerekmektedir. Bu anlamda dolar, "altın kadar iyi, hatta altından daha iyi bir para" olarak değerlendirilmiştir.¹⁶ Romanya haricindeki sosyalist ülkelerce imzalanmayan Bretton-Woods Anlaşmaları'ndaki bu pozisyonu nedeniyle dolar, ABD'nin kapitalist sistem içindeki ülkeler üzerindeki denetiminin ana aracı olmuştur.¹⁷

3. ABD'nin Ekonomik Yardımları ve Marshall Planı

Ağustos 1945'ten itibaren Kiralama ve Ödünç Verme Yasası dahilinde borç verme işlemlerini durduran ABD, hem genel stratejisine uygun hem de daha avantajlı bir borç (ve yardım)¹⁸ politikasına geçmiştir. Bu politika ilk kez İngiltere'ye uygu-

¹³ Kolko ve Kolko, **op. cit.**, 16'dan US Senate, Committee on Banking on Currency, **Hearings: Bretton-Woods Agreements Act, June 1945**, Washington, 1945, s. 6.

¹⁴ Harry Magdoff, **The Age of Imperialism: The Economics of U.S. Foreign Policy**, New York, Monthly Rewiev Press, 1969, s. 142.

¹⁵ Kolko ve Kolko, **op. cit.**, s. 16.

¹⁶ Seyidoğlu, **op. cit.**, s. 545.

¹⁷ Paul M. Sweezy ve Harry Magdoff, "The Age of Imperialism: The Financial Network," **The Dynamics of U.S. Capitalism**, New York, Monthly Rewiev Press, 1972, s. 220.

¹⁸ Stratejik amaçlarının aynı olması nedeniyle bu iki kavramı birlikte ele almak uygun olacaktır. Çünkü her ikisi de temelde: a. ABD şirketlerine pazar sağlamak; b. Diğer ülke ekonomilerini ABD'nin öngördüğü kurallar dahilinde gelişmeye yönlendirmek amacıyla sunulmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak bkz.: Magdoff, "Aid and Trade," **op. cit.**, s.115-171.

lanmıştır. Bu durum İngiltere'nin savaşta en çok zarar gören ülke olmasından değil, ABD'nin ve dolayısıyla kuracağı yeni sistemin esenliği bakımından mutlaka dönüştürülmesi gereken en önemli ülke olmasından kaynaklanmıştır.¹⁹ Borçların, ABD'den mal alımı şartıyla verilmesi, ABD'nin ihracat artışını garantileyeceği gibi, halen fiilen ayakta olan sterlin blokuna dahil birçok ülkeye nüfuz etmeyi de kolaylaştıracaktı. Dolayısıyla borç politikası, İngiltere'nin Tercih Sistemi'ni (*Preference System*) ortadan kaldıran ve İngiltere'nin emperyal mirasının el değiştirerek ABD'nin dünya ölçeğinde hegemonya kurma imkanına sahip olmasını sağlayan gelişmelerin başlıca nedeni olarak değerlendirilebilir.

Özü böyle olan yeni borçlanma politikası, diğer Avrupa ülkelerine de Marshall Planı ile uygulanmaya başlamıştır. Çünkü savaş sonu Avrupasının yaşadığı derin ekonomik sıkıntılar, bir hegemonya kurma ve kapitalizmin yeniden imarını yönetme durumundaki ABD için de önemli bir sorundu. Avrupa ülkelerinin, şayet yardımlarla finanse edilmezlerse, otarşik politikalara yönelebileceğinden endişe ediliyordu. Bunun gerçekleşmesi ise ABD stratejisinin iflası demektir. Dolayısıyla, ABD'nin hegemonik perspektifi, yeni düzenin en önemli merkezi olan Avrupa'nın durumunun düzeltilerek ABD ile uyumlu kılınmasını gerektirmekteydi. Bu çerçevede ve uzun dönemli bir proje dahilinde kurulan Bretton-Woods Sistemi'ne ek olarak, özellikle 1946-47'de artan ekonomik sorunlar nedeniyle ABD, Avrupa'daki kırılğan ve hassas duruma müdahale etmeye başlamıştır.²⁰

ABD Dışişleri Bakanı Marshall, 5 Haziran 1947 tarihinde Harvard Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmada –ki “Marshall Planı” adı verilen konuşmadır- Avrupa'daki ekonomik yıkım ve bu yıkımın onarılmasında Avrupalı ülkeler ve ABD'nin karşılıklı olarak yapmaları gereken işler hakkındaki görüş ve önerilerini belirtmiştir.²¹

Marshall burada, Avrupa tarımının üretim yapamayacak bir duruma geldiğini, devletlerin de ellerindeki sınırlı dövizle tarım ithalatı için harcamak zorunda kaldığını,

¹⁹ Business Week dergisine göre, o dönemde İngiltere, uluslararası ticarete ABD'den güçlüdür. Sterlin bloku eski biçimiyle yeniden oluşur ve iki taraflı ticaret düzenlemeleri yapma yoluna giderse ABD pazarlıkta zayıf kalır. ABD'nin sömürgelere girmesi zorlaşırken içte de ihracat sektörü çok sıkıntı yaşar. Bkz.:Kolko ve Kolko, **op. cit.**, s. 67'den **Business Week**, March 30, 1946, s. 47.

²⁰ Çağrı Erhan, “Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı,” **A.Ü. SBF Dergisi**, cilt 51, sayı 1-4 (Ocak-Aralık 1996), s. 276.

²¹ Konuşmanın tam metni için bkz.: **Documents on International Affairs: 1947-1948**, Royal Institute of International Affairs, London, Oxford University Press, 1952, s. 23-26.

dolayısıyla Avrupa'nın giderek daha zor bir duruma sürüklendiğini, bunun ise ABD için kötü sonuçlar doğuracağını belirtmiştir. Marshall'ın bu gidişatı durdurmak için getirdiği öneri, ABD'nin Avrupa'ya daha çok yardım etmesiydi. Söz konusu yardım mekanizmasının işletilmesi için önerilen yol ise, Avrupa ülkelerinin bir araya gelerek önce kendi niyet ve tekliflerini bildirmeleri şeklinde olmuştur.

İngiltere'nin yukarıda bahsedilen borçlanma politikası ile uyumlulaştırılmasının ardından şimdi sıra ikincil hedef olan SSCB'ye gelmiştir.²² Bu bağlamda Marshall Planı, bir sonraki bölümde ele alacağımız komünizmi çevreleme politikası dahilindeki Truman Doktrini ile başlayan siyasi atağın tamamlayıcısı olarak da düşünülmüştür. Çünkü sağlıklı bir ekonomiye sahip olmayan Avrupa'nın, müdahale edilmediği takdirde sola yönelmesi ihtimal dahilinde bulunmaktaydı. Çeşitli veriler, planın başından beri SSCB'yi dışlama eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Öncelikle Marshall, bu politikanın “herhangi bir ülke ya da doktrine karşı olmadığını”, sadece, “özgür kurumların var olabileceği siyasal ve toplumsal koşulların oluşmasını sağlayacak, işleyen bir ekonomiyi hayata geçirme amacı” taşıdığını belirtmiştir. Ancak ABD'nin, bu planı baltalamak isteyen ülke ve siyasi partilere de izin vermeyeceği uyarısında bulunmuştur.²³ İkincisi, Planın uygulanmasında Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomi Komisyonu'na görev verilmesi hiç düşünülmemiştir, böylece ABD ile plana dahil olacak ülkeler arasında farklı bir ilişki kurulmak istenmiştir.²⁴ Son olarak, planın görüşüleceği 1947 yazındaki Paris toplantılarına SSCB davet edilmiş fakat ABD delegesi Rostow'un kendi ifadesiyle, SSCB'ye “soğuk” davranılmıştır. Planda yer alması halinde Senato'nun buna onay vermeyeceği düşü-

²² Kolko ve Kolko, ise bu konuda farklı bir yaklaşım göstermektedir. Onlara göre, İngiltere'nin borçlandırılarak ABD çizgisinde tutulması, ABD'nin uluslararası sistemi inşası için hayati önemdeydi. Fakat hem böyle bir borcu onaylaması için ABD içindeki muhalefeti hem de ABD ile uyumlu davranması için İngiltere ve diğer ülkeleri ikna edebilmek için bir meşruiyet sağlanması gerekiyordu. İşte bu açılımın meşruiyeti 1946 ortalarından itibaren komünizmle mücadele olarak geliştirilmiştir. Bkz.: Kolko ve Kolko, **op. cit.**, s. 68. Bu görüşe kısmen katılmak mümkündür. Ancak, gerek SSCB'nin hedefe yerleştirilmesi gerek bunun liberal kapitalist saftaki diğer tüm ülkelere kabul edilmesi, Gramşici anlamda, siyaset ve ideolojiye dair bir olgu olarak değerini korumaktadır. Çünkü bu söylemin (komünizmle mücadele), “özgür dünya” için ekonomik olduğu kadar siyasal temeli ve anlamı da bulunmaktadır. Dolayısıyla sosyalist bir ülkenin, hem de SSCB çapındaki bir sosyalist ülkenin bizzatlığı, ABD'nin genel stratejisi bağlamında bir sorun ve tehdittir. Bu nedenle de ABD için SSCB'yi zamanlama bakımından ikincil fakat mutlak bir tehdit olarak değerlendirmek daha uygun olacaktır.

²³ **Documents on International Affairs...**, s. 25-26.

²⁴ Kolko ve Kolko, **op. cit.**, s. 361.

nülerek SSCB dışlanmıştı.²⁵ Nitekim SSCB bu planı, ABD'nin bir sömürge ilişkisi kurmak istediği şeklinde yorumlayıp reddetmiş ve Doğu ve Orta Avrupa'daki bazı ülkelerle olan bağımlı güçlendirerek 5 Ekim 1947'de Cominform'u kurmuştur.

ABD'nin genel stratejisi bağlamında Gimbel, planın şu üç işlevi üstlendiğini belirtmektedir:²⁶

- a. Avrupa'nın savaş sonunda yaralarının sarılması için bir insani yardımdır.*
- b. Amerikan yaşam tarzının ülke dışında da kurumlaştırılması için bir siyasi projedir.
- c. Avrupa'dan başlayarak dünya ticaretini istikrarlı hale getirecek, Amerikan sermayedarlarının hakimiyetinde bir ticaret yaratacak, sonradan "Üçüncü Dünya" denecek yerlerde kapitalizmi geliştirecek bir ekonomik programdır.

Sonuç olarak, Fordizm ve ABD ekonomisinden başlayarak yapılan açıklamaların tezle ilişkisini daha somut olarak vermek için Harvey'den şu alıntı yapılabilir:²⁷

"Savaş sonrasında Fordizmi aynı zamanda büyük ölçüde uluslararası bir olguydu ... Fordizm, 1940'tan sonra hem Avrupa'da hem de Japonya'da savaş seferberliğinin bir parçası olarak güçlü bir biçimde yerleşti. Savaş sonrası dönemde, ya doğrudan işgal altında dayatılan politikalar aracılığıyla ya da dolaylı olarak Marshall Planı ve daha sonra Amerikan doğrudan yatırımları aracılığıyla Fordizm sağlanacak ve yayılacaktı. Amerikan doğrudan yatırımı ... esas 1945'ten sonra canlılık kazandı. Esas olarak Avrupa'da yoğunlaşan dış yatırımın yanı sıra ticaretle de yaşanan bu açılım, ABD'deki fazla üretim kapasitesinin başka ülkelerde emilmesini olanaklı kılarken, Fordizmin uluslararası alanda gelişmesi, küresel ölçekte kitle piyasalarının oluşumu ve dünya nüfusunun komünist dünya dışında kalan büyük kitlesinin yeni bir tür kapitalizmin küresel dinamiğinin içine çekilmesi anlamına geliyordu...Bu yeni enternasyonalizm beraberinde yeni bir uluslararası kültürü de taşıyordu."

²⁵ Türkaya Ataöv, "Marshall Planı'ndan NATO'nun Kuruluşuna Kadar Soğuk Harp," AÜ SBF Dergisi, cilt XXIII, No: 3 (Eylül 1968), s. 278'den W. Rostow, **The United States in the World Arena**, New York, Harper, 1960, s. 211.

²⁶ John Gimbel, **The Origins of the Marshall Plan**, Stanford, Stanford University Press, 1976, s. 1.

* Elbette ABD bu dönemde ekonomik olarak yardımda ve özveride bulunmuştur. Ancak sonuçta, salt ekonomik anlamda bile olsa ABD'nin elde ettiği kazançlar ortadadır. "Önder grup, ekonomik anlamda özveriler ("sacrifices") gösterecektir. Ama şüphesiz, bu özveriler ... öze dokunmaz ("not touch the essential")". Bkz.: Gramsci, **op. cit.**, s. 161.

²⁷ Harvey, **op. cit.**, s. 159-160.

Ekonomi ile ilgili olarak verdiğimiz bu açıklamalar, basitçe “altyapının üst-yapıyı belirlemesi” modelini örneklemeyi amaçlamamıştır. Öte yandan hegemonik bir sistem, ortak ekonomik kabuller ve uygulamalar olmadan düşünülemez. Gerek Bretton-Woods düzenlemeleri gerek Marshall Planı, aynen Keynesçilik ve *New Deal* politikalarının hedeflediği gibi, liberal kapitalizmi istikrarlılaştırmak adına yapılan müdahalelerdir. Söz konusu düzenlemeler ve kurumlar, I. Bölümde belirtildiği gibi, rızaya dayalı hegemonya sisteminin kurulması ve işleyişine ilişkindir. Buradaki rıza ise, salt ekonomik öğelerle açıklanamayacak kadar kapsamlı ve karmaşıktır. Tüm dünyanın belirli bir ekonomik doktrine yönlendirilmesi, siyasal ve ideolojik açıdan da zorunlu olarak asgari düzeyde bir yakınlaşma ve homojenleşmeyi gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, savaş sonunda liberal kapitalizmin yeniden düzenlenmesi ve bunun istikrarlı halde tutulmasına ilişkin yapılan planlama ve uygulama, ABD hegemonyasının ekonomik temellerini oluşturmaktadır. Ancak hegemonyanın kuruluşu salt ekonomiye dayanmamakta, siyaset alanında da etkin ve belirleyici olmayı gerektirmektedir.

B. BATI BLOKU’NUN SİYASAL-İDEOLOJİK TEMELLERİ

Bir önceki bölümde, Amerikan hegemonyasının kuruluşundaki ekonomik faktörleri ve “özgür dünya”nın ekonomik çerçevesi ele alınmıştı. Bu bölümde ise söz konusu yapının siyasal ve ideolojik nitelikleri ve bunların gelişimi incelenecektir. Temel tezimiz, meşruiyet fikrinin oluşturulmasında hukuktan önce siyasetin geldiği ve asıl belirleyicinin de siyaset olduğudur. Bu iddianın açıklanması ise, bu bölümün yazılışındaki özel amaçtır. Çünkü siyasal sistemi şekillendiren algılamaları, sistem içindeki davranış kalıplarını, dost ve düşman, iyi ve kötü, normal ve anormal gibi kavramları belirleyen hegemonik perspektif, konumuz olan meşruiyet kavramının varoluş koşullarını tespit etmek bakımından da gereklidir.

1. Savaş Ertesindeki Siyasal Durum ve ABD’nin Tavrı

ABD dış politikasında yalnızcılık-müdahalecilik şeklinde özetlenebilecek geleneksel tartışmanın II. Dünya Savaşı ile müdahalecilik lehinde sonuçlanmasının ardından ABD, önderlik rolünü benimseyen bir tavır sergilemeye başlamıştır. Bu önderlik görevi dahilinde ABD’nin temel hedefi, Amerikan değerlerini yansıtan bir

dünya düzeni kurmak olmuştur. ABD öteden beri dış politikasını mutlaka bir “moral” ilkeye bağlama endişesi taşımış ve ancak bunun açıkça mümkün olmadığı durumlarda Kongre’yi devreye sokarak “üstün egemenlik haklarını” kullanmak yoluyla sorunlarını çözmüştür.²⁸ Bu bakımdan, şimdiki yeni düzenin kurulması sırasında, genel olarak kabul görececek bir siyasal ideolojik çerçevenin yaratılması hayati bir ihtiyaç olarak görülmüştür. İşte, demokrasi ve özgürlük fikri ile ABD’nin örnek bir başarı modeli olarak sunulması, bu çerçeveyi tanımlayan olumlu unsur olmuştur.

Bu çerçevede Kolko ve Kolko, ABD’nin ideolojik tavrının karmaşık fakat pragmatik içeriğine dikkat çekmiştir. Buna göre ABD’nin tavrı bir yönüyle liberal, diğer yönüyle de muhafazakar niteliktedir.²⁹ Bu iki farklı tavır, iki farklı rakibin (İngiltere ve SSCB) savaş sonundaki pozisyonlarıyla başa çıkmayı mümkün kılmıştır. ABD’li iş adamı Rockefeller 1941’de “ABD, ... özgür dünya için savaşmaktadır”³⁰ derken aslında her şeyden çok İngiltere’nin de içinde bulunduğu eski düzendeki kapalı ekonomik sistemlere gönderme yapmıştır. ABD, liberal söylemi öne çıkararak, öncelikle İngiltere’ye etkide bulunmuştur. Öte yandan, kurulacak liberal kapitalist sistemin korunması ise muhafazakar bir tavrı gerekli kılmıştır. İşte genelde sol hareketler (ulusalcı, sömürge karşıtı, sosyalist) ve özelde ise SSCB’ye karşı izlenen politika da buradan kaynaklanmıştır. Bu çerçevede ilk hedef olan İngiltere’nin uyumlaştırılması ve sistemin kurulması gerçekleştirildikten sonra, sıranın SSCB ve sol hareketlere gelmesi doğaldır. Çünkü sistemin en azından bu haliyle korunması, mümkünse de olabildiğince dünya sathına yayılması istenecektir. Dolayısıyla, Magdoff’un deyişiyle, “şebeke” içindeki ülkeleri, şebekeden kopmaya götürecek ya da şebekeye yeni üyelerin katılmasını engelleyecek sol hareketlere karşı durulması, ABD için asıl strateji olmuştur. ABD’nin temsil ettiği “insani” vizyonun karşısındaki engel olarak SSCB’nin gösterilmesi ve siyasal mekanizmaların bu “gayrı insani ve ahlaki oluşum” karşısında işletilmesi de söz konusu stratejinin taktik unsuru olmuştur.

Aslında ABD ve Batı’nın SSCB’yi bu şekilde tanımlaması II. Dünya Savaşı sonunda başlamış değildir. 1917’den beri Batı dünyası SSCB’den tehdit algılamış-

²⁸ ABD dış politikasında söz konusu tavrın II. Dünya Savaşı öncesindeki çeşitli örnekleri ve bunların eleştirisi için bkz.: Noam Chomsky, **Dünya Düzeni: Eskisi Yenisi**, çev. A. Çakıroğlu, T. Birkan, İstanbul, Metis, 2000, 174-184.

²⁹ Kolko ve Kolko, **op. cit.**, s. 15.

³⁰ Thomas. McCormick, **America’s Half-Century: United States Foreign Policy in the Cold War**, London, The John Hopkins University Press, 1986, s. 3.

tır.³¹ Rusya'daki iç savaşa müdahale eden Batılı devletler bunda başarılı olamamışlar, bunun ardından ise bir süre SSCB'yi tanımaktan kaçınmışlardır. Ağustos 1920'de ABD Dışişleri Bakanı Colby, İtalyan Büyükelçisi'ne gönderdiği bir mektupta "diplomatları, tehlikeli bir ayaklanmanın kışkırtıcıları olan ... ve kurumlarımıza karşı bir komplo içinde bulunan bir devleti tanıyamayız, (böyle bir devletle) resmi ilişkiler kuramayız."³² demiştir.

Öte yandan, önce 1929 Ekonomik Buhranı ve ardından ortaya çıkan Hitler tehdidi, Batı'nın SSCB'ye olan yaklaşımını yumuşatmış³³ ve karşılıklı ilişkiler bu olağanüstü durumlara özgü olarak gelişmiştir. SSCB ancak 16 Kasım 1933'te ABD tarafından tanınmıştır.³⁴ Savaş sırasında süren ortaklık da yine bu şüphe üzerine kurulmuş,³⁵ savaşta büyük bir yıkıma uğrayan SSCB'nin, savaş sonunda -yeniden- tehdit olarak ortaya çıktığı düşüncesi giderek güçlenmiştir.

Savaş sonundaki duruma genel olarak bakıldığında manzaranın ABD açısından çeşitli avantajlarla birlikte dezavantajlar da sergilediği görülmektedir. ABD, yardıma muhtaç ve yönlendirmelere açık bir dünya ile karşı karşıyaydı. Özellikle Batı ile savaş içinde gelişen stratejik ortaklığın şimdiki eşitsiz durumda sona ermesi beklenmiyordu. Buna ek olarak SSCB'nin savaş sonunda giriştiği kalkınma hamlesi dahilinde kaynaklarını sivil harcamalara kaydırması da ABD ve Batı için yakın bir askeri tehdidin söz konusu olmadığını gösteriyordu.³⁶ SSCB, savaş sonunda muvazzaf

³¹ Bu iddia için bkz.: David Horowitz (der.), **Containment and Revolution: Western Policy towards Social Revolution, 1917 to Vietnam**, London, Anthony Blond, 1967, s. 1-124.

³² D.F. Fleming, **The Cold War and Its Origins: 1917-1950**, New York, Doubleday & Company, 1961, s. 43'ten "Soviet Russia and the United States," **Current History**, vol. 12, No: 6 (September 1920), s. 931.

³³ Ataöv, SSCB'nin tanınmasındaki temel saikin, SSCB gibi geniş bir pazarın kazanılarak, '29 Buhranı sonrası olağanüstü gerileyen ihracatın artırılması olduğunu belirtmektedir. Bkz.: Türkaya Ataöv, **ABD, NATO ve Türkiye**, 2. bs. Ankara, Aydınlik Yayınları, 1969, s. 17.

³⁴ Bu tanıma sırasında bile ABD'nin zorlandığı, çeşitli yorumlar ve şerhlerle bu tanımayı gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu bağlamda ilk olarak, Lenin'in Yeni Ekonomi Politikası (NEP), ABD'li karar vericiler tarafından, ülkedeki özel teşebbüsün önünü açacak olumlu bir adım olarak değerlendirilmiştir. İkincisi, Lenin'den sonra, savunduğu dünya devrimi tezi ile kendisinden çekinilen Trotsky yerine "tek ülkede sosyalizm" tezini savunan ve muhafazakar nitelikte görülen Stalin iktidara gelmiştir. Tanınma sırasında ise, SSCB'nin ABD içinde propaganda yapmayacağı şartı koşulmuştur. Bkz.: Daniel M. Smith, **War and Depression: America 1914 to 1939**, Saint Louis, Forum Press, 1972, s. 170-172.

³⁵ "Hitler, Sovyetler Birliği'ne saldırdığı zaman senatör olarak görev yapan Truman, iki diktatörü moral bakımından eşit görmüş ve Amerika'nın onları ölünceye kadar birbirleriyle savaşmaları için cesaretlendirmesi önerisinde bulunmuştu." Bkz.: Henry Kissinger, **Diplomasi**, çev. İbrahim H. Kurt, 3. bs., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002, s. 406.

³⁶ 10 Aralık 1945'te ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan bir raporda da bu durum kabul edilmiştir. Rapora göre, Sovyetler'in ekonomik ve askeri kapasitesi, saldırgan bir dış politika yürütmesine elvermiyordu. Neredeyse yeniden kurulması gereken ekonomisinin, Amerikan yardımlarıyla

asker sayısını % 25 azaltırken ABD için aynı oran % 13 olmuştur. SSCB'nin Avrupa, Yakın Doğu ve Uzak Doğu'da olası düşmanlarla çevrili uzun sınırları ve henüz çok taze olan Alman işgalinin anıları düşünüldüğünde -ki Kennan'ın sonradan "geleneksel Rus güvensizliği" diyeceği husus bu olsa gerekir- 2,9 milyonluk ordusu, askeri açıdan aşırı kabul edilmemektedir. Özellikle de hiçbir olası düşmana sınırı olmayan, atom silahı tekeline ve üstün hava gücüne sahip ABD'nin 1,5 milyonluk ordusu ile kıyaslandığında Sovyetlerin bu durumu daha iyi değerlendirilebilir.³⁷

Öte yandan toplumsal alanda baş gösteren bir sorun olarak, özellikle kıta Avrupasında komünist eğilimlerin güçlenmiş olması endişe yaratıyordu. Doğrudan Kızıl Ordu tarafından işgal edilen bölgelerin dışında dahi komünist partiler, savaş boyunca süren faşizm karşıtı mücadelenin kazandırdığı popülariteyle güçlenmişlerdi.³⁸ Amaç, bu geniş kitleleri "yıkıcı komünist propagandadan" ve SSCB'nin yayılma alanı olarak öncelikli hedefi olduğuna inanılan Avrupa'yı da böyle bir işgalden korumak olmuştur. Bu fikir, Avrupa siyasal yelpazesinde komünist partiler dışında, başta Hıristiyan demokratlar ve muhafazakarlar olmak üzere tüm siyasal partilerce hararetli bir biçimde desteklenmiştir.

Aynı şekilde Asya'da, uzun bir sömürge döneminden sonra dağılan sömürge imparatorluklarının bıraktığı güç boşluğu, buradaki halkların "siyasal olarak gerekli olgunluğa ulaşmadıkları" fikrinden hareketle yeni bir sorun kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bunların da sistemle bütünleştirilmesi ve "bağımsız" ve "eşit" ortaklar olarak yapılandırılmaları gerekli görülmüştür. Roosevelt'in, bu halklar hakkında söylediği "...Bizim amacımız, onların bağımsızlıklarına kavuşmalarına yar-

bile, 5 yıldan önce düzelemeyeceği; ordusu kalabalık olsa da ABD'ye 1965'ten önce tehdit yaratamayacağı öngörüliyordu. Raporda ayrıca, aslında bir realist ve pragmatist olarak görülen Stalin'in de çatışmaya yol açacak bir eylem içine giremeyeceği kabul ediliyordu. Bkz.: James L. Gormly, **From Potsdam to the Cold War: Big Three Diplomacy 1945-1947**, Wilmington, Scholarly Resources, Inc., 1990, s. 90-92'den Robert L. Messer, **Paths Not Taken: The United States Department of State and Alternatives to Containment, 1945-1946, Diplomatic History I**, 1977, s. 297-319.

³⁷ David Horowitz, **The Free World Colossus: A Critique of American Foreign Policy in the Cold War**, New York, Hill and Wang, 1965, s. 29'dan P.M.S. Blackett, **Studies of War**, New York, Hill and Wang, 1962, s. 242.

³⁸ Örneğin Komünist Parti üyelikleri Belçika'da 1939'da 9 bin iken 1945'te 100 bin kişiye, İtalya'da 1943'te 5 bin iken 1945'te 1 milyon 700 bine; Macaristan'da 1942'de birkaç yüz iken 1945'te 100 bine yükselmiş, Fransa, İtalya ve Finlandiya'daki komünist oyların oranı da % 20'lere ulaşmıştı. Bkz.: Lefler, **op. cit.**, s. 6-7'den Paolo Spriano, **Stalin and the European Communists**, London, Verso, 1985, s. 238.

dımcı olmak olmalıdır. Bir milyar yüz milyon olası düşman çok tehlikeli olabilir.”³⁹ şeklindeki sözleri bu düşünceyi açıkça göstermektedir.

Sömürgeler hakkındaki bu endişenin de Avrupalı güçleri ABD çizgisinde birleştirdiği söylenebilir. Çünkü artık eski sömürge siyasetinin sürdürülemeyeceği ve bunun yerine ABD patentli serbest ticaret sisteminin kaçınılmaz hale geldiği anlaşılmıştır. Bu durumda, komünizmin yaydığı "devrimci/yıkıcı" özgürlük ve bağımsızlık anlayışı yerine, bu ülkelerin ABD liderliğindeki liberal karakterli uluslararası toplumun saygın birer üyesi olmalarını vaaz eden "muhafazakar/yapıcı" özgürlük fikri çok daha makul ve kazançlı sayılmıştır. Böylece bu bölgelerle önemli ekonomik bağlantıları olan Avrupalı ülkeler için eşitsiz değişim temelindeki sistem, başka bir biçimde ve yeni bir meşruiyet zemini üzerinden işleyebilecektir.

2. Çevreleme Politikası

Çevreleme (*containment*) politikası, Sovyet askeri tehdidine maruz kalan ya da bir komünist devlet tarafından desteklenen iç savaşların yaşandığı bütün devletlere yardım etmek şeklinde özetlenmektedir.⁴⁰ Bu kısımda söz konusu politikanın gelişimi ele alınacaktır. Söz konusu politikanın temellerini, ABD'nin genelde komünizm, özelde de SSCB ile ilgili savaş sonrasındaki değerlendirmeleri oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bunları ele almadan, bu değerlendirmelerin somut sonucu olan çevreleme politikasının ve bu politikanın Truman Doktrini ile resmi olarak başlayan seyirinin anlaşılması güç olacaktır. İşte bu nedenle, öncelikle savaş sonunda ABD karar mercileri tarafından hazırlanan çeşitli belgeler incelenecektir.

Savaş sonunda ABD'nin SSCB'ye yönelik politikasının belirlenmesinde belki de başlıca rolü oynayan kişi olarak akla önce George F. Kennan gelmektedir. Moskova Büyükelçiliği'nde görevli bir Rusya uzmanı olan Kennan'ın 22 Şubat 1946'da merkeze gönderdiği ve "Uzun Telgraf" (*Long Telegram*) olarak bilinen analiz yazısı, ABD-SSCB ilişkilerinin yakın gelecekte hangi temeller üzerinden yürütülmesi gerektiği konusunda net bir tavır koyan ilk önemli belge olarak kabul edilmektedir.⁴¹

Kennan raporunda önce SSCB'nin dünyayı nasıl algıladığını yorumlamıştır. Buna göre, SSCB, kapitalist bir çevreleme içinde yaşadıklarına ve en büyük tehdidin de ABD'den geldiğine; ayrıca kapitalistler arasında emperyalist bir savaşın muhte-

³⁹ Kissinger, *op. cit.*, s. 383'den Robert E. Sherwood, *Roosevelt and Hopkins: An Intimate History*, New York, Harper & Brothers, 1948, s. 890.

⁴⁰ Sander, *loc. cit.*, s. 232.

⁴¹ Belgenin tam metni için bkz.: *Foreign Relations of the United States: 1946*, vol. VI, Washington, United States Government Printing Office, 1969, s. 696-709. Kennan'ın *Foreign Affairs* dergisinin Temmuz 1947 tarihli sayısında yayınlanan "Sources of Soviet Conduct" adlı makalesini Kissinger, Soğuk Savaş'ın "kutsal kitabı" olarak nitelendirmektedir. Kennan'ın bu çalışması, incelediğimiz Uzun Telgraf'ın genişletilerek makale haline getirilmiş halidir. Dolayısıyla bu telgrafa görece uzun bir yer ayırmamızın nedeni, söz konusu iddia ve önerilerin öncelikle bu telgrafta geçiyor olmasıdır.

mel olduğuna ve bu durumdan en çok SSCB'nin kazançlı çıkacağına inanmaktadır. Bu durumda SSCB'nin temel amacı Batı içindeki anlaşmazlıkları körüklemek, bu ülkelerdeki “ilerici-demokratik” unsurları destekleyerek, Batıcı çevrelerin güç kaybetmelerini sağlamaktır.⁴² Kennan'a göre Kremlin'in bu “nevrotik” görüşleri, Rusların öteden beri kendilerini güvensizlik içinde hissetmelerinden kaynaklanıyordu. Ancak Marksist dogma ile bu algılama hem aşırılaştı hem de bu amaçla girişilecek eylemler için daha tehlikeli bir meşruiyet zemini yaratıldı.

Kennan, SSCB'nin Birleşmiş Milletler'deki varlığına ilişkin olarak da şüpheli bir tavır takınmıştır. Ona göre Moskova, BM'yi tüm ulusların karşılıklı çıkarları üzerine kurulmuş kalıcı ve istikrarlı bir dünya toplumu için bir mekanizma olarak değil, kendi niyetlerini savunabileceği bir arena olarak görmektedir. Bunu sağladığı sürece, Sovyetler bu örgütte kalacaktır, bunu sağlayamazsa da çekilecektir. Dolayısıyla diğer ulusların BM'ye gösterdikleri sadakat, SSCB'nin yaklaşımını çok etkileyecektir.⁴³

Kennan, SSCB'nin Batı'yı zayıflatma niyetleri dahilinde kullandığı resmi olmayan araçlar olarak, tüm ülkelerdeki komünist partileri, işçi sendikalarını, gençlik ya da kadın örgütlerini, kültürel, irksal temelli örgütleri, dini toplulukları, liberal dergi ve basımevlerini, bunların uluslararası örgütlerini, Ortodoks kilisesi ile Panslavizm'i göstermiştir. Kennan, Rusların yıkıcı faaliyetler için kullandıkları ve doğrudan Rus siyasetine hizmet eden bu oluşumlar karşısında halkı devletin aktif katılımıyla eğitmek gerektiğini belirtmiştir. “Sadece hastalıklı hücreleri yiyerek beslenen bir bakteriye” benzettiği dünya komünizmi karşısında, halkın kendine güvenini, disiplini, moralini ve topluluk ruhunu geliştirmek için tüm iç sorunların çözülmesi gerektiğini eklemiştir. Kennan raporunu, Avrupa'daki halkların rehberliğe ihtiyaç duyduğunu, bunu ABD'nin üstlenmesi gerektiğini ve şayet bundan kaçınırsa Rusların bunu mutlaka yapacağını belirterek sonuçlandırmıştır.⁴⁴

Sonraki önemli demeç ve belgelerde de bu bakış sürdürülmüştür. Churchill 5 Mart 1946'da yaptığı ünlü “Demir Perde” konuşmasında, Baltık Denizi'nden Adriyatik Denizi'ne kadar tüm Avrupa kıtası boyunca bir demir perdenin gerildiğini ve bu perdenin doğusunun (Yunanistan hariç), Sovyet kontrolüne girdiğini belirtmiştir. Bu kaygı verici durum karşısında Churchill, Sovyetler atom silahına sahip olmadan önce önlem alınması talebinde bulunmuş, kendisinin “İngilizce konuşan halklar” olarak

⁴² *Ibid.*, s. 697-698.

⁴³ *Ibid.*, s. 702. Burada, ABD'nin BM'ye verdiği önemin ve diğer ülkeleri “yasal ve tarafsız” BM platformu içinde tutmak yönündeki çabasının bir nedenini görüyoruz.

⁴⁴ *Ibid.*, s. 709.

nitelendirdiği ABD ve İngiltere arasındaki kardeşçe ilişkilerin daha da geliştirilmesi gereğinin altını çizmiştir.⁴⁵

1945-47 döneminde özellikle Avrupa ve İran'daki gelişmeler,⁴⁶ SSCB'ye karşı şüphelerin artmasına ve giderek daha da sertleşen bir politika izlenmesine imkan sağlamış, buna ek olarak dünya sathında, tamamı Moskova'dan kumanda edilen bir komünist komplo algısı gelişmiştir.⁴⁷ Warren Cohen, ortak bir düşmanın kalmadığı ve ABD'nin nükleer tekelinin sürdüğü bir ortamda, savaş içindeki işbirliğinin sürmesinin ve SSCB'nin kendisini güvende hissetmesinin söz konusu olamayacağını; buna bağlı olarak 1946'daki Sovyet eylemlerinin ABD'nin yaklaşımını etkilediğini, SSCB'nin ise Almanya'da Batılı güçlerin yaptıklarından endişeye kapıldığını belirtmektedir.⁴⁸

Giderek gerginleşen bu ortamda, Truman'ın 12 Mart 1947'de Kongre'de yaptığı konuşmasında ortaya koyduğu ilkeler, sonradan kendi adının verildiği bir doktrin haline gelmiş ve çevreleme politikasının resmi başlangıcını temsil etmiştir.⁴⁹ Bu konuşmada Truman, Türkiye ve Yunanistan'ı kastederek, silahlı azınlıklar tarafından hakimiyet altına alınma çabalarına ve dış baskılara karşı direnen özgür uluslara ABD'nin yardım etmesi gerektiğini belirtmiştir. Truman ayrıca, bu olayda BM'nin nasıl yardım edebileceğini değerlendirdiklerini ancak durumun, acil eylemi gerektirecek kadar hassas olduğunu ve BM'nin de gerekli yardımı yapabilecek bir pozisyonda olmadığını eklemiştir.⁵⁰

Böylece burada da BM'ye danışılmasına gerek duyulmayan ve dolayısıyla meşruiyeti hukuka değil, yukarıda açıklanan Sovyet karşıtı siyasete dayanan bir müdahalenin söz konusu olduğunu gözlemlemekteyiz. BM'nin atlanmasının nedeni şüphesiz SSCB'nin veto yetkisini kullanmasından duyulan endişeydi. İşte tam bu

⁴⁵ Konuşmanın tam metni için bkz.: Arthur M. Schlesinger (ed.), **Dynamics of World Power, Documentary History of U.S. Foreign Policy: 1945-1973**, New York, Chelsea House Publishers, 1973, s. 210-217.

⁴⁶ Bu gelişmeleri açıklamak, bu tezin kapsamını aşmaktadır. Bu olaylar, ancak bir yönüyle tezin bir parçası olmaktadır. Buna göre, SSCB'nin giriştiği eylemler daima bir yayılma girişimi ve emperyalist faaliyet olarak değerlendirilmektedir. Bu haliyle SSCB, dünya barışına bir tehdittir, yeni dünya düzeninin yeni "kötü çocuğu"dur. Oysa ABD'nin eylemleri, hep dünya barışı için atılan zorunlu ve olumlu adımlar olarak değerlendirilmektedir. Bu farklılaşmanın, birinci bölümde ele alınan hegemonya kavramı ve onun yarattığı "ortak iyi" algılaması ile ilişkisi bulunduğu görülmektedir. Nitekim gördüğü tepki sonucunda SSCB İran'dan 1947 sonunda çıkmış, onun yerine ABD yerleşmiştir. Ayrıca yine aynı dönemde Yunanistan, Suriye, Endonezya gibi yerlerde asker bulunduran İngiltere'ye yönelik bir baskı da söz konusu olmamıştır. Bu konuda bkz. Ataöv, **loc. cit.**, s. 92-94.

⁴⁷ Horowitz, **op. cit.**, s. 99. Horowitz, Kasım 1946'da yapılan Kongre seçimlerini 1928'den beri ilk kez kazanan Cumhuriyetçi Parti'nin, seçim kampanyası sırasında "Komünist tehdit" konusuna vurgu yaptığını belirtmektedir.

⁴⁸ Warren Cohen, **The Cambridge History of American Foreign Relations: America in the Age of Soviet Power, 1945-1991**, cilt. IV, New York, Cambridge University Press, 1993, s. 25-29.

⁴⁹ Konuşmanın tam metni için bkz.: **Documents on International Affairs: 1947-1948**, s. 2-7.

⁵⁰ **Ibid.**, s. 3.

noktada, hukuki meşruiyet kaynağı olan BM'nin, siyasal-pratik gereksinimlere yanıt verememesi nedeniyle, siyaseten aşılması söz konusudur. Bundan sonra ABD'nin, Avrupa'dan başlamak üzere, Sovyetlere karşı ve daha da önemlisi komünizmin gelişmesine karşı önlemler alması meşru bir nitelik kazanmıştır. Marshall Planı ile söz konusu müdahalenin ekonomik temelleri atılırken, Truman Doktrini bunun siyasal-ideolojik çerçevesini oluşturmuştur. "Evrensel kötülüğü temsil eden Sovyetler Birliği" imgesine karşı evrensel iyiliği temsil eden ve onu savunan ABD imgesi dahilinde,⁵¹ ABD'nin girişeceği her türlü askeri eylem, komünizmin nihai mağlubiyeti ile eş anlamlı olan "dünya barışı" için gerekli ve haklı görülecektir. Marshall Planı ile belirli bir çerçeve kazanan Amerikan ekonomik yardımları, Avrupa'nın kaderine ekonomik olduğu kadar siyasal bir müdahale olmuştur. Bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi bu plan, savaş sonu Avrupasında yükselme eğilimi gösteren ve Avrupa'yı silahla değil ama "yıkıcı faaliyetlerle" içten fethedebilecek komünizm tehdidine karşı başarılı bir müdahaledir. Özellikle İtalya'da komünistlerin iktidardaki yerlerini kaybetmelerinde ve diğer birçok Avrupa ülkesinde solun zayıflatılmasında Plan'ın etkisi çok belirleyici olmuştur.

Bu noktada, Soğuk Savaş dönemi ABD dış politikasının belki de en önemli belgesi olan, Ulusal Güvenlik Konseyi'nin⁵² 14 Nisan 1950 tarihli 68 sayılı kararını (NSC 68) inceleyeceğiz. Birçok bakımdan tezimizle ilgili olan bu belge, ABD hegemonyasının kuramsal rehberi olarak değerlendirilebilir.

Belgenin dayandığı başlıca iddialardan ilki, "yeni tip bir fanatik inançla hareket eden" SSCB'nin, kendi mutlak otoritesini tüm dünyaya yaymak istediği ve ABD'yi de, komünist olmayan dünyanın en güçlü merkezi olması nedeniyle, bir biçimde mutlaka yıkılması gereken başlıca düşman olarak gördüğüdür. NSC 68'e göre bu çatışmanın temelinde, hukuk devleti kapsamındaki özgürlük fikri ile, "Kremlin'in amansız oligarşisi yönetimindeki kölelik" arasındaki fark yatmaktadır.⁵³

⁵¹ Bu temayı savunan tipik bir çalışma için bkz.: Anthony Trawick Bouscaren, **America Faces World Communism**, New York, Vantage Press, 1953.

⁵² Soğuk Savaş gelişmelerine paralel olarak, Temmuz 1947'de kabul edilen *National Security Act* uyarınca Merkezi Haberalma Örgütü (*Central Intelligence Agency-CIA*) ve Ulusal Güvenlik Konseyi (*National Security Council-NSC*) kurulmuştur. Bkz.: Robert D. Schulzinger, **American Diplomacy in the Twentieth Century**, New York, Oxford University Press, 1984, s. 213.

⁵³ "NSC 68," **Foreign Relations of the United States: 1950**, vol. I, Washington, United States Government Printing Office, 1977., s. 239.

Belgede, "özgür toplum"un farklılıklardan korkmadığı, tersine bunları memnuniyetle karşıladığı ve gücünü de bundan aldığı belirtilmiştir. Ancak bu kez özgür toplum Sovyet sistemi tarafından ölümcül bir meydan okumayla karşı karşıyadır.⁵⁴

Başka hiçbir değer sistemi, bizimkiyle bu kadar uzlaşmaz, bizi yıkmaya bu denli kararlı; toplumumuzdaki en tehlikeli ve bölücü akımları kendi amaçları için kullanmaya, insan doğasındaki akıl dışı unsurları güçlü ve başarılı bir biçimde uyandırmaya bu kadar muktedir; ve böylesine büyük ve gelişen bir askeri güç merkezinin desteğine sahip değildir.

Böylesine radikal bir tehdit algılamasına dayanarak ABD'nin ideolojik, askeri ve ekonomik açıdan kendisini güçlendirmesi gerektiği savunulmuştur. Öte yandan, "Özgür dünyada, başarıyla işleyen bir siyasal ve ekonomik sistemin kurulmasına liderlik etmeliyiz. Bu ancak, temel değerlerimizin ülke içinde olduğu kadar ülke dışında da pratikte gerçekleşmesi ile olur."⁵⁵ demek suretiyle, söz konusu güvenlik önlemlerinin mekansal ölçeği ulusal sınırların çok ötesine taşınmıştır.

ABD ile SSCB arasında yapılan karşılaştırmalar da ABD'nin yeni ve daha kapsamlı önlemler alması gerektiği konusunda uyarılarda bulunmaktadır. Bu bağlamda, Kremlin'in ideolojik iddialarının, gücünün bir başka kaynağı olduğu vurgulanmakta ve "Özgür dünyada, bu fikirler toplumun hassas kesimlerinde olumlu tepkiler alabilir. Asya'da, özellikle yenilikçi kesimden izleyicileri olmuştur"⁵⁶ denerek bu durumun yarattığı tehlikeye dikkat çekilmiştir.

Ekonomik açıdan (o dönemde) ABD'nin SSCB'den yaklaşık dört kat daha büyük olduğu belirtilmekle birlikte, bu farkın Kremlin'in çabaları ile yakın gelecekte kapanacağı kabul edilmiştir. Bu olasılığın ise, ABD'nin girişeceği büyük ölçekli çabalar sonucunda değiştirilebileceği söylenmektedir. Aynı şekilde, askeri açıdan da SSCB'nin "aşırı" askeri gücüne değinilmiştir. Belgeye göre, Kremlin'in öncelikli hedefi olan Avrupa, acilen yeni bir program dahilinde silahlandırılmalıdır.⁵⁷

Bu açıklamaların yanı sıra belgede yer alan bazı pasajlar, yürüttüğümüz hegemonya tartışmalarına açık göndermeler yapma imkanı sağlayacak kadar "samimi"

⁵⁴ **Ibid.**, s. 241.

⁵⁵ **Idem.**

⁵⁶ **Ibid.**, s. 246.

⁵⁷ **Ibid.**, s. 248-250.

bir üslupla yazılmıştır. Özgür dünyaya ilişkin yapılan bir gözlemde şu ifade yer almaktadır:⁵⁸

"Müttefiklerimizle ilişkilerimizin zorlamadan (compulsion) ziyade ikna ve rıza temelinde yürümesi gücümüzün genel kaynaklarından biri olmakla birlikte, aramızdaki uyuşmazlık, bir zayıflık unsuru haline gelebilir.... Özgür dünyanın diğer ülkeleri, Sovyet sistemine karşı etkili bir şekilde hareket edememektedir. Bunun nedeni, özgür dünyada birlik, güven ve ortak amaç nosyonunun eksik olmasıdır. Bu durum, özgür dünyanın en gelişmiş ve homojen kesimi olan Batı Avrupa için bile geçerlidir."

İşte bu durum nedeniyle ABD'ye, müdahaleciliğin ötesinde bir dünya liderliği rolü şiddetle tavsiye edilmektedir. Dolayısıyla ABD'nin liderliği, Kremlin tehdidinin de ötesinde, diğer tüm olası sorunları önleyecek genel bir düzen ve istikrar sağlama-ya yönelik kökten bir kavrayışı yansıtmaktadır:⁵⁹

"Nükleer savaş tehdidiyle yüz yüze geldiğimiz parçalanmış bir dünyada, sadece Kremlin'in planlarını dizginlemek, uluslar arasında bir düzen olmamasının giderek daha az kabul edilebilir olması nedeniyle, yeterli bir hedef olmaz. Bu gerçek bize, kendi çıkarlarımız için, dünya liderliği sorumluluğunu yüklemektedir. Bu, içerdği riskleri kabul ederek, özgürlük ve demokrasi ilkeleriyle tutarlı bir düzen ve adalet oluşturacak bir girişimde bulunmayı gerektirir. ... Müttefiklerimizle birlikte, rıza ilkesine dayanan bir dünya toplumu yaratmaya çalışmalıyız. Bunun iskeleti esnek olmalıdır. Büyük ve değişik yetenekleri, kaynakları, dolayısıyla savaş potansiyeli olan birçok ulusal topluluğu içermelidir."

Buraya kadar yapılan açıklamalarda, ABD'nin savaşın bitiminden itibaren hangi politik perspektifte ve nasıl hareket ettiğini vermeye çalıştık. Hem tüm bu anlatılanların en özlü ifadesi olması hem de gelecek bölümde ele alacağımız Birleşmiş Milletler ile ilgili tezlerimizin genel çerçevesini ortaya koymasına bakımdan, belgeden son bir alıntıyla bu konudaki açıklamalar bitirilecektir:⁶⁰

⁵⁸ **Ibid.**, s. 255.

⁵⁹ **Ibid.**, s. 241.

⁶⁰ **Ibid.**, s. 252.

"Şu anda tüm politikamız, Amerikan sisteminin yaşayıp gelişebileceği bir dünya oluşturmayı planlamak olarak tanımlanabilir. ... Bu politika, sağlıklı bir uluslararası camia yaratma girişimidir. Diğer politika ise, Sovyet Sisteminin çevrelenmesidir... Sağlıklı uluslararası toplum yaratma politikası, uzun dönemli yapısal bir çabadır. Birleşmiş Milletler'e verdiğimiz güçlü destek bu politikaya dayanmaktadır."

C. SOĞUK SAVAŞ'IN HUKUKSAL ÇERÇEVESİ

Hukuki mekanizmaların ardında, daima bu mekanizmaları da belirleyen siyasal süreçlerin olduğu, bu çalışmanın temel tezidir. İç hukukta, söz konusu ilişki çok daha dolaylı olarak yer almaktadır. Buna karşılık, farklı çıkarları ve politikaları olan ülkelerin içinde bulunduğu uluslararası alanda geçerli olacak kurallar için bu ilişki daha net bir biçimde saptanabilir. Ekonomik ve siyasal temeller kısımlarında, II. Dünya Savaşı sonrası için ABD'nin planlarını ele almıştık. Burada ise, bahsedilen temeller üzerinden yeni bir uluslararası hukuk anlayışının ve bunun ana kurumu olan Birleşmiş Milletler (BM)'in nasıl inşa edildiği incelenecektir.

BM, II. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan yeni dünya düzeninin en önemli dayanaklarından biridir. Örgüt, tezin başından beri yeri geldikçe tekrarlanan hegemonya-rıza-kurumsallaşma ekseninin somut göstergesi olarak sayılabilir. Yeni dünya düzeni içindeki ülkeler için biçimsel bir meşruiyet çerçevesi olarak düşünülmesi, bu özelliğinin başlıca nedenidir. BM, tam da hegemonya tartışmasında ele alındığı gibi, kuruluş amaçları ve işleyiş mekanizmaları bakımından ABD'nin özellikle üzerinde durduğu bir kurum olmuştur.

BM'yi bu perspektiften incelemeye geçmeden önce iki konuya açıklık getirmek gerekmektedir. İlki, örgütün Amerikan politikasındaki yeriyle ilgilidir. BM'nin kurulmasında ABD'nin oynadığı rolün öne çıkarılması, örgütün tamamen bir Amerikan mamulü olduğu gibi bir yanılsamaya sebep olabilecektir. Aslında burada anlatılmak istenen tam da bunun tersidir. Çünkü, hegemonya kavramının kullanılmasının dayanağı olarak, böylesine bir örgütün varlığı için diğer devletlerin aktif rızasına ihtiyaç duyulur. Olağan işleyişin işbirliğine dayanması istenir. Herkes için iyiyi, olması gerekeni temsil eden kuralların ve tüm ülkeler için veri olarak kabul edilecek bir sistemin yaratılması, öncelikle hegemonun hareket alanını genişletecektir.

BM'nin kuruluşu da bu duruma bir örnektir. Dolayısıyla BM'nin herkes için geçerli bir meşruiyet çerçevesi olarak düşünülebilmesinin dayanağı, diğer devletlerin de katıldığı bir kurum olmasıdır.

İkinci konu ise “olağanüstü” duruma ilişkindir. Yine hegemonya tartışmasında belirtildiği gibi, olağan hallerde sistem rıza üzerinden işlemektedir. Bu rıza, tüm kural ve kurumlar (ekonomik, siyasal, hukuki) aracılığıyla yaratılır. Ancak olağanüstü hallerde çıplak güç kullanımına başvurulur. BM özelinde bu durum düşünüldüğünde, ABD'nin kendi eserini hiçe saydığı ve BM'nin tamamen bir figüran olduğu iddiası gündeme gelebilecektir. Bu bir yanılsamadır. Çünkü gerek Kore Savaşı, gerek Kosova müdahalesinde, hareket noktasının ve tartışmaya temel olan esasların BM Şartı olduğunu; meşruiyet arayışlarının, olumlu ya da olumsuz anlamda, hep buradaki mekanizmalara atflarla gerçekleştiğini ilerleyen bölümlerde göreceğiz. Dolayısıyla hegemonun (ABD), hukuku (BM) kendi politikalarına uygun olduğu sürece kullandığı; bu mümkün olmazsa bu kuralları dönüştürmek ve yeni normlar yaratmak yoluna gittiği söylenebilir.

Bu iki açıklamanın ışığında şimdi BM'yi incelemeye geçebiliriz.

1. Birleşmiş Milletler'in Kuruluşu ve İşlevleri

I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Milletler Cemiyeti'nin uluslararası politikada oynaması istenen fakat Cemiyet'in oynamakta başarısız olduğu rol, 1945'ten itibaren BM'ye verilmiştir. ABD ile İngiltere arasında ve ABD henüz savaşa girmemişken, 12 Ağustos 1941'de imzalanan Atlantik Şartı (*Atlantic Charter*) ile ilk kez, sürekli ve yaygın bir güvenlik sisteminin kurulması için gerekli yeni bir uluslararası örgüt ihtiyacı dile getirilmiştir. Yine, ABD'nin savaşa girişinin hemen ertesinde imzalanan (1 Ocak 1942) Birleşmiş Milletler Deklarasyonu ile savaş sonunda kurulacak yeni örgütün ismi ve genel çerçevesi kabul edilmiştir.⁶¹

Haziran 1944'te başlayan Normandiya Çıkarması ile nihai zaferin ufukta görünmesinin hemen ardından, Ağustos-Eylül 1944'te, Washington, Dumbarton Oaks'da BM ile ilgili teknik altyapıyı hazırlamak üzere ABD, SSCB, İngiltere ve Çin'in katıldığı bir konferans düzenlendi. Katılımcıların sayısı ve kompozisyonu, Roosevelt'in "Dört Polis" dediği planı izlemiştir. Kissinger'e göre, Churchill çizgisindeki geleneksel güç dengesi yaklaşımı ile Wilsonculuk arasında bir uzlaşmayı temsil eden ve Metternich'in Kutsal İttifakı'na çok benzeyen sistemde Roosevelt, dünya

⁶¹ Leland M. Goodrich, *The United Nations*, London, Stevens and Sons Ltd., 1960, s. 20-21.

barışının bu dört büyük ülkenin işbirliği ve denetimi ile gerçekleştirilebileceğini düşünmüştür.⁶² Roosevelt, BM'nin kuruluşu öncesinde düzenlenen bir bilgilendirme toplantısında, örgütün, barışı gerekirse güç kullanarak korumak üzere hızla ve kararlı bir biçimde harekete geçebilecek yapıya sahip olması gerektiğine değinerek, "hırsızın bir eve girdiğini gördüğünde il meclisine (*Town Hall*) gitmek ve hırsız tutuklamadan önce yetki almak için toplantı çağrısı yapmak zorunda olan bir polis, çok etkili bir polis olmayacaktır." demiştir.⁶³

BM Şartı'na son halini vermek üzere, ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan ve önde gelen Kongre üyelerinin onayladığı öneri taslakları üzerinden yürütülen görüşmeler sırasında SSCB'nin dile getirdiği iki itiraz noktası tezimiz bakımından da önem taşımaktadır. SSCB ilk olarak, kurulacak örgütün işlevinin uluslararası barış ve güvenlik sorunlarıyla ilgili olarak sınırlandırılması, ekonomik ve toplumsal sorunlar hakkında uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi konusuyula ilgili kılınmaması yönünde ısrar etmiştir. Ancak bu konudaki itirazını "şeklen" sürdürmemiş ve BM'nin söz konusu sorunları da içermesi kabul edilmiştir.⁶⁴ SSCB ikinci olarak, örgütün işleyişinde büyük güçlerin başat ve belirleyici bir rolü ve konumu olması konusunda ısrarcı olmuştur.⁶⁵ Veto sistemi olarak bilinen bu yapı hakkında Sovyet itirazları görüşmeler boyunca sürmüş ve sorun, ancak Şubat 1945 Yalta Konferansı sonrasında, beş büyük devlete (ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa ve Çin) de veto yetkisi tanınmasının kabulüyle çözülmüştür.

SSCB'nin buradaki tavrı, *pax americana* karşısındaki duruşuna da açık bir örnek oluşturmaktadır. İlk konuyla ilgili olarak, 1944 Bretton-Woods Anlaşması ile Haziran 1947'de önerilen Marshall Planı'nı SSCB'nin reddettiğini yukarıda görmüştük.⁶⁶ Bu reddin sebebi, komünist ve tek başına olan bir ülkenin, kapitalist sistemden bağışık kalma isteğidir.⁶⁷ Veto konusu bakımından ise SSCB'nin tavrı daha da açıktır. Karşısında tek başına dayanmak ve güçlü olmak zorunluluğunu hissettiği "kapitalist" ülkeler varken, SSCB kurulan BM örgütü içinde kendisini zor duruma düşürebi-

⁶² Kissinger, *op. cit.*, s. 377-378.

⁶³ Sugunami, *op. cit.*, s. 121'den R.E. Sherwood, *The White House Papers of Harry L. Hopkins*, vol. II, London, Eyre and Spottiswoode, s. 817-818.

⁶⁴ Goodrich, *op. cit.*, s. 23.

⁶⁵ *Idem.*

⁶⁶ *supra.*, s. 37 ve 41.

⁶⁷ Dallin, SSCB'nin temel sıkıntısının, düşman ve yabancı bir çevrede kapitalist kurallara bağlılık hissetmemesi olduğunu belirtmektedir. SSCB'nin BM'nin kapitalist çerçevesini reddeden ve bunu kabule yanaşmayan tavrı konusunda bkz. Alexander Dallin, *The Soviet Union at the UN*, London, Methuen & Co. Ltd., 1962, s. 61-69.

lecek bir *eşitliğe* razı olmamıştır. SSCB böylelikle, kendi rızası olmaksızın BM içinde hayati bir karar alınmasını engellemeyi ummuştur. Bu umudun gerçekleşmediğini Kore Savaşı sırasında BM’de alınan kararları incelerken göreceğiz.

Washington Konferansı’nda belirlenen öneriler üzerinden BM’nin resmen kuruluşunu görüşmek üzere 25 Nisan 1945’te San Francisco’da başlayan Birleşmiş Milletler Konferansı, 26 Haziran’da katılımcı 50 ülkenin Birleşmiş Milletler Şartı’nı imzalamasıyla sonuçlanmıştır.⁶⁸ Tüm üyelerin eşit olarak temsil edildiği Genel Kurul, veto hakkına sahip 5 daimi üye (ABD, SSCB, İngiltere, Fransa ve Çin) ile 6 geçici üyeden oluşan⁶⁹ Güvenlik Konseyi⁷⁰ ve BM Genel Sekreteri, örgütün başlıca organları⁷¹ olarak kurulmuştur.

BM Şartı’nın 1. maddesinde örgütün başlıca amaçları, barışa yönelik tehditleri önlemek ve ortadan kaldırmak ve saldırı eylemi veya diğer barışın bozulması durumlarını ortadan kaldırmak için etkin önlemler almak; barışın bozulmasına gidebilecek uluslararası uyuşmazlıkların veya durumların adalet ve uluslararası hukuk ilkelere uygun olarak ve barışçı yollarla düzeltilmesini ve çözülmesini sağlamak; temel özgürlüklere ve insan haklarına saygıyı geliştirmek için işbirliği sağlamak şeklinde genel olarak özetlenebilir.

2. maddede bu amaçlara ulaşmak için gözetilecek ilkeler sayılmıştır. Buna göre örgüt, tüm üyelerin eşit egemenliği üzerine kurulmuştur. Üyeler, uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanmaktan ve BM’nin aleyhinde yaptırım uygulama kararı aldığı devlete yardım etmekten kaçınacaklardır. 7. fıkra gereğince ise, Şart’ın hiçbir hükmü, BM’nin özünde devletlerin ulusal yetkisine giren konulara karışmasına izin vermemekte veya üyelerin bu nitelikteki konuları bu Şart’a göre çözmelerini zorunlu kılmamakta; ancak bu ilke, VII. Bölüm’e göre zorlama önlemi uygulanmasına halel getirmemektedir.

⁶⁸ BM Şartı üzerine ayrıntılı bir inceleme için bkz.: Leland M. Goodrich, Edvard Hambro ve Anne Patricia Simons, **Charter of the United Nations, Commentary and Documents**, 3. ed., New York, Columbia University Press, 1969.

⁶⁹ Güvenlik Konseyi’ndeki geçici üyelerin sayısı, Şart’ın ilk şeklinde 6 iken, 1965 yılında yapılan bir değişiklikle bu sayı 15’e çıkarılmıştır. Bu üyelikler Genel Kurul tarafından 2 yıllık bir dönem için seçilirler. Bkz.: **Ibid.**, s. 192.

⁷⁰ 24. Madde’nin ilk fıkrasına göre uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında Güvenlik Konseyi başlıca sorumluluğa (*primary responsibility*) sahiptir ve tüm BM üyeleri, Güvenlik Konseyi’nin kendi adlarına hareket ettiğini kabul ederler. Madde ve yorumu için bkz.: **Ibid.**, s. 202-207.

⁷¹ Bunların dışındaki diğer üç ana organ da şunlardır: Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Konseyi, Uluslararası Adalet Divanı.

BM'yi amaç, ilke ve kurumsal yapı bakımından genel olarak verdikten sonra şimdi, en önemli yaptırım olan askeri müdahale için öngörülen karar alma prosedürünü incelemeye geçebiliriz.

2. Birleşmiş Milletler'in Yaptırım Kararı Alma Prosedürü⁷²

Doğrudan askeri yaptırımlara yönelik olarak tanzim edilen VII. Bölüm, "Barışa Yönelik Tehdit, Barışın Bozulması ve Saldırı Fiili Durumunda Eylem" başlığını taşımakta ve 39 ila 51. maddeleri kapsamaktadır. Bu maddelerden konumuzla doğrudan ilgili olanları kısaca incelenecektir.

39. maddede, Güvenlik Konseyi barışa yönelik tehdit, barışın bozulması veya saldırı eyleminin varlığını tespit etmek ve tavsiyelerde bulunmak ya da uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için 41 ya da 42. madde gereği hangi önlemlerin alınacağına karar vermekle yetkili kılınmıştır.⁷³ Söz konusu maddelerden ilki silahlı eylem gerektirmeyen yaptırım önlemlerine (ekonomik ya da diplomatik ilişkilerin kesilmesi, vb.), ikincisi ise, bu eylemlerin yetersiz kaldığına hükmedilmesi halinde başvurulacak silahlı yaptırımlara ilişkindir. Bu kararlar, Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinin oybirliği ile alınabilir.

BM Şartı'nın 43.-47. maddelerinde, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında en önemli aygıt olarak düşünülen BM'ye ait bir askeri birimin oluşturulması öngörülmüştür. Üye ülkelerin BM'ye tahsis edeceği bu gücün koordinasyonunu, Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin genelkurmay başkanlarından oluşan bir Kurmay Komitesi'nin yapacağı belirtilmiştir (47. madde). Bu komite, Güvenlik Konseyi tarafından Şubat 1946'da kurulmuştur. Fakat üyeler arasında kesin bir uzlaşa sağlanamamış ve konuya ilişkin çalışmalara 1948 yılında son verilmiştir.⁷⁴

48. maddenin 1. fıkrası uyarınca Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunması için kararlaştırdığı eylemin, Güvenlik Konseyi'nin belirleyeceği şekilde, ya BM'nin tüm üyeleri ya da üyelerden bazıları tarafından yerine geti-

⁷² Bu bölümün yazılmasında başlıca şu kaynaktan yararlanılmıştır.: Keskin, **op. cit.**, s. 34-60 ve 134-174.

⁷³ 39. Maddeye göre Güvenlik Konseyi yapacağı bir oylamayla öncelikle, söz konusu durumlardan birinin varlığını tespit etmek durumundadır. Bundan sonra ise, takdir hakkı kendisinde olmak üzere, ikinci bir oylama yaparak, yaptırım kararı uygulanmasına karar verebilir. BM Şartı'na göre Genel Kurul'un bu konudaki işlevi tavsiyede bulunmakla sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla, Genel Kurul'un rolü ikincil düzeydedir. Bkz.: **Ibid.**, s. 140-141 ve 145-146.

⁷⁴ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, III. Cilt, 2. baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 1997, s. 215-216'dan R. Sommereyns, "United Nations Forces," **Encyclopedia**, vol. IV, s. 254.

rilmesi öngörölmüştür. Gerek Kurmay Komitesi gerek 48. madde, Roosevelt'in yukarıda bahsedilen "dört polis" düşüncesinin somut yansımaları olarak değerlendirilebilir. Bu hükümlerin BM'nin, sefeli olan Milletler Cemiyeti'nden çok daha etkin kılınması amacını taşıdığı görölmektedir. Öngörölen prosedüre göre, öncelikle Güvenlik Konseyi'nin bir saldırı ya da barışın bozulması durumu olup olmadığına karar vermesi gerekmektedir. Yani tespit mercii, süper güçlerin oluşturduğu Güvenlik Konseyi'dir. Sonraki aşamada, tespit edilen bu durum karşısında uygulanacak yaptırım kararlaştırılmaktadır ki bir yaptırım uygulanıp uygulanmayacağı; uygulanacaksa bunun niteliği ve yöntemi de Güvenlik Konseyi'nin yetki ve sorumluluğuna verilmiştir.

51. maddede ise BM Şartı'nın hiçbir hükmünün, üyelerinden birisinin, silahlı saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya kadar doğal olan bireysel ya da birlikte meşru savunma hakkına halel getirmeyeceği belirtilmiştir.

Bu bölümü bitirirken, tezimize ilişkin bazı sonuçlar çıkarabiliriz. Buna göre, bir uluslararası örgütlenme modeli olarak BM, neredeyse başından beri Batılı bir perspektif izlemiş ve Batı dünyasının geniş anlamda referans aldığı bir kurumsal yapı olmuştur. SSCB ve diğer Doğu Bloku ülkelerinin katılımı ise temelde, aynen 1975 AGİK Helsinki Son Senedi'nde olduğu gibi, içişlerine karışmama, mevcut sınırları meşru sayma gibi güvenlik sorunlarına ilişkin kaygıları giderecek bir kurumsal güvence arayışına bağlanabilir.⁷⁵

Yetkileri düşünüldüğünde, Güvenlik Konseyi üyeleri arasındaki uyum ve işbirliğinin istikrarın sağlanmasında hayati bir önemi vardır. Çünkü Konsey, oyçokluğuyla değil, oybirliğiyle karar almaktadır. Bu oylama biçimi BM'nin, başında arzu edilenin aksine, ulusüstü (supranational) değil bir uluslararası örgüt olma özelliğini güçlendirmiştir. Müdahale kararı bakımından incelendiğindeyse örgütün süpergüçlerarası bir niteliği olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla hukuki meşruiyet, ancak Konsey üyelerinin tümünün rıza göstermesiyle mümkün olabilecektir. Bu meşruiyeti yaratacak uyum ve işbirliği ise ABD-SSCB ilişkilerinin kuruluş dinamikleri ve gelişimi bakımından sağlanamamıştır. Bu nedenle BM mevzuatının, iki ülke arasındaki gerginlikte başvurulabilecek bir meşruiyet çerçevesi sağladığını düşünmek mantıklı görünmemektedir. Çünkü mevcut ideolojik kutuplaşma nedeniyle, herhangi bir yaptırım önerisini karşı tarafın veto etmesinin neredeyse kaçınılmaz olduğu bir durumda, BM'den ilgili karar alınamayacak ve hukuki anlamda "uluslararası meşru-

⁷⁵ SSCB'nin bu politikası, BM'nin özellikle ilk yılları için geçerlidir. Kruşçev'den itibaren hem SSCB'nin silah kapasitesindeki artış hem de 3. Dünya ülkelerinin BM'ye katılımı, SSCB'nin güvenlik bakımından rahatlamasına ve BM içinde daha aktif tavır almasına imkan vermiştir. Bkz. Dallin, **op. cit.**, s. 115 ve devamı.

yet” sağlanamayacaktır. Ancak, “düşman” karşısında alınacak önlemlerin meşruiyetinin bizzat düşmanın kendisi tarafından oluşturulması beklenemez. Bu durumda söz konusu kararların dayandığı esas meşruiyet zeminini, hegemon güç perspektifinde oluşturulan siyasetin kendisi olarak düşünmek gerekir.

Batılı siyasal değerlerin BM’deki başat konumu, örgütün kuruluşu sonrasındaki yaklaşık 20 yıllık dönemde sürmüştür. BM’nin kuruluşunda öngörüldüğü haliyle, gerek Güvenlik Konseyi’ndeki gerek Genel Kurul’daki üye kompozisyonu, batılı ve batıcı siyasal perspektifi örgüt genelinde hakim kılmıştır. Kore Savaşı sırasında görüleceği gibi, örgütün bu yapısı, ABD’ye Güvenlik Konseyi’nde SSCB’yi atlayarak, sorunu Genel Kurul’da (yani biçimsel olarak BM sistemi içinde) çözme imkanı vermiştir. Bu imkan, 1950’lerin ortalarında oluşan Bağlantısızlık hareketine mensup ülkeler ile 1960’lardan itibaren bağımsızlıklarını kazanan eski sömürge ülkelerinin Genel Kurul’da yer almasıyla kaybolmaya başlamıştır.

III. BÖLÜM: KORE SAVAŞI (1950-1953)

Soğuk Savaş döneminin, etkileri tüm dünyayı kapsayan ilk sıcak çatışması Kore Savaşı'dır. Kore'de gerçekleşen bu çatışma, tüm "özgür dünya" tarafından komünizmin statükoyu bozma girişimi olarak değerlendirilip kınanmıştır. SSCB ve Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ile diğer sosyalist ülkeler ise -ki Batılı kaynaklar bunları "uydu devletler" olarak adlandırmıştır- karşı argümanlarla tartışmayı sürdürmüşlerdir. Bu tartışma, iki ayrı hegemonik perspektifin, meşruiyet sorununu nasıl farklı değerlendirdiğine iyi bir örnek olarak incelenebilir.

Bu bölümde, söz konusu çatışmanın ulusal ve bölgesel dinamikleri ortaya konduktan sonra, uluslararası alana neden ve nasıl sıçradığı, çatışmanın seyri ve sonuçları ele alınacaktır. Başlamadan önce, Kore Savaşı'nın temel özelliğinin, esasen bir iç çatışmanın, belirli iç etmenler ve Soğuk Savaş çerçevesinin sağladığı dış etmenler nedeniyle, bir uluslararası çatışmaya dönüşmesi olduğu belirtilmelidir. Bu görüş, Soğuk Savaş dönemi tarihçilerinin çoğu tarafından neredeyse görmezden gelinmiş,¹ olay tamamen bir "komünist komplosu" olarak değerlendirilmiştir. Ancak 1970'lerle birlikte "revizyonist" olarak adlandırılan tarihçilerin çalışmaları ile konuya bakışın iç etkenleri de analize dahil edecek şekilde değişerek, söz konusu ideolojik saplantının aşılmasına başladığı görülmektedir.²

Dolayısıyla burada, 1950 öncesindeki gelişmelere görece fazla yer verilmiştir. Bu tercihin konumuzla ilgili asıl nedeni ise, tarihsel anlatı üzerinden meşruiyet tartışmasını temellendirebilme çabasıdır. Kore Savaşı'nın meşruiyeti, ancak kendisini hazırlayan iç ve dış etmenler incelendiğinde tartışılabilir. Çünkü söz konusu dönem Soğuk Savaş'ın en yoğun yaşandığı dönemdir ve eğer meşruiyetin ideolojik yönlendirilmesi

¹ Söz konusu bakışı temsil eden çok sayıda eser sayılabilir. Bunlardan başlıcaları olarak bkz.: Robert Leckie, **Conflict: The History of the Korean War, 1950-1953**, New York, G. P. Putnam's Sons, 1962; Matthew Ridgway, **The War in Korea**, London, Barrie and Rockliff, The Cresset Press, 1968; Lawton Collins, **War in Peacetime: The History and Lessons of Korea**, Boston, Houghton Mifflin Company, 1969; Kim Chum-Kon, **The Korean War 1950-1953**, Seoul, Kwongmyong Publishing Co. Ltd., 1980.

² Ağırlıklı olarak bu tezde de kullanılan söz konusu çalışmalardan başlıcaları için bkz.: Fleming, **op. cit.**; Kolko ve Kolko, **op. cit.**; Yanusuke Nagai ve Akira Iriye (ed.), **The Origins of the Cold War in Asia**, Tokyo, University of Tokyo Press, 1977; Bruce Cumings, **The Origins of the Korean War**, Princeton, Princeton University Press, 1981; Peter Lowe, **The Origins of the Korean War**, London, Longman, 1986; Hyung-Kook Kim, **The Division of Korea and the Alliance Making Process: Internationalization of Internal Conflict and Internalization of International Struggle, 1945-1948**, New York, University Press of America, 1995; Barry K. Gills, **Korea versus Korea: A Case of Contested Legitimacy**, London, Routledge, 1996.

dirmeyle ilgisi olduğunu kabul ediyorsak, bunu gösterebilmek için olayların nereden nereye uzandığını açıklamak gerekmektedir. Şimdi, Kore'deki çatışmanın 1945'ten itibaren gelişimini ve 1950-1953 yılları arasında yaşanan uluslararası askeri müdahalenin ayrıntılarını incelemeye geçebiliriz.

A. II. DÜNYA SAVAŞI SONUNDA KORE

1. Süper Güçlerin Dış Politikasında Kore'nin Önemi

Kore yarımadası, Uzak Doğu'nun merkezinde ve Japonya'nın hemen yanı başında, stratejik önemi yüksek bir konumda yer almaktadır.³ Asya kıtasının doğudaki kapısı olarak değerlendirilebilecek bu konumuyla Kore toprakları, 1900'lerin başından itibaren genişlemeye başlayan Japonya'nın Asya'daki merkez üssü olmuştur. Japon emperyalizminin mimarlarından Tanaka da bu noktayı ortaya koyar bir biçimde, dünyaya hakim olabilmek için Asya'ya; Asya'ya hakim olabilmek için Çin'e; Çin'e hakim olabilmek için de Kore'ye hakim olmak gerektiğini belirlemiştir.⁴ Bu politika dahilinde Japon emperyalizmi, Kore'de önemli yatırımlara girişmiş ve özellikle ülkenin kuzeyinde, Mançurya bölgesinin gelişimini desteklemek üzere ağır sanayi işletmeleri ve barajlar kurmuştur. Böylece Kore, sıcak denizlere açılan limanlarının yanı sıra sınai işletmeler bakımından da değer kazanmıştır.

II. Dünya Savaşı sonunda Japonya'nın yenilmesi, Kore için de yeni bir başlangıç anlamına gelmiştir. Bir yanda, Pasifik'te Japonya'nın yerini alan ABD, diğer yanda ise geniş bir Asya devleti olan SSCB, Kore'nin geleceğinde söz sahibi olmuşlardır. Ancak ABD ve SSCB'nin temel pozisyonlarındaki farklılık, bu iki süper gücün Kore'ye yönelik politikalarının da farklı değerlendirilmesini gerektirmektedir.

ABD için sorun, sadece Pasifik bölgesine hakim olmak değil, küresel çapta bir istikrarın yaratılması ya da II. Bölümde açıklandığı gibi bir *pax americana* kurulması olmuştur. Japonya'nın yenilmesi, ABD'nin küresel hedefleri karşısında sadece tek bir engelin bertaraf edilmesi anlamına gelmiştir. Pasifik ve Uzak Doğu bölgelerinin, kurulan yeni dünya düzeninde çok önemli birer bileşen olarak yer alması

³ Kuzey-güney yönünde uzunluğu yaklaşık 965 km., genişliği ise yaklaşık 240 km. olan Kore yarımadası, Japonya'nın sadece 145 km. batısındadır. Bkz: Lowe, **op. cit.**, s. 2.

⁴ John W. Spainer, **The Truman-MacArthur Controversy and the Korean War**, New York, W. W. Norton & Company, 1965, s. 86-87.

sağlanmıştır.⁵ Ancak ABD'nin savaş sonunda ortaya çıkan temel endişesi, savaştan galip ayrılan SSCB'nin bölgeyi etkisi altına almasıyla olasılığıydı. Coğrafi yakınlığı ve esasen bir kıta devleti olması nedeniyle SSCB'nin bunu başarması güçlü bir olasılık biçiminde değerlendirilmiştir. Bu durum ABD için ciddi bir sorun olmuştur çünkü ideolojik, ekonomik ve kültürel unsurları ile bütün bir sistem olarak sosyalizm, kapitalizm için kabul edilmez bir program içermektedir. Dünya kapitalizmini yeniden imara girişmiş bir ülke olan ABD için dünyanın her köşesi önemlidir ve hegemonik istikrar, Avrupa kadar Asya'nın da kapitalist sistemle uyumlu olmasından geçmektedir. Ortak bir düşmanın kalmadığı yani olağanüstü durumun sona erdiği bir ortamda da ABD'nin, liberal kapitalist sistemin başlıca potansiyel düşmanı konumundaki sosyalist bir ülkeye müttefik gözüyle bakması mümkün olmamıştır. Bu çerçevede, SSCB'nin Uzak Doğu'da Japonya'nın bıraktığı boşluğu doldurması olasılığı gerçekleşirse, ABD'nin buradaki tüm kazanımlarının yok olacağı söylenebilir. Çünkü eğer bu gerçekleşirse, hem bölgede dünya kapitalizminden kopuk yeni bir kapalı sistemin kurulması hem de buradaki zengin kaynakların, ABD ve tüm batılı değerlere düşman bir sistemin elinde kalması söz konusu olacaktır.⁶

İşte bu sıfır toplamı oyun anlayışı dahilinde, ABD'nin temel hedefi, SSCB'nin alanını olabildiğince sınırlamak ve yeni açılımlar yapmasını önlemek, buna karşılık kendi kurduğu yeni dünya düzeninin kapsama alanını olabildiğince geniş tutmak olmuştur. Bu bağlamda, ABD'nin çevreleme siyasetinin 1947'de değil, aslında savaşın hemen bitimiyle başlamış olduğunu söylemek uygun görünmektedir. Savaşta strateji incelendiğinde de SSCB ile ilişkilerin normal bir ittifak anlayışından farklı yürütüldüğü gözlemlenebilir. Savaşta ABD'nin (başlıca müttefiki İngiltere ile birlikte) merkez yerine sürekli çevreden ilerlediği görülmektedir.⁷ Avrupa merkezli savaşta ABD ve İngiltere, öncelikle Kuzey Afrika ve İtalya'yı ele geçirmişler ve buralardaki işgalde SSCB'ye herhangi bir pay vermemişlerdir. Almanya ile savaşın ağır yükünü SSCB çekmiş ancak işgal ortaklaşa yapılmıştır. Aralık 1941'de ABD'nin Japonya ile savaşa girmesi ertesinden başlamak üzere, SSCB'den Uzak

⁵ Gills, **op. cit.**, s. 31.

⁶ ABD'nin Kore'de uğrayacağı bir başarısızlık durumunda, "...ABD'nin prestij ve etki kaybının ve buna karşılık Sovyetler Birliği'nin etki ve gücündeki artışın, ABD'nin sadece Uzak Doğu'daki çıkarlarında değil, tüm dünyadaki pozisyonuna ilişkin derin etkileri (*repercussions*) olacaktır." Bkz. "Draft Report of Special Interdepartmental Committee on Korea," February 25, 1947, **FRUS 1947, The Far East**, v. VI, Washington, Government Printing Office, 1973, s. 612.

⁷ McCormick, **op. cit.**, s. 35.

Doğu cephesinde Japonya'ya karşı savaşa girmesi istenmiştir.⁸ Çünkü, Japonya'nın özellikle Mançurya ve Kore'deki yoğun askeri varlığını yok etmek bir kara savaşını gerektirmiş, ABD'nin kayıplarını en aza indirmek için SSCB işgale değil fakat savaşa dahil edilmek istenmiştir. SSCB'nin savaşa girişi ve Kore'ye doğru ilerleyip Japonya'ya yaklaşması ise ABD'nin Kore'deki pozisyonunu son derece zayıflatmıştır. Bu zayıflık da, hem Japonya hem de tüm Asya politikası bakımından ABD için kabul edilemez sayılmış ve savaşın bitiminden itibaren ABD'nin karşı önlemleri birbirini izlemiştir. Kısacası, Kore ABD dış politikasında prestijin de ötesinde anlamı olan, öncelikle Japonya, Pasifik bölgesi ve genel olarak da küresel strateji ile yakından bağlantılı bir sorun olmuştur.

Savaşın büyük ölçüde zarar verdiği SSCB ise savaş sonrasında temel olarak savunma ağırlıklı bir strateji benimseyerek, yakın çevresinde kendisine yeniden tehdit oluşturmayacak rejimlerin kurulmasına çalışmıştır. Savaş sırasında SSCB, Japonya ile yaptığı saldırmazlık antlaşması⁹ nedeniyle doğudan herhangi bir saldırıya uğramamıştır ve kendisi de saldırmamıştır. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, SSCB'nin Japonya savaşı ABD'nin talebi üzerine başlamıştır. Japonya'nın teslim alınması için kara savaşı gerekli görülmüş¹⁰ ve Yalta Konferansı'nda verilen bazı ödümler karşılığında SSCB'den savaşa girme sözü alınmıştır. Bu bağlamda, atom bombasına karşın Çin ve Kore'deki Japon varlığının etkisiz hale getirilmesinde esasen SSCB'ye görev verildiği söylenebilir. Nitekim, SSCB Kore'ye Japonlarla savaşarak girmiş ve Japonya ancak 20 Eylülde teslim olmuşken, ABD güçlerinin Kore'ye

⁸ SSCB'nin Uzak Doğu'da savaşa girmesi, II. Dünya Savaşı döneminin en önemli konularından biri olmuştur ve Avrupa'daki "ikinci cephe" konusuyla yakından ilgilidir. SSCB, Avrupa'da Almanlara karşı ikinci bir cephenin açılmasını isterken ABD ve İngiltere bunu çeşitli nedenlerle yerine getirmemiştir. SSCB de uzun süre Uzak Doğu'da savaşa girmekten kaçınmıştır.

⁹ İki cepheli bir savaştan çekinen SSCB, 1939'da Almanya ile yaptığı türden bir saldırmazlık antlaşmasını 13 Nisan 1941'de Moskova'da Japonya ile yapmıştı. Bkz. Kissinger, **op.cit.**, s. 345.

¹⁰ "Askeri uzmanlarımız, Japonya'nın işgalinin en az beş yüz bin Amerikalının hayatına mal olacağını tahmin ediyorlardı... Rusların Japonya'ya karşı savaşa girmesi bizim için çok önemliydi." Bkz.:

Harry S. Truman, **Memoirs by Harry S. Truman, Years of Decision**, Vol. I, New York, Doubleday & Company Inc., 1955, s. 265. 1944-1945 yılları arasında ABD Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten Edward R. Stettinius, 16 Temmuz'da Los Alamos'ta başarıyla gerçekleştirilen ilk atom bombası denemesinden sonra da üst düzey ordu komutanlarının, SSCB'nin Japonya savaşına dahil edilmesini istemeyi sürdürdüklerini belirtmektedir. Bkz.: Edward R. Stettinius, **Roosevelt and the Russians**, London, Jonathan Cape, 1950, s. 96. Bu çerçevede, ABD'nin Japonya'da atom bombası kullanılana ve sonuçları açıkça görülene kadar SSCB'nin Uzak Doğu'daki savaşa katılmasını istediği söylenebilir. SSCB'nin Japonya'ya yönelik bu tarihten sonraki eylemlerini ise, mevcut anlaşmalar nedeniyle engellemek mümkün olmamıştır. Böylece Kore, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ile SSCB'nin Uzak Doğu'da doğrudan karşı karşıya geldiği bir alan olmuştur.

girişine ise Japon ordusu eşlik etmiştir.¹¹ Savaştan sonra kurulacak yeni düzende de, Japonya'daki ABD varlığını da düşünerek, SSCB bir "güvenli bölge" yaratma politikası izlemek istemiştir. Bu çerçevede Kore, hem sıcak denizlere açılan değerli limanları hem de bir tampon olarak kullanılma imkanı nedeniyle SSCB'nin güvenliği için önemli bir bölge olarak görülmüştür.

Sonuç olarak, SSCB yanı başındaki, ABD ise kendisinden binlerce mil uzaktaki Kore ile, kendi ulusal güvenlik hedefleri doğrultusunda yakından ilgilenmişlerdir. ABD'nin temel stratejisi, Kore'nin, bağımlı (vesayet rejimi altında) ya da bağımsız olsun, mutlaka Batı değerleriyle uyumlu bir çizgide seyretmesi ve SSCB denetimine girmemesi ekseninde şekillenmiştir. SSCB ise kendisi için son derece önemli bir yerde bulunan Kore'de, mümkünse, sosyalist bir devletin ya da SSCB dış politikasının gereklerine "duyarlı" bir devletin kurulmasına çalışmıştır. Öte yandan iki taraf da tek başına inisiyatif kullanamamakla birlikte, Kore'de tamamen etkisiz ve dışlanmış kalmamak için önce birlikte hareket etmiştir. Böylece hem karşı tarafı kollamak hem de uygun zamanda kendi politikaları doğrultusunda gelişmelere yön verme imkanını elde tutmak istemişlerdir. Bunun en uygun aracı olarak Kore'de belli bir süre ortak işgal ve vesayet rejimi yürütülmesi düşünülmüştür. Şimdi vesayet rejimi konusundaki gelişmeleri inceleyebiliriz.

2. Vesayet Rejimi ve ABD-SSCB İşgali

a. Savaş Dönemi Konferanslarında Vesayet Rejimi Konusu

Savaş sonuna ilişkin yapılan planlar dahilinde, Başkan Roosevelt'in öne çıkardığı unsurlarından biri de vesayet rejimi olmuştur. Çünkü Roosevelt'e göre 19. yüzyılın klasik emperyalizm uygulamalarına savaş sonunda yer yoktu ve bu eski emperyalist sistemin dağılmasıyla ortaya çıkacak güç boşluğu, uluslararası istikrarın tesisi bakımından uygun bir biçimde doldurulmalıydı. 1943 başlarında hazırlanan bir taslakta, böyle bir vesayet rejimini uygulayacak olan vasi devletlerin, bağımlı halkları, kendi kendilerini yönetmek için hazırlayacağı ve bunları eğiteceği, bu halkları

¹¹ Hyung-Kook Kim, *op. cit.*, s. 127 ve 145.

sömürüden koruyacağı, bu ülkelerdeki ekonomik kalkınma ve toplumsal adaleti geliştirecekleri belirtilmiştir.¹²

Bu bağlamda düşünülen rejim konusundaki ilk görüşme Mart 1943'te Washington'da Roosevelt ile İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden arasında gerçekleştirilmiştir. Roosevelt bu görüşmede Hindi Çini ve Kore'yi vesayet rejimi için özellikle uygun bölgeler olarak belirtmiştir. İngilizler ise, Britanya İmparatorluğu'nun dağıtılması anlamına gelecek böyle bir düzenlemeye direnmişler, ancak vesayet tartışmaları gündemden düşmemiştir.

ABD, İngiltere ve Çin'in katıldığı 1 Aralık 1943'teki Kahire Konferansı sonrasında yayınlanan deklarasyonda Kore'nin geleceği ile ilgili olarak ilk kez taahhütte bulunulmuştur. Burada, Kore'nin olağan süreç sonunda ("*in due course*") bağımsız ve özgür olacağı belirtilmiştir.¹³ Roosevelt, Tahran'da Stalin ile bu konuya ilişkin yaptığı görüşmede, özellikle Kore'nin henüz bağımsız bir devlet kuracak kapasitede olmadığı ve 40 yıllık bir vesayet altında kalması gerektiği yönündeki görüşlerini Stalin'in de paylaştığını belirtmiştir.¹⁴

Şubat 1945'teki Yalta Konferansı'nda da bu konu gündeme gelmiştir. SSCB Japonya'ya savaş açmayı kabul ederek, Kore'ye asker nakletmiş ve böylece 1943'teki plana da uygun bir biçimde, Kore'deki vesayet rejimi ABD, SSCB ve Çin arasında bir konu haline gelmiştir. Roosevelt'in Kore için öngördüğü 20-30 yıllık vesayet rejimi konusunda Stalin önce sürenin daha kısa tutulabileceğini belirtmiş, daha sonra ise şayet Koreliler kendi hükümetlerini kurabilirlerse vesayet rejiminin neden gerekli olduğunu sormuştur. Amerikalılar ise bunun Sovyet tarzı bir hükümet iması olduğunu düşünmüşlerdir.¹⁵ Öte yandan, vesayet rejiminin genel yapısına ilişkin olarak Churchill de İngiltere'nin emperyal çıkarlarını korumak amacıyla direnmeye devam etmiştir.

İşte, müttefiklerinin bu kaygılarını gidermek durumunda olan ABD için, vesayet rejimine ilişkin temel sorunlar, 26 Haziran 1945'te imzalanan BM Şartı'nda çözülmüştür. Şart'ın Uluslararası Vesayet Sistemi başlıklı XII. Bölümü'ndeki 77.

¹² Cumings, **op. cit.**, s. 105.

¹³ **Ibid.**, s., 106'dan, **FRUS 1945**, vol. VI, Washington, D. C., Governmental Printing Office, 1969, s. 1098.

¹⁴ **Ibid.**, s. 109'dan, **FRUS, Diplomatic Papers, The Conferences of Cairo and Teheran**, 1943, Washington, D. C., Department of State, 1961, s. 566.

¹⁵ Kolko ve Kolko, **op. cit.**, s. 278.

maddesine göre, halen manda rejimine tabi olan topraklar ve II. Dünya Savaşı sonucunda düşman devletlerden ayrılan topraklar vesayet altına alınacak başlıca bölgeler olarak sayılmıştır.¹⁶ Böylece İngiltere'nin kaygıları biçimsel olarak karşılanmış, düşmandan kazanılan topraklar da müttefiklerin sorumluluğuna verilmiştir.

Savaş sonu düzenlemeleriyle ilgili konuları görüşmek üzere toplanan son büyük konferans olan Potsdam Konferansı'nın (17 Temmuz-2 Ağustos 1945) gündem maddelerinden biri de, BM Şartı ile kurulan hukuki altyapı üzerinden, özellikle ABD ile SSCB arasında Kore'deki vesayet rejimine ilişkin ayrıntıları görüşmek ve Yalta'da oluşturulamayan anlayış birliğini sağlamak olmuştur.¹⁷ Potsdam'da da 1943 Kahire kararları dahilinde Kore'nin bağımsız olacağı taahhüt edilmiştir. Ayrıntılı ve kesin bir anlaşma yine sağlanamamış ve diğer anlaşmazlık konuları gibi Kore sorununun çözümü de ileriki tartışmalara bırakılmıştır.

b. ABD-SSCB İşgali ve 38. Paralelin Sınır Olarak Belirlenmesi

Potsdam Konferansı'nda Japonya'ya ilişkin alınan kararlar doğrultusunda, SSCB Japonya savaşına Ağustos ayının ikinci yarısında katılmayı kabul etmişti. Ancak ABD'nin bu tarihten önce iki atom bombası ile Japonya'yı vurması (6 ve 9 Ağustos 1945), ABD karar mercilerince SSCB'ye ihtiyaç kalmadığı şeklinde değerlendirilmeye başlamıştır. Bu değerlendirme ise SSCB'nin işgalden dışlanması imkânını gündeme getirmiş ve önceden verilen tavizlerin fazla bulunmasına yol açmıştır. Ancak belki de bu olasılığı gören SSCB, kararlaştırılan tarihten daha önce, Japon tesliminin arifesinde, 8 Ağustos'ta savaşa girmiş ve Mançurya üzerinden ilerlemeye başlamıştır.¹⁸

¹⁶ Bu bölümdeki diğer maddeler ve ilgili tartışmalar için bkz.: Goodrich, Hambro ve Simons, **op. cit.**, s. 464-518.

¹⁷ Konferansla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gormly, **op. cit.**, s. 29-69.

¹⁸ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1995**, İstanbul, Alkım, t.y., s. 406. Armaoğlu, atom bombasının Rusları şaşırttığını ve bunun yarattığı panikle Japonya'ya aceleyle savaş ilan ettiklerini belirtmektedir. Bu aceleyi şöyle değerlendirmek mümkündür: Birincisi, Stalin'in böyle bir bombadan haberdar olduğunu bizzat Truman'dan öğreniyoruz. Potsdam görüşmeleri sırasında, 24 Temmuz'da, Truman Stalin'e yıkım gücü yüksek bir silaha sahip olduklarından bahsettiğini, Stalin'in ise ABD'nin bu silahı Japonlara karşı en iyi biçimde kullanacağını umduğu yanıtını verdiğini belirtmektedir. (Bkz. Truman, **op. cit.**, s. 416.) İkincisi, Şubat 1945'te Yalta'da yapılan anlaşmayla SSCB Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olmasından sonra –ki bu 7 Mayıs'ta gerçekleşmiştir– “iki veya üç ay içinde” Japonya'ya karşı savaşa girmeyi yükümlenmişti ve bir süredir de bölgeye güç kaydırmaktaydı. (Yalta'da yapılan bu anlaşmanın metni için bkz: Stettinius, **op. cit.**, s. 313-314.) Bu durumda, atom bombalarının SSCB'nin Japonya'ya savaş ilanını on gün kadar öne almasına yol açtığı söylenebilir.

Yapılan görüşme ve anlaşmalar nedeniyle SSCB'nin bu ilerleyişini durduracak geçerli bir nedeni bulunmayan ABD durumdan rahatsız olmuştur. ABD'nin en yakın askeri birliği Okinawa adasında iken, SSCB'nin tüm Kore yarımadasını, ABD güçleri gelmeden önce tamamen işgal etmesinden endişe edilmiştir. Bu nedenle, işgal bölgelerini ayıracak bir hattın (*demarcation line*) çizilmesi fikri gündeme gelmiştir. Böyle bir hat, işgal bölgelerini ayırmanın da ötesinde, ABD'yi bu işgale doğrudan ortak edecektir. Çünkü koşullar göstermektedir ki, böyle bir hat çizilmezse SSCB, ABD'ye hiç ihtiyaç duymaksızın Kore yarımadasını tümüyle Japonlardan alabilecek ve tek başına gerçekleştirdiği işgalin avantajını, aynen Orta Avrupa'daki gibi, kullanabilecekti.

Dışişleri yetkilileri, bu hattın olabildiğince kuzeyden geçmesini ve başkent Seul'ün mutlaka ABD tarafında kalmasını istemişlerdir. 10-11 Ağustos gecesi, Dışişleri, Savaş ve Donanma Bakanlıklarının temsilcilerinden oluşan eşgüdüm komitesi (*State-Navy-War Coordination Committee*) toplantısında bu konu görüşülerek 38. paralelin sınır olarak önerilmesi kararlaştırılmıştır. 38. paralelin, belli bir siyasal (il sınırları vb.) ya da doğal bir sınıra (nehir vb.) denk düşmemesi nedeniyle, tamamen askeri bir mantıkla önerildiği söylenebilir.¹⁹

38. paralel kararı, SSCB'ye de danışılarak 2 Eylül 1945 tarihinde ABD'nin Uzak Doğu'daki en üst düzey askeri yetkilisi olan General Douglas MacArthur tarafından yayınlanan 1 Numaralı Emirname (*The General Order Number 1*) ile resmîyet kazanmıştır. SSCB'nin böyle bir sınırı neden kabul ettiği konusunda yapılan tahminlerin çoğu, SSCB'nin Japon işgaline katılma umuduna bağlanmaktadır. Bu bağlamda, SSCB'nin Japonya işgaline katılma olasılığının bulunduğu ya da Kuzey Hokkaido'nun kendisine bırakılabileceğini umduğu bir sırada ABD ile sorun çıkarmamak istediği görüşü öne çıkmaktadır.²⁰ Dolayısıyla, sonradan sınır olarak tanınan ve aynı ulustan iki topluluğu birbirinden ayıran bu hattın, ABD dış politikası ihtiyaçları uyarınca çizilip SSCB tarafından da kendi dış politika ihtiyaçları bağlamında kabul edildiği söylenebilir.

¹⁹ Hyung-Kook Kim, *op. cit.*, s. 125.

²⁰ Eric Van Ree, *Socialism in One Zone: Stalin's Policy in Korea, 1945-1947*, New York, Berg, 1989, s. 63-64. Ree ayrıca SSCB için sıcak deniz limanlarının önemli olduğunu, 38. paralel ile, Seul olmasa bile Kore'nin kuzeyi için bu tip uygun limanların kazanıldığını, dolayısıyla 38. paralel hattının SSCB için asgari düzeyde uygun olduğunu belirtmektedir. (s. 67)

Taraflar bu sınır anlaşmasına dayanarak Kore'ye girmişlerdir. SSCB güçleri Ağustos ayı ortalarından itibaren 38. paralelin kuzeyindeki kendi bölgesinde duruma hakim olmuştur. ABD ordusu ise 8 Eylül'de Inchon kentinden Kore'ye ilk kez girmiştir. İşte bu zamandan itibaren, iki farklı işgal gücü, Kore'deki yerel siyasal gelişmelere de farklı tepkiler göstermiş ve iç siyasal mücadeleyi içine alan uluslararası çatışma çerçevesi, ülkeyi savaşa götürmüştür.

c. Moskova Konferansı Öncesinde Kore'deki İç Siyasal Gelişmeler

Uzun yıllar süren Japon egemenliği döneminde Kore genelinde yürütülen direniş ve kurtuluş mücadelesinde, özellikle Çinli ve Koreli komünistler önemli rol oynamışlardır. Bu grupların Kuzey Çin'i merkez alarak Japonya'ya karşı savaşmaları, sol hareketlerin ülke çapında geniş bir toplumsal destek kazanmasına neden olmuştur. Cumings bu duruma işaret ederek, birçok Koreli için komünizm ve vatanseverliğin aynı şey olarak kabul edildiğini belirtmektedir.²¹ Bunun da ötesinde, devrim olduktan sonra SSCB'ye iltica eden birçok Koreli komünist de ülke dışından direniş eylemlerine katılmıştır. Dolayısıyla savaş sonu itibarıyla Kore'deki hakim siyasal çizginin sol nitelikte olduğu söylenebilir.²²

Bu sol ağırlıklı siyasal atmosferde, Japon yönetiminden kurtuluşun hemen ardından, iktidara talip yeni örgütler kurulmaya başlamıştır. Bunlardan ilki 17 Ağustos'ta kurulan ve komünistlerin ağırlıkta olduğu direniş dönemi örgütü Kore Bağımsızlığı Grubu'ndan doğan Kore Bağımsızlığı Hazırlık Komitesi (KBHK'dir. 3 Eylül'de adını Halkın Siyasal Komitesi (HSK) olarak değiştiren örgüt içindeki bir grubun girişimiyle, 6 Eylül'de Seul'de tüm Kore'yi temsil eden ulusal bir meclis toplanmıştır. Bu toplantıda da Pak Hun-yon'un liderliğindeki sol bir koalisyon biçiminde Kore Halk Cumhuriyeti (KHC) ilan edilmiştir. Bu hızlı gelişimin en önemli nedeninin, ABD'ye Kore halkının kendi kendisini yönetebilecek siyasal gelişmişliğe ve imkanlara sahip bulunduğunu göstermek olduğu ileri sürülmektedir.²³ KHC'nin 8

²¹ Cumings, *op. cit.*, s. 32.

²² Gerek Cumings gerek Kolko ve Kolko, solun karşısında, ülkedeki muhafazakar kesimlerin direnişte etkin rol almak bir yana, ekonomik ilişkileri nedeniyle, genel olarak Japon yönetimiyle işbirliği yaptığını; milliyetçi kesimin zayıf kaldığını, bu nedenle de direnişte sol örgütlerin öne çıktığını belirtmektedirler. Bkz.: Cumings, *op. cit.*, s. 80; Kolko ve Kolko, *op. cit.*, s. 278.

²³ Cumings, *op. cit.*, s. 84. Gerçekten de Ağustos sonu itibarıyla ülkedeki 145 yerleşim biriminde devlet organı gibi işlev gören Halk Komiteleri bulunmaktaydı. Dolayısıyla bu örgütün ülke çapında etkinlik gösterdiği kabul edilebilir. Bkz. Kolko ve Kolko, *op. cit.*, s. 279.

Eylül'de açıkladığı kabinde sağ ve sol kanattan liderlere yer verilmiş, hatta sonradan Kore sağının mutlak temsilcisi olacak Syangman Rhee'ye genel sekreterlik görevi teklif edilmiştir. 14 Eylül'de açıklanan programda ise demokratik ve bağımsız bir Kore, ağır sanayide kamulaştırma, toprak reformu, içişlerine karıştırmamak üzere ABD, SSCB, İngiltere ve Çin ile iyi ilişkilerin kurulması gibi amaçlara yer verilmiştir.²⁴

Siyasal yelpazenin diğer kanadında da örgütlenme girişimleri bu dönemde hızlanmıştır. Kurtuluş mücadelesi döneminin sağ kanat temsilcisi, Kim Koo'nun liderliğinde 1919'da Şangay'da kurulan Kore Geçici Hükümeti (KGH) idi. 16 Eylül'de ise Seul'de, lider kadrosunun çoğunluğu eski Japon işbirlikçilerinden oluşan Kore Demokratik Partisi (KDP) kuruldu. KDP başından itibaren sol karşıtı bir tavır takınmış, KDP'nin ülkedeki tek yasal hükümet olduğunu savunmuştur. Rhee de bu çizgide yer almış ve KHC'nin teklifini reddetmiştir.²⁵

Cumings, Kore'deki sağ ve sol ayrımının temelinde, Japon etkisinin ülkeden silinmesi, eşitlikçi bir siyasal-ekonomik yapının kurulması ve feodalizmin temizlenmesi gibi unsurlara dayandığını belirtmektedir.²⁶ Buradan, mevcut siyasal oluşumların sınıfsal analizi ve bunların neden bu denli ayrı düştükleri açıklanabilir. Ülke nüfusunun çoğunlukla işçi, köylü ve küçük esnaftan oluşması, siyasal olarak solu avantajlı kılıyordu. Bu geniş toplumsal kesime hitap edecek programın da ekonomik eşitliğe vurgu yapması doğaldır. Öte yandan 1945 öncesinde Japonlarla işbirliği yapan muhafazakar-sağ grupların, varlıklı kesimler olduğu görülmektedir. İşbirliği karşılığında ticari faaliyetlerini serbestçe yapan bu grup için böylesi sol oluşumların iktidarı devralması, arzu edilen bir durum olmamaktadır. Ortak bir düşmanın kalmadığı ve bağımsızlık olasılığının belirlediği bu aşamada da gruplar arasındaki ideolojik farklar öne çıkmış, dış destek odakları farklılaşmıştır. Nitekim solun reformları için SSCB kuzeyde uygun bir zemin yaratmışken, sağ gruplar ise ihtiyaç duydukları desteği halktan değil ABD'den almayı denemişlerdir. Buna karşılık gerek ABD gerek SSCB, dış politikaları doğrultusunda, Kore'de kendi çıkarlarını kollayacak müttefik bulma, yoksa da yaratma politikası uygulamışlardır. Böylece, bağımsızlık olasılığının belirlediği bir dönemde ortaya çıkan iç çatışma, yarımada'nın jeopolitik konumu nedeniyle, dış müdahalelerle genişlemiş ve uluslararası bir içerik kazanmıştır.²⁷

²⁴ Cumings, **op. cit.**, s. 87.

²⁵ Gills, **op. cit.**, s. 35-36.

²⁶ Cumings, **op. cit.**, s. 86.

²⁷ Okonagi Masao, "The Domestic Roots of the Korean War," **The Origins of the Cold War in Asia** içinde, s. 299.

Kore'deki iç siyasetin bu niteliği, ABD ve SSCB'nin pozisyonlarının ilk andan itibaren farklı olmasına yol açmıştır. SSCB daha avantajlı, ABD ise tersine dezavantajlı bir pozisyona sahip olmuştur. Bunun en önemli nedeni, 1920'lerden beri Kore'de varolan sol grupların etkinliği ve devrimden sonra SSCB'ye iltica eden Korelilerin sayıca fazlalığıdır. Bunun en önemli sonucu da, SSCB'nin ülkeyi ABD'den daha iyi tanıması ve daha yakın ilişkilere sahip olmasıdır. ABD ise, bu anlamda hazırlıksız yakalanmıştır.²⁸ Nitekim, özellikle 38. paralel ayrımıyla SSCB görece homojen bir bölgede ve kendi politikalarına uyan yerel güçlerle birlikte hareket etme imkanına sahip olmuştur. Başkent Seul'ün birçok grubun merkezi olması nedeniyle ABD, kuzeydekine eşdeğer bir homojen bölgeye ve kendisine yardım edecek güçlü yerel aygıtlara sahip olamamıştır.²⁹

ABD'nin bu zayıflığı, uyguladığı politikalardan anlaşılmaktadır. ABD, başından beri Japonlarla dirsek teması halinde olup, ülkeye Japonların kılavuzluğunda girmiştir. 7 Eylül'de ABD uçaklarından tüm Kore'ye atılan el ilanlarında Korelilere, mevcut (Japon) yönetimin emirlerine uymaları, aleyhteki gösterilere katılmamaları uyarısı yapılmıştır.³⁰ 9 Eylül'de yayınlanan emirname de Japon işgalinin yönetim aygıtı olan Genel Yönetim'in (*General Administration*), tüm Japon ve ("işbirlikçi") Koreli çalışanlarıyla birlikte faaliyetlerini sürdüreceği bildirilmiştir. Bunun en önemli nedeni SSCB çizgisinde görülen KHC'nin, olası bir iktidar boşluğunu değerlendirmesini engellemektir.³¹ ABD'nin, açık bir özgürlük söylemi benimsememesi ve istikrar adına Japon yönetimine dayanması, Koreliler tarafından tepkiyle karşılanmış ve ABD'nin halk desteğini kazanamamasının en önemli nedeni olmuştur. Nitekim artan tepkiler üzerine Eylül sonunda, Japon yönetimi şeklen lağvedilerek General John R. Hodge'nin komutasında ABD Askeri Yönetimi (*Military Administration*) kurulmuştur. Askeri Yönetim, resmi dili İngilizce olan, batılı okullarda eğitim almış, dil bilen ve Hıristiyan Korelilere de görev verilen bir yönetsel aygıt olmuştur.³²

Kore'de solcu grupların güçlü olması nedeniyle Askeri Yönetim, başından beri bunları görmezden gelmeye ve nüfuzlarını kırmaya çalışmıştır. Çünkü müdahale

²⁸ Louis J. Halle, *The Cold War as History*, New York, Harper and Row, Publishers, 1967, s. 203.

²⁹ Hyong-kook Kim, *op. cit.*, s. 129-130.

³⁰ Kolko ve Kolko, *op. cit.*, s. 280'den Harold Isaacs, *No Peace for Asia*, New York, 1947, s. 94.

³¹ Cumings, *op. cit.*, s. 138-139.

³² Hyong-kook Kim, *op. cit.*, s. 146.

edilmezse SSCB çizgisinde bir Kore'nin kurulmasından endişe edilmiştir.³³ Bu dönemde, kendi başına ve salt zora dayalı olarak ülkede tutunamayacağını gören ABD'nin, yerel siyaset çevrelerinde müttefik bulma arayışına girdiği görülmektedir. Ülkedeki iç siyasal çekişmeler sırasında KDP ve KGH güçleri KHC'nin komünist olduğu söylemi üzerinden ABD çevrelerine yaklaşmışlar ve bu da ABD'ye aradığı imkanı sağlamıştır. 5 Ekim'de, üyeleri General Hodge tarafından belirlenen ve çoğu eski işbirlikçi muhafazakar kesimlerden oluşan bir Danışma Konseyi atanmıştır. Böylece bir meşruiyet çerçevesi yaratmak isteyen Askeri Yönetim, (KHC'nin iddiasına karşın) 10 Ekim'de kendisini güneydeki tek hükümet ilan etmiş ve diğer siyasal grupların yetkisiz olduğunu bildirerek bunlara dağılma çağrısı yapmıştır.³⁴

Aslında bu çağrı, fiilen KHC'ye yönelik yapılmıştır. Çünkü birçok yerleşim yerinde aktif olarak faaliyet gösteren ve adeta devlet gibi çalışan örgüt, yerel halk komiteleri aracılığıyla KHC olmuştur. Ayrıca Askeri Yönetim'in kurmaya çalıştığı yeni yönetsel mekanizmada sağ eğilimli siyasetçilere önemli görevler verilmiştir. Bunlardan en önemlisi KGH çevreleri ve özellikle de Syangman Rhee'dir. Bu anlamda Rhee, ABD politikası için en uygun aday olmuştur. Ömrünün 33 yılını ABD'de geçirmiş olan Rhee, KGH bünyesinde Müsteşar ve Olağanüstü Elçi (*Minister Plenipotentiary and Envoy Extraordinary*) sıfatıyla Washington'da bulunuyordu.³⁵ 16 Ekim'de MacArthur'un uçağıyla Kore'ye getirilen Rhee, önce verdiği ılımlı mesajlarla ulusal bir lider profili sergilemiş, ancak 20 Ekim'den itibaren güçlü bir komünist karşıtı tavır takınmıştır.

Kuzeydeki durum ise farklı olmuştur. Çünkü SSCB, ABD'den farklı olarak, geri planda durabileceği, zor kullanarak müdahale etme zorunluluğu hissetmeyeceği bir bölgede bulunuyordu. Sol grupların ve halk komitelerinin hakim konumu yanında, Ağustos ortasında Kızıl Ordu güçleriyle birlikte, önceden Rusya'da yaşayan yaklaşık 30 bin Korelinin de ülkeye dönmesi SSCB'nin ilk göze çarpan avantajıydı.³⁶ Bir başka avantajı SSCB güçlerinin Japonlarla savaşarak Kore'ye girmesiydi. Bu

³³ Bu ihtimalin ABD diplomatik diline, "Kore'nin henüz kendi kendisini yönetebilecek yeterlikte olmadığı" biçiminde çevrilebileceği önerilmektedir. Bkz. Kolko ve Kolko, *op. cit.*, s. 281.

³⁴ David Horowitz, *The Free World Colossus: A Critique of American Foreign Policy in the Cold War*, New York, Hill and Wang, 1965, s. 115-116.

³⁵ Muhafiflerinin "Amerikalı-Koreli" dediği ve 22 yaşında Hristiyan olan Rhee, misyonerlik faaliyeti yapan Methodist Mission Board adlı örgütün bursuyla ABD'de önce teoloji okumuş, Princeton Üniversitesi'nde de siyaset bilimi doktorası yapmıştır. Bkz: Joseph Goulden, *Korea: The Untold Story of the War*, New York, McGraw-Hill Book Co., 1982, s. 8-9.

³⁶ Kolko ve Kolko, *op. cit.*, s. 279-280.

duruma da dayanarak SSCB, kuzeyde sürekli "özgür Kore" sloganını vurgulamış ve "kurtarıcı" imajını geliştirmiştir.³⁷ SSCB'nin bir diğer avantajı ise ABD'nin güneyde sergilediği sol karşıtı uygulamalardan kaynaklanmıştır. Askeri Yönetim'in sağ grupları etrafına toplayarak sol gruplar üzerine gitmesi ve hatta bunları "reaksiyoner unsurlar" olarak yasadışı ilan etmesi, kuzeyin sol için bir merkez halini almasını hızlandırmıştır.

Öte yandan, SSCB'nin tamamen pasif davrandığını ve sürece müdahalede bulunmadığını kabul etmek de doğru değildir. Stalin'in Nisan 1945'te, işgalin doğasına ilişkin söylediği şu sözlerin, Kore'deki ABD politikasına olduğu kadar SSCB politikasına da uygulanabileceğini kabul etmek gerekmektedir:³⁸

"Bu savaş, geçmişteki gibi değil; kim bir toprak elde ediyorsa, onun üzerine kendi sosyal sistemini empoze ediyor. Herkes, ordusunun erişebileceği yere kadar kendi sosyal sistemini empoze ediyor. Zaten başka türlü de olmaz."

İşte bu siyasa dahilinde kuzeyde, Eylül ayı ortalarından itibaren Sovyetleştirme politikaları başlamıştır. İlk olarak, esasında farklı siyasal grupları da içeren KBHK içindeki sağcı ve ABD yanlısı olduğu kabul edilen güçlerin tasfiyesine girişilmiştir. Belirtildiği gibi, bunun için gerekli toplumsal koşullar ve destek mevcut olduğu için, bu uygulama göze batmamıştır.³⁹ Sol unsurlar örgüte hakim oldularsa da SSCB'nin belki de en önemli sıkıntısı tanıdık, güvenilir, yerel bağları ve desteği güçlü olan bir komünist liderle ilişkisi olmamasıydı. Cumings, 1945'te Kore'deki komünizmin SSCB çizgisinden farklı nitelikler içerdiğini ve Koreli komünistler için bağımsızlık vurgusuna dayanan milliyetçiliğin, (komünist) enternasyonalizmden daha güçlü olduğunu belirtmektedir.⁴⁰ Bu bağlamda, hem merkezi Seul'de bulunan Kore Komünist Partisi'nin (KKP- *Korean Communist Party*) lideri Pak Hun-yon SSCB

³⁷ Hyong-kook Kim, *op. cit.*, s. 145.

³⁸ Kissinger, *op. cit.*, s. 398'den Milovan Djilas, *Conversation with Stalin*, New York, Harcourt, Brace & World, 1962, s. 114.

³⁹ Fleming (s. 591) ve Horowitz (s. 116) bu durumu, SSCB'nin kendisini sahnenin gerisinde tuttuğu ve koşulların SSCB lehinde işleyerek bu sonucun çıktığını belirtmektedir. Bu iddia ise SSCB'nin etkinliğini azımsar görünmektedir. SSCB'nin kuzeydeki etkinliklerine Hyong-kook Kim dikkat çekmektedir.

⁴⁰ Cumings, *op. cit.*, s. 81 ve 86.

tarafından bilinen biri değildi hem de kuzeydeki komünistler KKP çizgisine yakın durarak birleşik, bağımsız Kore yaratma isteğindeydiler.

Kuzeyde, 3 Ekim'de SSCB Sivil Yönetimi ilan edilmiştir. Örgütün adındaki bu değişiklik aldatıcı olmakla birlikte ABD ile SSCB'nin farklı pozisyonda olduklarını göstermesi bakımından anlamlıdır. Sivil Yönetim, özünde bir işgal örgütü olduğu için aslında bir askeri örgüttü. Fakat Sivil Yönetimi, kuzeydeki örgütleri SSCB çizgisine çekmek için faaliyet göstermek üzere düzenlenmiş bir eğitim kurumu olarak kabul etmek uygun olacaktır.⁴¹ Nitekim, kuzeydeki dağınık sol grupların örgütlenmesi faaliyetleri, Ekim ayından itibaren başlamıştır. HSK, 8-10 Ekim'de düzenlediği 1. Kongresinden sonra "Kore Komünist Partisi Kuzey Kore Bürosu" adını almıştır. 17 Aralık'taki 2. Kongrede ise Kuzey Kore Komünist Partisi (KKKP- *North Korean Communist Party*) adını alarak yeni ve tamamen kuzeye ait bir örgüt haline gelmiştir. Partinin genel sekreterliğine ise direniş önderlerinden olan Kim Il-sung getirilmiştir.⁴²

Ağustos-Aralık 1945 döneminde Kore'nin iki tarafında yaşanan siyasal gelişmeler, ülkenin bölünmesine yönelik gelişimin de temel taşlarıdır. Taraflar, Moskova'da oturacakları pazarlık masasında güçlü olmak için, kendi bölgelerinde özü itibarıyla benzer politikalar izlemişler, anlaşamama olasılığını göz önünde bulundurarak bölünmeyi kalıcı hale getirmişlerdir. Bu bağlamda, ele alınan dönem, 1950'de patlak veren sıcak savaşa ve bu savaşa dair meşruiyet tartışmalarına ışık tutacak niteliktedir. Şimdi Moskova Konferansı ve sonrasındaki gelişmelere geçebiliriz.

B. ÇATIŞMANIN DERİNLEŞMESİ VE SORUNUNUN BM'YE TAŞINMASI

1. Moskova Konferansı ve Kore'deki Çatışmanın Derinleşmesi

Potsdam Konferansı'nda, ABD, İngiltere ve SSCB Dışişleri Bakanları'nın düzenli olarak toplanarak sorunları görüşmeleri kararlaştırılmıştı. İlki Ekim ayında Londra'da yapılan ve sonuçsuz kalan konferansın ikincisi, 16-27 Aralık 1945 tarihleri

⁴¹ SSCB Sivil Yönetimi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Van Ree, **op. cit.**, s. 98-107.

⁴² Hyong-kook Kim, **op. cit.**, s. 138-142.

arasında Moskova'da yapılmıştır.⁴³ Konferansın gündeminde Avrupa'ya ilişkin konuların yanı sıra Uzak Doğu ile ilgili olarak birleşik ve bağımsız bir Kore'nin kurulması da bulunuyordu. Aslında işgalin ilk günlerinden itibaren taraflar arasında Kore'de iki bölgenin birleştirilmesine ilişkin görüşmeler yapılmaya başlamış, ancak bu düzeyde, bir sonuca ulaşılamamıştı. Kuzey-güney ilişkilerinin kurulması, özellikle ekonomi bakımından önemliydi. Çünkü kuzeydeki enerji ve sanayi tesisi yoğunlaşmasına karşılık güneyde tarım ağırlıklı bir yapı vardı. Bu durumda iki taraf da tek başına idare edebilecek durumda değildi.⁴⁴

20 Ekim'de ABD ilk kez, Kore'de kurulmasını düşündüğü vesayet rejimi hakkındaki önerisini resmen açıklamıştır.⁴⁵ Planda, 4 devletin (ABD, SSCB, İngiltere ve Çin) sorumluluğunda bir vesayet rejiminin kurulmasını öngörüyordu.⁴⁶ Moskova Konferansı'nda ayrıntılı olarak görüşülen söz konusu ABD planında, 5+5 yıllık bir süre için, Amerikalı bir yüksek komiserin başkanlığında 4 ülkeden birer üyenin yer alacağı birleşik bir yönetim öneriliyordu. Öngörülen bu yönetsel yapıda Koreli siyasal gruplara herhangi bir yer verilmemişti. Çünkü ABD, böyle bir mekanizmanın en çok da sol gruplara yarayacağını biliyordu. SSCB ise, kendi avantajına olacak bu durumu değerlendirmek amacıyla sunduğu karşı önerisinde, Korelilerin de sürece dahil edilmesi gerektiğini belirtmiştir. SSCB'nin önerisi ise bir ABD-SSCB ortak komisyonunun kurulması, bu komisyonun Koreli demokratik örgütlere danışarak geçici bir Kore hükümetinin oluşturulmasına yardım etmesi şeklindeydi.⁴⁷

Konferans sonunda SSCB önerisinden hareket edilerek şu kararlar alınmıştır:⁴⁸

1. Kore'nin bağımsız bir ülke olarak yeniden kurulması ve ülkenin demokratik ilkeler doğrultusunda gelişmesi için uygun koşulları sağlamak hedefine yönelik olarak, Kore sanayi, ulaşım ve tarımını ve Kore halkının ulusal kültürünü geliştirmek için gerekli adımları atacak geçici bir Kore demokratik hükümeti kurulmalıdır.

⁴³ Konferansa ilişkin ayrıntılar için bkz. Gormly, **op. cit.**, s. 94-102.

⁴⁴ Goulden, **op. cit.**, s. 19-20.

⁴⁵ Hyong-kook Kim, **op. cit.**, s. 170.

⁴⁶ ABD'nin bu planı, Kore'deki görece zayıf durumunu iyileştirmek için yapılmış diplomatik bir ataktı. Çünkü eğer SSCB planı kabul ederse, kurulacak çok taraflı bir yapı ile uluslararası güvenceye sahip olarak ABD'nin Kore'deki pozisyonu güçlenecekti. SSCB'nin planı reddetmesi durumunda ise, SSCB'yi gelişmelerden sorumlu tutup puan kazanmak mümkün olacaktı. Bkz.: **Ibid.**, s. 173.

⁴⁷ **Ibid.**, s. 174.

⁴⁸ Kim Chum-Kon, **op. cit.**, s. 16-17.

2. Bu hükümetin kuruluşuna yardım etmek için ABD'nin Güney Kore'deki komutanının ve SSCB'nin Kuzey Kore'deki komutanının temsilcilerinden oluşan bir Ortak Komisyon kurulacaktır. Komisyon, önerilerini hazırlarken, Koreli demokratik partiler ve toplumsal örgütlerle istişarede bulunacaktır.
3. Ortak Komisyon, 5 yıllık bir dönem için Kore'de 4 ülke vesayet yönetiminin kurulmasına ilişkin bir anlaşma sağlanması amacıyla hazırlayacağı önerileri taraflara sunacaktır.
4. İki hafta içinde Kore'deki ABD-SSCB komutanlarının temsilcilerinin bir araya geleceği bir konferans yapılacaktır.

ABD'nin neden SSCB önerisini kabul ettiği önemli bir sorudur. Truman ile Vandenberg ve Leahy'in başını çektiği "şahin" çevreler, Kore ile birlikte birçok konunun görüşüldüğü konferansta alınan sonuçlardan rahatsız olmuşlardır. Bu çevreler, Dışişleri Bakanı James Byrnes'i çok taviz verdiği ve bir tür yatıştırma tavrı sergilediği için eleştirmişlerdir.⁴⁹ Dolayısıyla, işbirliğine vurgu yapan Roosevelt politikalarının takipçisi Byrnes ile sertlik yanlısı yeni başkan Truman'ın arasındaki yaklaşım farkı burada da görülmektedir. Bu nedenle, ABD siyasal mercilerinin, konferansta alınan kararların arkasında durmaya istekli olmadığı ve böylece kararların Truman çizgisindeki ABD için "muteber" sayılmadığı söylenebilir.

Koreli gruplar konferansta alınan kararlara, bağımsızlık haklarının hemen tanınmaması nedeniyle büyük tepki göstermişlerdir. Sağda, Kim Ko çizgisindeki milliyetçi kesim bağımsızlığa vurgu yaparak her iki tarafa da karşı çıkarken, Rhee'nin demeçlerinde komünizm ve SSCB karşıtlığı belirginleşmiştir.⁵⁰ Sol gruplar ise bir hafta içinde fikir değiştirmişler ve öneriyi desteklemeye başlamışlardır. Cumings, bu değişikliğin nedenini, Moskova'dan bu yönde bir emir gelmesine bağlamaktadır.⁵¹ Hyong-kook Kim ise bu dönüşümü, vesayet karşıtı tavır alan sağa karşı siyasal bir manevra yapma amacına ve SSCB'nin ortağı olduğu bir yapıda komünist bir rejim kurmanın daha kolay olabileceği düşüncesine dayandırmaktadır.⁵²

Alınan karar uyarınca ABD-SSCB askeri yönetimleri temsilcilerinden oluşan Ortak Komisyon, 20 Mart-16 Nisan ve 21 Mayıs-21 Ağustos 1946 tarihlerinde iki

⁴⁹ Truman'ın bu konudaki tutumu hakkında bkz: Truman, **op. cit.**, s. 549-552.

⁵⁰ Hyong-kook Kim, **op. cit.**, s. 176.

⁵¹ Cumings, **op. cit.**, s. 223-224.

⁵² Hyong-kook Kim, **op. cit.**, s. 177.

kez toplanmıştır. Başlıca anlaşmazlık konusu, Kore’de hangi örgütlere danışılacağı olmuştur.⁵³ SSCB, Moskova kararlarına karşı çıktıkları gerekçesiyle sağ örgütleri dışlamak istemiştir. ABD ise sağın parçalanmışlığından kaynaklanan güçsüzlüğünü gidermek amacıyla, büyüklüğüne bakılmaksızın her gruba danışılmasında ısrar etmiştir. Ancak ABD genel olarak sol grupları istemediği için, kendi bölgesinde belirlediği listede 17 sağ ve – çeşitli tutuklamalarla en önemli temsilcilerini dışlayarak- 3 sol örgüte yer vermiştir.⁵⁴

Bu dönemde, işgal güçlerinin uygulamalarıyla geri dönülmez bir aşamaya adım adım gelinmiştir. Kasım 1945 sonunda ABD Askeri Yönetimi, KHC’yi yasa dışı ilan etmiş ve yeni bir yapılanmayı kendi tarafında başlatmıştır. 14 Şubat 1946’da Rhee’nin başkanlığında Demokratik Temsil Konseyi (Representative Democratic Council) kurulmuştur. Üyeleri bizzat General Hodge tarafından atanan konseyde sadece sağ unsurlara yer verilmiştir.⁵⁵

Yine bu dönemde özellikle güneyde artan ekonomik sıkıntılar, bölgede grev, protesto ve terör eylemlerinin hem artmasına hem de giderek daha belirgin bir sol içerik kazanmasına neden olmuştur. Bunun en önemli sonuçlarından biri, solun yeraltına çekilmesidir. Diğer bir sonuç, ABD yönetiminin Rhee ile ilişkilerini daha da geliştirmeye başlamasıdır. ABD-SSCB çatışmasını gören Rhee de siyasetini buna göre biçimlendirmiştir. 3 Haziran 1946’da ilk kez “bağımsız Güney Kore” fikrini gündeme getirmiştir. ABD ile SSCB’nin sonunda mutlaka anlaşamayacağı ve güneyde ayrı bir hükümetin kaçınılmaz hale geleceği öngörüsünden hareket etmiş, hatta ABD’yi de tek uygun çözümün bu olacağı konusunda ikna etmeye çalışmıştır.⁵⁶

Kuzeyde ise SSCB sivil yönetiminin sağladığı çerçeve içinde faaliyet gösteren KKKP, kendi programını uygulamaya başlamıştır. Kim Il-sung’un Mart 1946’da gerçekleştirdiği toprak reformu ile yaklaşık 725 bin topraksız köylüye 2,5 milyon dönüm toprak dağıtılmıştır. Bu toprakların bir kısmı Japonlara, bir kısmı ise artan gerilim sonucu güneye geçen eski işbirlikçi kesimlere aitti. Hem bu göçle meydana gelen homojenleşme hem de toprak reformu ve buna eşlik eden yeni iş yasalarının

⁵³ Kim Chum-Kon, **op. cit.**, s. 18-19.

⁵⁴ Kolko ve Kolko, **op. cit.**, s. 290.

⁵⁵ Fleming, **op. cit.**, s. 590.

⁵⁶ Masao, **op. cit.**, s. 302.

yarattığı halk desteği, kuzeydeki yönetimin istikrarı yakalamasında etkili olmuştur.⁵⁷ Benzer bir uygulamanın güneyde olmamasının da bu etkiyi artırdığı kabul edilebilir. Çünkü güneyde, 1947’de, bir toprak reformu yapılmamış, bunun yerine Japonlara ait olan gayrimenkuller, Askeri Yönetim tarafından önceden kiracı olan kişilere satılmıştır.⁵⁸

1946 sonuna gelindiğinde Kore’deki bölünme büyük ölçüde belirgin hale gelmiştir. İki ayrı bölgede iki ayrı sistem fiilen işlemeye başlamıştır. Bu gelişmeleri takiben, sorunun BM platformuna taşınacağı yeni bir süreç başlamıştır.

2. Sorunun BM’ye Taşınması, Seçimlerin Yapılması ve Sonuçları

1946 sonlarında güneyde yaşanan büyük grev ve protesto dalgası ile Kore’deki durumun güçlüğünü gören Rhee ve ABD Askeri Yönetimi, giderek daha da yakınlaşmıştır. 7 Aralık 1946’da Washington’a giden Rhee, Amerikalı yetkililerle temaslar kurarak Güneyde ayrı seçimler yapılmasını, BM’nin, seçilecek bu hükümeti tanımamasını, SSCB askeri çekilmeden ABD’nin çekilmemesini istedi.⁵⁹ Bu dönemde “Önce Avrupa” (*Europe First*) politikasını izleyen ABD, Avrupa’da yaşanan sıcak gelişmeleri dikkate alarak, Uzak Doğu yerine, daha çok Avrupa ile ilgileniyordu. İşte 1947 Martındaki Truman Doktrini, Rhee’nin halen Washington’da olduğu ve Moskova’daki Dışişleri Bakanları Konferansı’nın sürdüğü bir sırada açıklanmıştır. Dolayısıyla, Kore’de 1947 yazında belirginleşen düğümün, iki süpergüç arasındaki ilişkilerin genel seyriyle de yakından ilgisi bulunmaktadır.

Aslında, 1946 ve 1947 yılının ilk yarısı boyunca, Kore’deki ABD-SSCB heyetlerinin yürüttükleri görüşmelerdeki sürekli başarısızlık, istenen bir sonuç olarak düşünülebilir. Bunu açıklama bağlamında Van Ree, SSCB’nin başından beri vesayet rejimine karşı olduğunu belirtmektedir. Bu iddiaya göre SSCB, dörtlü bir yönetim yapısı içinde pasif durumda kalacağı vesayet rejimini aslında hiç desteklememiştir. İşi yokuşa sürerek, kuzeydeki fiili varlığının avantajını da kullanarak, Kuzey Kore’deki etkisini güvenceye almak istemiştir.⁶⁰ Aynı türden bir örtülü tepkiyi ABD için de söylemek mümkün görünmektedir. Komünizmin eline düşmesi tehdidi karşı-

⁵⁷ Kuzeydeki komünist dönüşüm ve iktidarın kuruluşu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Van Ree, **op. cit.**, s. 149-160.

⁵⁸ Fleming, **op. cit.**, s. 591.

⁵⁹ Hyong-kook Kim, **op. cit.**, s. 205.

⁶⁰ Van Ree, **op. cit.**, s. 267-268.

sında Kore için ABD'nin planı da bölünmeyi kurumsallaştıracak şekilde olmuştur. ABD de, güneydeki varlığının avantajını kullanarak, önce kendi istediği gibi bir vesayet rejimi, bu olmayınca da 1947'den itibaren burada yine kendi istediği gibi bir devlet kurmak istemiştir.

İşte Truman Doktrini'nin sonrasında gerilimin artması ve işbirliği vizyonunun tamamen ortadan kalkmasıyla Kore de Soğuk Savaş'tan payına düşeni almaya başlamıştır. Bu ise Kuzeyin SSCB, Güneyin de ABD tarafından belirlenecek bir geleceği olması anlamına gelmiştir. Ancak unutulmaması gereken nokta, II. Bölümde belirtildiği gibi, hegemonyasının ölçeği nedeniyle ABD'nin atacağı adımların, "dünya genelinde normal, olması gereken ve Kore halkı için eylemler" olarak değerlendirilmiş olmasıdır. ABD'nin bu üstünlüğüne karşılık SSCB'nin kuzeydeki varlığı daima bir huzursuzluk kaynağı olarak algılanmıştır. Bu farklılık, Kore'nin bir sorun olarak BM platformuna taşınması ve burada görüşülmesi sırasında açıkça görülmektedir.

1947 yılının başlarından itibaren ABD Kore sorununun BM'ye havale edilmesi yönünde hazırlıklar yapmaya başlamıştır. 25 Şubat tarihli bir taslak raporda⁶¹ ABD'nin bu yolu neden seçmesi ve nasıl hareket etmesi gerektiği açıkça belirtilmektedir. Buna göre, ABD için Kore'deki mevcut koşullar geliştirici olmaktan çok zayıflatıcıdır. Kore halkı, Kore'deki ABD faaliyetlerine ve hatta ABD'nin kendisine karşı gün be gün daha düşmanca bir tutuma kaymaktadır. ABD güçlerinin çekilmesiyle gelecek erken bir bağımsızlık yeni güçlükler yaratacaktır.⁶² Çekilme ya da tek taraflı bir ABD müdahalesinin zararlı olacağı belirtildikten sonra, eğer SSCB ile anlaşma sağlanamazsa en iyi yol olarak konunun BM'ye taşınması önerilmektedir. Bunun da ancak, çözümü SSCB'nin engellediğinin gösterilebildiği bir durumda yapılması vurgulanmaktadır.⁶³

Bu bakış dahilinde konunun BM'ye taşınması için gerekli ortam hazırlanmıştır. Bunda amaç, BM'yi devreye sokarak prestij kaybetmeksizin ve yarımadayı da komünizme terk etmeksizin ABD'nin çekilmesini sağlayabilmek olmuştur. Burada prestij kaybının önlenmesinde BM'nin oynadığı rol önemlidir. Çünkü ABD, Kore'de seçimlerin yapılması, mümkünse birleşmenin sağlanması gibi işleri, uluslararası bir meşruiyet merciine başvurarak çözmeyi denemektedir. Ayrıca SSCB'nin veto gücü-

⁶¹ "Draft Report of Special Interdepartmental Committee....," **FRUS, 1947**, s. 610-618.

⁶² **Ibid.**, s. 611.

⁶³ **Ibid.**, s. 613.

nün ya da komünist çoğunluğun olmadığı Genel Kurul, sorunun görüşülmesi için ideal bir zemin özelliği göstermiştir. Dolayısıyla BM, ABD'nin uluslararası düzeni koruma politikasının hukuki dayanağı olarak devreye sokulmuştur. Bu çerçevede, ABD'nin BM nezdindeki temsilcisi Büyükelçi Warren Austin, 17 Ekim 1947'de BM Genel Kurulu'na bir karar tasarısı sunmuştur.⁶⁴ Bu tasarıda 31 Mart 1948'de ulusal meclis seçimlerinin BM gözetiminde ve her iki bölgede ayrı ayrı yapılması; sonuçta, nüfusa bağlı oransal temsil gereği yeni meclisin 2/3'ünün Güneyli temsilcilerden oluşması şeklinde öneriler yer almaktaydı. Bu önerilerin kabulü, Kore'deki sağ gruplara ve dolayısıyla ABD'ye avantaj sağlayacaktı. Kararın BM'de alınması da işin meşruiyet sorununu çözecekti. SSCB ise 1 Ocak 1948 itibarıyla Kore'deki tüm işgal güçlerinin çekilmesini ve Korelilerin kendi sorunlarını çözmek üzere rahat bırakılmasını karşı öneri olarak sunmuştur. SSCB'nin hesabı, kendi haline bırakıldığında Kore'de komünistlerin iktidarı rahatlıkla ele alabileceği fikrine dayanmaktaydı.⁶⁵

Sonuçta, 14 Kasım 1947'de ABD önerisi, seçimlerin bölgesel değil ulusal düzeyde yapılması değişikliği ile, Genel Kurul'da 40/6 oyla kabul edilmiştir. Kararda ayrıca Kore'deki seçim hazırlıklarını yapmak ve Kore ile ilgili sorunları ele almakla görevli BM Kore Geçici Komisyonu (BMKGGK- *United Nations Temporary Commission on Korea*) da kurulmuştur. SSCB ise, bu durumun Moskova Anlaşması'na aykırı, dolayısıyla da bu komisyonun yetkisiz ve gayrimeşru olduğunu belirterek itiraz etmiştir. Moskova'nın bu itirazı, BM Genel Kurulu'nun diğer sorunlarda da öne çıkarılarak SSCB'nin devre dışı bırakılmasını engellemek için ilke düzeyinde yapılmış bir karşı çıkıştı. Çünkü SSCB, BM yolunun bu haliyle açılması halinde Almanya ve Japonya ile ilgili sorunların da BM'de çözülmesinden endişe ederek, bir teamül oluşmamasına çalışmıştır.⁶⁶ Nitekim Komisyon Ocak 1948'de Seul'e geldikten sonra Kuzeye geçmek istemiş, ancak Kuzey'deki SSCB yönetimi izin vermemiştir.

Şubat ayında BM Genel Kurulu Komisyon'a, eğer tüm Kore'ye ulaşmak mümkün olmuyorsa ulaşabildiği yerleri Kore olarak kabul edip çalışmalarını sürdür-

⁶⁴ Richard Whalen, **Drawing the Line: The Korean War, 1950-1953**, Boston, Faber and Faber, 1990, s. 44-45.

⁶⁵ **Idem.**

⁶⁶ Isidor F. Stone, **The Hidden History of the Korean War: 1950-1951**, 2. bs., Boston, Little, Brown and Company, 1988, s. 76.

mesi görevini vermiştir. Bu karar, yapılacak seçimler sonrasında Güney'in tek meşru temsilci sayılması bakımından atılmış en kritik adımlardan biri olmuştur.

Çalkantılı ve kanlı bir hazırlık döneminden sonra seçimler 10 Mayıs 1948'de, sadece Güney tarafında yapıldı ve Rhee'nin ezici galibiyetiyle sonuçlandı. Bu dönemde yaşananlar, seçimin sonucunu da derinden etkilemiştir. Gösteriler sırasında 600 kişi hayatını kaybetmiş, yaklaşık 8000 kişi tutuklanmıştır.⁶⁷ Solun zaten katılmadığı seçimler, Rhee dışındaki sağ gruplarca da boykot edilince, geriye sadece ABD Askeri Yönetimi'nin desteklediği Rhee ve hizbi kalmıştır. Hepsinden önemlisi, yaklaşık 20 milyon kişinin yaşadığı Güney Kore'de yapılacak seçimlerde sadece 30 BM gözlemcisi görev almıştır. Bu durumda, işleyen bir gözetim faaliyetinden ve halkın özgür iradesine dayanan bir meclisin seçilmesinden bahsetmek güçleşmiştir.⁶⁸

Bu şartlar altında oluşan meclis, Kuzey'e ait olduğu iddiasıyla 100 kişilik kısmı boş tutulmak üzere, 31 Mayıs'ta toplanmış ve Rhee'yi başkan seçmiştir. Meclisin yürüttüğü çalışmalar sonucunda 17 Temmuz'da Kore Cumhuriyeti Anayasası kabul edilmiştir. Anayasanın 3. maddesinde ise, Kore Cumhuriyeti, tüm Kore'nin tek temsilcisi olarak belirtilmiştir. 20 Temmuz'da da Rhee cumhurbaşkanı seçilerek görevine başlamıştır.⁶⁹ Kuzey'de ise 25 Ağustos 1948'de yapılan seçimlerin ardından, 9 Eylül'de Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti ilan edilerek, Kim Il-sung devlet başkanı olmuştur. Bu hükümet de kendisinin, Kore'nin tek yasal hükümeti olduğunu iddia etmiştir.⁷⁰

Sonuçta ortaya, Kore'nin tek meşru temsilcisi olduğunu iddia eden iki ayrı devlet çıkmıştır. Bunlardan hangisinin kabul edileceği ise kritik olan soruydu; yanıtı ise BM mekanizmaları bünyesinde verilecekti. Dolayısıyla meşruiyet sorununun gerek ortaya konmasında gerek çözümlenmesinde BM'nin tavrı belirleyici olmuştur. Nitekim, 7 Aralık 1948'de BM Genel Kurulu'nda yapılan oylamada 41/6 oyla Kore Cumhuriyeti, Kore'nin tek yasal hükümeti olarak kabul edilmiştir.⁷¹ ABD de, Kore

⁶⁷ Fleming, *op. cit.*, s. 592; Kolko ve Kolko, *op. cit.*, s. 296; Whelan, *op. cit.*, s. 46.

⁶⁸ Özellikle Milletler Cemiyeti Dönemi'nde, Saar'da 1935 yılında yapılan plebisite yaklaşık 1000 gözlemcinin katıldığı hatırlanırsa, Kore seçimlerinde BM Komisyonu'nun ne derece yetersiz kaldığı daha da iyi anlaşılacaktır. Bkz: Lowe, *op. cit.*, s. 46'dan Evan Luard, *A History of the UN*, v. 1, London, 1982, s. 235.

⁶⁹ Kim Chum-Kon, *op. cit.*, s. 22-23.

⁷⁰ Kuzey yönetimi, kendisinin düzenlediği seçimlerde, Güney'deki seçmenlerin yaklaşık % 75'inin oy kullandığını ve meclisteki 572 delegeden 360'ının Güney temsilcisi olduğunu açıklanmıştır. Rhee yönetimi, bu iddiayı dikkate alarak çok sayıda kişiyi tutuklamıştır. Bu durumda Kuzey'deki meclisin "ulusal" sıfatını daha çok hak ettiği düşünülmektedir. Yorum için bkz: Whelan, *op. cit.*, s. 47-48.

⁷¹ *Yearbook of the UN, 1950*, New York, Department of Public Information, 1951, s. 220.

Cumhuriyeti'ni hemen tanımamış, kurduğu düzen içindeki onay mercii olan BM'nin kararını beklemiş, ancak 1 Ocak 1949'da Kore Cumhuriyeti'ni Kore'nin tek yasal hükümeti olarak resmen tanımıştır. Bu da ABD'nin BM sistemine verdiği önemin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Kore'de, birisi resmi olmak üzere iki hükümetin kurulmasından sonra işgal güçleri aşamalı olarak ülkeden çekilmişlerdir. Ekim 1948'de başlayan çekilme, son ABD birliklerinin Haziran 1949'da ayrılmasıyla tamamlanmıştır.⁷²

C. KORE'DE SICAK SAVAŞIN BAŞLAMASI VE GELİŞİM AŞAMALARI

1. Haziran 1950 Öncesindeki Önemli Gelişmeler

a. Uluslararası Politikadaki Gelişmeler ve ABD'nin Değişen Pozisyonu

Kore'de durum bu şekilde ilerlerken özellikle Avrupa'da Soğuk Savaş giderek sertleşmeye başlamıştı. 1947 ortalarından itibaren önce Truman Doktrini ile belirginleşen Doğu-Batı karşıtlığı, 1948 başlarından itibaren ise bazı önemli sonuçlar doğuracak düzeye gelmiştir. Özellikle Şubat 1948'de Çekoslovakya'da yaşanan olaylar, Soğuk Savaş'ın gidişatında bir dönüm noktası olmuştur. SSCB'nin buradaki etkinliği, Batı'nın daha da bütünleşmesine yol açmıştır. Önce 14 Mart'ta ABD Senatosu Marshall yardımları ile ilgili yasayı onaylamış, 17 Mart'ta İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında ittifak antlaşması imzalanmıştır.⁷³ Bundan sonra ABD, Avrupa savunmasına giderek daha etkin katılmaya başlamıştır. 11 Haziran 1948'de alınan "Vandenberg Kararı" ile ABD'nin ittifak üyeliği yolu yasal olarak açılmış⁷⁴ ve nihayet 4 Nisan 1949'da Batı'nın temel siyasal-askeri varlığı olan NATO kurulmuştur.

Avrupa'da bu gelişmeler yaşanırken 1949 yılı sonlarında meydana gelen iki olay Batı'yı son derece rahatsız etmiştir. Bunlardan ilki Eylül ayında SSCB'nin atom bombasına sahip olduğunun anlaşılmasıdır. Bu tarih, ABD'nin tahminlerinden 3 yıl

⁷² Masao, **op. cit.**, s. 309.

⁷³ Ataöv, Prag olaylarının bu ittifakın gerekçesi olamayacağını, çünkü antlaşmaya ilişkin çalışmalara Prag'daki olaylar başlamadan bir ay kadar önce geçildiğini belirtmektedir. Bkz: Ataöv, "Marshall Planı'ndan NATO'nun Kuruluşuna Kadar 'Soğuk Harp'," s. 287.

⁷⁴ Kolko ve Kolko, **op. cit.**, s. 487.

kadar daha erken olmuş ve ABD'yi askeri alanda yeni önlemler almaya itmiştir. İkinci ve konumuz bakımından da daha önemli olan olay, Ekim 1949'da Çin'de Mao önderliğindeki komünistlerin ülkeyi tamamen ele geçirerek Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC)'ni ilan etmeleridir.

İlk gelişmeye verilecek tepki Nisan 1950'de hazırlanan NSC 68 ile belirlenmiştir. Burada ABD'nin askeri kapasitesini büyük ölçüde artırması, haberlama ve psikolojik savaş faaliyetlerine karşı hazırlanması, ABD'nin güvenliğine katkısı olabilecek komünist olmayan ülkelerle ilişkilerini geliştirmesi ve bu ülkelerin ekonomik, siyasi ve askeri istikrarını artırmaya yardım etmesi gibi önemli öneriler yer almıştır.⁷⁵ Aslında NSC 68'den hemen önce, Ocak 1950'de Truman'ın Kongre'ye sunduğu ekonomi raporunda bu tür harcamalar için ek bir bütçe öngörülmemiştir. 1948'de yaşanan resesyondan sonra düzelmeye başlayan ABD ekonomisi için NSC 68 yeni yükler getirmekteydi ve Truman belgeyi bu nedenle hemen onaylamamıştır. Bu belgede önerilen dev askeri harcamalara kaynak aktarılması ancak Kore Savaşı'nın başlamasından sonra kabul edilecektir.⁷⁶

“Çin'in kaybedilişi”, ABD'nin Uzak Doğu politikasında önemli bir değişikliğe yol açmıştır. Kore, Çin'in komünist denetimine girmesi önlenemediği sürece stratejik bakımdan önemli sayılmış, Çin'in düşmesi ve Chiang Kai-shek'in Tayvan'a (Formosa) çekilmesiyle ABD bölgede doğuya doğru bir geri çekilme stratejisine geçmiştir. Bu ise ABD'nin Syangman Rhee ve Chiang Kai-shek'in arkasındaki desteğini çekmesi anlamına gelmekteydi.⁷⁷ İşte, ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson'un 12 Ocak 1950'deki açıklaması, bu anlayışı yansıtmıştır. Acheson burada, ABD'nin Uzak Doğu'daki savunma hattının kuzeyden güneye doğru Aleut Adaları, Japonya ve Filipinler üzerinden geçtiğini belirtmiş, dolaylı olarak da bu hattın batısında kalan Tayvan ve Kore için bir koruma taahhüdünde bulunmamıştır.⁷⁸ Ancak Kore Savaşı öncesindeki 6 aylık sürede ABD'nin bu tavrı, Senato içindeki, çoğunluğu cumhuriyetçi olan ve Asya işlerine öncelik veren Chiang Kai-Shek yanlısı çevrelerce, bölgenin komünistlere terk edildiği yönünde sert biçimde eleştirilmiştir.

⁷⁵ NSC 68, **FRUS, 1950**, s. 289-290.

⁷⁶ Paul G. Pierpoli, Jr., **Truman and Korea: The Political Culture of the Early Cold War**, Columbia, University of Missouri Press, 1999, s. 25-28.

⁷⁷ Whelan, op. cit., s. 84-85; John Lewis Gaddis, “Korea in American politics, Strategy and Diplomacy: 1945-1950,” **The Origins of the Cold War in Asia**, s. 282-284.

⁷⁸ Chen Jian, **China's Road to the Korean War**, New York, Columbia University Press, 1994, s. 116-117'den **US Department of State Bulletin**, January 16, 1950, s. 81.

Özellikle, Senatör MacCarthy'nin başını çektiği grubun Şubat 1950'de başlattığı "komünist avı" sırasında Dışişleri Bakanlığı'nın baş hedef haline gelmesi, Truman yönetimini güç durumda bırakmıştır. Kore Savaşı'nın sağladığı kriz ortamı ve burada sergilenen sert tavır ise, yönetimin bu eleştirileri karşılama konusunda önemli bir destek sağlayacaktır.⁷⁹

Bu gelişmeler Japonya'nın önemini arttırmıştır. Çünkü Japonya a) Pasifik üzerinden gelebilecek herhangi bir SSCB saldırısını önleyebilecek; b) SSCB'nin doğusundaki hedefleri vurmak için ABD uçaklarına üs imkanı sağlayabilecek; c) SSCB'yi bölgede asker tutmaya zorlayarak Avrupa'daki dengeyi rahatlatacaktı.⁸⁰ Dolayısıyla Japonya ile yapılacak barış antlaşması ve bu antlaşmanın ABD üslerine izin verecek şekilde düzenlenmesi hayati bir sorundu. Ancak 4 Haziran 1950 tarihinde Japonya'da yapılan seçimlerde Sosyalistler, 76 sandalye kazanan Liberallerden sonra 61 sandalye ile ikinci parti olmuşlardı. Sosyalistlerin başlıca muhalefeti, SSCB ile ÇHC'yi dışlayan ve ABD üslerini ülkede tutacak ayrı bir barış antlaşmasına karşıydı.⁸¹ İşte Kore Savaşı'nın çıkışı, Japonya'daki bu muhalefetin etkisiz kılınması bakımından da belirleyici bir etki yapacaktır.

b. Kore'de Gerginliğin Tırmanışı

ABD birliklerinin çekilmesinin ardından da Güney Kore'de istikrar sağlanamamıştır. Kötüleşen ekonomiyi izleyen protesto gösterileri ile iktidarı gittikçe tehlikeye düşen Rhee için ABD, hem siyasal hem de ekonomik açıdan en önemli dayanak olmayı sürdürmüştür. Ancak ABD'nin 1950 başından itibaren izlemeye başladığı yeni politika, Rhee'nin durumunu zora sokmuştur. 1949 sonlarından itibaren Kore'nin geleceği ve güç kullanarak birleşme konusunda sert demeçler veren Rhee,⁸² ABD desteğini güçlendirebilmek için 1950 başlarından itibaren çeşitli arayışlara girmiştir. Bu çerçevede Rhee, yakın ilişkisi bulunan General MacArthur'un, yeni ABD politikasına karşı olan tavrından yararlanmak istemiştir. Hem dış politikada

⁷⁹ Stephen Ambrose, **Dünyaya Açılım: 1938'den Günümüze Amerikan Dış Politikası**, çev. Ruhican Tul, Ankara, Dış Politika Enstitüsü, 1992, s. 97.

⁸⁰ Whelan, **op. cit.**, s. 82.

⁸¹ Stone, **op. cit.**, s. 35.

⁸² Rhee içindeki kötü gidişi, Kuzey'le gerginliği öne çıkararak aşmaya çalışmış, 1950 Mayısına dek güç kullanmaktan, Pyongyang'ı ele geçirmekten sıkça bahsetmiş, sonra savaşa kadar bu tehditkar tutumu bırakmıştır. Stone burada Rhee'nin savaş öncesinde "kurban" imajı yaratmak üzere bilinçli bir strateji izlediğini ima etmektedir. Bkz: **ibid.**, s. 12-13.

Asya'ya öncelik veren hem de büyük bir komünizm karşıtı olan MacArthur, öteden beri sergilediği sertlik yanlısı tutumu ve aynı zamanda ABD iç politikasındaki prestijiyle de Rhee için ideal bir figür olmuştur.⁸³

Kore'deki çatışmanın zamanlamasına etkisi bakımından en önemli gelişmelerden biri de Güney'de 30 Mayıs'ta yapılan meclis seçimleridir. Bu seçimlerde Rhee taraftarları, 210 üyeli meclisin ancak dörtte birini oluşturabilmiştir. Rhee karşıtlarından oluşan bu çoğunluk ise, Rhee'nin bir süredir reddettiği Kuzey ile birleşme görüşmelerini başlatmaya yakın bir çizgide oluşmuştur. Dolayısıyla Rhee için ABD'den sonra ikinci bir güçlük de yerel siyasette ortaya çıkmıştır.⁸⁴

Kuzey'de ise Il-sung yönetimi gerek SSCB gerek ÇHC ile ilişkilerini giderek geliştirmiş ve Güney'e yönelik birleşme çağrılarını da sürekli gündeme getirmiştir. Kolko ve Kolko, bu dönemde Rhee'nin sürekli tehditkar demeçler vermesinin ve Güney'in nüfus fazlalığı avantajının Kuzey'i korkutmuş olabileceğini belirtmişlerdir. 1949 yılında ABD'nin Kore'den çekilirken bıraktığı yaklaşık 110 milyon dolar değerindeki askeri malzeme ve bunların kullanılması için eğitim vermek üzere kalan 482 askeri uzman (Kore Askeri Danışma Grubu) nedeniyle Güney'in askeri bakımdan 1950 başlarına dek Kuzey'den daha güçlü olduğunu da iddia etmişlerdir.⁸⁵ Kuzey, bu tehdit algılaması sonucunda silahlanmıştır. Öncelikle 1949 sonunda, Çin'deki devrim için savaşan ve sayıları 50 bine yaklaşan Koreli gönüllüler ülkeye geri çağırılmışlardır. Yine bu dönemde başlatılan bir bağış kampanyası ile oluşturulan fonla, Nisan ayından itibaren SSCB'den 150 adet T-34 modeli tank dahil olmak üzere ağır silahlar alınmaya başlamıştır.⁸⁶

⁸³ 1948'deki bağımsızlık kutlamaları sırasında 38. paralel için "bu sınır mutlaka kaldırılmalıdır ve kaldırılacaktır" diyen MacArthur, Asya'daki istikrarı da komünizmin kıtada mağlup edilmesine bağlamıştır. Bkz: Fleming, **op. cit.**, s. 595'ten, John Gunther, **The Riddle of MacArthur**, New York, Harper, 1951, s. 169.

⁸⁴ Bu arada, Şubat 1950'de ABD Senatosu'nda kabul edilen Kore'ye Yardım Yasası ise Kuzeyle birleşme veya komünistlerle koalisyon durumunda yardımın kesileceğini öngörmekteydi. Bkz: Stone, **op. cit.**, s. 18 .

⁸⁵ 1948'de Kuzey ordusu savunma nitelikli olmak üzere 30 bin, Güney ordusu ise 60 bin civarındaydı. Güney, Mart 1949'da 65 bin, Mayıs 1950'de ise 35 bin kişiyi askere aldı. Haziran 1950'de tarafların askeri güçleri 150 bine (Güney) karşılık 135 bin düzeyindeydi. Gelişmeler, Kuzey'in nisana kadar askeri dengelyi sağlamak üzere hızla silahlandığını göstermektedir. Bu yorum ve bilgiler için bkz: Kolko ve Kolko, **op. cit.**, s. 572-574. Ancak Haziran ayına gelindiğinde Kuzey ordusunun gerek asker ve teçhizat gerek moral bakımından Güneyden daha güçlü olduğu görülmektedir.

⁸⁶ Masao, **op. cit.**, s. 315. Masao bu bilgileri Kuzeyin savaş için yaptığı bilinçli hazırlıklar olarak vermektedir. Ayrıca, aynı dönemde Güneye 2000 kadar gerilla gönderildiğini de belirtmektedir. Oysa iç siyasal koşullar dikkate alınırrsa Kuzeyin böyle bir eylemi, Güneydeki sol grupları kendi ekseninde örgütlemek ve birleşme görüşmeleri için güneyde kendine yakın bir muhalefet hareketini canlı tutmak için tasarladığı da düşünülebilir. Öte yandan sayıları 10 bini bulan polis gücünün bu gerillaları etkisiz hale getirdiği, bu nedenle bu eylemlerin Güney için önemli bir sorun oluşturmadığı da belirtilmektedir. Bkz: Lowe, **op. cit.**, s. 65.

Askeri gelişmeler bu şekilde seyrederken, Haziran 1950'den itibaren iki taraf arasındaki gerilim de artmaya başlamıştır. 3 Haziran'da Kuzey radyosu birleşme için yeni, yoğun bir ulusal kampanya çağrısı yaptı ve 4 gün sonra ayrıntılı bir plan sundu. Buna göre, önce her iki tarafta tüm demokratik örgütlerin (Rhee hariç) katıldığı bir toplantı düzenlenecek; 10 gün içinde, tüm Kore'yi yönetecek meclis için Ağustos ayında yapılacak seçim örgütlenecek; seçilen meclis Seul'de toplanacak ve buradan ülkeyi yönetecekti. 11 Haziran'da Kuzey'den gelen ve Güney'deki partilere birleşme önerilerini getiren 3 temsilci sınırda tutuklandı. Buna karşılık Rhee ise BM gözetiminde ve sadece Kuzey'de seçim yapılmasını önerdi.⁸⁷ Bu önerinin de Kuzey tarafından reddedilmesiyle ülkedeki siyasal gerilim zirveye ulaşmış ve savaşın başladığı 25 Haziran tarihine bu şekilde girilmiştir.

2. Haziran-Temmuz 1950 Dönemindeki Gelişmeler

a. Silahlı Çatışmanın Başlaması

Yerel saate göre 25 Haziran Pazar günü sabaha karşı 04.00 sularında Kuzey ile Güney arasında silahlı çatışma başlamıştır.⁸⁸ Çatışmanın kim tarafından başlatıldığına ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Meşruiyet tartışmalarında da temel teşkil eden bu konuya ilişkin bazı bilgiler vermek gerekmektedir.

İlgili kaynakların konuya ilişkin değerlendirmeleri kabaca iki grupta toplanabilir. Bunlardan ilki, Kuzey Kore'nin SSCB ile dolaylı ya da doğrudan bağlantılı olarak, istila amacıyla ve planlı bir biçimde Güney'e saldırdığı şeklindedir. Bu iddianın gerekçeleri incelendiğinde, Kuzey'in SSCB'ye ait bir kukla rejim olduğu kabul edilerek, asıl sorumluluğun SSCB'ye verildiği görülmektedir. Buna göre, öncelikle 1949 Çin Devrimi, SSCB'nin bölgedeki kazanımlarını tehlikeye atmıştır. Güçlü bir Çin'in Mançurya limanlarından SSCB'yi uzaklaştırması olasılığı, Güney Kore'nin önemini artırmıştır. SSCB de kuklası olan Il-sung'u Güney'i istilaya yönlendirmiş-

⁸⁷ Kolko ve Kolko, **op. cit.**, s. 575.

⁸⁸ ABD'nin Seul Büyükelçisi John Muccio'nun çatışmanın başladığını merkeze bildiren telgrafındaki ifade şöyledir: "Kore Askeri Danışma Grubu (KMAG)'nun bölgedeki üyesi tarafından *kısmen teyit edilen Kore Ordusu raporlarına göre*, Kuzey Kore güçleri bu sabah, birkaç noktadan Kore Cumhuriyeti topraklarını işgal etmiştir." (İtalikler benimdir)Bkz: "The Ambassador in Korea to the Secretary of State," June 25, 1950, **FRUS, 1950**, vol. VII, Washington, US Government Printing Office, 1976, s. 125,

tir.⁸⁹ Diğer bir iddia ise, dünya tarihinde bir komünist komplosu olduğu kurgusundan hareketle, savaşın SSCB ve ÇHC tarafından birlikte planlandığı şeklindedir. Buna göre, Aralık 1949'da başlayan ve Şubat 1950'de bir ittifak antlaşmasıyla sonuçlanan Mao-Stalin görüşmelerinde taraflar, Kuzey rejimine SSCB'nin silah, ÇHC'nin de asker vermesi üzerinde anlaşmışlardır.⁹⁰ Bir diğer neden olarak, ABD'nin Çin'deki gelişmelere müdahale etmemesi ve Acheson'un 12 Ocak 1950 tarihli açıklamasında Kore'yi dışta bırakmasının komünistleri cesaretlendirmesi gösterilmektedir. Buna güvenen komünistler, Kore'ye saldırdıkları takdirde, ABD'nin kendilerine müdahale etmeyeceğini ummuşlardır. Oysa Stalin, Nisan 1950'deki NSC 68 kararlarından habersizdir ve bu yüzden Kore'de yanlış bir hesap yapmıştır.⁹¹

İkinci grup ise, Kuzey'in, Kore siyasetindeki gelişmeler ve Rhee'nin tavrı nedeniyle böyle bir eyleme hazırlandığını, ancak savaşın, "Asyacı", "şahin" ve cumhuriyetçi ABD'li elitlerle dirsek teması halindeki Rhee'nin planları sonucunda, öncelikle Güney'in provokasyonu ile patlak verdiği iddiasını öne çıkarmaktadır. Bu görüşün tipik temsilcisi Stone'dir. Stone, Kuzey'in askeri hazırlıklarına ilişkin birçok rapor bulunduğunu fakat bunların nedense dikkate alınmadığını belirtmektedir. 38. paralelde 9-24 Haziran arası görev yapan BM gözlemcileri, Güney güçlerinin tamamen savunma amaçlı konuşlandırıldıklarını, Kuzey'den de bir tehdit işareti gelmediği şeklinde rapor vermişlerdir. Stone, işte tam bu gözlemcilerin sınırdan ayrıldığı gece savaşın başlamasını, Rhee'nin göz boyamaya dayanan bir komplosu olduğu şeklinde değerlendirmektedir.⁹² İkinci ilginç iddiası, cumhuriyetçi ve şahin kanattan olup, Nisan ayında Dışişleri Bakanlığı'na danışman olarak atanan J. F. Dulles'in, savaşın hemen öncesinde Kore'ye yaptığı ziyaretle ilgilidir. SSCB'nin barış girişimlerini aldatıcı bir Soğuk Savaş stratejisi olarak gören Dulles, 22 Haziran 1950'de MacArthur'la görüşmesinden sonra -ki görüşmede Savunma Bakanı Louis Johnson ve Genelkurmay Başkanı Omar Bradley de vardı- verdiği bir demeçte, ABD'nin U-

⁸⁹ Robert M. Sluster, "Soviet Far Eastern Policy, 1945-1950: Stalin's Goals in Korea," **The Origins of the Cold War in Asia** içinde, s. 138-142.

⁹⁰ Kim Chum-Kon, **op. cit.**, s. 34-47.

⁹¹ Andre Fontaine, **History of the Cold War: From the Korean War to the Present**, translated by. Renaud Bruce, New York, Vintage Books, 1970, s. 11.

⁹² Stone, **op. cit.**, s. 10-13. Hatta, o sırada Tokyo'daki karargahta bulunan ve MacArthur'un biyografisini yazan gazeteci John Gunther, üst düzey bir ABD'li görevlinin kendisine, "Büyük öykü az önce başladı. Güney Koreliler Kuzey Kore'ye saldırdı!" dediğini belirtmektedir. Bkz: Kolko ve Kolko, **op. cit.**, s. 579'dan John Gunther, **The Riddle of MacArthur**, s. 165.

zak Doğu'da barışı korumak için bir "pozitif eylem" sergileyeceğini öngörmüştür. Stone, savaşın çıkışının bahsedilen pozitif eylemle ilgisini sorgulamaktadır.⁹³

Saldırını SSCB-ÇHC-Kuzey Kore işbirliğinin gerçekleştirdiği iddiasına karşı görüşler de bulunmaktadır. Bir yazar, o sırada Mao ile Stalin arasında, bu türden bir harekate girişecek denli bir güvenin bulunmadığını belirtmektedir.⁹⁴ Jian da böyle bir güvensizlikten söz etmektedir. Jian, yeni tarihli Çin, Rus ve Kore kaynaklarına dayanarak yaptığı yorumda, Il-sung'un askeri müdahale ile ülkeyi birleştirme projesinde ısrarlı olduğunu, bu konunun Moskova'da Mao ile Stalin arasında da görüşüldüğünü, ancak her ikisinin de ABD müdahalesini gerekçe göstererek böyle bir eylem karşısında büyük çekinceler taşıdığını belirtmektedir. Öte yandan, aktif destek vermemekle birlikte, özellikle SSCB'nin net bir karşıt tavır almayarak Il-sung'a yeşil ışık yakmış olduğunu da eklemektedir.⁹⁵

SSCB, ÇHC ve Kuzey Kore'nin o dönemki pozisyonları incelenirse, bu üç ülkenin işbirliği içinde saldırıyı başlatmış olduğu iddiasının bazı çelişkiler içerdiği de görülmektedir. SSCB ele alındığında, ayrıntıları aşağıda incelenecek olan BM sürecinin, SSCB'nin pozisyonu açısından çok önem taşıdığı görülmektedir. Yanı başındaki Kore'ye, ABD'nin müdahale etmesi ihtimali güçlüyken, ÇHC'nin dışlanmasını protesto ederek o sırada Güvenlik Konseyi oturumlarına katılmayan SSCB için bu saldırının büyük güçlükler doğurduğu açıktır. Kaldı ki, Ağustos ayında Güvenlik Konseyi başkanlığı sırası kendisine geleceğinden, bu tip bir ABD müdahalesini engelleme imkanını o zaman rahatlıkla yakalayabilecek bir SSCB için saldırının zamanlaması, bir "planlı eylem" iddiasını da zayıflatmaktadır.⁹⁶

Savaşın başlaması ÇHC için de önemli sorunlar yaratmıştır. Henüz ülke sahında komünist rejimin yerleştirilmesi çabaları sürerken bu tip bir kriz, Mao'nun içteki planlarının uygulanmasını son derece güçleştirmiştir. Haziran başlarında, Mao, ordunun bir bölümünün terhis edilerek ülkenin kalkınma faaliyetlerinde kullanılaca-

⁹³ *Ibid.*, s.26-27'den, *New York Times*, 22 Haziran 1950.

⁹⁴ Nakijimo Mineo, "The Sino-Soviet Confrontation in Historical Perspective," *The Origins of the Cold War in Asia*, s. 215-216.

⁹⁵ Jian, *op. cit.*, s. 78-90.

⁹⁶ Fleming bu durumu, saldırının SSCB'nin izni ve hatta bilgisi dışında gerçekleştiği şeklinde yorumlamaktadır. SSCB'nin ilk günkü sessizliğini, 25 Haziran tarihinde BM Güvenlik Konseyi'ndeki oturuma katılmayıp, habersiz olduğu bir olayı anlayarak pozisyon belirleme niyetine bağlamaktadır. Bkz: Fleming, *op. cit.*, s. 606-607. Saldırının SSCB'nin bilgisi ve izniyle Kuzey tarafından başlatıldığını iddia eden Fontaine ise, bu dönemde SSCB'nin "şaşırtıcı biçimde pasif" kaldığını belirtmektedir. Bkz: Fontaine, *op. cit.*, s. 18.

ğını açıklamıştır. 30 Haziran’da ise toprak reformu ilan edilmiştir. Dış politika alanında ise, devrimin Tayvan ve Tibet’in anavatana dahil edilmesiyle tamamlanacağı düşünülüyordu ve ABD’nin de karışmazlık politikası ilan ettiği bir dönemde süreç ÇHC’den yanaydı. ÇHC’nin BM’ye kabul edilmesi ve Chiang Kai-shek’in bertaraf edilmesi de yakın görünüyordu. Ancak, saldırgan bir komünist ülke imajının doğuşu, iç ve dıştaki tüm bu planları ve olumlu gelişmeleri ortadan kaldırmıştır.⁹⁷

Bu çerçevede, Kuzey Kore’nin inisiyatif kullanarak böyle bir harekate hazırlandığı ve SSCB ile ÇHC’yi, kendisini desteklemek durumunda bırakacak şekilde kendi politikaları dahilinde Güney’e girdiği söylenebilir. Bir önceki kısımda belirtildiği gibi, Kore’deki yerel gelişmeler (Rhee’nin büyük güç kaybetmesi, barış önerileri nedeniyle doğan gerginlik, v.b.), Kuzey ordusunun yeterli hale gelmesi ise hareketin zamanlamasını belirlemiştir. Öte yandan, muson yağmurlarının başladığı bir mevsimde bu tip bir harekate girişmek de soru işareti yaratmaktadır. Ayrıca, Rhee’nin de, ABD’nin nasılsa kendisini destekleyeceğini düşünerek Kuzey’i böyle bir harekate dolaylı olarak yönlendirdiği de düşünülebilir. Truman’ın Asya’yı ihmal ettiğini düşünen cumhuriyetçi ve şahin çevreler ile ABD’nin kendisini ihmal ettiğini düşünen Rhee, böyle bir krizin avantajlarını öngörebilecek durumdaydı. Bu amaçla, ABD’li şahinlerin –ki en önde geleni MacArthur’du- Kuzey tehdidinden açıkça bahseden birçok istihbarat raporunu nedense değerlendirip önlem almadığı iddia edilmektedir.⁹⁸ Kolko ve Kolko da, sürekli sınır çatışmalarının ve tehdit algılamasının bulunduğu bir sırada, “tamamen savunmaya yönelik” ve yeterli düzeyde görülen Güney ordusunun bu kadar kısa zamanda ve düzenli biçimde geri çekilmesini anormal bulmakta ve durumu Rhee’nin hazırlığı şeklinde yorumlamaktadırlar.⁹⁹

Burada bahsedilen tartışmalar ve veriler ışığında saldırının başlamasına ilişkin şöyle bir iddia makul görünmektedir: Kore’de esas olarak bir iç çatışma yaşanmaktaydı. Bu çatışma, Soğuk Savaş koşullarında dış güçleri de kapsayan bir niteliğe ulaştı. Belirleyici olan etken, Kore’nin her iki bölümündeki yöneticilerin, ülkeyi kendi iktidarları altında birleştirmek üzere dış destek sağlama çabalarıydı. Bu çabalar 1945-1950 arasında hep sonuç vermiş ve taraflar kendi “hamilerinin” desteğini ala-

⁹⁷ Mineo, **op. cit.**, s. 218-219.

⁹⁸ Stone, **op. cit.**, s. 70. Gaddis de, 1945’ten itibaren, özellikle de ABD güçlerinin çekildiği 1949 yılından itibaren, artan bir yoğunlukta Kuzey’in saldırılabileceğinden bahseden birçok rapor olduğunu doğrulamakta ancak Stone gibi bir suçlama getirmemektedir. Bkz: Gaddis, **op. cit.**, s. 286.

⁹⁹ Kolko ve Kolko, **op. cit.**, s. 578-579.

bilmek ve onları da yönlendirebilmek için Soğuk Savaş'ın koşullarından yararlanmışlardır. Kuzey Kore, SSCB'yi de haberdar ederek, Güney'e saldırıya hazırlanmıştır. Ancak muhtemelen, koşulların daha uygun olacağını düşünerek, saldırıyı yaz sonuna doğru yapmayı tasarlamış olabilir. Öte yandan Rhee yönetimi de, askeri müdahale ile ülkeyi birleştirmeyi 1948'den beri istemiştir ve MacArthur da bunu gündeminden düşürmemiştir. Ne var ki, Kore'deki durumu iç ve dış destek bakımından son derece zayıflamış olan Rhee, böyle bir eyleme girişme imkanı bulamamıştır. Bunun yerine, komünizm tehdidi söylemini doğrulayacak bir krize ihtiyaç duymuştur. Bu amaçla, daha erken davranarak, alışlagelen lokal bir sınır çatışmasını planlı olarak tırmandırmış görünmektedir. Dolayısıyla Kuzeyin SSCB'yi, Güneyin ise ABD'yi bir emrivaki ile peşinden sürüklediği söylenebilir. Sonuçta, Kuzey saldırgan, Güney ise mağdur kabul edilecektir. Burada ise, I. Bölümde bahsedilen hegemonik algılayıcı belirleyici olmuştur. Bu hegemonik algılayıcı ve "özgür dünya"nın "komünizm tehdidi" karşısında sergilediği davranışlar, BM'deki tartışmalarda net olarak görülmektedir.

b. Tepkiler ve BM Mekanizmasının İşletilmesi

24 Haziran Cumartesi günü haber Washington'a ulaşmıştır.* Olayın SSCB destekli açık bir saldırı olduğu düşünülerek hemen karşılık verilmesi gerektiği kabul edilmiştir. Böyle bir karşılığın, genelde ABD'nin taahhütleri ve özelde ise beş yıldır süren ortak güvenlik tartışmaları için önemli bir sınav niteliği taşıdığı belirtilmiştir.¹⁰⁰ İşte bu nedenle, müdahale için BM'nin izninden önce davranılmıştır. 25 Haziran'da, BM Güvenlik Konseyi henüz konuyla ilgili bir karar almamışken, Başkan Truman 7. Filo'nun Tayvan'a gönderilmesini ve MacArthur'un, emrindeki deniz ve hava güçleriyle birlikte Güney ordusuna destek vermesini emretmiştir.¹⁰¹

Öte yandan bu olayda BM'yi devreye sokmak son derece yararlı ve gerekli görülmüştür. Fleming'e göre, "BM'nin ahlaki otoritesi, dünya kamuoyunu seferber etmek için paha biçilmez" bir önemdeydi. Bu hamle, aynı zamanda, Asya'daki ülkelerin ABD'yi emperyalist olarak damgalayarak yabancılaştırmalarını da engelleyecek-

* Kore saati, Washington saatinden 14 saat geridir.

¹⁰⁰ Harry S. Truman, **Memoirs by Harry S. Truman, Years of Trial and Hope, 1946-1952**, New York, Doubleday & Company, Inc., 1956, s. 334.

¹⁰¹ **Ibid.**, s. 334-335.

ti.¹⁰² Spainer de iki nedenden bahsetmiştir. Birincisi, bu saldırı, BM himayesi ile kurulmuş bir ülkeye ve dolayısıyla BM'ye karşı yapılmış bir saldırıydı. İkincisi, ABD'nin uluslararası örgütlerin insani ve sembolik değerlerine referans vererek dış politika yürütmek şeklinde bir amacı vardı. Uluslararası arenada ideolojik amaçlar ve evrensel ahlaki ilkeler doğrultusunda eylemlerin rasyonalize edilmesi gereğinden hareketle ABD gücü, haklı güç (*righteous power*) olmalıydı. Bu bağlamda BM'nin rolü marjinaldi, esas olan, ABD ve müttefiklerine örgütün küresel sembolleri ile haklılık kazandırmaktı.¹⁰³

Bu amaç doğrultusunda, 25 Haziran'da ABD, BM Genel Sekreteri Trygve Lie'yi, durumdan haberdar etmiştir. Bunun, barışın bozulması ve bir saldırı eylemi olduğunu belirterek Güvenlik Konseyi'nin acilen toplanması talebini iletmiştir. Bunun üzerine, aynı gün toplanan Güvenlik Konseyi,¹⁰⁴ Kore'deki gelişmeleri ele almıştır. Güvenlik Konseyi toplantısında, ABD'nin sunduğu karar tasarısı, yine ABD'nin teklif ettiği usul çerçevesinde görüşülmüştür. Buna göre, öncelikle Güney Kore ("Kore Cumhuriyeti") temsilcisi Konsey'de dinlenmiştir. Oysa Yugoslavya'nın, Kuzey Kore'nin de dinlenmesi yolundaki önerisi 6/1 oyla kabul edilmemiştir. Sonuçta Yugoslavya'nın çekimser kaldığı ve 9 oyla kabul edilen Güvenlik Konseyi kararında, Kuzey Kore güçleri tarafından Kore Cumhuriyeti'ne yapılan silahlı saldırının, barışın bozulması olduğuna hükmedilmiştir; Kuzey güçlerine derhal 38. paralelin kuzeyine çekilme ve ayrıca tüm BM üyelerine de bu kararın uygulanabilmesi için her türlü desteği vermeleri çağrısı yapılmıştır.¹⁰⁵

Bu sırada Tokyo'daki ABD karargahından gelen haberler, durumun giderek kötüleştiği ve ancak ağır silahlarla desteklenen büyük bir askeri varlıkla saldırının üstesinden gelinebileceği şeklindeydi. Dolayısıyla BM nezdinde yeni ve daha net bir

¹⁰² Fleming, *op. cit.*, s. 603-604. Fleming burada ayrıca, BM'nin ilk kez Kore'de işletilmesinin Soğuk Savaş'ın keskinleşmesi nedeniyle olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda çeşitli olaylar sayarak BM'nin bunlarda devre dışı tutulduğunu hatırlatmıştır. Yunan İç Savaşı'nda, 1948 Arap-İsrail Savaşı'nda BM'ye şimdiki gibi bir görev verilmediğini belirtmektedir.

¹⁰³ Spainer, *op. cit.*, s. 39-40. Ayrıca, Glenn D. Paige, *The Korean Decision*, New York, The Free Press, 1968, s.99.

¹⁰⁴ 1950'de 60 üyesi bulunan BM'de, Güvenlik Konseyi'ne üye ülkeler ise şunlardı: ABD, SSCB, İngiltere, Fransa ve Çin (daimi üyeler) ile Ekvador, Küba, Hindistan, Mısır, Norveç ve Yugoslavya (geçici üyeler). SSCB, 13 Ocak 1950'de ÇHC'nin BM'de Çin'i temsilen yer almasıyla ilgili bir tasarı sundu. Bu tasarı Güvenlik Konseyi'nde 6/3 oyla reddedilince de Konsey çalışmalarına katılmayacağını bildirdi. Dolayısıyla SSCB, olayların başladığı dönemde Güvenlik Konseyi'nde bulunmuyordu. Bu sırada Konsey Başkanlığı ise Hindistan'daydı. Başkanlık Ağustos'ta SSCB'ye; Ekim'de ABD'ye ve Aralık'ta da Çin'e geçecekti. Bkz.: *The Yearbook of the UN, 1950*, s. 50-52.

¹⁰⁵ Bu bilgiler ve kararın tam metni için bkz: *Ibid.*, s. 222.

kararın alınması gerekli görülmüştür. Bu karar da, yine ABD'nin talebi ve hazırladığı tasarının görüşülmesi sonucu alınmıştır. 27 Haziran tarihli ikinci Güvenlik Konseyi kararına kaynaklık eden ABD tasarısında, uluslararası barış ve güvenliğin yeniden kurulması için acil askeri önlemler alınması gerektiği; BM üyelerine bu saldırının püskürtülmesi ve bölgedeki uluslararası barış ve güvenliğin yeniden kurulması için her türlü yardımı yapmaları tavsiye edilmekteydi.

Aynı oturumda, Truman'ın mesajı okunmuştur. Truman mesajında, 7. filonun Formosa'ya; ayrıca ABD hava ve deniz güçlerinin Güney Kore birliklerine yardımcı olmak ve aynı zamanda Filipinler ile Hindî Çini'ne askeri destek vermek amacıyla bölgeye gönderildiğini açıkladı. Mısır ve Hindistan'ın katılmadığı, SSCB'nin protesto nedeniyle bulunmadığı oylamada karar, Yugoslavya'nın karşı oyuna karşılık 7 olumlu oyla (ABD, İngiltere, Fransa, Küba, Ekvador, Norveç ve Çin) kabul edilmiştir. Ayrıca bu ülkeler, Truman'ın BM kararı öncesindeki uygulamasını da memnuniyetle karşılamışlardır.¹⁰⁶

Özet olarak kararda, Kuzey Kore eyleminin "barışın bozulması" durumu yarattığı belirtilerek çatışmalara son verilmesi, Kuzey Kore'ye geri çekilmesi çağrısı yapılmış; barışı kurmak için acil askeri önlemler alınması gerektiği ve Kore Cumhuriyeti'nin BM'ye başvurduğu not edilerek, Kore Cumhuriyeti'ne yönelik silahlı saldırının püskürtülmesi ve bölgedeki uluslararası barış ve güvenliğin yeniden kurulması için BM üyelerine Kore Cumhuriyeti'ne yardım etmeleri tavsiye edilmiştir.

Mısır, karara katılmama gerekçesi olarak, aynı durumdaki başka olaylarda BM'nin harekete geçmediğini ve şimdiki durumun Batı-Doğu arasındaki çatışmanın yeni bir vechesi olduğunu belirtmiştir. 25-27 Haziran kararlarını 39 BM üyesi ülke ile henüz üye olmayan İtalya ve 11 uluslararası örgüt çeşitli yardımlarla desteklemiştir. İçlerinde Türkiye'nin de yer aldığı 16 ülke ise askeri harekate fiilen katılmıştır.

Aynı kararları, SSCB ve ÇHC'nin yokluğunda alındığı gerekçesiyle, SSCB ve birçok sosyalist ülke eleştirmiştir. Polonya, ABD'yi BM kararlarını beklemeden müdahale etmekle suçlamış; Ukrayna ve Belarus, BM bayrağı altında ABD müdahalesinin yapıldığını iddia etmişlerdir. Kuzey Kore ("Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti") ve ÇHC de benzer suçlamalar getirmişlerdir. ÇHC, Formosa'daki ABD eylem-

¹⁰⁶ *Ibid.*, s. 223-224.

lerinin BM Şartı'na aykırı olarak karasularına karşı açık bir saldırı olduğunu; Kore'deki çatışmanın da Kore'nin iç meselesi olduğunu iddia etmiştir.¹⁰⁷

Bu arada, Kuzey Kore güçleri Seul'ü ele geçirmişler (27 Haziran) ve Güney Kore güçlerini daha da güneye itmişlerdi. Aynı zamanda Temmuz ayının ilk günlerinden itibaren, Kuzey Kore birlikleri ile ABD birlikleri arasında sıcak temas da başlamıştı. İşte bu noktada, savaşın seyrinin de değiştiği söylenebilir. Çünkü artık çatışmanın "asıl" tarafları karşı karşıya gelmiştir. Bu yeni durumun hukuki düzenlemesi ise, mevcut kararlar doğrultusunda yeterli olmamaktaydı. Bu çerçevede, hem savaşın gidişatı ve ortaya çıkan yeni şartlar hem de ABD içinde, komünizme geçit verilmesi yolundaki güçlü baskı Truman yönetiminin Kore'deki gerginliğe müdahalesinde yeni bir boyut ortaya çıkarmıştır. Bu yeni boyut, Kore'de girişilecek BM hareketinin ABD tarafından organize edilmesi ve daha kapsamlı bir hareket için gerekli hukuki meşruiyetin sağlanması olmuştur.

Söz konusu amacın gerçekleştirilebilmesi, BM'nin devreye sokulmasını gerektirmekle birlikte, bunun ancak ABD çizgisinde olması sağlanırsa bir anlam ifade edecekti. Nitekim 3 Temmuz'da BM Genel Sekreteri Lie'nin Kore'deki BM operasyonlarını yönetmek üzere uluslararası bir komite kurulması yolundaki önerisi, Whelan'ın deyişiyle, "ABD için kabul edilemezdi."¹⁰⁸ Çünkü ABD, Kore'de askeri yükü en çok üstlenecek ülke olacaktı ve böyle bir paylaşım uygun olmayacaktı. Öte yandan, tek taraflı ve salt kendi çıkarı doğrultusunda hareket ettiği izlenimi oluşturmamak için de konuyla ilgili "uygun" bir karar tasarısının İngiltere ve Fransa tarafından sunulmasını sağlamıştır.¹⁰⁹

7 Temmuz tarihli Güvenlik Konseyi kararına temel teşkil eden İngiltere-Fransa ortak tasarısında, 27 Haziran kararında öngörülen yardımların eşgüdümünün yapılması için ABD idaresi altında birleşik bir komuta sisteminin kurulması önerilmiştir. Bu tasarının oylamasında da Hindistan, Mısır, Yugoslavya çekimser kalmış ve SSCB yine protesto nedeniyle oylamaya katılmamıştır. Sonuçta tasarı, Konsey'in diğer yedi üyesince kabul edilerek geçerlik kazanmıştır. Kararda, tüm BM üyelerine Kore Cumhuriyeti'ne askeri ve diğer bakımlardan yardım etmeleri tavsiye edilmiştir. Ancak bu kararın asıl önemli özelliği, hareketin ABD'nin yönetimine bırakılmasını

¹⁰⁷ **Ibid.**, s. 225-229.

¹⁰⁸ Whelan, **op. cit.**, s. 179.

¹⁰⁹ **Idem.**

ilan etmesiydi. Çünkü bu kararlar ABD'den, BM üyelerinin gönderecekleri tüm askeri malzeme ve birliklerin sevk ve idaresini üstlenmesi ve Güvenlik Konseyi'ne durum ile ilgili rapor vermesi talep edilmiştir.¹¹⁰ Böylece ABD istediği yetkiyi "yasal olarak" almış ve ABD'nin BM bünyesindeki meşru hareket alanı biraz daha genişletilmiştir.

3. Temmuz-Ekim 1950 Dönemindeki Gelişmeler

a. Kuzey Kore Güçlerinin Püskürtülmesi

Çatışmanın henüz çok yeni ve şiddetli olduğu ilk birkaç haftalık dönemde, bir yandan BM nezdindeki diplomatik girişimler diğer yandan da askeri girişimler sürmüştür. Bu dönemin en dikkat çeken konularından biri, Temmuz başından beri Japonya'daki üslerden başlatılan bombardımana ek olarak, nükleer silah kullanımının tartışma gündeminde tutulmasıdır.¹¹¹ 7 Temmuz tarihli kararla "yasal" yetki sahibi olan ABD, diplomaside olduğu kadar savaşın askeri stratejisinde de tek belirleyici gibi davranabilme yeteneğini kazanmıştır. Leffler de bunun diğer devletlerce sorgulanmadan kabul edildiğine dikkat çekmektedir.¹¹² Nitekim, savaşın kısa sürede ve kesin bir galibiyet almadan bitirilmesi anlamına gelebilecek çözüm önerileri ABD tarafından reddedilmiştir. Bu girişimlerden ilki, 1 Temmuzda Hindistan tarafından getirilen paket öneridir. Burada, SSCB'nin Güvenlik Konseyi boykotuna son vermesi, Milliyetçi Çin yerine ÇHC'nin Güvenlik Konseyi'ne kabul edilmesi ve Konsey'in de birleşerek Kore'deki çatışmayı durdurmaya yönelik çalışmaya başlaması önerilmiştir. Önce ÇHC, ardından da SSCB öneriyi kabul ettiklerini açıklarken ABD ise reddetmiştir (18 Temmuz).¹¹³

8 Temmuz'dan itibaren BM Komutanı (*Commander-in-Chief of the UN Forces*) olan MacArthur'un stratejisi, gerekli ön hazırlıklar yapıldıktan sonra Kore'ye kara birliklerinin çıkarılmasını öngörüyordu. Çıkarmanın yapılacağı yer de Seul'ün hemen batısındaki liman kenti olan Inchon olarak belirlenmişti. Sonuçta,

¹¹⁰ *The Yearbook of the UN*, 1950, s. 230.

¹¹¹ Conrad C. Crane, "To Avert Impending Disaster: American Military Plans to Use Atomic Weapons During the Korean War," *The Journal of Strategic Studies*, Vol. 23, No. 2 (June 2000), s. 73.

¹¹² Leffler, *op. cit.*, s. 374.

¹¹³ Kolko ve Kolko, *op. cit.*, s. 588.

hazırlıklar tamamlandıktan sonra 15 Eylül 1950'de BM güçleri Inchon'dan Kore yarımadasına çıkarma yaptılar. Kuzey Kore güçleri karşısındaki üstünlüğü nedeniyle hızlı bir ilerleme kaydeden BM güçleri, 22 Eylül'de Seul'ü geri alırken, 30 Eylül'de ise 38. paralele, yani savaş öncesindeki “yarı-resmi” sınıra ulaşmışlardır.¹¹⁴

Aslında BM güçlerinin kuzeye doğru bu ilerleyişi, Temmuz ayından beri ABD karar vericileri tarafından tartışılan ve belli sonuçlara ulaşmış bir konu olmuştur. Örneğin, 31 Temmuz tarihinde ABD Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanan bir memorandum taslağında ABD'nin ve dolayısıyla BM'nin gelecek davranışlarını haber veren önemli veriler bulunmaktadır. Belgede, 38. paralelin bir anlamı olmadığı; Kore'nin birleşmesinin esas olduğu; Kuzey Kore güçlerinin 38. paralelin kuzey ya da güneyinde konuşlandığına bakılmaksızın mağlup edilmesi gerektiği; birleşik ve özgür bir Kore'nin kurulması ve Kuzey Kore komünist rejiminin yok edilmesinin, Uzak Doğu'da 12 aydır süren tehlikeli gidişatı tersine çevireceği; bunun için de ABD'nin acele etmesi gerektiği belirtilmektedir.¹¹⁵ Nitekim, büyük ölçüde bu belge temel alınarak hazırlanan NSC-81, Inchon çıkarması öncesinde, 11 Eylül'de, General MacArthur'a 38. paraleli geçme yetkisi vermiştir. Ancak SSCB ve ÇHC sınırında faaliyet yapmayacak veya Kuzey Kore'ye SSCB ya da ÇHC güçleri girerse çatışmadan kaçınmak üzere ABD güçleri girmeyecekti.¹¹⁶

b. Kuzey Kore'ye Girilmesi

BM güçleri 38. paralele geldiklerinde, SSCB ya da Çin'in o dönemde böyle bir savaşı göze alamayacak durumda oldukları düşüncesinden hareketle, Güney Kore ordusuna bağlı birlikler, 38. paralelin kuzeyinde operasyonlar yapmaya başlamışlardır.¹¹⁷ Çin'in Eylül sonlarından itibaren durumdan duyduğu rahatsızlığı bildirmesi ise blöf olarak düşünülmüştür. Ancak buradaki asıl sorun, BM'nin henüz bu yönde bir karar almamış olmasıdır. Zira böyle bir kararın alınması, Kuzey Kore'nin, yapmış bulunduğu bu eylem karşılığında yok edilmesi ve ülkenin silah zoruyla birleştirilmesi projesini bu kez ABD liderliğindeki müttefiklerin üstlenmesi anlamına gelecekti.

¹¹⁴ Spainer, **op. cit.**, s. 81.

¹¹⁵ Bu bilgiler için bkz.: “US Courses of Action in Korea,” July 31, 1950, **FRUS, 1950**, s. 502-510.

¹¹⁶ NSC 81/I, “United States Courses of Action with Respect to Korea,” 9 September 1950, **ibid.**, s. 716.

¹¹⁷ Truman, MacArthur'un, Güney Kore ordusunun 38. paralelin kuzeyinde operasyonlar yaptığını 2 Ekimde kendisine bildirdiğini belirtmektedir. Bkz: Truman, **loc. cit.**, s. 361.

İşte bu karar, BM Genel Kurulu'nun 7 Ekim 1950 tarihli oturumunda alınmıştır. BM Kore Komisyonu (UNCOK)'nun* sunduğu ve Kore'yle ilgili son bir yıllık gözlemlerini içeren rapor,¹¹⁸ Genel Kurul'a bağlı Birinci Komite'de 30 Eylül'de incelenmeye başlanmıştı. Prosedür gereği bu komitede, çeşitli ülke ya da ülke gruplarının verdiği öneriler görüşülerek, Genel Kurul'a, konu ile ilgili alacağı karara temel teşkil edecek bir karar tasarısı sunulacaktı. Dolayısıyla, sunulacak bu tasarı, Kore'deki BM eylemlerinin meşruiyeti bakımından da büyük önem taşımaktaydı.

Komitede beş karar tasarısı sunulmuş, bu tasarılarından başlıca ikisi öne çıkmıştır.¹¹⁹ Bunlardan ilki, Avustralya, Brezilya, Filipinler, Hollanda, İngiltere, Küba, Norveç ve Pakistan tarafından sunulan 8-ülke tasarısıydı. Tasarıda, Kore'de istikrarın sağlanması için, BM gözetiminde ve ülke sathında yapılacak seçimlerle, birleşik, bağımsız ve demokratik bir Kore'nin oluşturulması tavsiye edilmekteydi. Ayrıca, bu amacı gerçekleştirebilmek için, *BM güçlerinin Kore'nin belli bir bölümünde kalmaması gerektiği* vurgulanmaktaydı.¹²⁰ 8-Ülke tasarısını destekleyen ülkeler, tasarının mevcut durumun hızlı ve barışçı çözümüne ilişkin en iyi alternatif olduğunu savunmuşlardır. Buna göre tasarı, BM'nin konuyla ilgili o güne dek aldığı kararların da mantıki bir devamıdır. Temel amaç, yapay olarak ayrılmış bulunan Kore'de “birleşik ve demokratik” devletin kurulmasıdır. Tasarının kabul edilmesi, Kore örneğinin önemi bağlamında, barış ve ortak güvenliğin sağlanmasına yönelik en önemli adım olacaktır.

Karşı öneri ise Belarus, Çekoslovakya, Polonya, SSCB ve Ukrayna tarafından sunulmuştur. Bu öneri, çatışmanın derhal durdurulmasını, tüm yabancı güçlerin Kore'den çekilmesini, Kuzey ve Güney temsilcilerinden oluşan bir ortak komisyonun denetiminde ve bir BM komitesinin gözetiminde, tüm Kore'yi kapsayan seçimlerin yapılarak birleşik bir Kore hükümetinin kurulması çağrısında bulunmuştur.¹²¹ 5-Ülke tasarısının başlıca savunucusu SSCB, Kore'deki ABD faaliyetlerinin 1945 Moskova Anlaşması'na aykırı olduğunu, ayrıca 25 Haziran'daki saldırının da Güney tarafından başlatıldığını savunmuştur. Bu çerçevede, BM Şartı'nın iç savaşları bir müdahale

* Kore Cumhuriyeti'nin tek temsilci olarak tanınmasını öngören 1948'deki Genel Kurul Kararı ile kurulan komisyon.

¹¹⁸ Raporda özetle, Kuzey Kore'nin bir tahrik olmaksızın, planlı bir biçimde Kore Cumhuriyeti'ne saldırdığı belirtilmekteydi. Bu rapor için bkz.: **The Yearbook of the UN, 1950**, s. 251-257.

¹¹⁹ Tasarılar ve bunlara ilişkin görüşlerle ilgili olarak bkz.: **ibid.**, s. 258-265.

¹²⁰ **ibid.**, s. 258.

¹²¹ **Idem.**

durumu olarak saymadığını, Kore’de de bir iç savaş yaşanmasına karşın, Şart’ın yanlış bir biçimde Kore’ye tatbik edildiğini belirtmiştir. Bu tasarıdaki diğer bir görüş ise 8-ülke tasarısının kabulünün barışçı bir çözüm aramak yerine saldırganlığın meşurlaştırılması anlamına geleceği biçimindedir.

Tarafların görüşmeler sırasında kullandıkları argümanlar, sergiledikleri diplomatik üslup ve kullandıkları yöntemler incelendiğinde, konumuz açısından son derece ilginç saptamalar yapmak mümkündür. Öncelikle, bu çatışmanın başından beri tarafı olmasına karşın, 8-ülke tasarısını sunanlar arasında ABD’nin adı görünmemektedir. Görüşmelerde bu tasarının sunumunu öncelikle İngiltere’nin üstlendiği, tasarımı sunan ülkeler dışında Çin, Fransa, Yunanistan, Meksika, Peru, Uruguay, Venezuela gibi, ABD’nin de lehte görüş bildiren ülkelerden biri olarak kendini daha geri planda tuttuğu görülmektedir. İşte bu nokta aslında başından beri üzerinde durulan hegemonya perspektifi açısından önemli bir gösterge sayılmalıdır. Çünkü, her şeyi doğrudan ABD’nin yaptığı ya da ABD’nin tüm ülkeleri para ya da baskıyla yönlendirdiği biçimindeki anlayışa, uluslararası ilişkiler disiplini sıkça rastlanmaktadır. Oysa bu anlayış aşırı bir basitleştirmeye dayanmaktadır. Böyle bir basitleştirmeyi engellemek için, ülke uygulamalarının hegemonya kavramı üzerinden incelenmesi önerilebilir. Ortak bir dünya, ortak değerler ve ortak bir düşünce yapısı algısı, aynı sistemdeki birçok ülkenin aynı şekilde hareket etmesi ve aynı politikalara bağlanması sonucunu doğuracaktır. Hegemon güç, ancak bu referans çerçevesini belirlediği anlamda gelişmelerden sorumludur. Kararı destekleyen ülkelerin ABD ile olan ilişkilerine bakıldığında, bu ülkelerin her halükarda söz konusu referans çerçevesi içinde oldukları görülmektedir.

İkinci olarak, Hindistan’ın sunduğu ve sonradan “Bağlantısızlar” olarak adlandırılacak birçok ülke tarafından da desteklenen “ılımlı” tasarı, daha çok sosyalist ülkelerce desteklenmiş ama Batılı ülkelerce reddedilmiştir. Çünkü Hindistan’ın tasarısındaki tavır, BM’nin Kore’de birleşme için zor kullanmaması; bunun yerine serbest seçimlerin yapılabileceği bir işbirliği ortamının yaratılmasına çalışması şeklinde olmuştur. Bu anlamda tasarının Kuzey Kore’yi kınayan ve 5-ülke tasarısını eleştiren hükümlerinin bile Batılı ülkelerce yeterince “pratik ve barışa yönelik” bulunmadığı görülmektedir.

ABD'nin başını çektiği Batılı (ve/veya batıcı) grubun temel pozisyonu, kalıcı barış ve istikrarın sağlanması için saldırının püskürtülmesinin ötesinde, saldırganın ve saldırı nedeninin ortadan kaldırılması şeklinde gelişmiştir. Esas amacın birleşik bir Kore yaratılması olduğu vurgusuna dayanarak, Kuzey rejiminin ortadan kaldırılması ve yarımadanın "özgürleştirilmesi" istemi öne çıkarılmış ve kabul edilmiştir. Nitekim, zaten BM'deki süreç başlamadan 38. paraleli geçen BM güçlerinin bu eylemini meşru hale getiren 8-ülke tasarısı, önce Birinci Komite'de, 7 Ekim'de de Genel Kurul'da 47 olumlu, 5 olumsuz, 7 çekimser oyla kabul edilmiştir.¹²² Birinci Komite'deki oylamada 5-ülke tasarısı da 46/5 oyla reddedilmiştir. Hindistan tasarısının ise ancak 32/24 oyla reddedilmesi, hayati eylemler için BM çerçevesinde oluşturulacak meşruiyet zemininin bazen ne denli bıçak sırtı olabileceğini göstermektedir. BM'de alınan bu kararlar askeri hareketin, ülkenin birleşik ve batı standartlarına göre özgür ve demokratik hale getirilebilmesi için uygulanacak, meşru ve "pratik gerekçelerle" zorunlu tek yöntem olduğu kabul edilmiştir.

4. "Tümüyle Yeni Bir Savaş": Çin'in Savaşa Girmesi

a. ÇHC-ABD Gerginliğinin Artması

BM'den böyle bir yetkiyi alan ABD, savaşın seyrine daha etkin müdahale etme imkanına ulaşmıştır. Ekim ayı ortalarında Wake Island'da bulunduğu Truman'a, Noel'e kadar savaşı sonuçlandırma sözü veren MacArthur da istediği hareket alanını elde etmiştir. BM güçlerinin Kuzey'e doğru hızlı ilerleyişi sürmüş ve Ekim ayı sonlarında birlikler Kuzey Kore-ÇHC sınırına dayanmışlardır. ÇHC ise, Kore'deki sorunu giderek ulusal güvenlik perspektifinden değerlendirmeye başlamıştır. BM eyleminin kapsamının kesin olarak tanımlanmamış olması, BM güçlerinin zamanı geldiğinde Mançurya'ya da girebileceği olasılığını gündeme getirmiştir. Whelan, ÇHC'nin bu endişesinde çok da haksız olmadığını belirtmektedir. 7 Ağustos 1950 tarihli bir Savunma Bakanlığı belgesinde, ABD'nin Mançurya'yı SSCB ve komünizmi zayıflatacak bir bölge olarak önemseydiği görülmektedir. Belgede, birleşik bir Kore'nin de güçlü olmak için Mançurya kaynaklarına ihtiyaç duyacağı belirtilmektedir. Whelan ABD'nin Mançurya'yı işgal niyeti olmamakla birlikte bunun, bölgeye ilişkin hiçbir planı olmadığı anlamına da gelmediği sonucunu çıkarmaktadır.¹²³ Bu tehdit algıla-

¹²² Kararın metni için bkz.: *ibid.*, s. 265-266.

¹²³ Whelan, op. cit., s. 238'den *FRUS, 1950*, v. VII, s. 532.

ması sonucu tavrını giderek sertleştiren ÇHC, SSCB ile temaslarını sıklaştırmış, olası bir savaşa hazırlanmaya başlamıştır.¹²⁴

ÇHC'nin Ekim başlarından itibaren yaptığı ciddi uyarılara karşın BM güçlerinin kuzeye ilerleyişi ve Kore-ÇHC sınırı olan Yalu nehri civarında operasyonlar yapması, ÇHC'yi savaşa daha da çok yaklaştırmıştır. İlk aşamada, ÇHC'den gelen "gönüllü" birlikler 19 Ekim'de Yalu nehrini geçerek savaşa fiilen katılmışlardır. Aynı dönemde ÇHC uçakları da Kore'de operasyon yapmaya başlamışlardır. Dolayısıyla Ekim ayı ortalarından itibaren ÇHC'nin de fiilen savaşa girdiği söylenebilir.

b. BM Genel Kurulu'nun Etkinliği ve "Barış İçin Birleşme Kararı"

ABD delegesinin talebi üzerine Genel Kurul'un gündemine alınan "Barış İçin Birlikte Eylem" (*United Action for Peace*) konusu, Ekim ayı ortalarında Birinci Komite'de ve sonra da 1-3 Kasım tarihlerinde Genel Kurul'da görüşülmüştür. Bu görüşmeler sonunda alınan "Barış İçin Birleşme" (*Uniting for Peace*) kararı, hem Kore'deki BM eylemlerinin meşruiyeti bakımından hem de BM'nin kurumsal işleyişindeki dönüşüm bakımından son derece önem taşımaktadır. Kararın zamanlamasını, Kore'deki BM varlığı ve operasyonlarının, Güvenlik Konseyi'ndeki tıkanma karşısında, Genel Kurul'un yetkisi dahilinde sürdürülebilmesi ihtiyacı belirlemiştir. Şimdi bu kararın alınma sürecini kısaca inceleyelim.

Birinci Komite'deki tartışmalar esas olarak, ABD, Filipinler, Fransa, İngiltere, Kanada, Türkiye ve Uruguay tarafından sunulan 7-ülke tasarısı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Sonuçta bu tasarı, 3 Kasım'da Genel Kurul'da yapılan oylamada 39 olumlu, 5 olumsuz ve 11 çekimser oy ile kabul edilmiştir.¹²⁵ Kararın en önemli özelliği, Genel Kurul'a BM Şartı'nın orijinal halinde verilmemiş bazı yetkileri tanınmasıdır. Buna göre, eğer Güvenlik Konseyi oybirliği sağlanamaması nedeniyle, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına yönelik görevini yerine getiremezse, Genel Kurul konuyu ivedilikle görüşme yetkisine sahip kılınmıştır. Genel Kurul, güç kullanımı da dahil olmak üzere gerekli tüm önlemlerin alınmasına yönelik tavsiyelerde bulunabilecektir. Böylece, Güvenlik Konseyi'nin müdahale ve yaptırım kararı alma tekeli, Genel Kurul lehine bozulmuştur. II. Bölümde belirtildiği gibi, SSCB'nin çok güven-

¹²⁴ Jian, *op. cit.*, s. 125 v.d.

¹²⁵ Kararın tam metni için bkz.: *Yearbook of the UN*, 1950, s. 193-195.

diği BM Şartı'nın bu hükmü böylelikle değiştirilmiştir. Sonuçta, BM Şartı'ndaki ortak güvenlik sisteminin “esaslı bir şekilde tadil edildiği” kabul edilmektedir.¹²⁶

Başta SSCB olmak üzere, sosyalist ülkelerin oylama sırasında yönelttikleri eleştiriler ve yaptıkları yorumlar, tezimiz bakımından önem taşımaktadır.¹²⁷ Bu itirazlardan, hukuk-siyaset-hegemonya çizgisini izlemek mümkün olmaktadır. Şart'ın hukuki durumu üzerinden ciddi bir "savunma" yapan bu ülkeler, siyasi argümanlar olarak da, örneğin, Güvenlik Konseyi'ndeki kilitlenmenin asıl olarak "Anglo-Amerikan" blokunun tavrından kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Buna göre, Genel Kurul'un tavsiye yetkisi açıktır ve bu yetki yaptırım uygulamalarını kapsayamaz. Ayrıca SSCB delegesi, Güvenlik Konseyi'nin veto yetkisinin sınırlandırılmasının ABD'nin kendi iradesini diğer ülkelere kabul ettirmek isteğine bağlamıştır. Bu tez dahilinde Dulles'in bir ifadesine gönderme yapmıştır. Dulles'in anılan sözü, veto uygulamasının ABD'nin aleyhine, SSCB'nin ise lehine olduğu, bu nedenle kaldırılması gerektiğini vurgulamaktadır.¹²⁸

Söz konusu tartışmalar ve karar süreci, BM bünyesindeki ortak güvenliğe dair hukuki mekanizmanın, gerekli şartlar olduğu takdirde, siyasal ihtiyaçlara yanıt verecek ölçüde değiştirilebildiğini göstermektedir. Diğer bir nokta, değişiklik yapılmak suretiyle, simgelediği değerler göz önüne alınarak BM mekanizmasında ısrar edilmesidir. BM'nin örgütsel şemsiyesinden vazgeçilmemiştir. Bu ısrar, meşruiyet kaygısından kaynaklanmaktadır.

I. Bölümde belirtildiği gibi, hegemonya kavramı zor kullanma kadar, hatta ondan da fazla, aktif bir rıza boyutunu içermektedir. BM hukukunun ise bu rızaya dayanılarak gerektiğinde değiştirildiği ve meşru zor kullanma koşullarının yeniden tanımlandığı görülmektedir. Bu uygulamanın hegemonyanın kapsamı dahilinde oluşan "ortak iyi" algılamasıyla mümkün olduğu düşünülürse, evrensel ve genel geçer değil, sadece belli bir hegemonik sistemdeki ülkeler için meşruiyet taşıdığı söylenebilir. İşte bu noktada, "BM kararı" ve "meşruiyet" gibi kavramların adeta *kutsanmasının* da belli ve açık sınırları olması zorunluluğunu kabul etmek gerekmektedir. Bu görüş, Kosova Müdahalesi ile karşılaştırmalı olarak, Sonuç bölümünde yeniden ele alınacaktır. Şimdi savaşıla ilgili gelişmelere dönebiliriz.

¹²⁶ Keskin, **op. cit.**, s. 148.

¹²⁷ Bu yorumlar için bkz.: **Yearbook of the UN, 1950**, s. 184-185 ve 191-192.

¹²⁸ **Ibid.**, s. 192'den John F. Dulles, **War or Peace**, New York, Macmillan, 1950, s. 194.

c. BM-ÇHC Savaşı'nın Başlaması ve Savaşın Genel Seyri

Bu sırada, ABD'de yapılan kısmi Kongre seçimlerinde (7 Kasım) Senatör Taft yanlısı, Asya'ya vurgu yapan ve kıtada daha sert politika izlenmesini isteyen cumhuriyetçiler başarı kazanmışlardır. Bu durum, ABD'nin Kore'deki pozisyonunun geleceği açısından etkili olmuştur. Çünkü böylece MacArthur, aradığı siyasi desteği bulduğunu düşünerek, kendi stratejisi doğrultusunda daha rahat hareket etme imkanı bulmuştur.¹²⁹

24 Kasımda toplu bir saldırı başlatan MacArthur, ay sonunda ÇHC'nin yaklaşık 250.000 kişilik bir kara gücüyle başlattığı karşı taarruza ilişkin olarak "tümüyle yeni bir savaş" demiştir. Aslında ÇHC'nin savaşa dahil olması MacArthur'un asıl hedefi olan Asya'da komünizmin mağlup edilmesine aykırı değildi. Çünkü MacArthur'a göre güç kullanımının kapsam ve nitelik bakımından giderek artırılması yoluyla ÇHC'nin bertaraf edilmesi mümkün olacaktı. Nitekim MacArthur, galibiyete ulaşılabilmesi için atom bombasının kullanılması da dahil olmak üzere, genel bir savaşa yol açabilecek türden talepleriyle Washington'a bu dönemde baskı yapmıştır. 30 Kasım 1950'de Truman, bir basın toplantısı sırasında konuyla ilgili olarak ABD'nin askeri şartları karşılamak üzere atom bombası dahil, ne gerekiyorsa yapacağını söylemiştir. Müttefikler bir III. Dünya Savaşı'nın çıkmasından endişelenmeye başlamışlar, BM'deki Arap ve Asyalı delegeler ise, ABD'nin sadece Avrupalı olmayan ülkelere karşı atom bombasını kullanmak ister gibi görüldüğünden yakınmışlardır.¹³⁰

Bu tarihten itibaren savaş karşılıklı saldırı ve geri çekilmelerle sürmüştür. Özellikle Haziran 1951'e dek çok çetin geçen savaş, Haziran'da başlayan ilk ateşkes görüşmeleriyle eski hızını yitirmiştir. Bu arada, Nisan 1951'de, ABD yönetimi ile MacArthur arasında yıllardır süren anlaşmazlık, MacArthur'un görevden alınmasıyla sona ermiştir. Haziran 1951'den sonra ise savaş, kesintilerle yaklaşık iki yıl daha devam etmiştir.

D. KORE SAVAŞI'NIN SONUÇLARI

25 Haziran 1950'de başlayan savaş, 27 Temmuz 1953'te imzalanan Silah Bırakışması ile sona ermiştir.¹³¹ Başta da belirtildiği gibi, kapsamı ve mahiyeti itibarıy-

¹²⁹ Kolko ve Kolko, *op. cit.*, s. 601.

¹³⁰ Crane, *op. cit.*, s. 77.

¹³¹ Metin için bkz.: *Yearbook of the UN, 1953*, New York, UN Department of Public Information, 1954, s. 136-146.

la Soğuk Savaşın köşe taşlarından biri olan Kore Savaşı'nın, gerek Kore gerek uluslararası politika bakımından çok önemli sonuçları olmuştur.

Kore Savaşı büyük bir yıkıma yol açmıştır. Yarısi sivil olmak üzere, yaklaşık 4 milyon kişinin öldüğü veya yaralandığı belirtilmektedir. Bunlardan 900 bini Çinli, 520 bini Koreli ve 400 bini BM askeridir.¹³² Maddi olarak da Kore'de ekonomik değer taşıyan tesisler büyük ölçüde imha edilmiştir.

Savaşın, ABD'nin iç ve dış politikasını da önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. "McCarthyizm" olarak adlandırılan hareket dahilinde, ABD iç politikasında "kıızıl tehdit" söylemi öne çıkarılmış ve buna bağlı olarak da ABD vatandaşlarına yönelik soruşturmalar artmıştır. Dış politikadaki en dikkat çeken gelişme, ABD'nin yeni bir silahlanma faaliyetine geçmesi ve bu çerçevede asker sayısını 3 milyona, ordu bütçesini de bir yıl içinde 13 milyar dolardan 50 milyar dolara yükseltmesidir.¹³³ Atom bombasının kullanılmadığı, SSCB veya Çin ile topyekün bir savaşın yaşanmadığı bir ortamda "sınırlı savaş" anlayışı kabul edilmiştir. Bu anlayış, bölgesel düzeyde, konvansiyonel silahlar bakımından üstün duruma gelerek, savaşı belli bir çerçevede tutma stratejisine dayanmıştır. Kore deneyimi de Vietnam için bir örnek oluşturmuştur.

Savaş nedeniyle ABD'nin Japonya ve Güney Kore ile ilişkileri de derinleşmiştir. Rhee'nin rejimi, ABD'nin Uzak Doğu'daki baş müttefiklerinden biri haline gelmiştir. Japonya ise, savaş sırasında ABD için hem askeri hem de siyasal anlamda önemi artan başlıca bölge ülkesi olmuştur. Siyasal açıdan, ABD'nin yeniden inşa ettiği ülke, liberal ekonominin bölgedeki örnek modeli olarak desteklenmiştir. Dev Japon şirketlerinden Toyota'nın, Kore Savaşı sırasında ABD'den aldığı büyük miktardaki kamyon siparişleri ile bu konuma ulaştığı belirtilmektedir.¹³⁴ Askeri açıdan da, yapılan barış antlaşması sonrasında ülkedeki ABD üsleri kalıcı hale gelmiş ve ABD hem Pasifik'te hem de Asya'nın doğusunda önemli bir askeri imkana kavuşmuştur. Yine bu çerçevede, Hindi Çini'ndeki mücadelede Fransa'ya destek verilmeye başlanmış, Vietnam Savaşı'na giden süreç böylece başlamıştır. ABD'nin artan askeri

¹³² Whalen, *op. cit.*, s. 373.

¹³³ Paul Pierpaoli, "Beyond Collective Amnesia: A Korean War Retrospective," *International Social Science Review*, Vol. VI, No: 3-4 (2001), s. 97.

¹³⁴ Martin Walker, *The Cold War*, London, Forth Estate, Ltd., 1993, s. 78.

varlığının bir diğer yansıması da, Japonya'dakine ek olarak, İngiltere, Libya, Fas ve Suudi Arabistan'da da askeri üslerin kurulmasıdır.¹³⁵

Savaştan ÇHC de çok etkilenmiştir. Birçok kayıp veren ülkede, devrim sonrasındaki yeni düzeni sağlamlaştırmak için öngörülen çeşitli faaliyetler kesintiye uğramıştır. Dış politikada, Tayvan sorunu, BM'ye giriş gibi önemli konular, savaş sırasında ÇHC'ye atfedilen olumsuz düşünceler nedeniyle çözülememiştir. ÇHC'nin, yanı başındaki bir ülkeye müdahalesi hukuka aykırı sayılmıştır. ABD ile ilişkileri kötüleşen ÇHC, aynı zamanda SSCB'den de uzaklaşmıştır. Savaş sırasında ÇHC SSCB'yi, sadece silah satmakla suçlamış ve bu gerginlik, sosyalist blokta bir bölünmeye de yol açmıştır.¹³⁶

SSCB ise, Kore'deki kötü sicilinin sonuçlarını Asya kadar Avrupa'da da görmüştür. Komünizmin artık yıkıcı faaliyetlerden, doğrudan savaş yapma stratejisine geçerek daha da fazla tehdit arz ettiği görüşünden hareketle ABD, NATO'nun askeri kapasitesini artırmıştır. Bu bağlamda, birkaç yıl öncesine kadar düşünülemeyecek olan Almanya'nın yeniden silahlandırılması, Kore Savaşı'nın yarattığı atmosferde kabul edilmiştir.¹³⁷ Böylece SSCB, hem doğudan hem batıdan çevrelenmiş, üstelik sosyalist bir ülke olan ÇHC ile ilişkileri de bozulmuştur.

Kore'nin savaş sonrasındaki iç durumu da iyi olmamıştır. Güney'de, kendisini 28 Kasım 1953'te ömür boyu başkan seçtiren Rhee'nin diktatörlüğü başlamıştır. Rhee, Mayıs 1960'taki bir öğrenci ayaklanması ile istifaya zorlanmış ve Hawaii'ye sürgüne gönderilmiştir. Kuzey'in birleşme görüşmeleri için umutlandığı sırada, Mayıs 1961'de sağcı general Park Chung-hee darbe ile iktidarı ele almıştır. O da 1979 Ekimine kadar yürüttüğü dikta yönetiminden bir suikastla öldürülerek uzaklaştırılmış ama yerine yine bir emekli general gelmiştir. 1987'ye dek ülkede batı tipi bir demokrasi ve iktidar kurulamamıştır. Bu dönemde özellikle ABD'nin yoğun desteği sözkonusu olmuş, kolayca dış kaynak bulabilen ülkenin dış borcu 46 milyar dolara çıkmıştır.¹³⁸

Kuzeyde ise Kim Il-sung, 1994'te ölene dek iktidarda kalmıştır. Bu dönemde ülke dışa kapanmış ve bu nedenle ekonomik olarak gerilemiştir. Algıladığı güvenlik

¹³⁵ *Ibid.*, s. 77.

¹³⁶ Whalen, *op. cit.*, s. 376-377.

¹³⁷ Pierpaoli, *loc. cit.*, s. 95.

¹³⁸ Whalen, *op. cit.*, s. 374.

tehdidi nedeniyle Kuzey Kore'nin nükleer kapasiteye sahip olmaya çalışması da, duyulan güvensizliği artırmış ve ülke, uluslararası alandan yalıtılmıştır.

Kore Savaşının bu tez bakımından en önemli ve genel sonucu, BM erevesindeki "hukuki meşruiyet" mekanizmasının nasıl d n şt r ld ğine iyi bir örnek oluşturmasıdır. 38. paralelin geçilmesi tamamen siyasal bir tercihe dayanmış, bu eylem sonucu devreye giren HC suçlu durumuna düşmüştür. Savaşın meşruiyeti fiilen siyasal zeminde yaratılmış, hukuk bu siyasal perspektife göre dönüştürülmüştür. Söz konusu siyasal perspektif ise, Soğuk Savaş adı verilen dönemde ABD hegemonyası çerçevesinde oluşturulmuştur. Bu bağlamda, "düşman" belirlenmiş ve düşmana karşı alınacak önlemlerin meşru zemini de buna göre kurulmuştur. ABD  nderliğindeki NATO'nun giriştiği Kosova müdahalesi de, daha değişik bir siyasal konjonktür dahilinde olmakla birlikte, Kore Savaşındaki gelişime benzemektedir. Bu iddia çalışmanın bir sonraki bölümünde ele alınacaktır.

IV. BÖLÜM: SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA ABD HEGEMONYASI VE NATO'NUN KOSOVA MÜDAHALESİ

Bu bölüm, Girişte açıklanan teorik çerçeve dahilinde, Soğuk Savaş sonrası döneminin en ses getiren müdahalelerinden biri olan NATO'nun Kosova'ya yönelik hava saldırısını konu almaktadır. BM Şartı'nda öngörülen prosedürün dışına çıkılarak gerçekleştirilen bu müdahalenin dikkat çeken yanı, "insani gereklilik" teziyle meşrulaştırılmaya çalışılması olmuştur. Böylece, geçmişi 19. yüzyıla dek götürülebi- lecek "insani müdahale" kavramı yeniden ve güçlü bir biçimde gündeme getirilmiştir. Bu müdahale, özellikle Soğuk Savaş sonrasında Batılı-liberal insan hakları anlayışının "ortak kabul" veya "evrensel değer" olarak sunulması sürecinde; bu hakların, gerekiyorsa devlet egemenliği ve BM Şartı'nın da aşılp güç kullanılarak korunması gerektiği iddiası bakımından bir dönüm noktasıdır. Bu çerçevede, Kosova operasyonunun hegemonya kavramı temelinde yürütülen meşruiyet tartışmaları bakımından tipik bir olay niteliği taşıdığı tezi incelenecektir.

Tezin bu bölümünde, aynen Kore Savaşı incelemesindeki gibi, önce ABD hegemonyası ve stratejilerine ilişkin genel bilgiler, bunun ardından sorunun (YFC ve Kosova'daki) yerel gelişimi ve son olarak da tüm hazırlık süreciyle birlikte, (NATO tarafından) yapılan müdahale ele alınacaktır.

A. SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA ABD HEGEMONYASI

1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve 1991'de de SSCB'nin dağılması ile Soğuk Savaş adı verilen dönem sona ermiş, dönemin ABD başkanı George Bush'un "Yeni Dünya Düzeni" dediği, "yeniliği" tartışmalı olan süreç başlamıştır. Bu yeni dönemde, temsil ettiği tüm kavram ve kurumlarla sosyalist sistemin çöküşünün, Batının ekonomik, siyasal ve kültürel değerlerinin doğruluğunu ve üstünlüğünü kanıtladığı iddiası öne çıkmıştır. Buna göre, ABD liderliğindeki Batı, insanlık için en iyi olan değerleri, Soğuk Savaş boyunca başarıyla savunmuştur.¹ Şimdi sıra serbest piyasaya dayalı bir ekonomik sistem ve bireysel haklar şeklinde özetlenebilecek bu

¹ Bu görüşün aşırı örneklerinden biri için bkz.: Solomon Passy ve Lyubomir Ivanov, "NATO's Global Mission in the Twenty-First Century," *Perceptions*, Vol. IV, No. 2 (June-August 1999), s. 55. Yazarlara göre, NATO'nun ayakta kalmasının ve dünya sahnesine hakim olmasının başlıca nedeni örgüt içindeki homojenite ve ortak değerlerin benimsenmesidir. İkinci neden ise, NATO değerler sisteminin evrensel geçerlik taşıması, sosyo-politik bakımdan haklı değerler olmasıdır. Bu değerler, en uygun olanın hayatta kalacağı görüşünü garantilemiştir.

Batılı-liberal değerleri, önceden bunlardan mahrum bırakılan tüm ülkelere yaymaya ve bunları küresel düzenin temel unsurları haline getirmeye gelmiştir. Böyle bir misyon söylemi ise, tek süpergüç konumuna gelen ABD'nin, küresel stratejisini buna göre dönüştürerek, hegemonik liderliğinin ölçeğini genişletme girişimini desteklemiştir.

Öte yandan, ABD dış politikası için bu dönemdeki en önemli amaçlardan birisi de hegemonyanın ölçeğini genişletmek kadar, Batı Bloku üzerindeki mevcut hegemonyasını korumak olmuştur. 1970'lerden beri ABD hegemonyasının gerilemekte olduğu ve hatta çöküş sürecine girdiği şeklindeki yorumlar, ABD'nin bu ihtiyacının varlığını desteklemektedir.² Bu çerçevede, Avrupa Birliği ve Japonya gibi diğer Batılı merkezlerle aradaki ekonomik rekabetin artması ve bu merkezlerden özellikle Avrupa'nın siyasal ve parasal birlik projesini gündeme getirmesi, ABD'de artan ve yapısal hale gelen bütçe açıkları, Avrupa ve Güneydoğu Asya'nın yeni üretim merkezleri olarak öne çıkması ve artan dış rekabete bağlı olarak ABD ihracatının düşmesi vb. gelişmeler, ekonomik açıdan ABD'yi sıkıştırmaya başlamıştır.³

1990'larda Doğu Bloku'nun dağılmasıyla yıllardır süren ve hegemonik rızaya temel oluşturan tehdit algılamaları ortadan kalkınca, ABD'nin başta Batı Avrupa olmak üzere, liberal kapitalist sistemin başlıca merkezleri nezdindeki liderlik ve "koruyuculuk" vasfına duyulan gereksinim sorgulanır hale gelmiştir. Bu ise Batılı müttefiklerin siyasal ve askeri açıdan ABD ile kurdukları "uyumlu" ilişkinin sona ermesi anlamına gelebilecekti. Dolayısıyla, önceden ABD ile uyumlu davranan başlıca Batılı merkezlerin, daha özerk ve zaman zaman ABD ile çelişen politikalara yönelmeleri olasılığı, ABD'li stratejistler için bir tehlike olarak tanımlanmıştır.

İşte, ilan edilen yeni dünya düzeni dahilinde, Batı karşıtı ya da Batılı olmayan değerlere sahip ülkeler ve bunların insan hakları ve neo-liberal politikalara dayalı küreselleşme sürecine direnişleri, evrensel barış ve istikrara yönelik yeni tehdit odakları olarak öne çıkarılmaya başlamıştır. Buradaki amaç ise, söz konusu tehdidin, Batılı merkezleri ABD'ye bağlayacak bir tutkal işlevi görmesini ve mevcut hegemonik kurumların yeni koşullara adaptasyonunu sağlayarak, ABD hegemonyasının devamı-

² Hegemonik kriz ve çöküş teziyle ilgili olarak özellikle bkz.: Giovanni Arrighi, **Uzun Yirminci Yüzyıl**, çev. Recep Boztemur, Ankara, İmge Kitabevi, 2000; Immanuel Wallerstein, **Amerikan Gücünün Gerileyişi**, çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 2003; İlhan Uzgel, "Hegemonik Bir Kriz Olarak ABD'nin Irak'a Müdahalesi Sorunu," **Mülkiye**, Cilt XXVII, Sayı 240 (Yaz 2003), s. 53-70.

³ Peter Gowan, **The Global Gamble**, London, Verso, 1999, s. 69-76.

nı garantileyebilmek olmuştur. Tezin bu bölümünde, uluslararası politikanın 1990'larda girdiği dönüşüm sürecine bağlı olarak geliştirilen ABD ulusal güvenlik stratejileri, neden ve sonuçları bakımından, Kosova Müdahalesi ile bağ kurularak incelenecektir.

1. ABD'nin 1990'lardaki Ulusal Güvenlik Stratejileri

Dünya tarihinde, hegemon güçler belli olaylar sonrasında, bu niteliklerini yitirmişler ve hegemonyayı başka bir ülkeye devretmişlerdir. Bu gerçeği ABD de bilmektedir. Bu nedenle, son 30 yıldaki gelişmeleri göz önünde bulundurarak, kendisini yeni şartlara uyarlayıp, hegemonyasının düşüşünü olabildiğince geciktirmek, hatta mümkünse engellemek amacını taşımaktadır.⁴ Dolayısıyla, ABD'nin Soğuk Savaş sonrasındaki ulusal güvenlik stratejilerindeki temel kaygının, hegemonyanın güçlendirilerek sürdürülmesi olduğu söylenebilir. 1990'larda hazırlanan tüm strateji belgelerinde daha örtük ve dolaylı olarak ortaya konan bu amaç, 1992'de Bush yönetiminin Savunma Bakanı Yardımcısı Paul Wolfowitz tarafından hazırlanan Savunma Planlama Rehberi (*Defense Policy Guidance*) isimli belgede⁵ açıkça ve diplomatik dilden uzak bir biçimde ortaya konmuştur. ABD'nin Soğuk Savaş sonrasındaki pozisyonuna ilişkin verdiği güvenilir bilgiler nedeniyle önce bu belgeye değinilecek, sonra da resmi strateji belgeleri⁶ genel olarak değerlendirilecektir.

⁴ Uzgel, *loc. cit.*, s. 69.

⁵ 18 Şubat 1992'de ilk hali hazırlanan belge, üslubu nedeniyle tepki alarak 16 Nisan'da bazı düzeltmelerle yenilenmiştir. Kongre'ye sunulmayan, kamuya açıklanmak için değil, Savunma Bakanlığı için bir siyaset rehberi olarak hazırlanan bu belgeye ilişkin bilgiler **Washington Post** ve **New York Times** gazetelerinde, Mart ve Mayıs 1992'de yayınlanan haberlere dayanmaktadır. New York Times, bu belgeye ilişkin bilgilerin yönetimden bir yetkili tarafından verildiğini belirtmektedir. Bu yayınlarda yazılanlar, Pentagon ya da Beyaz Saray tarafından yalanlanmamış olduğu için geçerli kabul edilmektedir. Söz konusu iki yazı ve Wolfowitz'in hazırladığı belge için bkz.: <http://www.yale.edu/strattech/92dpg.html>.

⁶ Burada incelenen resmi ABD strateji belgeleri şunlardır (Çalışmada, bu belgelerin her biri, yayımlandıkları yıl ile anılacaktır): **National Security Strategy of the United States, August 1991** (Bkz.: <http://www.fas.org/man/docs/918015-nss.htm>); **National Security Strategy of Engagement and Enlargement, February 1995**, The White House, 1995; **National Security Strategy of Engagement and Enlargement, February 1996** (Bkz.: <http://www.fas.org/spp/military/docops/national/1996stra.htm>); **A National Security Strategy for A New Century, May 1997** (Bkz.: <http://clinton2.nara.gov/WH/EOP/NSC/Strategy/>); **A National Security Strategy for A New Century, October 1998**, The White House, 1998.

1992 Belgesi'nin ilk biçiminde, ABD'nin temel hedefinin tehdit oluşturacak herhangi bir bölgede yeni bir rakibin ortaya çıkmasını engellemek olduğu belirtilmiştir. Bu hedef doğrultusunda, birbirini destekleyen iki strateji öngörülmüştür. Belgeye göre, ABD bir yandan, öyle bir düzen kurmalıdır ki sanayisi gelişmiş ülkelerin çıkarları yeterli bir biçimde gerçekleştirilebilsin ve bu ülkeler ABD liderliğine uymaya teşvik edilebilsin. Öte yandan askeri hakimiyetin güçlendirilerek, herhangi bir potansiyel rakibin daha geniş çaplı bölgesel ya da küresel bir rol oynama girişiminden caydırılması önerilmiştir. Bu strateji doğrultusunda, dünyanın jandarmalığını yapmamak fakat müttefiklere yönelik tehditlere de müdahale edilmesi gerektiği belirtilerek, dünya düzeninin ABD tarafından desteklendiği fikrinin önemli bir istikrar faktörü olacağı kaydedilmiştir. Belgede, Rusya'nın halen ABD'ye zarar verecek kapasite-deki tek güç olduğu hatırlatılarak Avrasya bölgesindeki gelişmelere dikkat çekilmiş, ayrıca Orta Doğu ve Güneybatı Asya'daki başlıca dış güç olmak ve buradaki petrole ABD ve Batı'nın erişimini güvenceye almak da diğer amaçlar arasında sayılmıştır.

Gelen eleştiriler üzerine gözden geçirilen belgede gerek dil gerek içerik bakımından bazı değişiklikler yapılmıştır. Yenilenen belgede, yeni bir rakibin çıkmasını önleme hedefinden bahsedilmekle birlikte, eski belgedeki tektaraflılığa ilişkin vurgu kaldırılarak, ABD'nin ittifakları ve uluslararası işbirliği mekanizmalarını daha da geliştirmesi gerektiği belirtilmiştir. Siyasal, ekonomik, toplumsal ve askeri konuların çözümünde yeni kurumların oluşturulması ya da BM veya bölgesel örgütlerin yeniden aktif hale getirilmesi önerilmiştir.

Bu temel amaç etrafında şekillendirilen resmi strateji belgelerinde ise, söz konusu stratejinin ekonomik, siyasal ve askeri taktikleri ortaya konmuştur. Bu belgelerde, ABD'nin geleneksel tavrını yansıtır bir biçimde, ulusal güvenlik ile ekonomik gücün birbirinden ayrılmaz olduğu düşüncesi açıkça görülmektedir. Güçlü ve sisteme hakim bir ABD ekonomisi oluşturmak, dış pazarları genişletmek, enerji kaynaklarına ulaşımı güvenceye almak, serbest pazar ilkelerine dayalı açık ve genişleyen bir uluslararası ekonomik sistem yaratmak, Clinton yönetiminin temel hedefi olmuştur. Bu çerçevede, Ulusal Güvenlik Konseyi'nden ayrı olarak, Ulusal Ekonomi Konseyi (*National Economic Council*) kurulmuştur.

Askeri güç konusu, tüm stratejilerdeki başlıca konulardan biri olmuştur. 1991 Strateji Belgesi'nde, Soğuk Savaş sonrasındaki belirsizliklerin yeni tehditler doğur-

duğuna işaret edilmiştir. Yeni koşulların, ABD ordusunun yeniden dzenlenmesini gerektirdiği dşenlmüştür. Clinton yönetiminin Savunma Bakanı Les Aspin tarafından hazırlanan 1993 tarihli *Bottom Up Review* adlı belgede, ordunun revizyonu ve bunun ABD'nin küresel siyasetini nasıl destekleyebileceği de ayrıntılı olarak belirtilmiştir.⁷ Aynı belgede, askeri kapasitenin geliştirilmesi, şu askeri gerekçelerle öngörölmüştür:

- ABD için önem taşıyan bölgelerdeki büyük çaplı saldırıları caydırmak ya da gerektiğinde dşenmanı yenmek.
- İki büyük bölgesel çatışmayı eşzamanlı olarak yürütüp kazanacak kapasitede olmak.
- ABD güçlerini çoktarafılı ya da tektarafılı operasyonlar için hazırlamak.
- Bölgesel ve küresel güvenliği güçlendirmek için mevcut ittifakları yeni şartlara göre adapte etmek ve yeni ittifaklar oluşturmak.

Böyle bir hedef, ABD'nin daha müdahaleci bir dış politika izleyeceğine dair bir kanıt olarak görölebilir. Bu doğrultuda, 1996 belgesinde, “eğer biz bugün dünyadan çekilirsek, yurttaşlarımız bu ihmalizimin bedelini ödemek zorunda kalacaklardır” denilerek, ABD dış ve iç politikası arasındaki bağ açıkça ifade edilmiştir.

Yine 1997 belgesinde, bu müdahaleciliğin gerekçesi olarak ilk kez bölgesel ya da devlet merkezli tehditler başlıklı bir kategori yaratılmıştır. Bu kategoride, bir grup devletin ABD'nin hayati çıkarlarını tehdit ettiği belirtildikten sonra, istikrarsız devletlerin, iç çatışmaların ve ilk kez bu belgede anılan başarısız devletlerin (“*failed states*”) de ABD'nin açık çıkarları olan bölgelerde istikrarsızlık kaynakları olarak tehdit yarattıkları belirtilmiştir. Böylece ABD'nin kendi güvenliğini gerekçe göstererek müdahale edebileceği devletler geniş bir çerçevede öngörölmüş, Amerikan müdahaleciliğinin kapsamı genişletilmiştir.

ABD stratejisinin önemli bir ayağını da “demokrasi promosyonu” oluşturmaktadır. ABD'nin güvenliği geniş bir çerçevede ele alınarak demokrasi ve bireysel haklara ve serbest piyasa ilkelerine bağlı özgür uluslar topluluğunu genişletmek ve güçlendirmek temel amaçlar arasında sayılmıştır. Bu hedefin genel ifadesi olarak 1991 stratejisinde, demokrasi ve buna bağlı ideallerin yaygın ve güvencede olduğu

⁷ Les Aspin, **Report on the BOTTOM-UP REVIEW**, October 1993 (<http://www.fas.org/man/docs/bur>).

bir dünyanın ABD çıkarlarına en iyi biçimde hizmet edeceği belirtilmektedir. Çünkü bu esaslara dayanan ülkelerin ABD ile işbirliği ve uyum içinde olacağı değerlendirilmektedir. 1995 Strateji Belgesi'nde, ülkelerin demokratik doğrultuda yönlendirilmesi için ABD'nin uluslararası kaynakları seferber ederek, bu ülkeleri söz konusu ilkeleri özümseyerek sistemle bütünleşmeleri için teşvik edeceği belirtilmiştir. Aynı belgede, demokrasi ve serbest piyasanın yayılması ve güçlendirilmesi için sadece devletler değil özel şirketler veya sivil toplum örgütleri nezdindeki girişimlerin de önem taşıdığı belirtilmektedir. "Pazar ekonomilerini güçlendirme çabalarımızda özel şirketler doğal müttefiklerimizdir. Aynı şekilde, demokrasi ve sivil toplumu güçlendirme hedefimizin, sendikalar, insan hakları grupları, çevreci gruplar, ticaret odaları ve seçim gözlemcileri arasında doğal müttefikleri vardır."⁸ denerek adeta ABD'nin hegemonik siyaseti özetlenmektedir. Söz konusu hegemonik siyaset çerçevesinde, 1997 Strateji Belgesi'nde, demokrasiye yönelik küresel bir hareketi desteklemenin, hem değerler hem de kurumlar üzerinde odaklanan uzun dönemli ve pragmatik bir çaba gerektirdiği de kaydedilmiştir.

1996 Strateji Belgesi'nde ABD ulusal çıkarlarına ilişkin yapılan sınıflandırma da, ABD'nin insan haklarını bir hegemonik araç olarak ne derecede önemseydiğini göstermektedir. Belgede genel olarak ulusal çıkarlar üç kategoride toplanmıştır. Bunlar, hayati çıkarlar, önemli çıkarlar ve insani ve diğer çıkarlar olarak sayılmıştır. Özellikle söz konusu insani çıkarların korunması için girişilecek müdahalelerde, kısıtlı kaynakların etkin kullanımı hedefi çerçevesinde seçici davranılması gerektiği yönündeki tavrın 1998 Strateji Belgesi'nde değiştiği görülmektedir. Burada ABD'nin bazı durumlarda, sırf ulusal değerleri bunu gerektirdiği için müdahale edeceği belirtilmektedir. Bu tip durumlara örnek olarak insan hakları ihlalleri ya da insani felaketler verilmektedir. Önemli bir ifadeyle, bu gibi durumlarda, ABD müdahalesinin, dünyadaki ABD liderliğini güçlendirdiği belirtilmektedir.⁹ Dolayısıyla ABD'nin diğer ülkelere yönelik askeri müdahalelerinin maddi ya da manevi çıkarları korumak ve geliştirmek için gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu müdahaleler bazen açık ve kısa vadede somutlaşan sonuçlar sağlamakta bazen ise uzun vadede sağlayacağı siyasal ve ekonomik geribeslemelerle (*feedback*) ABD hegemonyasının korunması ve geliştirilmesi hedefine hizmet etmektedir.

⁸ 1995 Strateji Belgesi, s. 23-24.

⁹ 1998 Strateji Belgesi, s. 5-6.

Belgelerdeki genel söylemden de anlaşılabilceği gibi, insan hakları konusunun 1990'larda ABD stratejisindeki yeri giderek güçlendirilmiştir. İnsan hakları politikası, ekonomik ve askeri sonuçlarıyla birlikte değerlendirilmiş, hegemonik söylemin en önemli bileşenlerinden biri olmuştur. Kosova'daki operasyonun da temel meşruiyet tezinin bu olduğu düşünülürse, konuya biraz daha ayrıntılı değinmek gerekmektedir.

2. İnsan Haklarının Yükselişi ve İnsani Müdahale Tartışmaları

İnsan hakları konusu, II. Dünya Savaşı sırasındaki acı olaylar nedeniyle ilk kez 1940'larda geniş çapta bir uluslararası ilgi görmüştür. Buna bağlı olarak önce BM Şartı'nda temel ilkelerden biri olarak yer almış ve 1948'de kabul edilen BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile net bir çerçeveye oturtulmuştur. Bildiri, Batı ülkelerinin anayasalarındaki anlayışa uygun olarak bireysel haklar üzerinde yoğunlaşmıştır. Batılı değerlere dayanan bu bildirinin Genel Kurul'da oylanması sırasında, Suudi Arabistan, Güney Afrika Cumhuriyeti ve SSCB liderliğindeki altı Doğu Bloku ülkesi çekimser kalmıştır. Suudi Arabistan din özgürlüğü, Güney Afrika Cumhuriyeti ise ayrımcılık konusunda çekince koyarken Doğu Bloku'nun başlıca çekincesi, bildirinin mülkiyet hakkı ve siyasal haklar gibi burjuva hak anlayışını yansıttığı, ekonomik ve sosyal hakların göz ardı edildiği yorumuna dayanmıştır.¹⁰ Dolayısıyla, bildirgedeki haliyle insan hakları konusunun, en azından, AGİK 1975 Helsinki Son Senedi'ne kadar, esas olarak Batılı ülkeler için bir referans çerçevesi olduğu söylenebilir.

Soğuk Savaş koşullarında insan hakları konusu gündemden düşmüş ve ABD, bu kuralları ihlal eden birçok müttefikini, SSCB'ye karşı yürütülen mücadele dahilinde desteklemiş ya da bunlara tepkisiz kalmıştır. Bununla birlikte, SSCB'yi çökertme stratejisinin bir parçası olarak 1970'lerden itibaren öne çıkarılan haklar ve özgürlükler konusunda, AGİK süreci ile birlikte yeni bir dönem de başlamıştır. 1990 sonrasında AGİT adıyla kurumsal hale getirilen bu oluşum bünyesinde kabul edilen çeşitli sözleşme ve belgelerle, insan hakları konusunun, örgüt üyeleri bakımından,

¹⁰ Brown, *op. cit.*, s. 119-120.

artık mutlak şekilde içişlerinden sayılmayacağı ve diğer üyelerin meşru ilgi alanına girdiği benimsenmiştir.¹¹

Soğuk Savaş sonrası dünya siyasetinde insan hak ve özgürlükleri yeniden ve daha güçlü bir biçimde gündeme getirilmiştir. Batılı olmanın temel ölçütü, insan haklarına saygı haline gelmiştir. Bunun temel nedeni, yeni dönemde neo-liberal ekonomi politikalarının işletilebilmesi için demokrasi ve insan haklarının uygun bir üstyapı olarak görülmesidir. İnsan hakları, neo-liberal temellere dayanan küreselleşmenin ahlaki üstyapısı olarak meşrulaştırıcı işlev görmektedir. Küresel piyasa, küresel bir hukuku da beraberinde getirmektedir.¹² Küreselleşme, kalkınma ve insan haklarının geliştirilmesi arasındaki bağlantı, gerek ABD'nin 1970'lerden beri izlediği borç politikasında¹³ gerek Dünya Bankası'nın çalışmalarında açıkça görülmektedir. 1990'larda birçok ülkenin ekonomisi "yapısal uyum" programları ile "Batılılaştırılırken", insan hakları da bu dönüşümün sacayaklarından biri olmuştur. İnsan haklarının ekonomik gelişmeyi etkilediği, ekonomik gelişmişliğin de bir ülkedeki demokratik sistemi desteklediği görüşü, bizzat Dünya Bankası tarafından kabul edilmektedir.¹⁴

Bu çerçevede, ekonomi-demokrasi ilişkisi şöyle açıklanabilir: İyi yönetim/yönetişim (*good government/governance*), pazarların etkili bir şekilde işleyebilmesinde yasal ve düzenleyici bir yapının oluşturulabilmesi için hayati önem taşımaktadır. Burada şeffaflık ve bilgiye ulaşma esastır. Bu ise, demokratik bir sivil toplumu öngörmektedir. Pazarın işlemesi, kalkınma sorununun yegane yanıtı olarak görülmemektedir. İyi yönetimin, insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü geliştirdiği, bunların da serbest piyasa ekonomisi çerçevesinde iyi yönetilen bir ülkenin gerekliliklerinden olduğu düşünülmektedir. Yani, modern kapitalizmde, kalkınma ile demokrasinin birbirlerini güçlendiren süreçler olduğu kabul edilmektedir.¹⁵

¹¹ Özellikle 19-21 Kasım 1990'da kabul edilen "Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı" ile ulusal yetki itirazı olanağı son derece sınırlanmıştır. Konuyla ilgili kapsamlı bir araştırma için bkz.: Gökçen Alpkaya, **AGİK Sürecinden AGİT'e İnsan Hakları**, İstanbul, Kavram Yayınları, 1996.

¹² Yasemin Özdek, **Uluslararası Politika ve İnsan Hakları**, Ankara, Öteki Yayınevi, 2000, s. 17-19. Küreselleşme ile insan hakları ilişkisi için ayrıca bkz.: Robert McCorquodale ve Richard Fairbrother, "Globalization and Human Rights," **Human Rights Quarterly**, Vol. XXI, No. 3 (1999), s. 735-766.

¹³ ABD, ilk kez 1974'teki Dış Yardım Yasası'nda insan haklarına saygı koşulunu ileri sürmeye başlamıştır. Tabii bu koşul da dış politika gereklerine uygun bir biçimde işletilerek, Nikaragua'ya karşı öne sürülürken Şili ve Endonezya gibi müttefiklere karşı işletilmemiştir. Bkz.: Özdek, **op. cit.**, s. 20-22.

¹⁴ **Development and Human Rights: The Role of the World Bank**, World Bank, 1998.

¹⁵ John Harriss, **The Politics of Humanitarian Intervention**, London, New York, Pinter Publishers, 1995, s. 2'den R. Archer, "Markets and Good Government," **Governance, Democracy and Conditionality**, A. Clayton (ed.), Oxford, INTRAC, 1994, s.7.

İnsan hakları konusunun gündemin baş sırasında yer almasının yakın nedeni ise, Doğu Bloku'nun dağılması sonrasında, milliyetçilik akımının başta Avrupa'da olmak üzere yükselişe geçmesi ve özellikle sistem dönüşümü yaşayan eski sosyalist devletlerde, azınlık sorunlarına bağlı olarak çeşitli etnik çatışma dinamiklerinin ortaya çıkmasıdır. Bunun uluslararası bir sorun haline gelmesi ise, söz konusu çatışmaların genellikle diğer devletleri de içine alabilecek bir potansiyel taşımalarından ileri gelmiştir. Dolayısıyla, eski sosyalist coğrafyadan başlamak üzere, etnik çatışmaları denetim altına almak ve engellemek, yeni dünya düzeni bünyesinde arzulan istikrarın kurulabilmesi için çok önemli sayılmıştır.¹⁶

İnsan hakları söyleminin yaygınlaşması, neo-liberal çevreler kadar "Yeni Sol" olarak adlandırılan sosyal demokrat çevrelerce de büyük ölçüde desteklenmiştir. Bu hareket, genel olarak küreselleşme kavramı ile barışık ve kimlik politikaları çerçevesinde insan hakları kavramına vurgu yapan bir siyaset izlemekteydi. ABD'de Demokrat Parti'nin, İngiltere'de İşçi Partisi'nin, Almanya'da Sosyal Demokrat Parti ile Yeşillerin, Fransa'da Sosyalist Parti'nin bu dönemde iktidarda olması, söz konusu siyasi çizginin etkinliğini göstermektedir. Siyasi partilere ek olarak, ortaya çıkan çok sayıda sivil toplum örgütü (ya da hükümet dışı örgütler) de insan hakları konusunda uluslararası düzeyde önemli çalışmalar yürütmeye başlamıştır.¹⁷ Dolayısıyla, ilgili ülkelerin insan haklarının korunması savıyla harekete geçebilmelerinde, kendi kamuoyları nezdinde oluşan desteğin, hatta-Bosna'da olduğu gibi-baskının da çok önemli bir etkisi olmuştur. Kamuoyunun bu tutumu, Kosova'daki gelişmeler sırasında da görülecek, operasyonun insani amaçlarla yapıldığı iddiasına bir dayanak oluşturarak meşrulaştırılmasında önemli bir dayanak olacaktır.¹⁸

İnsan haklarının böylesine kapsamlı bir içerikle öne çıkarılmasının özellikle merkez ülkeler ile çevre ülkeler arasındaki ilişkiler bakımından çok önemli sonuçları

¹⁶ Michael Brown, "Causes and Implications of Ethnic Conflict," **Ethnic Conflict and International Security**, Michael Brown (ed.), Princeton, Princeton University Press, 1993, s. 19-22.

¹⁷ Söz konusu sivil toplum örgütlerinin, başta insan hakları olmak üzere çeşitli alanlarda yürüttükleri uluslararası faaliyetler, belirli ortak kabullere sahip olan küresel bir sivil toplum anlayışının gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu örgütler, liberal bir toplum ve devlet yapısının oluşturulmasında gerekli sayılmış, özellikle 1970'lerden itibaren hızla gelişmişlerdir. Bu örgütler, devlet dışı (sivil) olma ya da sayılma nitelikleri nedeniyle, topluma sunulacak ortak değerlerin yaratılması ve buna bağlı olarak rızanın geliştirilmesinde en önemli sacayaklarından biri olmuştur. Neo-liberal dönemde sivil toplum ve sivil toplum örgütleriyle ilgili eleştirel bir çözümleme için bkz.: Gowan, **op. cit.**, s. 248-259.

¹⁸ Diana Johnstone, **Ahmakların Seferi: Yugoslavya, NATO ve Batının Aldatmacaları**, çev. Emre Ergüven ve Ergin Bulut, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2004, s. 23-25.

olmuştur. Öncelikle, BM sisteminde öngörüldüğü haliyle egemenlik ve içişlerine karışmama gibi temel ilkelerin, değişen bu insan hakları anlayışına bağlı olarak aşındığı görülmektedir. Bu çerçevede, AGİT bünyesinde kabul edilen eğilim yaygınlaşmış ve insan haklarının ulusal yetki ile içişlerine karışmama esaslarından, daha önemli ve öncelikli olduğu anlayışı öne çıkmıştır. Bu anlayışın en ileri aşaması ise insan haklarının yaygın olarak ihlal edildiği ülkelere karşı, somut hukuki bir zemin olmaksızın, askeri bir müdahalenin yapılabileceği fikrinin açıkça ileri sürülmeye başlamasıdır.¹⁹

İnsani müdahale, 1990'larda ortaya çıkmış bir kavram değildir. Kökleri, sömürgecilik ve klasik emperyalizm dönemlerine gitmektedir. "Beyaz adamın uygarlaştırma görevi" inancıyla, Avrupa'nın yüksek medeniyetinin değerleri tüm dünyaya yayılıyor ve fetihlerin dinsel ve siyasal açıdan meşruiyet temeli sağlanıyordu.²⁰ Bu dönemde, gerek yabancı (*barbar* ya da *geri*) ülkelerde, bu ülkelerin kendi geleneksel hukuksal, yönetsel ve toplumsal yapısını dönüştürme amacıyla ya da bu ülkelerdeki Avrupalıları (bir Avrupa ülkesi vatandaşı ya da Hıristiyan olanları) koruma gerekçesiyle birçok "insani müdahale" gerçekleştirilmiştir.

Tezin II. Bölümü'nde açıklandığı gibi, II. Dünya Savaşı Sonrası'ndaki sistem, "muhafazakar/yapıcı" özgürlük fikri dahilinde, eski sömürge ülkelerinin biçimsel anlamda eşit ve bağımsız birimler olmalarını gerektirmiştir. Bu çerçevede, BM sistemi de içişlerine karışmama ve eşit egemenlik ilkeleri üzerine bina edilmiştir. Dolayısıyla, bu ülkelere yönelik olası insani müdahale girişimleri için hukuksal bir zemin yaratılmamıştır. 1948 BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi de dahil olmak üzere ilgili BM mevzuatı, insan hakları konusunu ülkelerin egemenlik alanına bırakmış ve bu hakları ihlal ettiği gerekçesiyle bir ülkeye askeri müdahalede bulunulmasına izin veren herhangi bir hüküm taşımamıştır.²¹ Öte yandan, Soğuk Savaş sırasında çeşitli

¹⁹ Bu fikre bir örnek olarak bkz.: Don Hubert ve Michael Bonser, "Humanitarian Military Intervention," **Human Security and the New Diplomacy**, Rob McRae ve Don Hubert (eds.), Montreal, McGill-Queen's University Press, 2001, s. 111-121.

²⁰ Marc Ferro, **Sömürgecilik Tarihi**, çev. Muna Cedden, Ankara, İmge Kitabevi, 2002, s. 50-55.

²¹ Fransa 1945 yılında BM Şartı'nda bir değişiklik yapılmasını isteyerek, insan haklarını yaygın bir biçimde ihlal eden ülkelerin egemenliklerine ilişkin resmi tanımın geri çekilmesini önermiş, bu öneri reddedilmiştir. Bkz.: Marianne Heiberg (ed.), **Subduing Sovereignty**, London, Pinter Publishers, 1994, s. 15.

ülkeler tarafından yapılan bazı müdahalelerde,²² insani nedenler de gerekçeler arasında sayılmıştır.

Dolayısıyla, 1990'lara gelindiğinde yeniden öne çıkarılan insani müdahale, açık bir hukuki zemine sahip olmayan, ayrıca, siyaseten de "sicili kötü" bir kavramdır. Bununla birlikte, insani müdahaleyi destekleyen çevreler, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan şu gelişmelerin, insan hakları ihlallerini meşru bir müdahale konusu haline getirdiğini belirtmektedir.²³

1. SSCB'nin dağılmasıyla, caydırıcılık gibi bir kısıtlama ortadan kalkmış, müdahale mümkün hale gelmiştir.
2. Artık birçok "egemen" devletin kendi topraklarını denetlemekte başarısız olduğu ("*failed states*") görülmektedir. Gerçek bir egemen devletin olmadığı böyle bir durumda ise egemenliğe saygı ve içişlerine karışmama ilkesi anlamsızlaşmaktadır.
3. Dahası, bu devletlerdeki iç çatışmaların, devletlerarası çatışma haline gelme olasılığı söz konusudur. Eski Yugoslavya, bunun en önemli örneği olmuştur.
4. İnsani müdahaleyi destekleyen geniş bir literatür ortaya çıkmıştır.

Bu siyasal gerekçelere ek olarak mevcut BM mevzuatının ilgili hükümleri de tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle Kosova olayında daha da net olarak görüleceği gibi, "kuru hukukun vicdan ve etikle örtüşmediği" anlayışından²⁴ hareketle mevzuatın göz ardı edilebileceğinden, BM ilkelerinin insani müdahaleye aslında cevaz verdiği tezlerine kadar, hukuk üzerinden de çeşitli meşrulaştırma girişimleri yapılmıştır. İlk tezin ayrıntıları, çalışmanın ileriki bölümlerinde incelenecektir. Bu bölümü bitirmeden önce, söz konusu BM mevzuatını ve buna getirilen yorumları kısaca ele al-

²² Özellikle 1971'de Hindistan'ın Doğu Pakistan'a, 1978'de Vietnam'ın Kamboçya'ya, 1979'da Tanzanya'nın Uganda'ya müdahalelerinde bu gerekçe de kullanılmıştır. Müdahaleler gerçekten de çeşitli insan hakları ihlallerinin sona ermesine yol açmış olsa da, bu eylemler ABD ve ÇHC tarafından kınanmış ve bu gerekçe kabul edilmemiştir. Hindistan ve Vietnam'ın, o dönemde ABD ve ÇHC ile ilişkilerinin genel olarak iyi olmadığı bilinmektedir. Bu konuda bkz.: Nicholas J. Wheeler, **Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society**, Oxford, Oxford University Press, 2000, s. 55-110.

²³ Marina Ottaway ve Bethany Lacina, "International Interventions and Imperialism: Lessons from the 1990s," **SAIS Review**, Vol. XXIII, No. 2 (Summer-Fall 2003), s. 72-73.

²⁴ Gökçen Alpkaya, "NATO Müdahalesi Üzerine," **Tartışma Metinleri**, No. 15 (Haziran 1999), AÜ SBF, s. 12'den Adnan Ekşigil, "Avrupa, Savaş, Türkiye," **Birikim**, Sayı 121 (Mayıs 1999), s. 61.

mak yerinde olacaktır. Çünkü bu inceleme, hukukun siyasal gelişmelere uydurulması amacıyla ne kadar esnetilebileceğine dair iyi bir örneği de göstermiş olacaktır.

İnsani müdahaleyi hukuken de geçerli sayanlar, BM Şartı'nın 2. maddesinin 4. ve 7. fıkralarını farklı yorumlamaktadırlar. Şartın 2/4 fıkrası, uluslararası ilişkilerde, bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı veya BM'nin amaçlarıyla bağdaşmayan biçimde kuvvet kullanılması ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunulmasını yasaklamıştır. Şartın hazırlık dönemindeki tartışmalara katılan ülkelerin tavrıyla da desteklenen klasik yoruma göre bu yasak genel ve kesindir. Üye devletler, kesin bir güvenlik ihtiyacına bağlı olarak, bu yasağı geniş tutmuşlardır. Karşı yorum ise, maddedeki yasağın, sayılan esaslarla sınırlı olduğu şeklindedir. Buna göre, maddede sayılanları ihlal etmeyen bir kuvvet kullanmanın yasaklanmadığı iddia edilmektedir. Ayrıca, Şartın BM'nin amaçlarını sayan 1. maddesindeki 3. fıkranın temel özgürlüklere ve insan haklarına saygıyı geliştirmek ve teşvik etmek amacını içerdiği hatırlatılarak, insani amaçlarla müdahalenin BM amaçlarına uygun olacağı savunulmaktadır.

Şartın içişlerine karışmazlık ilkesini öngören 2/7 fıkrası da farklı yorumlanabilmektedir. BM'nin, özünde devletlerin ulusal yetkisine giren konulara karışmasına yasak getiren bu fıkra, söz konusu karışmazlığın da bir sınırı olduğu iddiasıyla değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Şartın 1/2 fıkrasında geçen kendi kaderini belirleme (*self-determination*) ilkesine gönderme yapılarak, BM Şartı'nda sömürgeci güce ya da ırkçı rejime karşı mücadele hakkı tanındığına göre baskıcı rejime karşı da aynı hakkın işletilebileceği ve bu tip bir mücadeleye yardım etmenin de hukuka uygun olacağı iddia edilmektedir.²⁵

Bu karşı yorumlar, insani müdahalenin yakın gelecekte açık bir norm haline geleceğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Yorumlarda dikkati çeken nokta, kapsamlı bir akıl yürütmeye gerek duyulmaksızın, müdahaleye onay verilmesidir. Birincisi, bazı ülkeler, sanki belli bir sistem içinde değilmiş de sadece kendi içsel süreçleriyle baskıcı bir rejim haline gelmişler gibi, uluslararası sistemin ülkeler üzerindeki ekonomik ve siyasal etkileri tamamen göz ardı edilmektedir. Tüm sorumluluğu vitrindeki aktörlere ve bunların zalimliklerine yüklemek, hele yaşadığımız iletişim

²⁵ BM Şartı'nın 2/4-7 hükümlerine ilişkin bu değerlendirmeler için bkz.: Keskin, **op. cit.**, s.38-41 ve 125-130.

çağında, son derece kolay olmaktadır. Göz ardı edilen söz konusu sistemik nedenlerle ilgili olarak Wallerstein'in şu sözleri bu tezdeki tavrı da özetlemektedir:²⁶

“Batılı liderler...demokrasinin erdemlerini vazederlerken, ya dünya sisteminin gerçekliklerine kasten gözlerini kapatmakta... ya da kendi ülkelerinin manevi açıdan daha üstün olduğunu ima etmektedirler. Dünyadaki diktatörlükleri hiçbir surette savunmuyorum ya da haklı çıkarmaya uğraşmıyorum. Baskı hiçbir yerde erdem değildir, hele ki kitlesel katliamlar. Sadece bu olguların... ne bazı ülkelerin medeni olmayan kültürlere sahip olmalarının sonucu, ne de bu ülkelerin sermaye akışlarına yeterince açık olmamalarının sonucu olduğunu belirtmek istiyorum. Dünya halklarının üçte ikisi dünya ekonomisinin yapısı yüzünden liberal devletlere sahip değildir; bu ekonomi onların bu tür siyasi rejimlere sahip olmasını imkansızlaştırmaktadır.”

Ayrıntılarına bir sonraki bölümde değinilecek olan Yugoslavya örneği de bu çerçevede düşünülebilir. Bu ülkedeki insan hakları sorununda, şüphesiz, Miloseviç'in de sorumluluğu söz konusudur ve sadece “ulusal” olduğu için bir ülkedeki anti-demokratik uygulamaları desteklemek mümkün değildir. Ancak, tezin ilerleyen bölümlerinde inceleneceği gibi, Yugoslavya'nın milliyetçiliklerin çatışma alanı haline gelmesinde, sonradan insanlık için müdahale eden ülkelerin, ne düzeyde sorumlu olduklarını da değerlendirmek gerekmektedir. Genelden özele doğru bir değerlendirme için şu sorular sorulabilir: Bu ülkelerin de desteklediği uluslararası ekonomik sistemin, Yugoslavya'nın çöküşündeki rolü nedir? Yugoslavya'daki federe birimlerin bağımsızlık ilanlarının kısa sürede tanınarak ülkenin birden bire parçalanması, bazı ülkelerin Balkanlar'daki stratejik hesapları dahilinde mi gerçekleşmiştir? Sırp milliyetçiliğinin ve Kosova'daki bağımsızlık yanlılarının güçlenmesinin, bu süreçle hiç mi ilgisi yoktur? Buna benzer başka sorular da sorulabilir.

İnsani müdahaleyi destekleyen yorumların ikinci özelliği, uygulamada gerçekleşmesi kuvvetle muhtemel bir çifte standardı meşrulaştırmasıdır. Bu iddiaların kabulü halinde, yeni tür bir egemenlik kavramının ortaya çıkacağı ve bu egemenliğin de daha “geçirgen” olacağı kabul edilebilir. Ancak bu yeni egemenlik anlayışının sadece belli ülkelere uygulanabileceği de kabul edilmelidir. Dolayısıyla söz konusu

²⁶ Wallerstein, **op. cit.**, 148-149.

yorumlar, böyle bir “müdahale hakkı” yaratıldığında, bu haktan ancak büyük devletlerin yararlanabileceğini gözden kaçırmaktadır.²⁷

Buraya kadar anlatılanlar, Kosova Operasyonu’nun dış dinamiklerine ilişkin genel bir çerçeve olarak değerlendirilebilir. Gerek ABD hegemonyasının Soğuk Savaş sonrasındaki genel görünümü ve dayandırıldığı yeni stratejiler gerek operasyonun başlıca meşruiyet gerekçesi olan insan hakları ve insani müdahale hakkında yapılan açıklamalar, operasyonun sağlıklı bir değerlendirmesi için göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü, dünyanın başka yerlerinde çok daha ağır insani krizler yaşanırken Avrupa’da böyle bir operasyonun neden ve nasıl yapıldığı,²⁸ bu çerçevede daha sağlıklı incelenebilecektir. Bu verilerin ışığında, Kosova özelindeki açıklamalara geçebiliriz.

B. YUGOSLAVYA’DA PARÇALANMAYA GİDEN SÜREÇ

1. Tito Dönemi’nde Yugoslavya ve Kosova’ya Genel Bakış

II. Dünya Savaşı sırasındaki direnişin başarıyla sonuçlanmasından sonra, Kasım 1945’te Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti (YFHC) ilan edildi. Ocak 1946’da kabul edilen anayasa ile oluşturulan federatif yapı, Yugoslavya’da sonradan ortaya çıkacak milliyetçi akımlar için de bir çıkış noktası olacaktır. Söz konusu anayasada Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Karadağ ve Makedonya federe cumhuriyet olarak tanımlanırken, Sırbistan içinde Macarların çoğunlukta olduğu Voyvodina özerk bölge ve Arnavutların çoğunlukta olduğu Kosova ise özerk toprak olarak düzenlenmiştir. Konumuz açısından daha da önemlisi, bu anayasanın Arnavut, Macar ve Müslüman Boşnak gibi yüksek miktarda nüfusa sahip etnik kimliklere, “kurucu millet” statüsünü tanımamış olmasıdır.²⁹ Anayasanın bir diğer özelliği ise merkezîyetçi niteliklerinin ağır basmasıdır. Bu nitelik, başlıcaları 1963 ve 1974’te yapılan anayasal düzenlemelerle değişmiş, “gönüllü olarak birleşmiş ve eşit halklar-

²⁷Bu görüşün ayrıntıları için bkz.: Noam Chomsky, **Batı'nın Yeni Standartları**, çev. Ebru Kılıç, İstanbul, Everest, 2002, s. 27.

²⁸ Bu konuda bkz.: Doug Bandow, "NATO's Hypocritical Humanitarianism," **NATO's Empty Victory**, Ted Galen Carpenter (ed.), Washington, CATO Institute, 2000, s. 31-47.

²⁹ Tanıl Bora, **Milliyetçiliğin Provokasyonu**, 1. bs., İstanbul, Birikim, 1991, s. 82.

dan oluşan bir federasyon" olarak tanımlanan ülkede, federe birimlerin özerklikleri giderek genişletilmiştir.³⁰

YFHC'nin bu kadar farklı etnik yapı ya da uluslardan oluşması, başından beri denetlenmeye çalışılan bir milliyetçi gerilim yaratmıştır. Bu gerilim, 1950'lerin başından itibaren bir "Yugoslav ulusu" oluşturma girişimlerini de sonuçsuz bırakmış, cumhuriyetler arası gelişme ve bölüşüm farkları gibi ekonomik etkenlerin de devreye girmesiyle, milliyetçi hareketler varlığını sürdürmüştür. Hırvat asıllı Tito'nun yanı sıra Sloven Edward Kardelj ve Sırp Alexander Rankoviç'in YFHC yönetiminde etkin rol alması, ülke yönetiminde hassas bir dengenin oluşturulması amacını yansıtmıştır. Öte yandan, Ülkedeki iki özerk bölgenin de Sırbistan Federe Cumhuriyeti içinde kurulması, 1966'da Rankoviç'in görevden alınması, cumhuriyetlerin artırılan yetkileri dahilinde Slovenya ve Hırvatistan'ın ülkenin geri kalan kısmına göre ekonomik avantajlar elde etmesi gibi gelişmeler, ilerleyen dönemde Sırlar arasında bir komplo inancının yayılmasına yol açmıştır. Ayrıntısına aşağıda değinilecek olan 1974 Anayasası'nın özerk bölgelerle ilgili düzenlemeleri ise, bu anlayışı çok etkilemiştir.

Kosova'nın siyasal ve hukuki durumu ise hem iç gelişmelerden hem de Arnavutluk'la olan ilişkilerden etkilenmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında, kendilerine yerel bir özerklik tanıdığı ve Sırp baskısından kurtulma imkanı sağladığı için işgalci Alman güçlerine büyük ölçüde destek veren Kosova Arnavutları, savaş sonunda kurulan YFHC içinde kalmaktan dolayı mutlu olmamışlardır.³¹ Öte yandan Arnavutların yeni kurulan YFHC içinde yer almayı kabul etmelerinin nedeni ise Tito'nun ortaya attığı Balkan Federasyonu fikrinin 1948'e dek gündemde kalması ve Arnavutlara, anavatanla birleşme imkanını daha geniş bir çerçevede sağlamasıdır.³² YFHC'nin Haziran 1948'de Kominform'dan çıkarılmasıyla ve Arnavutluk'un Stalin'e bağlı kalmasıyla bozulan Arnavutluk-YFHC ilişkilerinden Kosova da etkilenmiştir. Kosova üzerinden sızma iddiaları nedeniyle Kosova'da önlemler artırılmış ve Arnavutlara kritik görevlerde yer verilmemiştir.³³ 1950'lerin ortalarından itibaren, önemli eylem-

³⁰ İlhan Uzgel, "Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya'da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması," **AÜSBF Dergisi**, Cilt 47, Sayı 1-2 (Ocak-Haziran 1992), s. 225.

³¹ Tim Judah, **Kosovo: War and Revenge**, New Haven, Yale University Press, 2000, s. 27-28.

³² **Ibid.**, s. 34.

³³ Noel Malcolm, **Kosova: Balkanları Anlamak İçin**, çev. Özden Arıkan, İstanbul, Sabah Kitapları, 1999, s. 379.

ler yapamamakla birlikte, Arnavut Birliği Devrimci Hareketi ve Kosova Cumhuriyeti Halk Hareketi gibi milliyetçi ve ayrılıkçı hareketler gelişmiştir.³⁴

1963 tarihli yeni Anayasa ile özerk bölge konumuna yükseltilen Kosova'nın, bu özerkliğinin, bağlı olduğu Sırbistan Federe Cumhuriyeti Meclisi tarafından oluşturulduğu belirtilmekteydi. Dolayısıyla Kosova'nın kaderi, Sırbistan Cumhuriyeti'nin düzenlemelerine bağlanmış oluyordu. Ancak hem içte federe yetkilerin artırılması eğilimi hem de 1960'ların sonlarından itibaren iyileşmeye başlayan Arnavutluk-Yugoslavya ilişkileri nedeniyle, YFHC'nin 1974'teki yeni Anayasası, Kosova'daki özerkliği en üst noktaya çıkarmıştır. Burada, özerk bölgelere çoğu bakımdan cumhuriyetlerinkine eşit bir statü tanınmış, YFHC'nin federal organlarına kendi temsilcisini göndermeleri sağlanmıştır. Yugoslavya devlet başkanlığı, cumhuriyetlerden ikişer, özerk bölgelerden de birer kişinin katılımıyla kolektif bir organ haline getirilmiştir. Böylece, özerk bölgeler kendileriyle ilgili kararları veto etme yetkisine sahip olmuşlardır. Ayrıca yeni bir hak olarak, özerk bölgelerin kendi anayasalarını yapabilecekleri kabul edilmiştir.³⁵

Genel olarak, YFHC'deki milliyetçi gerilimi sürekli tırmandıran önemli etkenlerden biri tarihten gelen düşmanlıklar ve mitolojik sayılabilecek görüşlerdi. Sırp-ların, Osmanlı İmparatorluğu döneminde gösterdikleri direnişten başlayarak, Güney Slavları'nın liderliği rolünü benimsemesi, 1918'de kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Kralığı'nda Sırp-ların artan iktidarı, II. Dünya Savaşı sırasında Sırp-lar ve Hırvatlar arasındaki kanlı mücadeleler³⁶ vb. gelişmeler, milliyetçi argümanlar için önemli tarihsel dayanaklar yaratmıştır.

Milliyetçiliğin beslendiği bir diğer kaynak ise ekonomik gelişmelerdir. Geleneksel olarak Batı Avrupa ile bağları güçlü olan Sloven ve Hırvat federe devletleri, ekonomileri giderek güçlendiği için YFHC'ye kaynak transferinden kaçınmak istemişler, federe devletlerin sahip olduğu özerkliğın sürekli genişletilmesine çalışmış-

³⁴ Judah, **op. cit.**, s. 35-36.

³⁵ Malcolm, **op. cit.**, s. 383-385; Uzel, **op. cit.**, s. 229'dan "Constitutional System of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia," **Yugoslav Survey**, vol. XV, No. 3 (August 1974).

³⁶ Almanların, faşit Hırvat Ustaşa örgütünü destekleyerek ayrı bir Hırvat Devleti kurdurmasına karşılık Sırp-lardan oluşan Çentik milislerinin işgale direnmesi ve bu dönemde Hırvatların giriştiği "etnik temizlik", ileriki dönemde özellikle Sırp milliyetçiliğinin kullanacağı önemli bir argüman olmuştur. Konuyla ilgili bkz.: Bora, **op. cit.**, s. 51.

lardır.³⁷ Devletin merkezi konumundaki Sırbistan ise, bölgeler arası farkı azaltmak amacıyla merkezi devlet yetkilerinin genişletilmesini ve geri kalan birimlere, zengin bölgelerce yardım edilmesini ve ülkenin bir arada tutulmasını savunmuştur. 1970'lerin sonundan itibaren kötüleşen ekonomik duruma ek olarak YFHC'nin başlıca denge unsurları Kardelj'in 1979'da ve Tito'nun da 1980'de ölmesiyle, YFHC'nin siyasi yapısı daha da kötüleşmiştir.

2. Tito Sonrası Dönemde Milliyetçiliğin Yükselişi ve Parçalanma

1980'lerin başından itibaren artan ekonomik sıkıntılar ve federe cumhuriyetler arasındaki gelişmişlik farkları, Slovenya ve Hırvatistan'ın YFHC'den ayrılma sürecini hızlandırmıştır. Ayrıntılarına aşağıda değinilecek olan Kosova gelişmeleri ve Slobodan Miloseviç'in Sırbistan siyasetindeki yükselişinden de beslenen bu parçalanma süreci, yaklaşık 10 yıl içinde beş ayrı devletin kurulmasıyla sonuçlanmıştır.³⁸

25 Haziran 1991'de Slovenya ve Hırvatistan'ın YFHC'den bağımsızlıklarını ilan etmelerinin ardından, ağırlıklı olarak Sırp birliklerinden oluşan "federal" ordu birliklerinin müdahalesiyle çatışmalar başlamıştır. Avrupa Topluluğu (AT), çatışmaların durdurulması ve kaçınılmaz olan parçalanmanın barışçı yollarla gerçekleştirilmesini sağlamak üzere ilk tur görüşmeleri Eylül ayında Lahey'de gerçekleştirilen bir barış konferansı düzenlemiştir. Bu dönemde BM de konuyu takip etmiş, Güvenlik Konseyi'nin 25 Eylül tarih ve 713 sayılı kararı, AT'nin girişimlerini desteklemiş ve Yugoslavya'ya silah ambargosu uygulanmasını öngörmüştür. Kasım ayındaki ikinci tur görüşmelerinden sonra ise ateşkes sağlanmış, bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi'nin 27 Kasım'da aldığı 721 sayılı kararla ülkeye bir barış gücünün gönderilmesi kabul edilmiştir.

1992 yılı ilkbaharına dek, başta Almanya olmak üzere, birçok büyük devletin YFHC'den ayrılan eski cumhuriyetleri bağımsız devletler olarak tanımaları Sırplar için önemli bir huzursuzluk kaynağı olmuştur. YFHC döneminde Sırplar tarafından

³⁷ Örneğin, 1979 yılında ülkede kişi başına düşen ortalama gelir 2635 dolardı. En fakir bölge olan Kosova'da bu rakam 795 dolarken, en zengin bölge olan Slovenya'da ise 5315 dolardı. Bkz.: Judah, **op. cit.**, s. 46'dan Miranda Vickers, **Between Serbs and Albanians**, London, s. 187.

³⁸ Bu çalışmada, Yugoslavya'da 1988'den itibaren meydana gelen olayların anlatımında, temel olarak şu zaman dizininden yararlanılmıştır: <http://www.basicint.org/europe/confprev/Kosovo/timeline1.htm>

kurulmak istenen merkezi yapı şimdi tamamen kaybolmuş, üstelik Bosna-Hersek ve Hırvatistan'da önemli sayıda Sırp nüfus kalmıştır. Bu dönemde artan uluslararası baskı da Sırp milliyetçiliği için önemli bir temel oluşturmuştur. Avrupa Topluluğu'nun eski Doğu Avrupa ülkeleri için başlattığı yardım programı PHARE'deki konumu askıya alınmış, YFHC'nin devamı olma iddiasıyla Karadağ ile birleşerek ilan edilen Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, BM tarafından tanınmamış, önce BM Genel Kurulu'ndan çıkarılmış, sonra da AGİT üyeliği askıya alınmıştır.³⁹

1992 Martından 1995 sonuna dek süren Bosna-Hersek'teki savaş da Sırp milliyetçiliği adına önemli bir yenilgi sayılmıştır. Savaş sırasında İngiltere ve Fransa'nın Sırpıları görece kayıran tavrına karşılık ABD'nin devreye girmesiyle NATO 1995'te Sırp mevzilerini bombalamıştır. Bunun yanında, savaş sırasında oluşan Sırp karşıtı havadan da yararlanan Hırvatistan'ın, ABD'li uzmanların verdiği askeri eğitimle, Krayina bölgesindeki 200.000 Sırp'a yönelik etnik temizlik kampanyası,⁴⁰ Sırbistan'ın iç ve dış politikasını büyük ölçüde etkilemiştir. Dış politikasında, Avrupa ve ABD'den giderek uzaklaşan ülke, özellikle Rusya ve Çin ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Konumuz açısından daha önemli olan nokta ise, iç politikada Kosova sorununda daha sert ve tavizsiz bir tavır almasıdır. 1980'lerin ortalarından itibaren yükselen Sırp milliyetçiliğinin, "Tüm Sırp'lara Bir Devlet" projesinin ilk önemli "tedip girişimi" olan Kosova, önce ülkenin parçalanması, sonra da diğer cumhuriyetlerdeki Sırp nüfusu anavatana katmaya yönelik girişimlerin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından elde kalan yegane malzeme haline gelmiştir. Eskiden söz hakkı bulunan toprakların elinden çıkmasının ardından, şimdi sıranın kendi egemenliğinde bulunan ve ayrıca tarihsel olarak büyük önem taşıyan bir toprak parçasına geldiğini gören Sırbistan, uluslararası baskıya sürekli direnmiştir. Bir sonraki bölümde, Kosova'daki olayların gelişimi incelenecektir.

³⁹ İlhan Uzgel, "Bağılantısızlıktan Yalnızlığa: Yugoslavya'da Milliyetçilik ve Dış Politika," **Türkiye'nin Komşuları**, Mustafa Türkeş ve İlhan Uzgel (der.), Ankara, İmge, 2002, s. 158-161.

⁴⁰ Michael MccGwire, "Why Did We Bomb Belgrade," **International Affairs**, vol. LXXVI, No. 1 (2000), s. 3.

C. KOSOVA'DA ETNİK ÇATIŞMANIN GELİŞİMİ

Eski Yugoslavya'ya dair genel açıklamalardan sonra bu bölümde olayların Kosova özelindeki gelişimi ele alınacaktır. Slobodan Miloseviç'in, Sırlar arasında Kosova'ya yönelik hassasiyeti büyük ölçüde kullanarak siyasette ilerleyip iktidara geldiği görüşünden hareketle, konuyla ilgili açıklamalara burada yer verilmiştir. Kosova'nın siyasal ve hukuki durumuyla ilgili bilgiler ise, 1999'daki NATO müdahalesinde başvurulan argümanların sınanması bakımından önem taşımaktadır. Bu çerçevede de, pasif direnişten silahlı mücadeleye geçiş sürecinde ayrılıkçı/bağımsızlıkçı Arnavut hareketi incelenecektir.

1. Miloseviç'in İktidara Gelişi

Kosova'da artan ekonomik sıkıntılar, Sırların özellikle kritik mevkileri, nüfuslarıyla orantısız bir biçimde elde tutması ve milliyetçi eğilimlerin ülkedeki genel yükselişi gibi nedenlerle Arnavut milliyetçiliğinde de 1980'lerin başından itibaren bir sıçrama yaşanmıştır. Bu kapsamdaki ilk protesto eylemleri Mart 1981'de Priştine'de başlamıştır. Bu olayları takiben özellikle Sırbistan'da, Kosova tarihiyle ilgili çalışmalar yoğunlaşmış ve Kosova'daki Sırların Arnavutlar tarafından baskıya uğradığı tezi sıkça işlenmiştir. Doğum oranının Arnavutlara göre düşük olması ve ekonomik nedenlerle yaşanan göçler sonucunda Sırp nüfusun oranının yıllar içinde düşmesi,⁴¹ Sırlar arasında Kosova'nın Arnavutlar tarafından ele geçirildiği biçiminde bir kanı yaratmıştır.⁴²

Konuyla ilgili olarak yapılan çalışmalardan en önemlisi Ocak 1986'da Sırbistan Bilimler ve Sanatlar Akademisi tarafından hazırlanan memorandumdur. Bu memorandumda, 1974 Anayasasının Sırbistan'ı üçe parçaladığı, 1981'den beri Sırlara soykırım uygulandığı, son 20 yıldır 200.000 Sırp'ın bölgeden göç etmek zorunda kaldığı iddia edilmiş, Sırp halkının bütünlüğünün siyasetteki temel hareket noktası olması gerektiği vurgulanmıştır. Sırp milliyetçiliğinin 1980'lerdeki manifestosu olan memorandumda, 1990'lardaki saldırgan Sırp dış politikasını haber verir bir biçimde,

⁴¹ Bu oran 1967'de %24 iken 1991'e gelindiğinde %10 düzeyine inecektir. Bkz.: MccGwire, **op. cit.**, s. 3.

⁴² Malcolm, **op.cit.**, s. 392-396.

Hırvatistan ve Bosna'daki Sırlar için özerk bölgelerin oluşturulmaması eleştirilmiştir.⁴³

Bu bildirgeyi, Sırbistan Komünistler Birliği'nin 2. adamı olarak, "milliyetçilik yaptığı" gerekçesiyle kınayan Miloseviç, kısa bir zaman içinde Kosova ile ilgilenen başlıca Sırp politikacı kimliğini kazanmıştır. Nisan 1987'de Priştine'de bir konuşma yaparken, yakınlarda gerçekleşen bir Sırp eylemine müdahale etmiş ve polisin tartakladığı Sırp göstericilere, "Bundan sonra kimse size el kaldıramayacak" diyerek destek vermiştir. Üst düzey bir partili olarak, Sırların haklı davasını ilk kez yüksek sesle sahiplenmesi nedeniyle, sorunun gündemde olduğu bu dönemde Sırlar arasında büyük prestij sağlamıştır.⁴⁴ Bu siyasal ağırlığını 1988 yılında Voyvodina ve 1989'da Kosova yönetimlerine kendisine yakın isimleri getirmekte de kullanan Miloseviç, Mayıs 1989'da Sırbistan Devlet Başkanlığı'na seçilmeyi başarmıştır.

Öte yandan, Kosova'nın Sırbistan'ın denetimine tam olarak girmesi, Yugoslavya geneline yönelik Miloseviç politikaları bakımından önem taşımaktaydı. Kosova, Sırp milliyetçiliğinin Yugoslavya'daki sisteme yönelik şüpheleri doğrultusunda, ülkenin Sloven ve Hırvat cumhuriyetleri liderliğinde parçalanmasını engellemek ve bunun yerine federasyonun yönetiminde Sırbistan'ı (ve tabii ki Miloseviç'i) belirleyici bir konuma getirebilmek için girişilen siyasal operasyonun önemli bir halkası olmuştur.

1974 Anayasası uyarınca federal/kolektif başkanlığa, cumhuriyetlerle eşit statüde birer temsilci gönderme hakkına sahip olan Kosova ve Voyvodina, bu sayede, federal politikaların belirlenmesine de katılıyorlardı. 6 cumhuriyet ve 2 özerk bölge temsilcisinden oluşan federal başkanlık, ülkenin en üst yönetim organıydı. Miloseviç'in Yugoslavya genelinde yürüttüğü iktidar mücadelesinde, bu iki özerk bölge ve Karadağ Cumhuriyeti'nin oylarını denetleyebilmesi, sekiz oydan dördünü denetlemesi ve federal başkanlık sistemi içindeki başlıca iktidar odağı olması anlamına gelecekti.⁴⁵

⁴³ Uzgel, "Bağılantısızlıktan Yalnızlığa...", s. 129'dan Kosta Mihailoviç ve Vasilije Krestic, **Memo-
randum of the Serbian Academy of Sciences and Arts, Answers to Criticism**, Belgrad, 1995, s. 95-140; Malcolm, **op. cit.**, s. 398.

⁴⁴ Uzgel, **loc. cit.**, s. 132.

⁴⁵ Misha Glenny, **Balkanlar, 1804-1999: Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler**, çev. Mehmet Harmanacı, İstanbul, Sabah Kitapları, 2000, s. 499.

2. Rugova ve Pasif Direniş

Kasım 1988'deki siyasi operasyonla iki Arnavut liderin görevden alınması sonrasında Kosova'daki Arnavutlar geniş protesto gösterileri başlatmışlardır. Bu gösterilerin de etkisiyle 1989 başlarında, Kosova'da gelişen Arnavut hareketini etkisizleştirmek ve Kosova'yı Sırbistan'a daha da bağımlı kılmak üzere Sırp Meclisi tarafından bir dizi yasal değişiklik yapılmıştır. Bu değişikliklerle, özerkliği büyük ölçüde kısıtlanan Kosova'da polis, mahkemeler, sivil savunma, sosyo-ekonomik politika, eğitim politikası, resmi dil gibi konularda yetki merkeze geçmiştir.⁴⁶ Mevcut anayasaya göre Sırbistan'ın önereceği bu tip anayasal düzenlemelerin gerçekleşmesi, Kosova Meclisinin de bunları kabulüne bağılıydı. Bu nedenle Sırların fiili ve psikolojik baskısına maruz kalan Kosova Meclisi, 23 Mart 1989'da, gerekli 2/3 çoğunluk olmaksızın, bu değişiklikleri onaylamıştır.⁴⁷

Kosova'da yükselen tepkiler sonucu, Kosova Meclisi'ndeki 123 Arnavut temsilciden 114'ü 2 Temmuz 1990'da meclis önünde toplanarak Kosova'yı YFHC çerçevesinde eşit ve bağımsız bir birim olarak ilan eden bir karar çıkardılar. Belgrad yönetimi de, Kosova Meclisi ve hükümetini bu "yasadışı eylem"den dolayı feshetmiştir. Bundan sonra Kosova siyasetinde "gölge" ya da "hayalet" devlet niteliğinde bir Arnavut yönetimi kurulacaktır. Bunun ilk aşaması, 7 Eylül'de Kaçanik kentinde toplanan Arnavut temsilcilerin, Kosova Cumhuriyeti Anayasası'nı kabul etmesidir. 1990 boyunca YFHC'nin süreceğine olan inanç nedeniyle bağımsızlığı öngörmeyen Arnavutlar, 1991 ortalarından itibaren parçalanmanın kesinleşmesi üzerine ise, 22 Eylül 1991'de gayriresmi olarak düzenledikleri ve Sırların katılmadığı referandumda bağımsızlık ilanına %99 oranında evet demişlerdir.⁴⁸

Kosova'da bir gölge devletin yaratılmasındaki son aşama, 24 Mayıs 1992'de yapılan meclis ve devlet başkanlığı seçimleridir. Parlamento seçimlerine 18 parti katılmış, bunlardan Kosova Demokratik Birliği (*KDB-Democratic League of*

⁴⁶ Genel olarak, bu düzenleme ile Kosova'nın özerkliğinin kaldırıldığı kabul edilirken, bazı yazarlar, söz konusu düzenlemenin Kosova'yı 1974 öncesindeki statüsüne döndürdüğünü belirtmektedir. Bkz.: James George Jatras, "NATO's Myths and Bogus Justifications for Intervention," **NATO's Empty Victory**, s. 23.

⁴⁷ Malcolm, **op. cit.**, s. 401.

⁴⁸ Judah, **op. cit.**, s. 65.

Kosovo), %76 oyla parlamentoda çoğunluğu sağlamıştır. İbrahim Rugova ise %99 oyla devlet başkanı seçilmiştir.⁴⁹

Rugova liderliğindeki Kosovalı Arnavutların, 1997'ye kadar olan dönem için siyasal stratejisi, Gandhi hareketi benzeri bir pasif direnişe dayanmıştır. Özellikle seçim boykotları gibi eylemlerle uygulanan bu strateji kapsamında, uluslararası ölçekte Kosova sorununa dikkat çekmek temel amaç olmuştur.⁵⁰ Bosna-Hersek'teki savaş nedeniyle Batının dikkatini yönelttiği bölgede, Kosova'nın da bir gündem maddesi olmasına çalışılmıştır. Ancak bunu yaparken, daha sonraki dönemdeki aksine, bir terörist imajı dahilinde itibar yitirmemek için silahlı eylem fikri yadsınmıştır. Silahlı eylemden kaçınılmasının bir diğer nedeni de Miloseviç'in Kosova'da başlatabileceği ve bölgede Arnavutların güç kaybetmesine neden olabilecek çeşitli karşı-eylemler için bir zemin yaratmama düşüncesidir.

3. Kosova Kurtuluş Ordusu'nun Silahlı Mücadeleye Başlaması

1995'teki Dayton Barış Anlaşması'nda Kosova'ya ilişkin hiçbir düzenlemenin yer almaması, Kosovalı Arnavutlarda hayal kırıklığı yaratmıştır. Rugova önderliğinde yürütülen pasif direnişin, Sırp lar üzerinde uluslararası baskıyı istenilen düzeyde yaratmadığı şeklinde gelişen kanı, silahlı mücadeleye geçilmesini savunan radikal grupların Kosova siyasetinde öne çıkmalarını sağlamıştır. Bu radikalizmi temsil eden örgüt ise Kosova Kurtuluş Ordusu (KKO- *Ushtria Clirimatare e Kosoves/UCK*) olmuştur.⁵¹

⁴⁹ KDB, 1980'lerin sonunda Priştine Üniversitesi ile Kosova Felsefeciler ve Sosyologlar Birliği ve Kosova Yazarlar Birliği gibi eğitimli Arnavut grupların etkin katılımıyla Aralık 1989'da kurulmuştur. Sorbonne'de eğitim almış bir edebiyat tarihçisi olan Rugova ise, Kosova ile ilgili anayasa değişikliklerine karşı çıktığı için üyesi bulunduğu Komünist Parti'den çıkarıldıktan sonra bu oluşuma katılmıştır. Arnavut halkı arasında popüler olmamakla birlikte, iyi eğitimli ve uyumlu biri olduğu için önce Birliğin sonra da kurulan gölge devletin başkanlığına yükselmiştir. Bkz.: **Ibid.**, s. 66.

⁵⁰ Malcolm, **op. cit.**, s. 405.

⁵¹ Kökeni, Kosova Cumhuriyeti Halk Hareketi'ne dayanan KKO, 1993 içinde bu gruptan ayrılan bir grup tarafından kurulmuştur. KKO, 1993-95 arasında birkaç Sırp polisin öldürülmesi olayını üstlenirken Rugova, bunların Sırp istihbarat servisince kendisini siyaseten zayıflatmak için düzenlendiğini iddia etmiştir.⁵¹ Dayton sonrası süreçte ise giderek artan KKO eylemlerinin hedefleri arasına 1997'den itibaren, Sırp larla işbirliği yaptıklarını iddia ettiği bazı Arnavutlar da girmeye başlamıştır. 1997 yılı KKO eylemleri için bir dönüm noktası olmuştur. O yılın ilkbahar aylarında, Arnavutluk'ta yaşanan banka krizi, giderek Sali Berişa yönetimine karşı toplu bir halk ayaklanmasına dönüşmüştür. Bunun sonucunda oluşan kaos ortamında başlayan yağmalama eylemlerinde orduya ait silah depoları ve cephanelikler de isyancılar tarafından boşaltılmıştır. Kalaşnikov marka tüfeklerin 5-10 dolardan alınabilir hale geldiği bu noktadan sonra Kosova'ya silah girişi artmış ve KKO büyük miktarda silah temin etmiştir. Bu dönemde KKO'nun silahlı birliklerinin sayısının birkaç yüz kişi olduğu belirtilmektedir. Ancak çok geçmeden, Kosova içinden üye katılımı ve Arnavut diasporasından gelen yardımların da artmasıyla KKO küçük bir ordu özelliği kazanmıştır. Tim Judah, "Kosovo Liberation Army," **Perceptions**, Vol. V, No. 3 (September-November 2000), s. 66-67.

KKO'nun Kosova'nın bağımsızlığı için öngördüğü strateji, resmi ya da sivil Sırpıları hedef alan terörist eylemler yapmak ve bunun karşılığında Sırpıların Arnavutlara yönelik artıracığı şiddet eylemleri aracılığıyla Batının ilgisini çekmeye dayanmıştır.⁵²

D. ABD VE AB'NİN KOSOVA POLİTİKASI

YFHC, 1990'ların başında girdiği dağılma sürecinden itibaren, dönemin başlıca gündem maddelerinden biri olan eski sosyalist ülkelerin Batı sistemiyle uyumlu hale getirilmesi siyaseti çerçevesinde, başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerin dış politikasında yeniden öne çıkmıştır. Yeni statüko ve istikrar koşullarının oluşturulmaya çalışıldığı Soğuk Savaş sonrasındaki bu dönemde Balkanlar'a büyük önem verilmiştir. Önce Slovenya ve Hırvatistan ile YFC arasında, sonra da Bosna-Hersek'te, kısacası eski YFHC coğrafyasında yaşanan savaşlar, sosyalizmin yıkılması sonrasında uluslararası güvenliğe potansiyel tehditlerden biri olarak değerlendirilen etnik mücadele konusundaki başlıca örnekler arasında sayılmıştır.

Batı'nın YFC ve Kosova politikasının oluşturulması, Miloseviç yönetimindeki YFC'nin Soğuk Savaş sonrasında sergilediği genel tutumla yakından ilgilidir. Genel olarak bakıldığında, Orta ve Doğu Avrupa'daki tüm sosyalist rejimlerin dönüşerek Batı ile bütünleşme sürecine girmişken YFC'deki iktidarın benzer bir dönüşüme direndiği görülmektedir. Bu durumun, YFC'nin hem iç hem de dış politikasında önemli yansımaları olmuş, ülke, benzerlerinin sergilediği genel eğilimin tersine bir ilerlemeye yönelmiştir. İç politikanın ekonomi ayağında, özelleştirme, serbest piyasa ekonomisi gibi neo-liberal düzenlemeler yerine, devletin ve özellikle yönetim çevresindeki bir kliğin sıkı denetimi sürdürülmüştür. Dolayısıyla, kendisinden beklenen dışa açılmayı gerçekleştirilmeyen YFC, Avrupa'nın göbeğinde bir "kara delik" haline gelmiştir.⁵³ İç siyasette de Batının yeni standartlarıyla bariz bir uyumsuzluk görül-

⁵² Doug Bandow, Rugova'nın danışmanlarından Alush Gashi'nin Haziran 1998 tarihli şu sözlerini aktarmaktadır: "NATO müdahalesinin gerçekleşmesi, CNN'de nasıl görüldüğümüze bağlı. İnsanlar, oturma odalarında otururlarken, (ekranda) kurbanları görmeli." Bandow, **op. cit.** s. 39.

⁵³ İlhan Uzgel, "Finishing The Unfinished Revolution: The Return of Yugoslavia to Europe," **Perceptions**, Vol. VI, No. 1 (March-May 2001), s. 154. "Kara delik" tabirini Brzezinski, "1991 sonlarında, dünyanın toprak bakımından en büyük devletinin dağılması, Avrasya'nın tam ortasında bir kara delik yarattı." diyerek SSCB bölgesi için kullanmıştır. Bkz.: Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, çev. E. Dikbaş ve E. Kocabıyık, İstanbul, Sabah Kitapları, 1998, s. 81.

mektedir. Bu dönemde giderek sıkılaşılan Miloseviç rejimi, demokrasi ve insan hakları bakımından YFC'nin Avrupa'nın en geri ülkesi durumuna gelmesine yol açmıştır. Bu niteliklere sahip bir ülkenin, Yeni Dünya Düzeninde artık daha da ileri bir anormallik olarak kabul edildiği söylenebilir.

Öte yandan, Batı'nın Miloseviç rejimini ancak belli bir noktadan sonra reddetmeye başlaması söz konusu olmuştur. Hatırlanacağı gibi, Bosna Savaşı ve sonrasındaki Dayton Barış Anlaşması sürecinde Miloseviç, Batı ile işbirliği sergilemişti. Bunun karşılığında hem genel olarak iktidarını korumuş hem de tüm eski YFHC birimleri Sırbistan'dan koparken Kosova'nın da elden gitmesini engellemiştir. Batının Miloseviç'e tahammülünün ve onunla işbirliği yapmasının en önemli nedeni ise, Miloseviç'in bölgedeki istikrarın yaratılmasında kilit bir konumda olduğu yolundaki inançtı.⁵⁴ Sırp milliyetçiliği üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulursa, Miloseviç'in dolaylı ya da doğrudan bazı eylemlerle Bosnalı Sırpı anlaşılmaya razı eden en önemli faktörlerden birisi olduğu kabul edilebilir. Dolayısıyla Batı, bir alt sistem olarak Avrupa'ya bağlı olan Balkanlar'da, Bosna'da kurulan istikrarın çökmesini ve benzer bir bunalımın yeniden yaşanmasını engelleme stratejisi dahilinde Miloseviç'in iktidarına göz yummuş, hatta buna destek vermiştir.

Tüm bu tabloyu, Dayton'da ele alınmayan Kosova konusunun, KKO eylemleriyle gündeme gelmesi değiştirmiştir. Çünkü Kosova'daki bunalımın günden güne derinleşmesi, Miloseviç'in artık barışın anahtarı değil, Avrupa'yı tam da korktuğu bunalıma sürükleyebilecek bir sorun kaynağı olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, 1998'den itibaren Batının ortak politikası, Miloseviç'in bir biçimde yönetimden tasfiyesi ve Eski Yugoslavya kaynaklı yeni bir sorunun ortaya çıkmasını engelleyerek ülkenin "normalleştirilmesi" ve bölgenin "istikrarlaştırılması" amacına yönelmiştir. Özellikle ABD yönetimi, soruna müdahale etmenin gerekliliğini, Kosova'da ağırlaşacak insani bunalımın, çevre ülkelere mülteci akını yaratabileceği, hatta çevre ülkelere sıçrayacak çatışmaların bölgesel bir savaşa kadar gidebileceği görüşüne dayandırmıştır.⁵⁵

⁵⁴ *Ibid.*, s. 155.

⁵⁵ Kosova ile Orta Avrupa, Avrupa ve dünya arasında bağlantı kurularak adeta yeni bir "domino teorisi" geliştirildiği belirtilmektedir. Bkz.: Benjamin Schwarz ve Christopher Layne, "The Case Against Intervention in Kosovo," *The Nation*, April 19, 1999, (<http://www.thenation.com/doc.mhtml?i=19990419&c=1&s=schwarz>)

Ortak amaç bu olmakla birlikte, ABD (ve Avrupa'daki başlıca müttefikleri İngiltere) ile Avrupalı müttefikleri arasında kullanılacak yöntem konusunda uzun süre net bir oydaşma sağlanamamıştır. Bir yazar, ABD ile Avrupa ülkelerinin uluslararası güvenlik sorunlarına farklı yaklaşıtlarını belirtmektedir. Buna göre Avrupalılar, sonuçtan çok süreçle ilgilenmekte, bu ise pratik çözüm üretmede irade ve kaynak bakımından ABD'ye göre eksik görünmelerine yol açmaktadır.⁵⁶ Bu yorum, Kosova olayı da dahil olmak üzere, istikrarsızlık ve çatışma noktalarına müdahale ederken ABD'nin niyet ve strateji bakımından Avrupalı müttefiklerine göre farklı bir konumda olduğu gerçeğini gözden kaçırmaktadır. ABD, hem stratejik konuşlanma gibi daha dar ulusal çıkarlar hem de istikrarlı bir sistemde siyasal liderliği korumak gibi genel hegemonik bir proje dahilinde davranmaktadır. Avrupalılar ise, sistemdeki hegemonu bir biçimde bağlı *vassallar*⁵⁷ olarak, daha sınırlı bir hareket alanına sahiptirler. Çıkarlarına ters düşebilecek durumlarda, olabildiği kadar direnmek ve son noktada kendilerini hegemonu uydurarak bu manevra karşılığında hegemonun dağıtacağı nimetlerden en iyi şekilde faydalanmak yoluna gitmektedirler. İncelenen konu bakımından söz konusu nimet, Miloseviç sorununun da çözümlendiği Balkanlar'ın, AB'nin etki alanına bağlanması olarak özetlenebilir. Ancak, bir askeri operasyonun Avrupalı ülkelerin istediği bu eklemlenmeye sekte vuracağı da düşünülebilir. Çünkü ABD askeri gücü her türlü askeri müdahalenin en önemli, hatta vazgeçilmez parçası olacaktır ve ABD'nin askeri denetim kurduğu bir bölge üzerindeki AB etkisi de daha sınırlı olacaktır. Dolayısıyla, Avrupalı müttefiklerden özellikle Fransa, sorunun diplomatik yollarla çözülmesi için olabildiğince direnmiştir. Fransa'nın bu tavrı, Yumuşama döneminden beri Avrupa'da giderek daha özerk ve Avrupalılık kimliğine dayalı politikalar geliştirme hedefiyle ilgilidir. Konuyla ilgili diğer Avrupalı müttefik olan Almanya ise, geleneksel olarak Balkanlara yönelik ilgisinin yanı sıra Avrupa siyasetinde öne çıkma hedefi doğrultusunda davranmış, diplomatik pazarlıkta kendini gösterdikten sonra, müdahale sürecine eklemlenmiştir.

ABD'nin genel stratejisi düşünüldüğünde, Balkanlar'daki bu "kara delik" üzerindeki başarılı bir etkinliğin birçok bakımdan olumlu sonuçlar yaratacağı görül-

⁵⁶ Dagmar Skrpec, "European and American Reactions to Kosovo," *SAIS Review*, Vol. XXIII, No. 2 (Summer-Fall 2003), s. 93-94.

⁵⁷ Zbigniew Brzezinski'nin Avrupalı devletleri ima ederken kullandığı ve feodalizmde, lordu bağlı alt birimleri ifade eden kavram. Bkz.: Brzezinski, *op. cit.*, s. 40.

mektedir. Yukarıda incelendiği gibi, küresel bir hegemonya kurma hedefine dayanan bu strateji, Batı nezdindeki liderlik (hegemon) vasfını korumak, eski rakibin halefi olan Rusya'nın (ya da başka bir ülkenin) küresel bir güç olarak yükselmesini önlemek, ABD'nin küresel projesine uymadıkları için haydut devletler (*rogue states*) olarak tanımladığı devletleri cezalandırmak ya da mümkünse uyumlulaştırmak, enerji kaynaklarını denetlemek, dünyadaki istikrarsızlık noktalarına müdahale edebilecek ölçüde askeri kapasiteyi artırmak şeklinde özetlenebilir. Söz konusu stratejik hedeflerin Kosova politikası bağlamındaki somut yansımaları şöyle değerlendirilebilir:⁵⁸

ABD için Avrupa'nın ortasındaki böyle bir istikrarsızlık kabul edilemezdi.⁵⁹ Bir hegemon bakımından bir bölgenin istikrarlı olması, hegemonun politikalarının sorunsuz olarak işletilebilmesi ve buradaki ülkelerin hegemon ile iyi ilişkiler kurarak uyumlu davranabilmeleri anlamında düşünülebilir. Balkanlardaki bir istikrarsızlık, Avrupa'nın olduğu kadar ABD'nin de bir sorundu. Balkanların AB'nin etki alanında olması, bu bölgenin ABD için önemsiz olduğu anlamına gelmemektedir. Clinton, 23 Mart 1999'daki bir konuşmasında, "güçlü bir ABD-Avrupa ortaklığının bu Kosova sorunuyla her bakımdan ilişkili olduğunu" belirtmiştir.⁶⁰ ABD, bir hegemon olarak, Balkanlar gibi alt-sistemlerin denetimini müttefiklerine bırakmaktadır. Buralardaki sorunlar, öncelikle ilgili müttefikler tarafından çözülmektedir. Ancak bu müttefiklerin yetersiz kalmasıyla sorun bizzat ABD tarafından çözülecektir. Özellikle, üstün silah gücü ile ABD, diplomasinin yetersiz kaldığı her durumda belirleyici olacaktır. ABD'nin bu sorun çözme gücü, müttefiklerinin güvenini ve bağlılığını sağlamada önem taşımaktadır. Bu nokta, ABD hegemonyasının Soğuk Savaş sonrasında belirginleşen krizi dikkate alındığında daha da önemli hale gelmektedir. Dolayısıyla, ABD'nin Kosova konusunda bu denli sert ve askeri müdahale seçeneğini sürekli gündemde tutan bir politika izlemesi, küresel hegemonya stratejisiyle çok

⁵⁸ Bu genel değerlendirmelerin dayandığı ayrıntılı çözümler için özellikle bkz.: Peter Gowan, "NATO'nun Yugoslavya Saldırısının Euro-Atlantik Kökenleri," **Evrenin Efendileri? NATO'nun Balkan Seferi**, Tarık Ali (der.), çev. Yavuz Alogan, İstanbul, OM Yayınevi, 2001, s. 23-80; Gilbert Achcar, "Rasputin Satranç Oynuyor: Ne Yapmalı da Batı'yı Yeni Bir Soğuk Savaşa Sokmalı," **ibid.**, s. 95-148; Gilbert Achcar, "Stratejik Üçlü: ABD, Çin, Rusya," **ibid.**, s. 149-206; Brzezinski, **op. cit.**, **passim.**

⁵⁹ Örneğin 1995 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde, Avrupa'daki istikrarın ABD için hayati düzeyde önem taşıdığı kaydedilmiş, barışı koruma ve refahı artırmada ABD ile işbirliği yapan demokratik ve bölünmemiş bir Avrupa oluşturmak, ABD'nin temel amacı olarak belirtilmiştir. Bkz.: **1995 Strateji Belgesi**, s. 25.

⁶⁰ Gowan, "NATO'nun Yugoslavya Saldırısının...", s. 23'ten, Charles Babington ve Helen Dewar, "Clinton Pleads for Support," **Washington Post**, 24 Mart 1999, s. A1.

yakından ilgilidir. Kosova önemli bir fırsat olarak değerlendirilmek istenmiştir. ABD, Kosova sorununu kendi inisiyatifiyle ve müttefiklerini de ortak ederek çözebilirse, Avrupalı müttefiklerine ABD ile işbirliği yapmalarının bir ödülü olarak sorunsuz bir Kosova'yı bırakabilecektir. Müttefiklerin ABD hegemonyasına bağılıklarının korunması ise, Avrupa'da istikrarın ya da başka bir deyişle, ABD'nin, Avrupalı müttefikleri üzerindeki *süzere*n konumunun sürmesi anlamına gelecektir.

ABD için Doğu Avrupa'dan Avrasya içlerine kadar Rusya'nın çevrenmesi çerçevesinde de Kosova, önemli bir "kara deliğin" doldurulması anlamına geliyordu. Özellikle, YFC'nin Rusya ile geliştirdiği yakın ilişkiler düşünüldüğünde, Miloseviç'in, Rusya'nın direnmesine karşın, NATO aracılığıyla cezalandırılması, Rusya'ya sınırlarını bildiren önemli bir mesaj olabilirdi. Ayrıca, SSCB'ye karşı bir savunma örgütü olarak kurulduğu söylenen NATO'nun, SSCB dağıldıktan sonra da devam etmesinden huzursuz olan Rusya'nın, böylece Avrupalı devletlerle ABD'nin öngördüğünden daha fazla yakınlaşması da engellenebilecekti. Aynı şekilde, Avrupa-Rusya ilişkilerinin belirli bir mesafede tutulması, Avrupa'nın ABD güvenlik şemsiyesinden çıkma olasılığını da azaltacaktı.

Adeta "Avrupa'nın haydut devleti"⁶¹ sayılan YFC'nin cezalandırılması, hem Avrupa hem de dünya bağlamında önemli siyasal sonuçlar doğuracaktı. Çünkü ABD böylelikle Avrupa'daki bir istikrarsızlığa son vermiş olmakla kalmayacak, dünyaya da insan haklarının savunulması söyleminin içinin boş olmadığını gösterebilecekti. Bu ise, Rusya'nın çevrenmesi, Avrupa'da önderliğin sürdürülmesi hedeflerini de destekler bir biçimde, insani nedenlerle de müdahale edebilecek bir örgüt olarak NATO'nun görev alanının genişletilmesine imkan sağlayabilecekti. Böylece yeni üyelerle alanı genişleyecek NATO, yeni koşullara uygun görev ve sorumluluklara da kavuşturularak daha etkin bir güç haline getirilebilecek, SSCB'nin olmadığı bir dünyada örgütün yaşadığı "kimlik krizi" aşılabilecekti.

Son olarak, Kosova'da ABD'ye uygun bir statükonun ("istikrar") oluşturulmasında, enerji kaynaklarının denetimi hedefi de değerlendirilmektedir. Bu konuda Marjorie Cohn, ilginç bilgiler vererek, operasyonun en önemli nedeninin Hazar petroleri ve Kosova'daki çeşitli maden yatakları üzerinde denetim kurmak olduğunu

⁶¹ Uzgel, *loc. cit.*, s. 152.

iddia etmektedir.⁶² Cohn, Hazar petrollerinin hangi güzergahtan batıya ulaştırılacağı konusunda Rusya ile rekabet halinde olan ABD'nin, Kosova'yı bu güzergahtaki yeri itibarıyla önemseydiğini belirtmektedir. Yakın gelecekte, bir Trans-Balkan petrol boru hattının kurulmasının planlandığını iddiasına dayanan yazar, ABD'de çeşitli dönemlerde üst düzey mevkilerde bulunan Alexander Haig, James Baker, Zbignev Brzezinski gibi kişilerin de bu projeyi desteklediklerini söylemektedir.⁶³ Ayrıca, Trepca maden kompleksinin, altın, gümüş, kadmiyum, bizmut, kurşun ve çinko yataklarıyla, Balkanlar'daki en değerli emlak olduğu (yaklaşık 5 milyar dolar) görüşünü aktarmaktadır.⁶⁴ Dolayısıyla, Kosova'ya duyulan ilgide bu kaynakların denetimi hedefinin de belirli bir rol oynadığı kabul edilebilir.

Bu değerlendirme, ABD'nin, kamuoyuna yapılan farklı açıklamalara karşın, Kosova'da yürüttüğü askeri müdahalede insani değerleri ne kadar gözetmiş olabileceğine dair bir fikir vermektedir.

E. 1998 YILI GELİŞMELERİ VE SORUNUN ULUSLARARASI PLATFORMDA ELE ALINIŞI

1. Şiddetin Tırmanması ve Sorunun BM Güvenlik Konseyi'nde Görüşülmesi

1998'in ilk günlerinden itibaren, tırmandırma stratejisine geçen KKO, Sırp polis ve sivillere karşı saldırılarını artırmıştır. Bunun üzerine, daha fazla sayıdaki Sırp birliği KKO'ya karşı büyük bir operasyon için bölgeye gönderilmiştir. 15,000 askerin (*VJ*) yanı sıra Özel anti-terör birliği (*SAJ*), Özel Polis Birliği (*PJM*) ve Kızıl Bereliler olarak bilinen Özel Amaçlı Polis Birliği'nden oluşan 15.000 kişi ve zırhlı araçlar bölgede konuşlandırılmıştır. KKO gerillalarının sayısı ise Ocak ayında, 350-1500 olarak tahmin edilmektedir. Bu çatışma ortamında ise, ülkenin insan hakları konusundaki sicili giderek daha da kötüleşmeye başlamıştır.

Bu dönemden itibaren Kosova'daki gelişmelere, uluslararası alanda verilen tepkiler de artmıştır. Söz konusu tepkiler, 1998'in ilerleyen dönemlerindeki

⁶² Marjorie Cohn, "NATO Bombing of Kosovo: Humanitarian Intervention or Crime Against Humanity," *International Journal for the Semiotics of Law*, No. 15 (2002), s. 88.

⁶³ *Ibid.*, 89.

⁶⁴ *Ibid.*, s. 91.

farklı olarak, henüz açıkça Arnavut (KKO) tarafını desteklememekte ve insan hakları sorununa değinmekle birlikte, daha çok, bölgesel istikrar endişelerini dile getirmekteydi. Örneğin Avrupa Konseyi'nin aldığı 1146 sayılı kararda, YFC'deki siyasal durumun kötüleşmesi ve bunun Balkanlar'daki istikrara olumsuz etkisine dikkat çekilerek, Kosova'daki Arnavutlara yönelik baskı kınanmıştır.⁶⁵ 23 Şubat'ta ABD'nin Balkanlar Özel Elçisi Robert Gelbard, Priştine'de bir açıklama yaparak, KKO'yu terörist bir örgüt olarak kabul ettiklerini ve Kosova'daki terörist eylemleri kınadıklarını belirtmiştir. Bu açıklamanın, Belgrad tarafından YFC'nin Arnavutlara karşı alacağı önlemlere ABD'nin yeşil ışık yaktığı şeklinde yorumlandığı belirtilmektedir.⁶⁶

Bunun üzerine Sırp birlikleri, bir Sırp polis yetkilisinin öldürülmesine karşılık olarak 28 Şubat'tan itibaren Drenica yakınlarında bir operasyon başlatmışlardır. 4-7 Mart arasında, KKO'nun önde gelenlerinden Adem Jaşari'ye karşı düzenlenen operasyon sırasındaki şiddetli çatışmalarda, içlerinde kadın ve çocukların da bulunduğu Jaşari ailesine bağlı 58 kişi öldürülmüştür. "Drenica Katliamı" olarak adlandırılan bu olaydan sonra KKO'ya katılım arttığı gibi, uluslararası kamuoyunun dikkatleri de Kosova sorununa yöneltmiştir.

Drenica olayını takiben Kosova'daki durum, önce Temas Grubu*'nda ele alınmış, ardından da konu, BM gündemine getirilmiştir. BM'nin Kosova konusunda devreye sokulması, Mart 1999'da BM yetkilendirmesi olmaksızın operasyon yapılması ile birlikte düşünüldüğünde, ilk bakışta bir çelişki veya politik bir hata olarak görülebilir. Ancak bunun da, aynen Kore konusunun BM Genel Kurul gündemine taşınmasında olduğu gibi, ABD stratejisindeki ikili bir amacı desteklediği düşünülebilir. Konunun BM'ye taşınması, bir yandan, ABD'nin 1990'lardaki genel stratejisinde önem verilen çok taraflılığı ve işbirliğini destekleyecek bir gelişmedir. Çok taraflılık ve işbirliği ise hegemonik rızanın temellerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, ABD'nin haklı güç (*rightous power*) niteliğini kazanabilmesinde BM mekanizmasının denenmesi önemli hale gelmektedir.

⁶⁵ Council of Europe Committee on Political Affairs, Resolution 1146, 28 January 1998. Bkz.: <http://assembly.coe.int/documents/AdoptedText/TA98/eres1146.htm>

⁶⁶ Judah, **Kosovo: War and Revenge**, s. 138.

* Eski Yugoslavya'daki sorunlara diplomatik çözüm bulma amacıyla 1992'de yapılan Londra Konferansı bünyesinde oluşturulan ve ABD, Rusya, İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya'nın üyesi olduğu *de facto* yapı.

Öte yandan, BM sürecinde yaşanacak olası bir tıkanma, ortak kabullerin yaratılmadığı ve bu nedenle rızanın işletilemediği bir hegemonik kriz olarak değerlendirilebilir. Bu durumda hegemon güç, hukuku aşarak ve siyaset üzerinden yeni normlar yaratarak zor kullanmak durumunda kalacaktır. Gelişmeler de bu yönde olmuştur. Ancak burada unutulmaması gereken birkaç nokta vardır. Öncelikle ABD, insan hakları söylemini ve buna kitle iletişim araçları tarafından verilen desteği etkin bir biçimde kullanmıştır. Buna bağlı olarak, BM'deki görüşmelerde ABD'ye karşı çıkacak ülkelerin hukuki itirazlarını siyaseten etkisizleştirmek mümkün olacaktır. Böylece, "birşeyler yapılmalı" anlayışı çerçevesinde oluşturulacak kamuoyu, "kuru hukukun" karşısında, vicdani değerleri temsil edenleri destekleyebilecektir. Dolayısıyla, Rusya ve ÇHC'nin böyle bir operasyona karşı olan tavırlarının, BM'deki görüşmelerin başlamasından itibaren anlaşıldığı kabul edilse bile –ki iki ülkenin dış politikaları, bu konuda ABD'ye karşı duracaklarının işaretlerini vermekteydi- yeterli bir koalisyon yaratılabildiği sürece, bu itirazların ABD için fazlaca önem taşımayacağı söylenebilir. Nitekim, 9 Mart'ta Temas Grubu bünyesinde başlayan görüşmelerde, ABD ve İngiltere'nin bir an önce güçlü bir karşılık verilmesi yolundaki ısrarına en çok Rusya itiraz etmiştir. Henüz yeterli siyasi altyapının oluşturulmadığı bu ortamda Almanya, Fransa ve YFC ile ticari ilişkileri en fazla ülke durumundaki İtalya da bir askeri operasyon fikrine destek vermek istememiştir.⁶⁷ Buradaki tartışmalar doğrultusunda şekillenen görüşün resmîyet kazanması, BM'nin konuyla ilgili karar alması ile gerçekleşmiştir.

BM Güvenlik Konseyi'nde Kosova ile ilgili olarak ilk kez 31 Mart 1998'de 1160 sayılı karar (S/RES/1160) alınmıştır.⁶⁸ VII. Bölüm hükümleri uyarınca alınan kararda, iki tarafın da sivil halka yönelik güç kullanımı ve terör eylemleri kınanmıştır. Bu çerçevede, YFC'ye soruna en kısa zamanda siyasal bir çözüm bulması, Arnavutlara da teröre başvurmama ve barışçı davranma çağrısı yapılmıştır. Ülkede barışın tesisini sağlamak amacıyla ilk olarak, Kosova da dahil olmak üzere YFC'ye silah satışı yasaklanmıştır. Yine bu amaç dahilinde, YFC'ye Temas Grubu ile işbirliği yapması, AGİT ve çeşitli insani yardım örgütü misyonlarının Kosova'ya girişine izin

⁶⁷ Bu bilgi ve 1998 yılındaki diğer gelişmeler için bkz.:

<http://www.basicint.org/europe/confprev/Kosovo/timeline3.htm> (Bundan sonra **Zaman Dizini**)

⁶⁸ Metin için bkz.:

<http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/090/23/PDF/N9809023.pdf?OpenElement>

vermesi talep edilmiştir. Kararın son paragrafında, durumun düzelmemesi halinde ek önlemlerin de değerlendirileceği belirtilmiştir.

Bundan sonraki Güvenlik Konseyi kararlarında görüleceği gibi, Rusya ile ÇHC, ABD-İngiltere çıkışı bu karara da çeşitli çekinceler koymuşlardır. ÇHC'nin çekimser kaldığı oylamada Rusya ise, Kosova konusunun asıl olarak YFC'nin içişi olduğunu belirterek alınan kararın bir BM müdahalesine imkan vermediğini vurgulamıştır. ÇHC ve Rusya'nın bu tavrındaki öncelikli neden, ABD'nin küresel politikalarına, iki ülkenin de çeşitli bakımlardan karşı çıkma çabasıdır. Rusya'nın amacı, Balkanlar'da güçlü ilişkiler kurduğu YFC'nin uluslararası bir askeri müdahaleden korunması ve böyle bir kararla meşruiyet kazanacak ABD'nin bu bölgeye de girmesini önlemektir. NATO'nun doğuya doğru genişlemesinden rahatsız olan Rusya, bölgenin büyük devleti olma vasfını koruma amacı çerçevesinde Kosova konusunu hem prestij hem de ulusal güvenlik sorunu olarak değerlendirmiştir.⁶⁹ ÇHC ise ABD hegemonyasının güçlenmesine karşı durmaya çalışmak gibi daha geniş bir çerçevede konuyu ele almıştır. ÇHC, YFC ile güçlü ilişkileri olmakla birlikte, Avrupa işleriyle yakından ilgilenen bir ülke değildir. Ancak, ABD'nin 1990'lar boyunca Asya-Pasifik de dahil olmak üzere dünyanın her bölgesinde artan etkinliğinden rahatsız olan ÇHC, ABD hegemonyasının yeni bir aşamaya yöneldiğini düşünmektedir. Bu yeni aşamada ABD, artık egemenlik ve içişlerine karışmama ilkelerini göz ardı etmeye başlamıştır. Dolayısıyla ÇHC, bu gelişmenin yeni bir örneği olarak gördüğü Kosova konusunda ABD tezlerine karşı çıkmıştır.⁷⁰ ÇHC ve Rusya'nın sergilediği muhalefetin diğer nedeni ise kendi ülkelerinde yaşadıkları benzer sorunlarla ilgilidir. Rusya'nın Çeçenistan'da ve ÇHC'nin de Sincan bölgesinde karşı karşıya bulunduğu benzer sorunlar, bu iki ülkenin Kosova sorununa yaklaşımlarını etkilemiştir. Klasik anlamında devlet egemenliği kavramı ile bağdaşmayan bu tip bir gerekçeyle müdahale etmek için BM zemininde bir yol açılırsa, bu yolun kendilerine karşı da kullanılabilceği endişesinden hareket etmişlerdir.⁷¹ Bu çerçevede, ABD liderliğindeki Batının, insani gerekçeler ileri sürerek gerçekleştirdiği ve ulusal egemenliği aşındıran askeri

⁶⁹ Achcar, "Stratejik Üçlü...", s. 182.

⁷⁰ ÇHC'nin ABD hegemonyası karşısındaki tavrına ilişkin olarak özellikle bkz.: Samantha Blum, "Chinese Views of US Hegemony," *Journal of Contemporary China*, Vol. XII, No. 35 (2003), s. 239-264; Evan A. Feigenbaum, "China's Challenge to Pax Americana," *The Washington Quarterly*, Vol. XXIV, No. 3 (Summer 2001), s. 31-43.

⁷¹ John Gittings, "Çin Kartı," *Evrenin Efendileri?...*, s. 539-540.

müdahalelerde, kimilerine göre seçici, kimilerine göre ikiyüzlü ama her halde siyasi hesaplar dahilinde hareket ettiğini değerlendiren Rusya ve ÇHC, bu uygulamanın “hukuki meşruiyet” kazanmasına engel olmuşlardır.

2. BM Güvenlik Konseyi'nin Diğer Kararları ve NATO'nun Devreye Girmesi

1998'in ilkbahar ve yaz aylarında da çatışmalar yoğun bir biçimde sürmüştür. Bu dönemde Sırp birlikleri, giderek güçlenen KKO güçlerine karşı operasyonlarını artırmış, özellikle sınır bölgelerinde KKO'nun adeta kurtarılmış bölgeler oluşturması,⁷² buralara yönelik Sırp operasyonlarında sivil Arnavutların da zarar görmesine yol açmıştır. Savaş alanında kalan bu Arnavutlar kitleler halinde göç etmeye başlamışlar hatta Sırp güçlerinin güvenli bölge oluşturma stratejisi nedeniyle, bazı önemli mevki-lerde de göçe zorlanmışlardır.

BM'deki ilk kararın ardından iyice açığa çıkan Rusya ve ÇHC muhalefeti nedeniyle ABD ve İngiltere, Avrupa'daki istikrarın korunması gerekçesiyle konuyu NATO gündemine getirmeye başlamışlardır. Böylece hem Rusya ve ÇHC müdahalesinden bağımsız bir süreç işletilmeye başlanmış hem de NATO içi tartışmalarda, diğer üyelerin de onay verebileceği ortak bir hareket planının oluşturulması mümkün hale gelmiştir. Nitekim, Haziran 1998'den itibaren Kosova'ya yapılacak olası bir NATO harekâtına yönelik çeşitli alternatifler üzerinde çalışmalar başlatılmıştır. Yapılan değerlendirmelerde karadan havaya, tüm hareket biçimleri üzerinde durulmuş, bir kara savaşının yaklaşık 200.000 asker gerektireceği belirtilmiştir. Bu çerçevede Arnavutluk ve Makedonya'daki NATO'ya bağlı asker sayısı artırılmış hatta bu ülkelerin YFC sınırı yakınlarında 80 uçağın katıldığı bir tatbikat (*Determined Falcon*) yapılmıştır.

BM Güvenlik Konseyi, bölgedeki şiddet eylemlerinin artması ve durumun kötüleşmesi üzerine toplanarak, Kosova ile ilgili ikinci kararını almıştır. Rusya'nın destekleyip Çin'in çekimser kaldığı 23 Eylül 1998 tarih ve 1199 sayılı karar (S/RES/1199),⁷³ yine BM Şartı'nın VII. Bölüm hükümleri temelinde bir değeren-

⁷² Mayıs-Haziran döneminde KKO, Kosova'nın yaklaşık %40'ını ele geçirmişti.

⁷³ Metin için bkz.:

<http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/279/96/PDF/N9827996.pdf?OpenElement>

dirme yaparak, Kosova'da kötüleşen durumun, bölgede barış ve güvenliğe yönelik tehdit oluşturduğunu saptamıştır. Kararda, taraflar acilen ateşkes yapmaya çağırılmış, bir insani felaketin oluşmasını önlemeye yönelik adımlar atmaları ve bu çerçevede de taraflar arasında önkoşulsuz ve derhal diyalog başlatılması istenmiştir. YFC'den, Kosova'daki sivillere şiddet uygulayan birliklerini çekmesi, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ve Kızıllaç ile işbirliği yaparak insani yardım örgütlerinin bölgeye girişine izin vermesi talep edilmiştir. Öte yandan YFC'nin toprak bütünlüğü bir kez daha teyit edilmiş, YFC'ye yönelik güç kullanımına dair herhangi bir yetkilendirmeye gidilmemiştir.

BM Güvenlik Konseyi'nin bu kararı aldığı gün, Portekiz'in Vilamoura kentinde yapılan Kuzey Atlantik Konseyi toplantısında Kosova konusu da görüşülmüştür. Toplantıda, Kosova'ya yönelik strateji tartışılmış ve hava gücünün kullanılmasına karar verilmiştir. Bir gün sonra ise bu kararlara dayanarak hava operasyonu için bir hazırlık uyarısı (*Activation Warning*) yayınlanarak NATO'nun güç kullanma tehdidi daha da somutlaştırılmıştır.⁷⁴

Bununla birlikte, 1998 sonbaharı itibarıyla, NATO üyeleri arasında YFC'ye yönelik böyle bir operasyonun yapılmasına dair tam bir görüş birliği henüz bulunmamaktaydı. Operasyonun en büyük destekçisi ABD'nin argümanları ise hukuki olmaktan çok siyasi bir içerik taşımaktaydı. Dışişleri Bakanı Albright bir basın toplantısında, hukuki ayrıntıları dikkate almak zorunda olduğunu düşünmediğini söylemiştir.⁷⁵ ABD'li yetkililer siyasi argümanların yanında, hukuki dayanaklar söz konusu edildiğinde ise Güvenlik Konseyi'nin 1199 ve 1160 sayılı kararlarına gönderme yapmışlardır. Albright, kararların Şartın VII. Bölümü kapsamında alınmış olmasının ve Sırpların bu kararları açıkça çiğnemesinin müdahale için meşru zemin yarattığını iddia etmiştir.

Harekatın başlıca destekçilerinden İngiltere ise Ekim 1998'de NATO üyelerine gönderdiği bir belgede,⁷⁶ meşruiyet bakımından BM yetkilendirmesine ihtiyaç

⁷⁴ **Zaman Dizini**'nden Elaine Sciolino and Ethan Bronner, "Crisis in the Balkans: the Road to War-A Special Report," **New York Times Sunday Foreign Desk**, 18 April 1999.

⁷⁵ Catherine Guicherd, "International Law and the War in Kosovo," **Survival**, Vol. 41, No. 2 (Summer 1999), s. 26'dan, Press Conference of Secretary of State Madeline K. Albright, London, 8 October 1998, (<http://secretary.state.gov/www/statements/1998/981008a.html>)

⁷⁶ Adam Roberts, "NATO's 'Humanitarian War' over Kosovo," **Survival**, Vol. XLI, No. 3 (Autumn 1999), s. 106'dan **FRY/Kosovo: The Way Ahead; UK View on Legal Base for Use of Force**, One-Page FCO note of 7 October 1998.

duyulmadığına ilişkin çeşitli argümanlar ileri sürmüştür. Belgede öncelikle Bosna ve Somali örnekleri verilerek insani nedenlerle güç kullanımının artık kabul edilir hale geldiği, BM yetkilendirmesinin, bu doğrultuda açık bir yasal zemin sağlayacağı ve şayet bu sağlanamazsa, insani gerekliliğin meşruiyet sağlayabileceği belirtilmiştir. Bu çerçevede ise bazı kriterler sayılmıştır. Bunlardan ilki, uluslararası toplum tarafından, insani durum olağanüstü biçimde kötüleştiğinde acilen yardım edilmesi gerekliliğinin genel olarak kabul edildiğidir. İkinci olarak eğer insanların hayatları kurtarılacaksa güç kullanımından başka bir pratik seçeneğin olmadığı belirtilmektedir. Son olarak, haklı savaş kriterlerine gönderme yaparak, güç kullanımının bu insani amaçla sınırlı ve orantılı olduğu iddia edilmiştir.

Almanya'daki Hıristiyan-Demokrat hükümet BM kararı olmaksızın operasyon yapılmasına karşı çıkıyordu. Dışişleri Bakanı Klaus Kinkel, ABD ve İngiliz görüşlerini ikna edici bulmamakla birlikte, operasyonun meşruiyeti için farklı bir argüman ileri sürmüştür. Yaşanan olağanüstü hal durumunda, Güvenlik Konseyi'nin işletememesi, 1160 ve 1199 sayılı kararların "ruh ve mantığında" askeri tehdit ögesinin mevcut olması, AGİT'e üye Avrupalı devletlerin insan ve azınlık haklarının korunmasında daha yüksek bir standart oluşturması gibi koşulların bir müdahaleyi meşrulaştıracağını iddia etmiştir.⁷⁷ Yeni gelen Sosyal Demokrat-Yeşiller Hükümeti ise, bu konuda daha uzlaşmacı bir politika izlemiştir. Bu hükümette yer alan Gunther Verheugen, BM'de uygulanan bir vetonun, ülkeleri, ortak insanlık standartlarına yönelik saldırıları engellemek için bir müdahaleden alıkoymaması gerektiğini belirtmiştir. Bu çerçevede Almanya'nın temel tezi, Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinin ortak insanlık standartlarının yükseltilmesi olduğu, veto kullanarak yetkinin kötüye kullanılması durumunda ise, tek taraflı müdahalenin, hukuku çiğnese de, ahlaki haklılığa sahip olacağı şeklinde olmuştur.⁷⁸

Almanya'nın müdahale yanlısı politikasının geliştirilmesinde iki etken öne çıkmıştır. Bunlardan ilki, Sırp'lar ile Naziler, Miloseviç'le de Hitler arasında bir benzerlik kurulması ve bunun medyada güçlü bir biçimde vurgulanmasıdır. Böylece Almanya, hem II. Dünya Savaşı sırasında maddi ve manevi açıdan büyük zarar verdiği bir ülkeye hem de yine bu geçmişe ait olan soykırım (*holocaust*) uygulamasının 1990'lardaki bir benzerine karşı tarihsel borcu gereği tavrı alma noktasına gelmiştir. İkinci olarak, ekonomik bir dev fakat siyasi açıdan etkisiz sayılan Almanya'nın, Ko-

⁷⁷Guicherd, **op. cit.**, s. 27'den Frankfurter Allgemeine Zeitung, 14 October 1998.

⁷⁸Wheeler, **op. cit.**, s. 277-278.

sova'daki gibi bir Avrupa sorununda askeri rol alabilmesi, ülkenin siyasi ve askeri etkinliğinin artması için de önemli bir imkan olarak değerlendirilmiştir.⁷⁹

Ekim 1998 itibarıyla NATO müdahalesi fikrine sıcak bakmayan üye ülkeler arasında Fransa, İtalya, Yunanistan başta geliyordu. Fransa Dışişleri Bakanı Hubert Verdine 7 Ekim'de BM yetkilendirilmesinin mutlaka olması gerektiğini söylemiştir. İtalyan Başbakanı Romano Prodi de, henüz diplomatik yollar tamamen denenmediği için bir müdahale zemininin olmadığını ve müdahale için de BM yetkilendirmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir.⁸⁰ Yunanistan, Sırp'larla arasındaki dinsel bağ (Ortodoksluk) temelinde operasyona karşı çıkarken, Makedonya ve Bulgaristan ile birlikte, Arnavutlaşmış bir Kosova'da İslami etkinin artmasından çekinmiştir. "BENELUX"* grubu daha çok diplomatik yollara vurgu yapmıştır. İttifaka girmek üzere olan Macaristan ise hem Sırbistan'a komşu olması hem de bu ülke içinde yaşayan Macarlar nedeniyle net bir destek sergilemekten kaçınmıştır.⁸¹ NATO içi süreçlerin etkinlikle işletildiği, söz konusu muhalif ülkelerin, operasyon sırasında tamamen ABD ve İngiltere yanında yer almalarından da anlaşılacaktır.

9 Ekim'de NATO Genel Sekreteri Javier Solana, NATO Daimi Temsilcileri'ne gönderdiği mektupta, örgütün tavrını açıkça ortaya koymuştur. Solana'nın açıklamasındaki başlıca argümanlar şunlardır:⁸²

1. YFC, BM Güvenlik Konseyi'nin VII. Bölüm kapsamındaki 1160 ve 1199 sayılı kararlarına karşın, uluslararası toplumun acil isteklerini henüz karşılamamaktadır.
2. BM Genel Sekreteri'nin, Güvenlik Konseyi'nin isteği üzerine hazırladığı 4 Eylül tarihli rapor, Kosova'daki insani bir felakete dikkat çekmektedir.
3. YFC tarafından krizin barışçı çözümüne yönelik somut adımlar atılmadığı için insani felaket sürmektedir.
4. BM Güvenlik Konseyi'nden açık bir zorlama önlemi içeren bir kararın çıkması beklenmemektedir.

⁷⁹ Johnstone, *op. cit.*, s. 256-257.

⁸⁰ *Idem.*, NATO Press Service, Latest News, 8 October 1998.

* Belçika, Hollanda ve Lüksemburg.

⁸¹ Albrecht Schnabel ve Ramesh Thakur, "Kosovo and World Politics," *Peace Review*, Vol. 11, No: 3, 1999, s. 458.

⁸² Bruno Simma, "NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects," *European Journal of International Law*, Vol. X, 1999, s. 7.

5. 1199 Sayılı kararda belirtildiği gibi, Kosova'daki durumun kötüleşmesi, bölgedeki barış ve güvenliği tehdit etmektedir.

6. Müttefikler, bu durumda, güç tehdidi ya da kullanımı için meşru zemin olduğunu düşünmektedirler.

Bu açıklamanın ardından 13 Ekim'de NATO, YFC'ye yönelik hava operasyonuna ilişkin 24 Eylül'de yaptığı hazırlık uyarısını bir sonraki aşamaya taşıyarak ve BM Güvenlik Konseyi'nin ilgili kararlarında meşru zeminin yer aldığı iddiasına dayanarak SACEUR'a * bu konuda bir hazırlık talimatı (*Activation Order*) vermiştir. Bu arada, 9 Ekim'den itibaren Belgrad'da bulunan Richard Holbrooke'nin Miloseviç ile yaptığı görüşmeler NATO'nun güç kullanma tehdidi altında devam etmiş ve Miloseviç, Holbrooke'nin arabuluculuğunda NATO ve AGİT ile görüşmeye razı olmuştur. NATO ise, bu uzlaşmanın somutlaştırılması için YFC'ye 96 saat süre tanımıştır. Bu gelişme sonrasında, önce 15 Ekim'de NATO ile, 16 Ekim'de de AGİT ile iki ayrı anlaşma imzalanmıştır. Bu iki anlaşma ile öncelikle Kosova'da ateşkes yapılması ve mültecilerin evlerine dönmesi kabul edilmiştir. AGİT bünyesinde oluşturulan ve yaklaşık 2000 kişiden oluşan Kosova Gözlem Misyonu'nun (*Kosovo Verification Mission*) bölgeye girmesi ve ayrıca silahsız NATO uçaklarının bölge üzerinde gözlem uçuşu yapması kararlaştırılmıştır.⁸³

Bu gelişme üzerine, BM Güvenlik Konseyi'nde Rusya ve Çin'in çekimser kalması kaydıyla 24 Ekim 1998'de alınan 1203 sayılı kararda,⁸⁴ Kosova'da çözülmeyen durumun, bölgede barış ve güvenliğe sürekli tehdit oluşturduğu belirtilerek, 1160 ve 1199 sayılı kararlarda, taraflara yöneltilen uyarı ve talepler yinelenmiştir. Ayrıca, YFC'nin NATO ve AGİT ile 1199 sayılı kararın uygulanmasını denetlemek üzere Ekim ayında yaptığı anlaşmaların memnuniyetle karşılandığı kaydedilerek, YFC'den bu anlaşmalara uyması talep edilmiştir. Konuyla ilgisi bakımından vurgulamak gerekirse, bu kararda da NATO'ya, başka bir örgüte veya başka bir devlete

* Supreme Allied Commander in Europe: NATO'nun Avrupa'daki birliklerinin-Amerikalı-başkomutanı.

⁸³ Simma, *op. cit.*, s. 7-8. Johnstone, bu düzenlemeyi, ABD yönetiminin operasyon için uygun koşulları oluşturmada bir manevra olarak değerlendirmektedir. KGM'nin başına, ABD'nin Orta Amerika'daki operasyonlarında önemli roller oynamış bir diplomat olan William Walker getirilmiştir. Johnstone, Walker yönetimindeki misyonun, Kosova'da NATO için istihbarat topladığı, UÇK ile yakın işbirliği yaptığı ve bir ABD operasyonunun aracı olduğu iddialarını dile getirmiştir. Bkz.: Johnstone, *Ahmakların Seferi...*, s. 318-320.

⁸⁴ Metin için bkz.:

<http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/321/21/PDF/N9832121.pdf?OpenElement>

güç kullanımına yönelik herhangi bir yetki verilmemiştir. Karara çekimsiz kalan Rusya ve Çin de bu noktayı vurgulamışlardır. İki ülke ayrıca, YFC'nin bu dönemde çözüm için olumlu adımlar atarak işbirliğine yönelmesinin alınan kararda görmezden gelindiğini belirtmiştir.

F. NATO MÜDAHALESİ

1. "Racak Katliamı" ve Rambouillet Konferansı

"Holbrooke Anlaşmaları" ile Ekim 1998'den itibaren sağlanan ateşkes, KKO'nun bölgedeki pozisyonunu güçlendirmesine önemli bir imkan sağlamıştır. Anlaşma gereği sayıları azaltılan Sırp güçlerin boşalttığı yerler KKO tarafından tahkim edilmeye başlamıştır. Özellikle Arnavutluk sınırındaki KKO faaliyetleri nedeniyle Miloseviç'in operasyonları yeniden başlatılmasıyla ateşkes de fiilen sona ermiştir. İşte bu ortamda 16 Ocak 1999'da Racak köyü yakınlarında 45 Arnavut'un cesedi bulunmuştur. Cesetler üzerinde yapılan incelemede, kurbanların başlarına yakın mesafeden ateş edildiği anlaşılmıştır. Cinayetlerin ya ordu ya da paramiliter birliklerce işlendiği kabul edilerek YFC'ye ilişkin etnik temizlik ve soykırım suçlamaları yeniden gündeme getirilmiştir.

Gelişmeler üzerine Temas Grubu 29 Ocak'ta, tarafları bir araya getirerek sorununa siyasi bir çözüm bulmak amacıyla bir konferans düzenlenmesini önerdi. Konferans, Paris yakınlarındaki Rambouillet Şatosu'nda 6-20 Şubat tarihleri arasında yapılmıştır. Konferans, "tüm diplomatik yolların denendiği ve bir sonuç alınmadığı" iddiasına temel olması bakımından, NATO operasyonuna giden yolda belirleyici bir aşamayı oluşturmaktadır.

Miloseviç'in YFC heyetine katılmadığı Konferansta, Kosovalı Arnavutları temsil eden grupta da, KKO'nun hakimiyeti dikkat çekiyordu. Ancak üçte birinin Kosova'nın "seçilmiş hükümeti" tarafından oluşturulduğu Arnavut delegasyonunda, beş üye doğrudan KKO temsilcisi olarak yer alırken, heyet başkanlığını Rugova değil, KKO lideri Haşim Tacı yapmıştır.⁸⁵

⁸⁵ Mark Weller, "The Rambouillet Conference on Kosovo," *International Affairs*, Vol. 75, No. 2(1999), s. 227.

Konferans, Temas Grubu'na taraflara sunulan ve görüşmelerde temel alınması öngörülen ilkeler üzerinden yürütülmüştür. Bu ilkelerden bazıları şöyledir:⁸⁶ Şiddetin hemen durdurulması; diyalog yoluyla çözüm; nihai çözümü sağlamak için üç yıl süreli geçici bir anlaşma; YFC ve komşularının teritoryal bütünlüğü; tüm ulusal toplumların haklarının korunması; AGİT gözetiminde, Kosova'da seçimlerin yapılması; insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve diğer ciddi ihlaller hariç, tarafların Kosova'ya ilişkin soruşturma yapmaması; siyasal mahkumların serbest bırakılması; uygulamanın denetlenmesi için uluslararası katılım ve işbirliği; Kosova'da üst düzeyde bir özerk yönetimin kurulması; Kosova'daki tüm unsurların tüm yönetim kademelerinde adil olarak temsili. Rambouillet Konferansı'nda taraflara imzalamaları için önerilen anlaşmada ise özetle şu noktalar yer almıştır:

1. Yugoslav güçlerinin Kosova'dan çıkması.
2. Kosova'nın özerkliğinin yenilenmesi.
3. 3 yıllık bir geçiş dönemi sonrası, bir referandum yapılması.
4. KKO'nun silahsızlandırılması.
5. Barış koruma göreviyle bir NATO gücünün konuşlandırılması.

Bu haliyle Arnavutlara 3 yıllık bir "geçiş süreci" sonrasında bağımsızlık vizyonu sağlayan tasarı, Kosova üzerindeki YFC egemenliğinin artık mutlak anlamda tanınmadığı anlamına geliyordu. Ancak bu tasarı, sadece Kosova'nın geleceğiyle ilgili bu hükümlerle değil, tüm YFC ülkesinde NATO güçlerine tanıdığı ayrıcalıklarla, egemenlik ilkesi ile açıkça çelişen kimi hükümler de içermekteydi. Özellikle metnin B Eki 8. Madde hükmü, bu bakımdan özel bir önem taşımaktadır.⁸⁷

"NATO personeli, araçları, uçakları, ekipmanları, havasahası ve karasuları da dahil olmak üzere tüm YFC'de serbest ve sınırsız geçiş hakkına sahip olacaktır. Bu hak, bu kadarıyla sınırlı olmamak üzere, kamp ya da kışla kurma, manevra yapma ve destek, eğitim ya da harekat için gerekli tüm bölgeleri ya da imkanları kullanmayı içerir."

YFC, bu tasarımı imzalamamıştır. Bunun temel nedenleri, tasarının 3 yıllık bir süre sonunda da olsa Arnavutlara bağımsızlık imkanı sağlaması ve barışı uygulamak için çok taraflı bir güç biçiminde sadece NATO'yu, hem de sadece Kosova'da değil

⁸⁶ *Ibid.*, s. 225.

⁸⁷ Metin için bkz.: http://www.state.gov/www/regions/eur/ksvo_rambouillet_text.html

tüm YFC’de geçerli olmak üzere, büyük ayrıcalıklar vererek yetkilendirmesidir. Arnavutlar da derhal bağımsızlık öngörmemesi nedeniyle anlaşmaya yanaşmamış, ancak ABD devreye girdikten sonra metni kabul etmiştir. Bazı görüşlere göre ABD, bu anlaşmayı imzalamaya Arnavutları "ikna etmiş", bazı görüşlere göre ise KKO’ya desteği kesmekle ve NATO aracılığıyla müdahale etmemekle tehdit etmiş ve Arnavutlar Rambouillet’de masaya konan anlaşmayı bu nedenle imzalamıştır.⁸⁸ ABD’nin YFC’ye yönelik ikna çabaları ise doğrudan bombalama tehdidi şeklinde olmuştur. Rambouillet Konferansı sırasında Dışişleri Bakanı Albright, "Eğer Sırlar bir tıkanmaya neden olursa, NATO (hava) harekatı düzenlemeye kararlıyız" demiştir.⁸⁹ Halbuki, Alpkaya’nın hatırlattığı gibi, 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin 52. maddesine göre, bir devletin güç tehdidiyle antlaşma yapmaya zorlanması, mutlak butlan nedeni oluşturmaktadır.⁹⁰

Siyasetin, “gerektiğinde” hukuku yok sayması uygulamasının bir örneği daha, Ekim 1998’deki “Holbrooke Anlaşmaları” sonrasında, burada da görülmektedir. Görüşmelerin tarzı ve tasarının içeriği nedeniyle Rambouillet’te sunulan metnin YFC’ye yönelik bir anlaşmadan çok bir ultimatom olduğu, dolayısıyla diplomatik yolların yeterince denenmediği iddiası dile getirilmiştir.⁹¹ Sırbistan Ulusal Meclisi’nin 23 Mart’ta aldığı kararda yaptığı çağrı da bu argümanı destekler niteliktedir. Meclis, NATO işgalini reddederken BM ve AGİT’i, diplomatik yollarla barışçı bir çözüm üretmeye çağırılmış, AGİT Kosova Gözlem Misyonu’nun ABD’nin isteği üzerine 19 Mart’ta Kosova’dan ayrılmasını eleştirmiştir. Yine bu kararda, tüm yurttaşların ve etnik toplulukların tam eşitliği güvence altına alınarak ve Sırbistan Cumhuriyeti ile YFC’nin egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilerek Kosova’ya özerklik sağlayacak bir anlaşmanın yapılması için görüşmelerin sürdürülmesi talep edilmiştir. Meclis, NATO işgaline karşı çıkmakla birlikte, Kosova’daki tüm ulusal grup temsilcilerinin kabul edeceği bir özerkliği öngören anlaşmanın derhal imzalanması için, bölgedeki uluslararası gücün sayı ve niteliği ile ilgili sorunu görüşmeye

⁸⁸ Schwarz ve Layne, **op. cit.**, (<http://www.thenation.com/doc.mhtml?i=19990419&c=1&s=schwarz>)

⁸⁹ Christopher Layne, “Miscalculations and Blunders Lead to War,” **NATO’s Empty Victory**, s. 15’ten, Tyler Marshall, "US to Pressure Sides at Kosovo Peace Talks," **Los Angeles Times**, February 14, 1999, A1.

⁹⁰ Alpkaya, “NATO Müdahalesi Üzerine,” s. 24. Daha geniş bilgi için bkz.: Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, I. Kitap, 6. bs., Ankara, Turhan Kitabevi, 1997, s. 164-165.

⁹¹ Cohn, **op. cit.**, s. 81.

hazır olduğunu da belirtmiştir. Sırp Meclisi'nin, olayların seyrini derinden etkileyebilecek bu kararı, büyük ölçüde görmezden gelinmiştir.⁹²

2. NATO'nun Hava Saldırısı

Yukarıda incelendiği gibi, başta ABD olmak üzere NATO üyesi ülkeler, Avrupa'nın güvenlik ve istikrarını koruma ve insani felaketi önleme gerekçesiyle, YFC'nin de önerilen anlaşmayı imzalamaması üzerine 24 Mart 1999 tarihinde geniş çaplı bir hava operasyonuna başlamışlardır.⁹³

Müdahalenin başlamasının hemen ardından, Rusya'nın talebi üzerine BM Güvenlik Konseyi⁹⁴ aynı gün toplanarak konuyu ele almıştır.⁹⁵ Buradaki tartışmalarda Rus temsilci, NATO'nun BM Şartı'nı ihlal ettiğini, bunun hem Kosova özelinde hem de uluslararası sistemin genelinde zararlı sonuçları olabileceğini iddia etmiş, diplomatik yollar tamamen tüketilmeden, YFC'ye açıkça saldırıldığını, uluslar arası hukukta insani müdahale konusunun öngörülmediğini belirtmiştir. Bu görüş, Belarus, ÇHC ve Hindistan tarafından tümüyle desteklenirken, Namibya, daha ılımlı bir muhalefet sergilemiştir.

Diğer üyeler ise operasyonun meşruiyeti konusunda genel olarak insani felaketi önleme amacına değinmişler, ayrıca 1199 ve 1203 sayılı kararlara da atıf yapmışlardır. ABD temsilcisi, NATO'nun bu müdahaleye istemeyerek girdiğini vurgulamış; Hollanda ise, Güvenlik Konseyi kararının gerekli olduğunu ancak bunun çalıştırılmadığı bir durumda, felakete seyirci kalınmayacağını savunmuştur. Gambiya ise, yaşanan istisnai durumun operasyonu haklı çıkardığını belirtmiştir. Görüşmelerde, doğrudan Güvenlik Konseyi'nin pozisyonuna ilişkin Slovenya tarafından ilginç

⁹² Noam Chomsky, "Kosova Barış Anlaşması," **Evrenin Efendileri?...**, s. 530-531.

⁹³ Washington Post'teki bir haberde, savaşa yol açan esas faktörün NATO'nun ve onun başlıca üyesi ABD'nin küçük düşürülmesi olduğu, eylemsizliğin özellikle 50. Yıldönümünde NATO'nun büyük bir itibar kaybına yol açabileceği belirtilmiştir. Aynı yazıda, ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Samuel R. Berger'in "NATO'nun ciddi olduğunun kanıtlanması"nı da saydığı bildirilmiştir. Bkz.: Gowan, "NATO'nun Yugoslavya Saldırısının Euro-Atlantik Kökenleri," s. 28'den Barton Gellman, "Allies See No Credible Alternative," **Washington Post**, 23 Mart 1999, s. A12.

⁹⁴ Bu tarihte Güvenlik Konseyi üyeleri şunlardır: ÇHC (başkan), ABD, Rusya, İngiltere, Fransa, Arjantin, Bahreyn, Brezilya, Gabon, Gambiya, Hollanda, Kanada, Malezya, Namibya ve Slovenya. Almanya, Arnavutluk, Belarus, Bosna Hersek ve Hindistan ise tartışmalara katılmak istediklerini belirterek Güvenlik Konseyi'ne başvurmuşlar ve bu taleplerinin kabul edilmesiyle, oy hakları olmaksızın, görüş bildirmişlerdir.

⁹⁵ BM Güvenlik Konseyi'nin 24 Mart tarihli oturumunun tutanakları için bkz.: S/PV.3988, s. 1-20. (<http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/PRO/N99/852/09/PDF/N9985209.pdf?OpenElement>)

bir yorum da getirilmiştir. Slovenya Temsilcisi, Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında öncelikli (primary) fakat sadece kendisine ait (exclusive) olmayan bir sorumluluğu bulunduğunu belirtmiştir.

26 Mart'ta devam edilen oturumda⁹⁶ ise, Rusya'nın, Belarus ve Hindistan'la birlikte sunduğu, NATO'yu kınayan ve BM şartının 2/4., 24. ve 53. maddelerinin ihlal edildiğini savunan karar tasarısı görüşülmüştür. Görüşmelerde taraflar yine benzer iddialarda bulunmuştur. Oturuma oy hakkı olmaksızın, kendi istekleri üzerine katılan ülkelerden Ukrayna'nın temsilcisi, görüşmelerin kendisine Soğuk Savaş'ın kötü zamanlarını hatırlattığını belirtmiş, ilke olarak Güvenlik Konseyi kararı olmadan güç kullanılmasına karşı olduklarını ifade etmiştir. Bu oturumun diğer davetlisi Küba'nın temsilcisi ise, oylamayı utanç verici bulduğunu söylemiş, ABD tarafından tek kutuplu bir düzenin empoze edilmesinin hiç bu kadar açık olmadığını iddia etmiştir. Görüşmeler sonunda tasarı, 3 lehte (Rusya, ÇHC ve Namibya) ve 12 aleyhte oyla reddedilmiştir. Dolayısıyla NATO'nun Kosova'da yürüttüğü operasyon BM Güvenlik Konseyi tarafından ne açıkça desteklenmiş ne de kınanmıştır.

NATO yetkilileri, 24 Mart sonrasında da operasyonun meşruiyetine ilişkin kamuoyu yaratmak niyetiyle çok sayıda açıklama yapmışlardır. Bu açıklamalara son bir örnek vererek NATO tezleriyle ilgili inceleme tamamlanacaktır.

NATO üyelerinin görüşlerinin en iyi ifadelerinden birisi, İngiltere Dışişleri Bakanı Robin Cook'un, 25 Mart'ta Avam Kamarasında yaptığı açıklamada yer almaktadır.⁹⁷ Cook konuşmasında, geçen yılın Mart ayından beri 400.000 kişinin evlerinden sürüldüğünü, son ana kadar diplomatik çözüm için uğraştıklarını, insani bir felaketi önlemek için güç kullanmaktan başka yol kalmadığını, (Kosova'da) yaşananları bilirken müdahale etmemenin suç ortaklığı sayılacağını belirtmiştir. Cook, "Barış ve güvenliğimizle ilgili dayanağımız, NATO'nun güvenilirliğidir...NATO'nun haresizliği, müdahil olmasından daha kötü sonuçlar doğuracaktır. Çatışmanın komşu ülkelere yayılması durumunda NATO eylem yapmak zorunda kalacak ama o zaman bu daha zor olacaktır. Bosna'daki trajedinin Kosova'da tekrarlanmasına izin veremeyiz." diyerek operasyonun siyasal meşruiyetine dair NATO'nun standart görüşlerini bir kez daha ortaya koymuştur.

⁹⁶ BM Güvenlik Konseyi'nin 24 Mart tarihli oturumunun tutanakları için bkz.: S/PV.3989, s. 1-16. (<http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/PRO/N99/852/15/PDF/N9985215.pdf?OpenElement>)

⁹⁷ Wheeler, **op. cit.**, s. 265-266'dan Statement by the Foreign Secretary, Robin Cook, in the House of Commons, 25 Mar. 1999 (www.fco.gov.uk/news).

Kosova'daki etnik temizliğe son verme iddiasıyla başlatılan saldırılarda, tüm Sırbistan hedef alınarak ülkedeki birçok kent bombalanmıştır. Dahası, Macar azınlığın yaşadığı ve Kosova'dakine benzer bir gerginliğin olmadığı ve Sırbistan için ekonomik değeri son derece yüksek olan Voyvodina özerk bölgesindeki Novi Sad kenti de hedefler arasında yer almıştır.⁹⁸ Hava saldırıları sırasında askeri bir nitelik taşımayan yolcu treni, fabrika, medya istasyonu, vb. birçok sivil hedef vurulmuş, misket bombalarının da kullanıldığı bu saldırılarda yaklaşık 1500 sivil hayatını kaybetmiştir. NATO yetkilileri bu kayıpları ikincil/yan hasar ("*collateral damage*") olarak nitelendirmişlerdir. Üstelik, operasyonda inceltilmiş uranyum içeren mühimmat kullanılmış, bölgede radyoaktif kirlenmeye bağlı olarak çeşitli sağlık sorunları artmıştır.

Saldırıların ikinci etkisi, bir mülteci krizinin oluşmasıdır. Operasyonun başlamasından sonra Sırp güçlerin Kosova'da başlattıkları kara operasyonu, Arnavutlara yönelik şiddetin de artmasına yol açmıştır. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği verilerine göre operasyonun başlamasıyla birlikte yükselen mülteci sayısı 2 Nisan'da 230.000, 20 Nisan'da 650.000'e ulaşmıştır.⁹⁹ NATO yetkilileri, bu eylemin "Nal Operasyonu" adıyla YFC tarafından planlı olarak uygulandığını, hatta NATO'nun hava operasyonu öncesinde başlatıldığını, dolayısıyla NATO'nun bu insani felaketi önleyecek bir zamanlamayla hareket ettiğini iddia ederek bir meşruiyet gerekçesi ileri sürmüşlerdir. Ancak AGİT'in hazırladığı Kosova ile ilgili bir raporda,¹⁰⁰ bu iddia desteklenmemektedir. Raporun II. Bölüm 5. Kısımında, AGİT misyonunun görev yaptığı dönemde, Sırp güçler tarafından işlenen cinayetler münferit vakalar olarak değerlendirilmekte, 20 Mart'ta misyonun çekilmesinin ardından şiddetin başlamasıyla birlikte özellikle bombalamanın başlamasından itibaren büyük ölçüde arttığı belirtilmektedir. Bu durum ise, esas olarak operasyondan sonra başlamış bir eylemin, operasyon için bir meşruiyet gerekçesi olarak kullanılması anlamına gelmektedir.¹⁰¹ Buna ek olarak denilebilir ki, Arnavutlara yönelik zulmü sona erdirme amacıyla girişilen operasyon, tam tersi bir sonuç vermiş, dolayısıyla bu gerekçe de boşa çıkmıştır.

⁹⁸ Noam Chomsky, **Yeni Askeri Hümanizm**, çev. Faruk Aydın, İstanbul, Pınar Yay., 2002, s. 56-57.

⁹⁹ Jef Huysmans, "Shape-Shifting NATO: Humanitarian Action and the Kosovo Refugee Crisis," **Review of International Studies**, No. 28 (2002), s. 602.

¹⁰⁰ **Kosovo/Kosova As Seen, As Told: The Human Rights Findings of the OSCE Kosovo Verification Mission**. Raporun metni için bkz.:

<http://www.osce.org/kosovo/documents/reports/hr/part1/p0cont.htm>

¹⁰¹ Noam Chomsky, **Batı'nın Yeni Standartları**, s. 98-99.

Özetlemek gerekirse, operasyonun biçimi (yüksek irtifadan uçan uçaklarla hava saldırısı), kullanılan silahlar, sivil hedeflerin de bilinçli olarak vurulması, sivil kayıplar, mülteci krizi gibi öngörülebilir sonuçların oluşması, operasyonun şiddetle eleştirilmesine yol açmıştır. Özellikle, başta insani gerekçelere dayanarak, adeta “haklı savaş” kavramına gönderme yapan müdahaleci güçlere, yine haklı savaş geleneğinden önemli eleştiriler gelmiştir. Bu çerçevede, operasyonun sonuçlarının baştaki amaçlarla uyuşmadığı, zararlarının yararlarından fazla hale geldiği, insani olmayan araçların kullanıldığı belirtilmiştir. Dolayısıyla, strateji veya uluslararası politika alanlarının tamamen dışında olup da insani müdahale fikrini ilke olarak destekleyen çevreler bile Kosova Operasyonu’nun insani müdahale için iyi bir model olmadığını kabul etmişlerdir.¹⁰²

Öte yandan, operasyonun meşruiyetiyle ilgili bir diğer sorun da bizzat NATO antlaşması dahilinde söz konusuydu. Bu antlaşmada, üyelere birine yönelik saldırının tüm üyelere yapılmış sayılacağı ve BM Şartı’nın 51. maddesinde öngörülen meşru müdafaa hakkının kullanılacağı belirtilmekte (5. madde), örgütün görev alanı ise üyelerin egemenliğindeki bölge ve araçlar olarak tanımlanmaktadır (6. madde).¹⁰³ Ancak ne Kosova NATO üyesiydi ne YFC coğrafyası NATO’nun görev alanına girmektedir ne de meşru müdafaa tezlerini destekleyebilecek şekilde herhangi bir NATO üyesine yönelik bir saldırı olmuştur.

İşte, ittifakın 50. kuruluş yıldönümüne denk gelen Washington Zirvesi’nde bu sorunu aşacak bir çözüm getirilmiştir. Getirilen çözüm, görev kapsamının alan bakımından değil, amaç bakımından genişletilmesi olmuştur.¹⁰⁴ Zirvede kabul edilen Yeni Stratejik Konsept ile, Avrupa-Atlantik bölgesindeki insan hakları ihlalleri, etnik, dinsel ve bölgesel çatışmalar, terörizm gibi gelişmeler tehdit olarak nitelendirilmiş, örgütün bunlara müdahale edeceği kabul edilmiştir.¹⁰⁵ Böylece ABD’nin, 1990’lardaki ulusal güvenlik stratejilerinde gittikçe daha çok vurguladığı insan hakları konusu, NATO’nun da görev alanına dahil edilmiştir. Ancak bu girişimin ulusla-

¹⁰² Gorry, *op. cit.*, s. 180-181; Orend, *op. cit.*, s. 128-129.

¹⁰³ Antlaşmanın metni için bkz.: The North Atlantic Treaty, Washington DC, 4 April 1949, **NATO Handbook**, Brussels, NATO Office of Information and Press, 2001, s. 527-530.

¹⁰⁴ Simma, 16 Kasım 1998 tarihinde, Kuzey Atlantik Parlamenterler Asamblesi’nde kabul edilen Avrupa Atlantik Güvenliğinin Yeniden Kurulması Kararı (Resolution on Recasting Euro-Atlantic Security)’ndan, bu gelişimin önemli bir habercisi olarak bahsetmektedir. Kararda, 5. madde dışındaki görevler için BM Güvenlik Konseyi’nden yetki alınmazsa, NATO’nun zorlama eylemini kendi başına uygulayabilmesi kabul edilmiştir. Buna ek olarak, BM Şartı’nın 51. maddesi yeniden yorumlanarak, meşru savunma hakkının, aynı zamanda ortak değerler ve çıkarların savunulmasını da içerdiği iddia edilmiştir. Bkz.: Simma, *op. cit.*, s. 16.

¹⁰⁵ **NATO Handbook**, s. 21-24.

rarası hukuk tarafından “meşru bir meşrulaştırma” sayılması konusu tartışmalıdır.¹⁰⁶ Burada bir meşrulaştırma varsa, o da, “ortak değerlerin savunulması” çerçevesinde gerçekleştirilen siyasal bir meşrulaştırmadır. Bu ise her haliyle hegemonya perspektifiyle bağlantılı bir sonuçtur.

Bu dönemde, operasyonun hukuki statüsünün belirlenmesi sonucunu doğurabilecek önemli bir girişim YFC tarafından yapılmıştır. YFC, 28 Nisan tarihinde NATO üyesi 10 ülkenin (ABD, İngiltere, İspanya, Portekiz, İtalya, Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika ve Kanada) kuvvet kullanma yasağını ihlal ettikleri gerekçesiyle Uluslararası Adalet Divanı'na yazılı başvuruda bulunmuştur.¹⁰⁷ Başvuruda ayrıca, saldırılarda yaklaşık 1000 sivilin öldüğü, 4500 sivilin de yaralandığı belirtiliyordu. Bu davalar, ABD ve İspanya ile ilgili olanlar hariç, halen devam etmektedir. Söz konusu iki ülke hakkındaki başvuruyu ise Divan, yetkisizlik gerekçesiyle reddetmiştir. Buradaki yetkisizlik kararı, her iki ülkenin de Divan'ın yargılama yetkisinin kendi rızaları hilafına işletilemeyeceği şeklinde önceden çekince koymalarına dayandırılmıştır.¹⁰⁸

Başlangıçta, kısa sürede Miloseviç'in teslim olacağı ve istenen sonucun alınacağı düşünülürken, Kosova operasyonu 77 gün sürmüştür. 37.225 sortinin gerçekleştirildiği hava saldırılarına, büyük bölümü ABD'ye ait olmak üzere 912 uçak katılmıştır.¹⁰⁹ Operasyon, 10 Haziran'da sona ermiştir. Bu gelişme, YFC ile Rusya ve AB temsilcileri arasında 3 Haziran'da imzalanan Kosova Barış Anlaşması¹¹⁰ temel alınarak NATO ile YFC arasında 9 Haziran'da imzalanan Askeri Teknik Anlaşma (*Military Technical Agreement*) üzerine olmuştur.¹¹¹

¹⁰⁶ Bu değişiklikle NATO kendi kendisini, BM Şartı'nın vermediği bir yetkiyle donatmış olmaktadır. BM Şartı'nın 103. maddesinin, BM Şartı'ndan doğan yükümlülüklerin, başka her türlü uluslararası anlaşma yükümlülüğünden önce geleceği hükmü çerçevesinde, NATO'nun bu yeni rolü tartışmalı bir nitelik taşımaktadır. Bu yorum için bkz.: Simma, **op. cit.**, s. 5; Alpkaya, “NATO Müdahalesi Üzerine,” s. 11.

¹⁰⁷ Başvuru metinleri için bkz.: <http://212.153.43.18/icjwww/isearch/search.asp>

¹⁰⁸ Bkz.: <http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions.htm>

¹⁰⁹ Patrick Egan, “Kosovo Intervention and Collective Self-Defence,” **International Peacekeeping**, Vol. VIII, No. 3 (Autumn 2001), s. 40.

¹¹⁰ Anlaşmanın metni için bkz.: The Text of Kosovo Peace Agreement, (<http://www.converge.org.nz/pma/speag.htm>)

¹¹¹ YFC'nin neden anlaşmaya yanaştığını açıklayan yorumlardan birisi, başlıca üç nedenden bahsetmektedir. Buna göre, öncelikle YFC, Rusya'nın kendisine yeterince destek olamadığını görmüştü; NATO'nun kara savaşı hazırlıklarına başladığına dair işaretler vardı; ayrıca, Haziran ayı başında, KKO güçlerinin yardımıyla, açık arazide B-52'lere yakalanan birkaç yüz Sırp askerinin öldürülmesi YFC'yi çok zor bir durumda bırakmıştı. Bu yorum için bkz.: Roberts, **op. cit.**, s. 118. Öte yandan, imzalanan barış anlaşmasının hükümlerini dikkate alan diğer bir yorum, Miloseviç'in tavrını açıklayan başka ve daha geçerli nedenlerin olduğunu göstermektedir. Bu anlaşma, Rambouillet'te kabul etmesi için YFC'ye sunulan anlaşmadan önemli farklar içermiş, ayrıca Sırp Meclisi'nin 23 Mart'ta çözüm için yaptığı çağrıdaki başlıca önerilerle de büyük ölçüde benzerlik göstermiştir. Bu yorum için bkz.: Chomsky, “Kosova Barış Anlaşması,” s. 531-532.

Anlaşma ile, Rambouillet'teki 3 yıllık geçiş sürecinden sonra yapılacak referandumdan bahsedilmeksizin, Kosova üzerinde Sırbistan'ın egemenlik haklarının teyit edilmesi; YFC güçlerinin Kosova'dan derhal geri çekilmesi; ağırlıklı olarak NATO güçlerinden oluşmakla birlikte BM himayesinde görev yapacak ve Rus birliklerinin de yer alacağı uluslararası bir gücün Kosova'da konuşlandırılması; Rambouillet'te öngörülenin aksine, bu gücün YFC'nin herhangi bir bölgesinde değil, sadece Kosova'da geçiş hakkına sahip olması; BM Güvenlik Konseyi'ne bağlı geçici bir Kosova yönetiminin kurulması; mültecilerin serbestçe geri dönmeleri ve KKO güçlerinin silahsızlandırılması kabul edilmiştir. Bu sonuç, operasyonun başlamasından önce ileri sürülen şartların, operasyon sonrasında büyük ölçüde kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Öyleyse, operasyonun Kosova ve YFC'de insani durumu kötüleştirmekten başka ne işe yaradığı sorusu ortaya çıkmaktadır.

BM Güvenlik Konseyi de 10 Haziran'da ÇHC'nin çekimser kaldığı 1244 sayılı kararı¹¹² alarak bu gelişmenin memnuniyetle karşılandığını belirtmiş ve anlaşmada öngörülenlerin yapılması için gerekli yetkiyi, BM üyeleri ve ilgili uluslararası örgütlere vermiştir. Böylece, operasyonun hukuki statüsü konusunda sessiz kalan Güvenlik Konseyi, operasyon sona erdikten sonra ve bu operasyonun sonuçlarıyla ilgili bir karar alarak, müdahaleci ülkeler bakımından bir yetki yaratmıştır. 1244 sayılı karar da, Güvenlik Konseyi'nin ilgili diğer kararları gibi, operasyonu meşrulaştıran bir hukuki dayanak olduğu iddiasıyla, müdahale eden ülkelerin Uluslararası Adalet Divanı'ndaki savunmalarında kullanılmıştır.

G. KOSOVA MÜDAHALESİNİN SONUÇLARI

Operasyonun bitmesinden sonra Kosova'daki şiddet sona ermemiştir. KKO'nun silahsızlandırılmasında sorunlar yaşanmıştır. Ayrıca bölgedeki Sırlara karşı intikamcı eylemler düzenlenmeye başlamıştır. Resmi olarak halen Sırbistan'a bağlı olan Kosova'da, Arnavutların müdahale sonrasında yeniden güçlenmeleri, bölgedeki ihtilafın sürdüğünü ve ileride yeniden krize dönüşebileceğini göstermektedir. Nitekim, 2004 yılı Mart ayında Kosova'da meydana gelen ve derhal Belgrad'a sığra-

¹¹² Metin için bkz.:

<http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement>

yan şiddet olayları da durumun hassasiyetini korumakta olduğunun bir kanıtı sayılabilir.

Kosova müdahalesinin en önemli sonucu, ABD'nin hegemonik pozisyonuyla ilgilidir. Genel olarak belirtmek gerekirse operasyon, ABD hegemonyasını birçok bakımdan güçlendirmiştir. Bu bölümü bitirmeden önce, Kosova müdahalesinin ABD hegemonyasının dönüşümünde nasıl bir rol oynadığı ve genel strateji, küresel ve bölgesel politikalar bakımından ne gibi sonuçlar doğurduğu incelenecektir.

ABD'nin temel başarısı, "insani müdahale" kavramını gündeme taşıyıp uluslararası konjonktürü kendi lehinde kullanmayı başararak, tüm dünyadan önemli ölçüde destek sağlayabilmesi olmuştur. Öyle ki, başta Avrupalı sosyal demokratlar olmak üzere uluslararası kamuoyu böyle bir operasyonun gerekli olduğuna inanarak ABD ve NATO'yu desteklemiş, ABD ve NATO herhangi bir realpolitik algılama veya maddi çıkar için değil, insanlık adına harekete geçen aktörler olarak kabul edilmiştir. "Clinton Doktrini"¹¹³ olarak da adlandırılan politika çerçevesinde ABD liderliğinin, dünyadaki kötülöklere izin vermeyeceği ve gerekirse Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi olmaksızın zor kullanarak barış ve istikrarı tesis etmekten kaçınmayacağı gösterilmiştir.¹¹⁴ Dolayısıyla, ahlaki bir üstünlük kazanan ABD'nin bu pozisyonu, ABD liderliğinin tüm insanlık için iyi olduğu şeklindeki söyleme başlıca siyasal desteği yaratmıştır.

BM'nin fiilen atlanarak böyle bir operasyonun yapılması, uluslararası sistemin Westphalia'dan itibaren gözetdiği egemenlik ilkesinde yaratılan dönüşümle de yakından ilgilidir. Küreselleşme ile birlikte, devlet egemenliğinin fiilen azalması ve sınırlanmasının bir yansıması da burada görülmektedir. İnsani müdahale tartışmalarında incelendiği gibi, 1990'larda giderek öne çıkarılan insani güvenlik ve insan haklarının devlet egemenliğinden daha yüce ve önemli olduğu yönündeki değerlendirmeler, Kosova müdahalesi ile son derece yaygın hale gelmiştir. Medya aracılığıyla kamuoyunda etkin bir destek sağlanmış, insanlığın Hitler gibi diktatörler tarafından girişilecek yeni soykırımlara engel olması gerektiği görüşü üzerinden, klasik anla-

¹¹³ Anup Shah, "The Clinton Doctrine of Humanitarian Interventions," (Bkz.: <http://www.globalissues.org/Geopolitics/Empire/Clinton.asp>)

¹¹⁴ Clinton, "Birileri masum sivillerin peşine düşüp onları ırkları, etnik kimlikleri veya dinleri yüzünden öldürmeye çalışırsa ve bizim gücümüz onları engellemeye yetiyorsa, bunu yapacağımızdan kimse-
nin kuşkusu olmasın." demiştir. Bkz.: Chomsky, **Batının Yeni Standartları**, s. 3'ten "A Just and Necessary War," **New York Times**, 23 Mayıs 1999.

mıyla egemenlik ilkesi eleştirilmiştir. Bu çerçevede, Güvenlik Konseyi'nin yetkilerinin insan hakları konusu gözetilerek yeniden düzenlenmesi ve uluslararası toplumun bu konuda açıkça müdahil olabilmesi gerektiğini vurgulayan çalışmalar artmıştır. Bu çalışmalardan en önemlileri, Danimarka, Hollanda ve Kanada ile bağımsız bir komisyon tarafından hazırlanan raporlardır.¹¹⁵

Danimarka raporunda, bir ülkede, devlet bizzat insan haklarını ihlal ediyor ya da ihlalleri engelleyemiyorsa, bu durumun düzeltilmesinde diplomatik ve diğer araçlar yeterli olmuyorsa askeri müdahalenin yapılabileceği kabul edilmektedir. Böyle bir olağanüstü durumda Güvenlik Konseyi çalıştırlamadığı için *yasal* olmayacak bir askeri müdahalenin, siyasal ve ahlaki haklılık nedeniyle *meşru* olabileceği belirtilmiştir.

Hollanda raporunda da benzer bir tutumla, hukuken yasaklanmış bile olsa insani müdahalenin ahlaki ve siyasal zeminde meşrulaştırılabileceği kabul edilmiştir. Rapor, böyle bir siyasal meşrulaştırmanın, uluslararası hukukun aşamalı olarak evrilmesini sağlayabileceğini belirtmiştir. Burada, insani müdahalenin uluslararası hukukun temellerini yıkan bir eylem olduğu görüşü yadsınmaktadır. Buna göre uluslararası hukuk asıl olarak, insan hakları ihlalleri durumunda bir müdahale mekanizması öngörmezse sarsılacaktır. Rapora göre bir insani müdahale için mümkünse Güvenlik Konseyi'nden, olmuyorsa Genel Kurul'dan yetki alınması gerektiği, bunlar olmuyorsa, tercihan bölgesel bir örgüt ya da bir grup devletin müdahale edebileceği kabul edilmiştir.

Kanada raporunda ise, olumsuz imaja sahip olan insani müdahale ve müdahale hakkı kavramları yerine "koruma sorumluluğu" ile "insani koruma amacıyla müdahale" kavramları kullanılmıştır. Raporda, teritoryal temelli bir egemenlikten halk (*popular*) egemenliğine doğru bir dönüşümün yaşandığı bunun da devletler için iç ve uluslararası politikanın yürütülmesinde yeni standartlar getirdiği belirtilmiştir. Rapo-

¹¹⁵ Bu raporlar sırasıyla şöyledir: Danish Institute of International Affairs, **Humanitarian Intervention: Legal and Political Aspects**, 1999 (*Danimarka Raporu*); The Advisory Committee on Issues of Public International Law and the Advisory Committee on International Affairs, **Humanitarian Intervention**, Netherlands, 2000 (*Hollanda Raporu*); International Commission on Intervention and State Sovereignty, **The Responsibility to Protect**, Ottawa, International Development Research Centre, 2001 (*Kanada Raporu*); **The Report of the Independent International Commission on Kosovo**, Oxford, Oxford University Press, 2000 (*Bağımsız Komisyon Raporu*). Söz konusu raporların birlikte incelendiği ve bu çalışmada yararlanılan kaynak için bkz.: Edward Newman, "Humanitarian Intervention, Legality and Legitimacy," **The International Journal of Human Rights**, Vol. VI, No. 4 (Winter 2002), s. 102-120.

ra göre, klasik egemenliğin temel iki unsuru (içte mutlak otoriteye, dışta bağımsızlığa sahip olmak) yeni egemenlik anlayışında içte kendi vatandaşlarının, dışta da diğer devletlerin haklarına saygı duymak biçimine dönüşmüştür. Bu haklar ihlal edilirse, koruma sorumluluğu devreye girecek ve müdahale edilecektir. Burada dikkat çeken nokta, koruma sorumluluğunun önleme, tepki gösterme ve yeniden oluşturma aşamalarını içeren kapsamlı bir biçimde öngörülmesidir. Kanada raporunun dikkat çeken bir diğer noktası ise askeri müdahale için Güvenlik Konseyi'nden yetki alınamaması durumunda, Kore Savaşı sırasında incelenen Barış İçin Birleşme kararına atıfla, konunun Genel Kurul'da görüşülerek yetkinin buradan alınabileceğini önermesidir.

Bağımsız Komisyon raporu da meşruiyet/yasallık ayrımını temel alarak, NATO müdahalesinin yasadışı fakat meşru olduğu sonucuna varmaktadır. Yine Genel Kurul öne çıkarılarak, burada alınacak bir kararla insani müdahale için yasallık ve meşruiyet arasındaki boşluğun kapatılması önerilmektedir. Rapor bu yolda daha da ileriye giderek, söz konusu boşluğun giderilebilmesi için, gerekirse BM Şartı'nda bir değişiklik yapılmasını önermektedir. Bu raporda da, diğer raporlarda olduğu gibi, tüm diplomatik yolların ciddi olarak denenmesi, müdahale gücünün çok taraflı olması ve müdahalenin haklı savaş esasları çerçevesinde yürütülmesi öngörülmektedir.

Dolayısıyla, Kosova müdahalesi, yarattığı fiili durumun kabul görmesi nedeniyle, egemenlik ve müdahale konuları bağlamında uluslararası hukukta da temel birtakım dönüşümler için siyasal bir zemin yaratmıştır.¹¹⁶ Müdahaleye, pozitif hukuku öne sürerek karşı çıkanlara karşılık, BM sisteminin yeniden düzenlenmesi gerektiği önerileri gündeme gelmiştir. Böylece, mevcut hukuki zeminin bizatihi kendisi meşruiyet bakımından sorgulanmaya başlamıştır.

Hegemonyanın korunması ve sürdürülmesi stratejisi dahilinde, ABD'nin Batılı müttefikleriyle ilişkileri bakımından da Kosova operasyonunun önemli sonuçları olmuştur. Evrensel ve en yüce değerleri temsil ettiği ve koruduğu düşünüldüğü için Batı nezdindeki liderliği pekiştirmek, ABD'nin en önemli kazanımı olmuştur. ABD, Bosna Savaşı sırasında Avrupalı güçlerin sergilediği hareketsizlik sonrasında devreye girerek sorunu çözdüğü gibi, burada da gerçek bir hegemon gibi davranarak soru-

¹¹⁶ Söz konusu siyasal zeminin özellikle 11 Eylül'den sonra çok daha genişletildiği görülmektedir. Bu bağlamda öne sürülen imparatorluk vizyonuna göre, egemenliğin ABD için mutlak, ABD'nin koyduğu uluslararası standartlara meydan okuyan ülkeler içinse daha esnek ve şarta bağlı (conditional) kabul edilmesi gerekmektedir. Bkz.: John Ikenberry, "America's Imperial Ambitions," *Foreign Affairs*, Vol. LVXXXI, No. 5 (September-October 2002), s. 44.

na bir “çözüm” getirmiştir. Bu çözümü, Avrupalı müttefiklerinde olmayan, kendisine özel üstün silahlarıyla gerçekleştirmiştir. Avrupa ülkelerinin, ne olası bir kara hareketi için gerekecek sevkiyat gücüne ne de hava operasyonu yürütecek yüksek teknoloji silahlarına sahip olduğu görülmüştür. ABD, NATO şemsiyesi altında, bu açığı kendisi kapatmış ve Avrupa coğrafyasındaki güvenlik ve istikrar için kendisine ihtiyaç olduğunu tüm dünyaya olduğu gibi kendi müttefiklerine de göstermiştir. Böylece, siyasal birlik ve ortak para birimi uygulamasına ek olarak Avrupa ordusu oluşturulması projesi ile bir bütün olarak uluslararası politikada öne çıkmak isteyen Avrupalı müttefiklere önemli bir mesaj da verilmiştir. Bu mesaj, Avrupa’daki barış ve istikrarın ancak “transatlantik bağlar”ın güçlü tutulmasıyla korunabileceği şeklinde olmuştur.

Operasyon sayesinde, varlık nedeni bir süredir sorgulanır hale gelen NATO’ya yeni görevler verilmesi sağlanmıştır. Böylece, Batı ile siyasal bağlantıyı sağlayan ve ortak değerlerin savunucusu konumundaki başlıca örgüt olarak NATO’nun varlığı korunmuştur. Ayrıca, BM’yi aşarak eylem yapabilme kapasitesine ulaşılması NATO’yu hem Avrupa güvenliğinin başat kurumu haline getirmiş hem de örgütün alan-dışı etkinlikleri için önemli bir imkan yaratmıştır.¹¹⁷ Böylece, operasyonun başlıca stratejik hedeflerinden biri olan NATO’nun güvenilirliği de korunmuş ve artırılmıştır. NATO’nun güvenilirliği ABD’nin güvenilirliği anlamına geleceği için, bu sonuç hegemonyayı destekleyecektir.¹¹⁸

NATO’nun güvenilirliğinin korunması ve Avrupa’daki başlıca güvenlik örgütü olarak yaşatılması, eski Doğu Bloku ülkelerine doğru örgütün genişletilebilmesi ve *pax americana*’nın bu coğrafyada işletilebilmesi bakımından da önem taşımaktadır. NATO’ya üye olmak ya da örgütün diğer işbirliği yapılarına¹¹⁹ katılım, öncelikle, o ülkenin silahlı kuvvetlerinin NATO ile uyumlulaştırılması, savunma harcamalarının şeffaflaştırılması, dolayısıyla denetlenebilir hale gelmesi sonucunu doğurmaktadır.

¹¹⁷ 2000’lerde NATO, Afganistan’da (ISAF) ve personel yetiştirmek ve ordu kurmak amacıyla Irak’ta görev alabilen bir örgüt haline gelmiştir.

¹¹⁸ Operasyonun ABD ve NATO’nun güvenilirliğini sağlamadaki rolü konusunda bkz.: Noam Chomsky, **Amerikan Müdahaleciliği**, çev. T. Doğan ve B. Zeren, İstanbul, Aram, 2002, s. 105-109.

¹¹⁹ 1994 Brüksel Zirvesi ile NATO’nun yeni üyelere açılması prensip olarak kabul edilmiştir. Mart 1999’da üç, Mart 2004’te de yedi eski Doğu Bloku ülkesi resmen üye olmuştur. Buna ek olarak, yine 1994 zirvesiyle başlatılan Barış İçin Ortaklık (*Partnership for Peace*) projesi ile Akdeniz Diyalogu ve 1999 Washington Zirvesi’nde kabul edilen Güney Doğu Avrupa İnisiyatifi, NATO’nun tüm Avrupa’daki ve hatta Kuzey Afrika’daki ülkelerle güçlü ilişkiler geliştirmesini sağlamıştır. Bkz.: **NATO Handbook**, s. 67-80 ve 91-94.

Ayrıca NATO, kuruluşundan beri salt bir askeri ittifak olmamıştır ve Soğuk Savaş sonrasında örgüt bünyesindeki eşgüdüm ve işbirliği mekanizmaları ve alanları daha da çeşitlenmiştir. NATO, kıtadaki istikrarı, bir “demokrasiler kulübü” oluşturarak daha geniş bir siyasal çerçevede sağlama amacındadır. Örneğin, bölgesel işbirliği ve istikrarı geliştirmek gibi geniş bir amacın yanı sıra, ekonomik, finansal, sosyal, kültürel ve insani alanlarda işbirliği öngörülmektedir. Kosova operasyonu ABD'nin örgüt içindeki ağırlığı daha net olarak gösterilmişken, buna ek olarak, öngördüğü değerleri savunmada ciddi olduğu gösterilen NATO'nun da tüm bölgedeki ağırlığı artmıştır. Dolayısıyla, Kosova operasyonu, söz konusu coğrafyanın NATO aracılığıyla ABD hegemonyasının kapsamına alınması doğrultusunda önemli bir dayanak da yaratmıştır.

Askeri konuşlanma bakımından, Kosova'da kurulan askeri üs (*Camp Bondsteel*), Vietnam Savaşı'ndan bu yana kurulan en büyük askeri üs olarak, ABD'nin bölgedeki varlığını büyük ölçüde artırmıştır. Sonraki gelişmeler de düşünüldüğünde, ABD'nin gerek NATO'nun genişletilmesi gerek çeşitli anlaşmalar ve - Irak örneğinde görüldüğü gibi- doğrudan işgal aracılığıyla Avrasya'nın ortasından geçen bir hatta siyasi ve askeri olarak yerleştiği görülmektedir.¹²⁰ Bu hat, Polonya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk, Kosova, Türkiye, Irak, Azerbaycan, Gürcistan, Afganistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan boyunca uzanmaktadır. Böyle bir konuşlanma, gerek Rusya'yı çevreleme gerek enerji nakil hatları projelerindeki yeri dikkate alındığında, Hazar petrollerinin Batıya ulaşımını denetleme stratejisi bakımından önem taşımaktadır.

Operasyon, 1990'larda ilişkileri güçlenen ve ABD'nin gelişimlerinden rahatsızlık duyduğu başlıca iki ülke olan ÇHC ve Rusya'nın genel stratejik pozisyonlarını da olumsuz etkilemiştir. Öncelikle, operasyonun Rusya'nın muhalefetine karşın gerçekleştirilmiş olması, Rusya bakımından büyük bir prestij kaybıdır. Rusya'nın ne BM içinde çözüm getirebilecek ne de NATO'yu caydırabilecek kadar güçlü bir ülke olduğu görülmüştür.¹²¹ Hitler ile özdeşleştirilen Miloseviç gibi bir lideri desteklemesi nedeniyle Rusya'nın uluslararası camia nezdindeki imajı bozulmuştur. Bu bağlamda, NATO ile karşı karşıya gelen Rusya'nın Avrupa ülkeleriyle olan ilişkileri de

¹²⁰ Uzgel, “Hegemonik Bir Kriz Olarak...,” s. 69.

¹²¹ Dimitri Danilov, “Implications of the NATO Attack against Yugoslavia for European Security and Russian-Western Relations,” *Mediterranean Quarterly*, Vol. , No. (Summer 1999), s. 58.

gerilmiştir. Böylece Rusya'nın, yeni Avrupa güvenliği oluşumuna katılma projesi de büyük zarar görmüştür. NATO'nun genişlemesinden zaten rahatsız olan Rusya, Balkanlar'daki son etkinlik alanını da yitirmiş, ABD'nin Avrasya'da ilerlediği hattın Avrupa ayağını güçlendiren Kosova'daki konuşlanma ise Rusya'yı rahatsız etmiştir.

ÇHC'nin pozisyonu da operasyondan olumsuz etkilenmiştir. ABD'nin, ÇHC'nin de dahil olduğu BM'yi devre dışı bırakarak böyle bir operasyonu yürütebilmesi, ÇHC'nin etkinlik gücünün sınırlarını göstermiş ve huzursuzluk yaratmıştır. ÇHC, YFC ile yakın ilişkileri olmakla birlikte, bölgeyle doğrudan çıkarı olan bir aktör değildir. Ancak ABD hegemonyasının bu kadar güçlü bir biçimde ortaya çıkmasının, Asya-Pasifik bölgesindeki sorunlara da yansımaları olabilecek, dünyayı arkasına alan ABD'nin ÇHC'yi sıkıştırması mümkün olabilecektir. Operasyon sırasında Belgrad'daki ÇHC Büyükelçiliği'nin üç tane güdümlü füzeyle “yanlışlıkla” vurulması da, ABD'nin tavrına dair önemli bir gösterge ve bir gözdağı olarak değerlendirilmiştir.¹²²

Sonuç olarak Kosova'daki ABD etkinliğinin, 1998 strateji belgesinde tanımlanmış “insani ve diğer çıkarlar” başlığındaki çıkarların değil, aynı belgedeki ikinci (ve dolayısıyla daha önemli olduğu anlaşılan) kategoride belirtilen “önemli ulusal çıkarlar” kapsamında gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu bağlamda, operasyonun enerji kaynakları ya maddi herhangi bir çıkar olmaksızın, sadece evrensel değerleri korumak adına yapıldığı görüşü yüzeysel nitelikte görünmektedir. Operasyon sonrası ABD'nin Irak'ta olduğu gibi somut bir kazanım elde etmediği algısı, hegemon güç olarak uluslararası sistemde kazandığı ağırlık ve etkinin ABD için yarattığı imkan ve faydayı gözden kaçırmaktadır. Kosova operasyonu, Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemdeki ABD liderliği için önemli bir dönüm noktası olmuş, “kuru hukukun” arkasına saklanarak hegemonun iradesine karşı gelinemeyeceği tüm dünyaya gösterilmiştir.

¹²² Konuyla ilgili olarak bkz.: Zong Hairen, “Bombing of China's Embassy in Yugoslavia,” **Chinese Law & Government**, Vol. XXXV, No. 1 (January-February 2002), s. 73-99.

SONUÇ

Bu tezde, ABD'nin, bir grup ülkenin de yardımını alarak, bir diğer ülkeye karşı yürüttüğü askeri müdahaleler, geniş anlamda meşruiyet konusu çerçevesinde ele alınmıştır. Geniş anlamda meşruiyet denilmesinin nedeni, tezde incelenen ve değişik dönemlere ait her iki müdahalenin de BM Güvenlik Konseyi kararına dayanan hukuki bir meşruiyetten yoksun bir biçimde gerçekleştirilmiş ve bu haliyle de geçerliliğinin kabul edilmiş olmasıdır.* Dolayısıyla, meşruiyetin sadece hukuki zemine dayanarak açıklanamayacağı, incelenen örneklerde görüldüğü gibi hukuka aykırı olsa bile, belli sayıdaki bir ülke grubu tarafından desteklendiği ölçüde, siyasal zeminde oluşturulan bir rızaya dayanılarak meşrulaştırıldığı kabul edilebilir. Somut tarihsel olaylara dayanan bu gözlem, gerek bir zor kullanma türü olarak müdahale konusunun gerek hukuk-siyaset ilişkileri bağlamında meşruiyetin sağlanma biçiminin incelenmesinde Antonio Gramsci kaynaklı Eleştirel Kuram'ı önemli ve işlevsel kılmaktadır. Çünkü, yukarıda sayılan müdahale (zor), rıza ve meşruiyet kavramları, Gramsci'nin tanımladığı ve Robert Cox'un Uluslararası İlişkiler disiplinine uyarladığı daha temel bir kavramı akla getirmektedir: Hegemonya. İşte bu tezde, sunduğu zengin ve kapsamlı analiz imkanı nedeniyle hegemonya kavramına odaklanan Eleştirel Kuram temel alınmış, ABD hegemonyasıyla ABD müdahalelerinin meşruiyeti arasındaki ilişki araştırılmıştır.

I. Bölüm'de ortaya konulan bu kuramsal yaklaşım çerçevesinde, ABD hegemonyasının çeşitli dönemlerinde, temelde hegemonyanın korunması amacıyla girişilen askeri müdahalelerin incelenmesi sonucu, önemli ve ilginç tespitler yapılabilir.

Tezde incelendiği gibi, II. Dünya Savaşı'ndan sonraki konjonktürde ABD, hem dünyanın başlıca ekonomik gücü haline gelmiş hem de Batılı değerlerin başlıca koruyucusu ve lideri niteliğini kazanmıştır. Bu niteliklerine dayanarak uluslararası

* Olası bir yanlış anlaşılmayı önlemek için Kore'nin farklılığını hatırlatmak gerekiyor. Buna göre, BM Güvenlik Konseyi'nde Kore ile ilgili olarak Haziran-Temmuz 1950 döneminde üç tane karar alınmıştır. Ancak, birincisi, bu kararlar SSCB'nin protesto ederek Konsey'de yer almadığı bir dönemde alınmıştır. İkincisi, Kararlarda, sadece saldırganın (Kuzey Kore) püskürtülmesi için saldırıya uğrayan ülkeye birlikte yardım edilmesi öngörülmektedir. SSCB, Konsey'e dönüşü sonrasında, ABD liderliğindeki BM güçlerinin önce Kuzey Kore'ye sonra da ÇHC'ye yönelmesine cevaz veren herhangi bir BM Güvenlik Konseyi kararı alınmasını engellemiştir. Kore'yi bu tez için örnek olay kılan da bu niteliğidir.

ekonominin yapısını da dönüştürebilmiş, dolayısıyla hegemonyanın tüm koşullarını yaratmayı başarmıştır. Burada ilginç olan noktalardan biri, Batılı değerlerin vurgulanarak, savaşta mağlup edilen faşizmin alternatifi olarak sosyalizmin yeni düşman biçiminde tanımlanmasıdır. Bu algılama, ABD'nin hegemonik ihtiyaçları çerçevesinde, Batılı ülkelerin ABD'ye bağlanmasında tutkal işlevi görmesi için desteklenmiştir. Oysa, faşizmin mağlup edilmesinde SSCB de etkili olmuş ancak sonuçta, yeni dünya düzeninde barış ve güvenliğe yönelik başlıca tehdit odağı olarak görülmüştür.

Öte yandan, bu algılama değişikliğinin savaştan sonra birden bire ortaya çıktığını düşünmek gerçekçi görünmemektedir. 1930'lardan önce, 19. yüzyıldan beri Batı siyasetinde önemli bir yeri olan sosyalizm karşıtlığı geleneğinden de beslenerek, Batılı ülkeler SSCB'nin varlığını bir süre ortadan kaldırmaya, bu olmayınca da görmezden gelmeye çalışmışlardır. Tezde de belirtildiği gibi, Batı'nın SSCB ile ilişkileri 1930'lardan itibaren ortaya çıkan olağanüstü koşullarda ve pragmatik bir biçimde geliştirilmiştir. Kapitalizmin, istikrarlı bir dünya düzeni çerçevesinde yeniden kurulmasıyla da, bu sisteme meydan okuyan ülke (ya da genel olarak sosyalizm) "meşru" sayılmamıştır. Buradaki atlanmaması gereken nokta ise, söz konusu sosyalizm karşıtlığının, Batılı ülkelerdeki yerleşikliği ölçüsünde ABD'nin konjonktürel ihtiyaçlarına yanıt verdiği'dir. Dolayısıyla, ABD hegemonyasının dayandığı ve "özgür dünya" olarak tanımlanan tarihsel blokun, ABD liderliğinden önce de bir değerler sistemine sahip olduğu dikkate alınmalıdır. ABD, bu değerlerin en ileri savunucusu rolünü oynamış ve hegemonya bu rol etrafında yapılandırılmıştır.

I. Bölüm'de hegemonya kavramı tanımlanırken bahsedilen rıza unsuru da bu noktada öne çıkmaktadır. ABD hegemonyasının ana unsuru rıza olmuştur. Bu rıza, ABD'nin kurulmasında başlıca rolü oynadığı yeni uluslararası siyasal ve ekonomik sistem dahilinde güçlendirilmiştir. Hatırlanacağı gibi, ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrasındaki başlıca hedefi, ABD iş dünyasının verimli bir şekilde çalışabileceği bir uluslararası ekonomik sistem ile siyasi bakımdan istikrarlı bir dünya yaratmaktır. Roosevelt yönetimi, her iki hedefin de salt askeri güç ögesiyle yürütülemeyeceği bilinciyle, konuyu daha geniş bir perspektifte ele almış, bazı ödünler karşılığında sistemin bir ortak kabul niteliğini kazanmasına çalışmıştır. Bu çerçevede, BM'nin kurulması ve biçimsel (hukuki) anlamda her devletin "eşit-egemen" birimler olarak kabul edilmesi, söz konusu rıza için hayati bir önem taşımıştır. Çünkü, bu egemenlik

anlayışı ortak siyasal kabullerle birleşerek, ABD hegemonik alanındaki ülkeler için daha geniş bir hareket alanı yaratmıştır. İkinci olarak, hem IMF ve IBRD gibi genel uluslararası ekonomik düzenlemeler hem de ikili ekonomik ilişkiler aracılığıyla yaratılan uluslararası kapitalizme eklemlendirme de ABD hegemonyasının rıza unsurunu desteklemiştir. Hegemonik ilişkideki ana unsur olan rıza bu şekilde öne çıkarıldığı için, ABD hegemonyasına bağlı ülkeler “müttefik” olarak adlandırılabilmiştir. Buna karşılık, doğrudan kontrol mekanizmalarının, yani zorun, daha ön planda olduğu Doğu Bloku’ndaki sosyalist ülkeler ise SSCB’nin “uyduları/peykleri” olarak adlandırılmıştır. Tarihsel koşulları ve imkanlarındaki farklılık etkenini de göz önünde bulundurmakla birlikte, ABD ve SSCB’nin davranış ve politikalarındaki bu farklılık, bir hegemonun “normal” kabul edilmesinde rıza unsurunun ne derece önemli olduğuna dair iyi bir örnek oluşturmaktadır.

ABD’nin sahip olduğu bu rıza desteği, zora başvurduğu durumlarda da kendisini göstermiştir. ABD’nin askeri varlığı ve operasyonları, dünyadaki barış ve istikrarın çerçevesini oluşturdukları ileri sürülen Batı değerlerini koruma amacıyla sunulduğu ölçüde, Batılı ülkelerden destek bulmuştur. Böylece, siyasal ve ekonomik açıdan liberalizmin en ileri temsilcisi olan ABD’nin müdahaleleri, bir de askeri gücü sayesinde “koruyucu” vasfı kazanınca, kendisine bağlı (*subordinate*) ülkeler nezdinde sağlam bir meşruiyet çerçevesine sahip olmuştur.

Tezdeki iki örnek olaydan ilki olan Kore Savaşı, bu genel çerçevede değerlendirilebilir. ABD hegemonyasının Uzak Doğu’daki durumunu SSCB’ye karşı koruma kaygısı, gerek savaşa giden süreçte gerek savaş sırasındaki tepkinin niteliğini belirleyen başlıca neden olmuştur. Kore’de doğrudan ya da dolaylı ABD etkisinin mutlaka olması gerektiği yönündeki politika, buradaki yerel mücadeleyi hegemonya açısından değerlendirmiştir. Buna göre, Kore’nin sosyalistleşmesi, Batı’ya ve dolayısıyla ABD’ye bir tehdit sayılmıştır. BM himayesinde kurulmuş bir ülke olan Kore Cumhuriyeti (Güney Kore)’ne yönelik bir saldırının hem ABD’nin bölgedeki çıkarlarına hem de dünya sathında ABD liderliğinin güvenilirliğine ilişkin algılamaya büyük zararları olacağı düşünülerek tepki verilmiştir.

Bu tepki, BM Güvenlik Konseyi’nin aşılacak hukuki sistemin yaralanması pahasına verilmiştir. BM’nin ABD için bir engel haline gelmesi ise Soğuk Savaş koşullarıyla ilgilidir. Roosevelt, işbirliği mekanizmalarını öne çıkararak SSCB’yi de

sistem içinde tutacağını düşünmüş, Dört Polis anlayışının bir uzantısı olarak Güvenlik Konseyi'nde SSCB'nin veto hakkına sahip olmasına izin vermiştir. Truman ise, SSCB ile ittifak gereğinin azaldığı koşullarda, tavrını sertleştirmiş ve ABD-SSCB ilişkileri biçim değiştirmiştir. Dolayısıyla SSCB'nin BM Güvenlik Konseyi'ndeki varlığı, BM'nin, Soğuk Savaş mücadelelerinde ABD için istenen hukuki meşruiyet desteğini vermemesi sonucunu doğurmuştur. Öte yandan bu durum bile ABD'nin sorunu BM'ye taşımasına engel olmamıştır. Hatta, hukuk yolunu deneyerek haklı güç niteliği kazanma stratejisi çerçevesinde davranan ABD, BM'nin SSCB tarafından işletilemez hale getirildiğini dünyaya gösterdiği ölçüde, siyasal avantaj sağlamıştır. Çünkü, BM'nin de işleyemediği bir durumda lider ABD'nin duruma seyirci kalamayacağından hareketle, ABD'nin konuyu devralması ve müdahale etmesi öncelikle siyaseten mümkün hale gelmiştir. Yine de ABD, BM mevzuatında öngörülmedik bir biçimde, konunun Genel Kurul'da görüşülmesini sağlayarak hukuku da elden geldiğince kullanmaya özen göstermiştir. SSCB ve ÇHC'nin hukuki itirazları ise bu siyasal zeminde etkisizleştirilebilmiştir. Dolayısıyla Kore'de, gerek ABD liderliğindeki BM güçlerinin müdahale etmesinde gerek Kore Halk Cumhuriyeti (Kuzey Kore)'nin tamamen yok edilmesi kararının alınmasında, hukukun değil hegemon gücün siyasetinin meşruiyet çerçevesi sağladığı görülmektedir.

Tezin ikinci örnek olayı Kosova Operasyonu sırasında ABD'nin, içinde bulunan siyasal atmosfer farklı olmakla birlikte, benzer bir biçimde davrandığı görülmektedir. SSCB'nin olmadığı bir dünyada, bir yandan tek süpergüç kalmanın rahatlığını, öte yandan böyle bir tehdidin kalmadığı, kendisine süreç içinde yeni ekonomik rakiplerin çıktığı bir dünyanın huzursuzluğunu yaşayan ABD, yeni bir "Yeni Dünya Düzeni" projesine girişmiştir. Bu huzursuzluğun nedeni, evvelce ABD'nin sıkı müttefikleri olan özellikle Batı Avrupa ülkeleri ile Japonya'nın artık ABD liderliğine eskisi kadar ihtiyaç duymayabilecekleri varsayımıdır. 1990'lardaki ulusal güvenlik ve strateji belgeleri, bu tehlikeli durumu değerlendirirken temel hedef olarak, ABD'ye meydan okuyabilecek yeni bir gücün ortaya çıkmasını engellemeyi ve hegemonyanın ortak değerler ve kabuller üzerinden küresel ölçüğe taşınmasını benimsemiştir. Bu noktada, kapitalizmin nihai zaferi vurgulanmış, ağırlıklı olarak bireysel haklara dayanan insan hakları anlayışı ve liberal demokrasi, evrensel geçerlik taşıyan temel referans çerçevesi olarak sunulmuştur. Söz konusu politika dahilinde, sivil

toplum örgütlerine verilen destek artmıştır. Soğuk Savaş'ın başında, SSCB ve sosyalist ideolojinin çeşitli dernek ve örgütler aracılığıyla toplum içinde güçlü olduğunu ve Batılı değerler çerçevesinde “toplumun eğitilmesini” öngören ABD stratejisi, geçen süre zarfında, rızanın yaratılması için sadece devlet elitinin değil, sivil toplumun da kazanılması gerektiğini daha da iyi kavramıştır. ABD çıkarlarının “küreselleşme” olarak adlandırılan süreçte en iyi şekilde gerçekleştirileceğini kabul eden bu anlayış, ekonomi politikasının yürütülmesinde “doğal müttefiki” olarak gördüğü özel şirketlerin yanı sıra Batılı siyasi değerleri dünyaya taşıyan sivil toplum örgütlerini de önemsemiştir. Sivil toplumun kazanılmasında, iletişim devriminin etkisiyle güçlenen kitle iletişim araçlarının desteğini yoğun olarak kullanmıştır. Bugün, haklı olarak, “CNN etkisi” kavramından söz edilmektedir. Yine sivil toplumun kazanılması amacı çerçevesinde, aydınlar önemli bir imkan yaratmaktadır. Gerek akademisyenler gerek siyasi elitler içinde önemli sayıda bir grup, doğrudan destek vererek ya da eleştirmeyerek sistem lehinde kullanabilecek nitelikte bilgi birikiminin üretilmesinde görev almaktadır. Siyasi olarak doğruluk ve etik olarak haklılık bir de bilimsel açıdan geçerlilikle tamamlanınca, ortaya kırılması güç bir algılama biçimi çıkmaktadır.

ABD önderliğinde Kosova'ya yönelik gerçekleştirilen NATO müdahalesi, aynen Kore Savaşı'nda olduğu gibi, ABD'nin hem küresel hegemonik pozisyonu hem de Balkanlar ve Avrupa politikası bakımından önem taşımıştır. Soğuk Savaş sonrasında öne çıkan “ABD İmparatorluğu” söylemi, Kosova müdahalesinin söz konusu küresel hegemonik pozisyonunu değerlendirmede uygun bir çerçeve sunmaktadır.

Buna göre, iki kutupluluğun sona ermesiyle dünya, başında ABD'nin bulunduğu bir imparatorluk haline gelmiştir. Roma benzetmesi çerçevesinde, bu imparatorluğun bir hukuku, bir imparatoru, içinde yer alan kendisine tabi olan (“müttefik”) devletler ve düşman olan barbarlar vardır. ABD, imparator sıfatıyla, imparatorluğun genel istikrarını sağlamak ve imparatorluk düzenini korumak zorundadır. Burada, imparatorluk düzeni demokrasi, barbarlar ise olası rakipler AB, Rusya, Çin ve Japonya ile başarısız devletler (*failed states*) ve haydut devletlerdir (*rogue states*). Bu tehdit odaklarına verilecek sert yanıtlar ise, imparatorluğun devamlılığını destekleyecek siyasal geribesleme ve etkiler yaratacaktır. Çünkü, böylelikle, imparatorun etkin

durumda olduğu hem müttefiklere hem de düşmanlara gösterilerek liderliğin saygınlığı ve güvenilirliği korunmuş olacaktır.

1990’larda YFC’deki sorunlar, ABD’yi öncelikle yukarıda açıklanan bu hegemonik algılamaya çerçevesinde ilgilendirmiştir. Bosna’da olduğu gibi Kosova’da da ABD soruna ağırlığını koymuş ve çözümde belirleyici rol oynamıştır. Kore Savaşı’nda olduğu gibi, burada da sıcak çatışmaya dönüşen sorunun yerel siyaset bağlamındaki temel dinamiği, bir müdahale vesilesi olarak kullanılmıştır. İster Miloseviç’in eli kanlı bir diktatör isterse Arnavut komplosuna kurban giden sıradan bir lider olduğu kabul edilsin, sonuç, ABD’nin Kosova’daki sorunu etkin bir güç ve kararlılık gösterisiyle çözmesi olmuştur. Birinci şık geçerli sayılırsa, Miloseviç egemenlik kavramına sığınarak kendi vatandaşlarına zulmeden, dolayısıyla çağdaş siyasi kabuller bağlamında barbar sayılan biri olmaktadır. Bu durumda ABD, hegemon olarak Miloseviç rejiminin, savunulan tüm Batılı (ya da “evrensel”) değerlere meydan okuyan bir yapı olarak cezalandırılmasından yana olacaktır. İkinci durumda ise, Avrupa’nın istikrarına tehdit oluşturarak buradaki önemli müttefiklerin huzurunu bozan somut bir sorunun çözülmesi söz konusu olacaktır.

Öte yandan, IV. Bölüm’de açıklandığı gibi, ABD’nin Avrasya bölgesindeki askeri ve siyasi konuşlanımını güçlendirmesi bağlamında, Kosova operasyonunun somut ve maddi amaçları da söz konusudur. Bir hegemonik araç olarak NATO’nun yaşatılması, Avrupa-Atlantik bağının güçlendirilmesi, devam eden bir tehdit olarak görülen Rusya’nın sınırlandırılması bu amaçlar arasında sayılabilir.

İncelenen tez bakımından ilginç olan nokta ise, Kosova müdahalesinin, aynen Kore Savaşı gibi, BM prosedürünü fiilen atlayarak gerçekleştirilmesi ve meşrulaştırılmasıdır. ABD, sorunu yine öncelikle BM Güvenlik Konseyi bünyesinde dile getirmiştir. Bu yolun tıkanması –ya da böyle bir müdahale için baştan beri tıkalı olması- sonucu müdahale, NATO liderliğinde gerçekleştirilmiştir. Müdahalenin meşruiyeti ise, insan hakları söylemine dayanan siyasal argümanlar çerçevesinde sağlanmıştır. Burada, ABD’nin Kosova için de neden 1950’deki Barış İçin Birleşme benzeri bir hukuki meşruiyet sağlayıcı eylemi zorlamadığı sorusu akla gelebilir. Bu soruya birbirini tamamlayan birkaç nokradan yanıt verilebilir.

Öncelikle, Barış İçin Birleşme benzeri kararların sonraki dönemde yinelenmediği ve dolayısıyla Genel Kurul yetkilendirmesinin bir teamül haline gelmediği

görülmektedir. İkinci olarak, II. Dünya Savaşı sonrasında Uzak Doğu, özellikle Japonya çevresi, ABD'nin tek başına denetlediği bir bölgeydi. Kore, bu bölgede yer almakla birlikte, ABD'nin başını çektiği girişimler sonucu BM himayesinde kurulmuştu. O dönemde "Önce Avrupa" siyaseti izleyen ABD için, Kore gibi bir yerde çıkan ve konvansiyonel gücü etkili SSCB ve ÇHC ile karşı karşıya kalmakla sonuçlanabilecek bir kriz durumu, ABD'nin destek ihtiyacını artırmıştı. Yine aynı dönemde ABD'nin başını çektiği ittifaklar sisteminin henüz yeterli olgunlukta olmadığı da hesaba katıldığında, BM gibi bir örgüt, istenen desteğin hem de meşru bir biçimde sağlanması bakımından gerekliydi. Böylece, SSCB'ye karşı hem siyasi hem de askeri bir güç gösterisi sağlanması mümkün olacaktı.

Kosova'daki siyasal konjonktür ise farklı ve ABD açısından daha avantajlı olmuştur. Bu farklılık BM Genel Kurulu'nun da devre dışı bırakılarak sorunun NATO marifetiyle halledilmesinin de en önemli nedenidir. ABD'nin hareket tarzındaki farklılığın ilk nedeni, ABD'nin lideri olduğu NATO gibi gelişmiş ve daha da güçlendirilmek istenen bir siyasal-askeri ittifak imkanına sahip olmasıdır. Bu ittifakın, ABD için büyük önem taşıyan Avrupa coğrafyasında kurulmuş olması, buradaki bir krizin çözümünde NATO'nun mutlak sorumlu olarak devreye sokulmasını gerekli kılmaktadır. Bu gereklilik, NATO'nun varlık nedeninin sorgulandığı bir dönemde daha da önem kazanmakta, böyle bir kriz NATO'nun yeniden etkinleştirilmesinde ve yukarıda belirtildiği gibi ABD-Avrupa ilişkilerinin geliştirilmesinde önemli bir işleve sahip olmaktadır. Dolayısıyla, BM bünyesinde kurulacak geniş bir koalisyondan ziyade NATO'nun kullanılması her bakımdan daha uygun düşmüştür.

Kore'dekinden farklı hareket edilmesinin bir diğer nedeni ise, BM Genel Kurulu'ndan böyle bir harekati destekleyecek bir kararın çıkmasının fiilen çok zor oluşudur. Güvenlik Konseyi'ndeki tartışmalarda özellikle Rusya ve Çin'in egemenliğin ihlal edilmezliği ilkesine dayanan itirazları öne çıkmıştır. Ancak, Genel Kurul'un da ABD için uygun bir zemin olmaması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü, geleceğin başarısız ya da haydut devletleri arasında yer almaya namzet birçok üçüncü dünya ülkesi de egemenlik (ya da içişlerine karışmama) ilkesini, hukukça korunan bir siyasal hak olarak önemsemektedir. İçişlerine giren bir sorun vesilesiyle benzer bir askeri müdahaleye maruz kalabilecekleri biçimindeki bir teamülün oluşumunu engellemek istemektedirler. Hatırlamak gerekir ki Kore'de ABD, bir egemen devletin (Kore Cumhu-

riyeti) sınırlarının ve güç kullanma yasağının ihlal edildiği argümanı ile destek toplamıştır. Kosova’da ise, insan hakları gerekçesiyle bile olsa, bir ülkenin ulusal bütünlüğüne, sınırlarına ve içişlerine yönelik bir müdahale söz konusu olmuştur. Kaldı ki, 1990’lardan itibaren özellikle üçüncü dünyada etnik sorunlara bağlı olarak yükselen insani bunalımlar ve iç çatışmalar, söz konusu ülkeleri Kosova konusunda belli bir taraf haline getirmiştir. Dolayısıyla, insani müdahale bağlamında BM yolu, rakip güçler kadar üçüncü dünya ülkeleri tarafından da kapatılmıştır. Buna bağlı olarak, bir yandan BM prosedürü şeklen izlenmiş, etkin bir enformasyon desteğiyle oluşturulan kamuoyuna da dayanılarak, müdahalenin meşruiyeti siyasal zeminde sağlanmıştır. Ayrıca, Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin yetkileri ile uluslararası hukukta egemenliğin insan hakları çerçevesinde yeniden tanımlanmasına yönelik reform çağrıları da bu dönemde artmıştır. Söz konusu reform taleplerinin, hegemonik etkisini koruduğu sürece ABD’nin BM’yi manüplasyonunu kolaylaştıracağı söylenebilir. Ancak, daha önemlisi, mevcut hukuki yapının pekala dönüştürülebileceği fikri gündeme gelince, meşruiyet için tek başına bu zeminin ne derece geçerli olduğu sorusu da ortaya çıkmaktadır.

ABD’nin Kosova örneğindeki müdahale ve meşrulaştırma stratejisinin başarısı, 2003 Irak müdahalesi dikkate alındığında daha da belirgin olmaktadır. Çünkü, Mart 2003’te “hukuki meşruiyet” şartını ileri süren ülkeler ve çevreler, 1999’da ya bunu bir gereklilik olarak savunmamış ya da operasyona personel veya malzeme temin ederek ABD’ye doğrudan destek vermişlerdir. Halbuki, ABD müdahaleleri, Haas’ın belirttiği gibi biçimsel olarak kategorilere ayrılabilir ama amaç bakımından aynıdır. Söz konusu amaç, hegemonyanın korunması ya da güçlendirilmesidir. Bu müdahalelerin meşruiyeti ise, BM’nin ve uluslararası hukukun ötesinde oluşturulmaktadır.

KAYNAKÇA

A. KİTAPLAR

A National Security Strategy for A New Century, October 1998, The White House, 1998.

Ali, Tarık (der.), **Evrenin Efendileri? NATO'nun Balkan Seferi**, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, OM Yayınevi, 2001.

Alpkaya, Gökçen, **AGİK Sürecinden AGİT'e İnsan Hakları**, İstanbul, Kavram Yayınları, 1996.

Ambrose, Stephen, **Dünyaya Açılım: 1938'den Günümüze Amerikan Dış Politikası**, çev. Ruhican Tul, Ankara, Dış Politika Enstitüsü, 1992.

Anderson, Perry, **Gramsci: Hegemonya, Doğu-Batı Sorunu ve Strateji**, çev. Tarık Günersel, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1988.

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1995**, İstanbul, Alkım, t.y.

Arrighi, Giovanni, **Uzun Yirminci Yüzyıl**, çev. Recep Boztemur, Ankara, İmge Kitabevi, 2000.

Ataöv, Türkkaya, **ABD, NATO ve Türkiye**, 2. bs. Ankara, Aydınlık Yayınları, 1969.

Bocock, Robert, **Hegemony**, Chichester, Ellis Harwood Limited, 1986.

Bora, Tanıl, **Milliyetçiliğin Provokasyonu**, 1. bs., İstanbul, Birikim, 1991.

Bostanoğlu, Burcu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi, 1999.

Bouscaren, Anthony Trawick, **America Faces World Communism**, New York, Vantage Press, 1953.

Brown, Chris, **Sovereignty, Rights and Justice**, Cambridge, Polity Press, 2002.

Brown, Michael (ed.), **Ethnic Conflict and International Security**, Princeton, Princeton University Press, 1993.

Brzezinski, Zbigniew, **Büyük Satranç Tahtası**, çev. E. Dikbaş ve E. Kocabıyık, İstanbul, Sabah Kitapları, 1998.

Carpenter, Ted Galen (ed.), **NATO's Empty Victory**, Washington, CATO Institute, 2000.

Chomsky, Noam, **Amerikan Müdahaleciliği**, çev. Taylan Doğan ve Barış Zeren, İstanbul, Aram, 2002.

Chomsky, Noam, **Batı'nın Yeni Standartları**, çev. Ebru Kılıç, İstanbul, Everest, 2002.

Chomsky, Noam, **Dünya Düzeni: Eskisi Yenisi**, çev. A. Çakıroğlu, T. Birkan, İstanbul, Metis, 2000.

Chomsky, Noam, **Yeni Askeri Hümanizm**, çev. Faruk Aydın, İstanbul, Pınar Yayınları, 2002.

Chum-Kon, Kim, **The Korean War 1950-1953**, Seoul, Kwongmyong Publishing Co. Ltd., 1980.

Cohen, Warren, **The Cambridge History of American Foreign Relations: America in the Age of Soviet Power, 1945-1991**, cilt. IV, New York, Cambridge University Press, 1993.

Collins, Lawton, **War in Peacetime: The History and Lessons of Korea**, Boston, Houghton Mifflin Company, 1969.

Cotton, James ve Ian Neary (eds.), **The Korean War in History**, New Jersey, Humanities Press Int., Inc., 1989.

Cox, Robert W., **Production, Power, and World Order: Social Forces in the Making of History**, New York, Columbia University Press, 1987.

Cumings, Bruce, **The Origins of the Korean War**, Princeton, Princeton University Press, 1981.

Dallin, Alexander, **The Soviet Union at the UN**, London, Methuen & Co. Ltd., 1962.

Documents on International Affairs: 1947-1948, Royal Institute of International Affairs, London, Oxford University Press, 1952.

Dorman, Andrew M. ve Thomas G. Otte, **Military Intervention: From Gunboat Diplomacy to Humanitarian Intervention**, Aldershot, Dartmouth Publishing Company, 1995.

Eralp, Atilla (der.), **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 1997.

Ferro, Marc, **Sömürgecilik Tarihi**, çev. Muna Cedden, Ankara, İmge Kitabevi, 2002.

Fleming, D. F., **The Cold War and Its Origins: 1917-1960**, cilt II, New York, Doubleday & Company, 1961.

Fontaine, Andre, **History of the Cold War: From the Korean War to the Present**, translated by. Renaud Bruce, New York, Vintage Books, 1970.

Fontana, Benedetto, **Hegemony and Power: On Relation Between Gramsci and Machiavelli**, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1993.

Foreign Relations of the United States: 1946, Vol. VI, Washington, United States Government Printing Office, 1969.

Foreign Relations of the United States: 1947, Vol. VI, Washington, United States Government Printing Office, 1973.

Foreign Relations of the United States: 1950, Vol. I, Washington, United States Government Printing Office, 1977.

Foreign Relations of the United States: 1950, Vol. VII, Washington, United States Government Printing Office, 1976.

Frank, Andre G. ve Barry K. Gills (der.), **Dünya Sistemi**, çev. Esin Soğancılar, Ankara, İmge Kitabevi, 2003.

Gill, Stephen (ed.), **Gramsci, Historical Materialism, and International Relations**, New York, Cambridge University Press, 1993.

Gill, Stephen, **American Hegemony and Trilateral Commission**, Cambridge, Cambridge University Press, 1990.

Gills, Barry K., **Korea versus Korea: A Case of Contested Legitimacy**, London, Routledge, 1996.

Gimbel, John, **The Origins of the Marshall Plan**, Stanford, Stanford University Press, 1976.

Glenny, Misha, **Balkanlar, 1804-1999: Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler**, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul, Sabah Kitapları, 2000.

Goodrich, Leland M., Edvard Hambro ve Anne Patricia Simons, **Charter of the United Nations, Commentary and Documents**, 3. ed., New York, Columbia University Press, 1969.

Goodrich, Leland M., **The United Nations**, London, Stevens and Sons Ltd., 1960.

Gormly, James L., **From Potsdam to the Cold War: Big Three Diplomacy 1945-1947**, Wilmington, Scholarly Resources, Inc., 1990.

Goulden, Joseph, **Korea: The Untold Story of the War**, New York, McGraw-Hill Book Co., 1982.

Gowan, Peter, **The Global Gamble**, London, Verso, 1999.

Gramsci, Antonio, **Selections From the Prison Notebooks**, edited and translated by Quintin Hoare and Geoffrey N. Smith, 10. printing, New York, International Publishers, 1989.

Haas, Richard N., **Intervention**, Washington, D. C., Brookings Institution Press, 1999.

Hall, Stuart, Bob Lumley ve Gregor McLennan, **Siyaset ve İdeoloji: Gramsci**, çev. Sadun Emrealp, Ankara, Birey ve Toplum Yayınları, 1985.

Halle, Louis J., **The Cold War as History**, New York, Harper and Row, Publishers, 1967.

Hammond, Paul Y., **The Cold War Years: American Foreign Policy Since 1945**, New York, Hartcourt, Brace and World, Inc., 1969.

Harriss, John (ed.), **The Politics of Humanitarian Intervention**, London, New York, Pinter Publishers, 1995.

Harvey, David, **Postmodernliğin Durumu**, 2. bs., çev. Sungur Savran, İstanbul, Metis, 1999.

Hashmi, Sohail H. (ed), **State Sovereignty**, Pennsylvania, Pennsylvania University, 1997.

Heiberg, Marianne (ed.), **Subduing Sovereignty**, London, Pinter Publishers, 1994.

Hensen, Alvin H., **Economic Problems of the Post-War World**, Washington, D..C., National Council for the Social Studies, 1942.

Hobsbawm, Eric J., **Kısa 20. Yüzyıl, 1914-1991: Aşırılıklar Çağı**, 1. bs., çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1996.

Horowitz, David, **The Free World Colossus: A Critique of American Foreign Policy in the Cold War**, New York, Hill and Wang, 1965.

Horowitz, David (der.), **Containment and Revolution: Western Policy towards Social Revolution, 1917 to Vietnam**, London, Anthony Blond, 1967.

Jian, Chen, **China's Road to the Korean War**, New York, Columbia University Press, 1994.

Johnstone, Diana, **Ahmakların Seferi: Yugoslavya, NATO ve Batının Aldatmacaları**, çev. Emre Ergüven ve Ergin Bulut, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2004.

Judah, Tim, **Kosovo: War and Revenge**, New Haven, Yale University Press, 2000.

Keohane, Robert, **After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy**, Princeton, Princeton University Press, 1984.

Keskin, Funda, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı, 1998.

Kim, Hyung-Kook, **The Division of Korea and the Alliance Making Process: Internationalization of Internal Conflict and Internalization of International Struggle, 1945-1948**, New York, University Press of America, 1995.

Kissinger, Henry, **Diplomasi**, çev. İbrahim H. Kurt, 3. bs., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002.

Kolko, Joyce ve Gabriel Kolko, **The Limits of Power: The World and the United States Foreign policy, 1945-1954**, New York, Harper & Row Publishers, 1972.

Leckie, Robert, **Conflict: The History of the Korean War, 1950-1953**, New York, G. P. Putnam's Sons, 1962.

Leffler, Melvyn P., **A Preponderance of Power: National Security, the Truman Administration, and the Cold War**, Stanford, Stanford University Press, 1992.

- Linklater, Andrew, **Beyond Realism and Marxism: Critical Theory and International Relations**, Basingstoke, MacMillan Pres, 1990.
- Lowe, Peter, **The Origins of the Korean War**, London, Longman, 1986 .
- Magdoff, Harry, **The Age of Imperialism: The Economics of U.S. Foreign Policy**, New York, Monthly Rewiev Press, 1969.
- Malcolm, Noel, **Kosova: Balkanları Anlamak İçin**, çev. Özden Arıkan, İstanbul, Sabah Kitapları, 1999.
- McCormick, Thomas, **America's Half-Century: United States Foreign Policy in the Cold War**, London, The John Hopkins University Press, 1986.
- McNeill, William H., **America, Britain, and Russia: Their Co-operation and Conflict 1941-1946**, London, Royal Institute of International Affairs, Oxford University Press, 1953.
- McRae, Rob ve Don Hubert (eds.), **Human Security and the New Diplomacy**, Montreal, McGill-Queen's University Press, 2001.
- Morgenthau, Hans, **Uluslararası Politika**, çev. Ünsal Oskay ve Baskın Oran, II cilt, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970.
- Nagai, Yanusuke ve Akira Iriye (eds.), **The Origins of the Cold War in Asia**, Tokyo, University of Tokyo Press, 1977.
- National Security Strategy of Engagement and Enlargement, February 1995**, Washington, D.C., The White House.
- NATO Handbook**, Brussels, NATO Office of Information and Press, 2001.
- Negri, Antonio ve Michael Hardt, **İmparatorluk**, 4. bs., çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2002.

Özdek, Yasemin, **Uluslararası Politika ve İnsan Hakları**, Ankara, Öteki Yayınevi, 2000.

Pazarcı, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, I. Kitap, 6. bs., Ankara, Turhan Kitabevi, 1997.

Pazarcı, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, III. Cilt, 2. baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 1997.

Piaget, Glenn D., **The Korean Decision (June 24-30, 1950)**, New York, The Free Press, 1968.

Pierpaoli, Paul G. Jr., **Truman and Korea: The Political Culture of the Early Cold War**, Columbia, University of Missouri Press, 1999.

Portelli, Hugues, **Gramsci ve Tarihsel Blok**, çev. Kenan Somer, Ankara, Savaş Yayınları, 1982.

Ree, Eric Van, **Socialism in One Zone: Stalin's Policy in Korea, 1945-1947**, New York, Berg, 1989.

Ridgway, Matthew, **The War in Korea**, London, Barrie and Rockliff, The Cresset Press, 1968.

Robinson, William I., **Promoting Polyarchy: Globalization, US Intervention, and Hegemony**, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.

Rosati, Jerel A., **The Politics of United States Foreign Policy**, Fort Worth, Harcourt Brace College Publishers, 1999.

Sander, Oral, **Siyasi Tarih 1918-1994**, 5. bs., Ankara, İmge Kitabevi, 1996.

Schlesinger, Arthur M. (ed.), **Dynamics of World Power, Documentary History of U.S. Foreign Policy: 1945-1973**, New York, Chelsea House Publishers, 1973.

Schulzinger, Robert D., **American Diplomacy in the Twentieth Century**, New York, Oxford University Press, 1984.

Seyidoğlu, Halil, **Uluslararası İktisat**, 13. bs., İstanbul, Kurtiş Matbaası, 1999.

Smith, Daniel M., **War and Depression: America 1914 to 1939**, Saint Louis, Forum Press, 1972.

Spainer, John W., **The Truman-MacArthur Controversy and the Korean War**, New York, W. W. Norton & Company, 1965, s. 86-87.

Stettinius, Edward R., **Roosevelt and the Russians**, London, Jonathan Cape, 1950.

Stone, Isidor F., **The Hidden History of the Korean War: 1950-1951**, reprinted (1952), Boston, Little, Brown and Company, 1988.

Suganami, Hidemi, **The Domestic Analogy and World Order**, Cambridge, Cambridge University Press, 1989.

Sweezy, Paul M. ve Harry Magdoff, **The Dynamics of U.S. Capitalism**, New York, Monthly Review Press, 1972.

Truman, Harry S., **Memoirs by Harry S. Truman, Years of Decision**, Vol. I, New York, Doubleday & Company Inc., 1955.

Truman, Harry S., **Memoirs by Harry S. Truman, Years of Trial and Hope, 1946-1952**, Vol. II., New York, Doubleday & Company, Inc., 1956.

Walker, Martin, **The Cold War**, London, Forth Estate, Ltd., 1993.

Wallerstein, Immanuel, **Amerikan Gücünün Gerileyişi**, çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 2003.

Waltz, Kenneth N., **Theory of International Politics**, Massachusetts, Adison-Wesley Publishing Company, 1979.

Weigley, Russel F., **The American Way of War: A History of United States Military Strategy and Policy**, Bloomington, Indiana University Press, 1973.

Weisburd, Mark A., **Use of Force: The Practice of States Since World War II**, Pennsylvania, The Pennsylvania State University Press, 1997.

Whalen, Richard, **Drawing the Line: The Korean War, 1950-1953**, Boston, Faber and Faber, 1990.

Wheeler, Nicholas J., **Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society**, Oxford, Oxford University Press, 2000.

Williams, Howard, et. al. (der.), **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, çev. Asena Günalp (Cox Bölümü), Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, s. 391-438.

Yearbook of the UN, 1950, New York, UN Department of Public Information, 1951.

Yearbook of the UN, 1951, New York, UN Department of Public Information, 1952.

Yearbook of the UN, 1952, New York, UN Department of Public Information, 1953.

Yearbook of the UN, 1953, New York, UN Department of Public Information, 1954.

B. MAKALELER

Agnew, John A., "Timeless Space and State-Centrism: The Geographical Assumptions of International Theory," **The Global Economy as Political Space**, S.J. Rosow ve N. Inayatullah (eds.), London, Lynne Reiner Publishers, 1994, s. 87-106.

Aid, Matthew M., "American Comint in the Korean War: From Chinese Intervention to the Armistice," **Intelligence and National Security**, Vol. XV, No. 1 (Spring 2000), s. 14-49.

Alpkaya, Gökçen, "NATO Müdahalesi Üzerine," **Tartışma Metinleri**, No. 15 (Haziran 1999), AÜ SBF.

Ataöv, Türkkaya, "Marshall Planı'ndan NATO'nun Kuruluşuna Kadar Soğuk Harp," **AÜ SBF Dergisi**, Cilt XXIII, No: 3 (Eylül 1968), s. 275-310.

Blum, Samantha, "Chinese Views of US Hegemony," **Journal of Contemporary China**, Vol. XII, No. 35 (2003), s. 239-264.

Buchanan, Paul G., "Note sulla 'Escuela Italiana':Using Gramsci in the Current International Moment," **Contemporary Politics**, Vol. VI, No. 2 (2000), s. 103-122.

Bull, Hedley, "Hobbes and the International Anarchy," **Social Research**, Vol. XLVI-I, No. 4 (Winter 1981), s. 717-738.

Cohn, Marjorie, "NATO Bombing of Kosovo: Humanitarian Intervention or Crime Against Humanity," **International Journal for the Semiotics of Law**, No. 15 (2002), s. 76-106.

Cox, Robert W., "Social Forces, States, and World Orders: Beyond International Relations Theory," **Millenium**, Vol. X, No. 2, s.127-155.

Crane, Conrad C., "To Avert Impending Disaster: American Military Plans to Use Atomic Weapons During the Korean War," **The Journal of Strategic Studies**, Vol. XXIII, No. 2 (June 2000), s. 72-88.

Danilov, Dimitri , “Implications of the NATO Attack against Yugoslavia for European Security and Russian-Western Relations,” **Mediterranean Quarterly**, Vol. , No. (Summer 1999), s. 51-69.

Egan, Patrick, “Kosovo Intervention and Collective Self-Defence,” **International Peacekeeping**, Vol. VIII, No. 3 (Autumn 2001), s. 39-58.

Erhan, Çağrı, “Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı,” **A.Ü. SBF Dergisi**, Cilt LI, Sayı 1-4 (Ocak-Aralık 1996), s. 275-287.

Erhan, Çağrı, “ABD’nin Ulusal Güvenlik Anlayışı,” **A.Ü. SBF Dergisi**, Cilt LVI, Sayı 4 (Ekim-Aralık 2001), s. 77-93.

Feigenbaum, Evan A., “China’s Challenge to Pax Americana,” **The Washington Quarterly**, Vol. XXIV, No. 3 (Summer 2001), s. 31-43.

Freedman, Lawrence, “Victims and Victors: Reflections on the Kosovo War,” **Review of International Studies**, No. 26 (2000), s. 335-358.

Gorry, Jon, “‘Just War’ or Just War? The Future(s) of a Tradition,” **Politics**, Vol. XX, No. 3 (2000), s. 177-183.

Guicherd, Catherine, “International Law and the War in Kosovo,” **Survival**, Vol. 41, No. 2 (Summer 1999), s. 19-34.

Habermas, Jürgen, “Bestiality and Humanity: A War on the Border between Legality and Morality,” **Constellations**, Vol. VI, No 3 (1999), s. 263-272.

Hairen, Zong, “Bombing of China’s Embassy in Yugoslavia,” **Chinese Law & Government**, Vol. XXXV, No. 1 (January-February 2002), s. 73-99.

Huysmans, Jef, "Shape-Shifting NATO: Humanitarian Action and the Kosovo Refugee Crisis," **Review of International Studies**, No. 28 (2002), s. 599-618.

Ikenberry, John G. ve Charles A. Kupchan, "The Legitimation of Hegemonic Power," **World Leadership and Hegemony**, David P. Rapkin (ed.), Boulder, Lynne Reinner Publishers, 1990, s. 49-69.

Ikenberry, John G., "America's Imperial Ambitions," **Foreign Affairs**, Vol. LVXXXI, No. 5 (September-October 2002), s. 44-60.

Judah, Tim, "Kosovo Liberation Army," **Perceptions**, Vol. V, No. 3 (September-November 2000), s. 61-77.

Kut, Şule, "Kosova: Milliyetçiliğin Kördüğümü," **Foreign Policy** (Türkiye Baskısı), sayı 3 (Güz 1998), s. 53-64.

Malmvig, Helle, "The Reproduction of Sovereignties: Between Man and State During Practices of Intervention," **Cooperation and Conflict**, vol. 36, No. 3 (2001), s. 251-272.

Martin, James, "Hegemony and the Crisis of Legitimacy in Gramsci," **History of the Human Sciences**, Vol. X, No. 1 (1997), s. 37-56.

McGwire, Michael, "Why Did We Bomb Belgrade," **International Affairs**, vol. LXXVI, No. 1 (2000), s. 1-23.

McCorquodale, Robert ve Richard Fairbrother, "Globalization and Human Rights," **Human Rights Quarterly**, Vol. XXI, No. 3 (1999), s. 735-766.

Newman, Edward, "Humanitarian Intervention, Legality and Legitimacy," **The International Journal of Human Rights**, Vol. VI, No. 4 (Winter 2002), s. 102-120.

O'Connel, Mary Ellen, "The UN, NATO, and International Law After Kosovo," **Human Rights Quarterly**, No: 22 (2000), s. 57-89.

Oliver, Robert T., "Why War Came in Korea," **Current History**, v. 19, No: 109 (September 1950), s. 139-144.

Orend, Brian, "Crisis in Kosovo: A Just Use of Force?," **Politics**, Vol. XIX, No. 3 (1999), s. 125-130.

Ottaway, Marina ve Bethany Lacina, "International Interventions and Imperialism: Lessons from the 1990s," **SAIS Review**, Vol. XXIII, No. 2 (Summer-Fall 2003), s. 71-92.

Passy, Solomon ve Lyubomir Ivanov, "NATO's Global Mission in the Twenty-First Century," **Perceptions**, Vol. IV, No. 2 (June-August 1999), s. 54-67.

Pierpaoli, Paul G. Jr., "Beyond Collective Amnesia: A Korean War Retrospective," **International Social Science Review**, Vol. VI, No: 3-4 (2001), s. 92-102.

Ramet, Sabrina P., "Evil and Obsolescence of State Sovereignty," **Human Rights Review**, (January-March 2000), s. 127-135.

Roberts, Adam, "NATO's 'Humanitarian War' over Kosovo," **Survival**, Vol. XLI, No. 3 (Autumn 1999), s. 102-123.

Schnabel, Albrecht ve Ramesh Thakur, "Kosovo and World Politics," **Peace Review**, Vol. 11, No: 3, 1999, s. 455-460.

Simma, Bruno, "NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects," **European Journal of International Law**, Vol. X, 1999, s. 1-22.

Skrpec, Dagmar, "European and American Reactions to Kosovo," **SAIS Review**, Vol. XXIII, No. 2 (Summer-Fall 2003), s. 93-111.

Uzgel, İlhan, "Bağılantısızlıktan Yalnızlığa: Yugoslavya'da Milliyetçilik ve Dış Politika," **Türkiye'nin Komşuları**, Mustafa Türkeş ve İlhan Uzgel (der.), Ankara, İmge, 2002, s. 117-170.

Uzgel, İlhan, "Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya'da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması," **AÜSBF Dergisi**, Cilt 47, Sayı 1-2 (Ocak-Haziran 1992), s. 217-244.

Uzgel, İlhan, "Finishing The Unfinished Revolution: The Return of Yugoslavia to Europe," **Perceptions**, Vol. VI, No. 1 (March-May 2001), s. 151-165.

Uzgel, İlhan, "Hegemonik Bir Kriz Olarak ABD'nin Irak'a Müdahalesi Sorunu," **Mülkiye**, Cilt XXVII, Sayı 240 (Yaz 2003), s. 53-70.

Weller, Mark, "The Rambouillet Conference on Kosovo," **International Affairs**, Vol. LXXV, No. 2(1999), s. 211-251.

C. ELEKTRONİK KAYNAKLAR

A National Security Strategy for A New Century, May 1997
(<http://clinton2.nara.gov/WH/EOP/NSC/Strategy>)

Aspin, Les, **Report on the Bottom-Up Review**, October 1993
(<http://www.fas.org/man/docs/bur>).

Council of Europe Committee on Political Affairs, Resolution 1146, 28 January 1998. (<http://assembly.coe.int/documents/AdoptedText/TA98/eres1146.htm>)

<http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/090/23/PDF/N9809023.pdf?OpenElement>

<http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/279/96/PDF/N9827996.pdf?OpenElement>

<http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/321/21/PDF/N9832121.pdf?OpenElement>

<http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement>

<http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/PRO/N99/852/09/PDF/N9985209.pdf?OpenElement>

<http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/PRO/N99/852/15/PDF/N9985215.pdf?OpenElement>

<http://www.basicint.org/europe/confprev/Kosovo/timeline1.htm>

<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions.htm>

<http://212.153.43.18/icjwww/isearch/search.asp>

http://www.state.gov/www/regions/eur/ksvo_rambouillet_text.html

<http://www.yale.edu/strattech/92dpg.html>

Kosovo/Kosova As Seen, As Told: The Human Rights Findings of the OSCE Kosovo Verification Mission,

(<http://www.osce.org/kosovo/documents/reports/hr/part1/p0cont.htm>)

National Security Strategy of the United States, August 1991,

(<http://www.fas.org/man/docs/918015-nss.htm>)

National Security Strategy of Engagement and Enlargement, February 1996

(Bkz.: <http://www.fas.org/spp/military/docops/national/1996stra.htm>);

Schwarz, Benjamin ve Christopher Layne, "The Case Against Intervention in Kosovo," **The Nation**, April 19, 1999,

(<http://www.thenation.com/doc.mhtml?i=19990419&c=1&s=schwarz>)

The Text of Kosovo Peace Agreement

(<http://www.converge.org.nz/pma/speag.htm>).

ÖZET

Bu tez, ABD müdahalelerinin meşruiyeti konusunu ele almaktadır. Tezin temel varsayımı, hegemonya, müdahale ve meşruiyet kavramlarının birbirleriyle doğrudan ilişkili olduğudur. Bu çerçevede, ABD hegemonyası özelinde her üç kavram da ayrı ayrı analiz edilerek iki örnek olay üzerinden söz konusu bağlantı tartışılmaktadır.

Tezin teorik ve kavramsal çerçevesi I. Bölüm’de ortaya konmuştur. Burada ele alınan hegemonya kavramı, Antonio Gramsci tarafından tanımlanan ve Robert Cox tarafından Uluslararası İlişkiler disiplinine uyarlanan şekliyle benimsenmiştir. Buna göre hegemon güç, askeri ve ekonomik üstünlüğe ek olarak, ortak değerler ve kabuller yaratarak ya da mevcut olanları kendi perspektifinde dönüştürerek, siyasi açıdan da liderlik ve başlıca temsilci olma vasfını taşımaktadır. Böylece oluşturulan siyasi ve hukuki çerçeve, hegemonyanın rıza unsurunu desteklemektedir. Müdahale ise, hegemonyanın korunması ve/veya güçlendirilmesi amacıyla başvurulmuş bir dış politika aracıdır. Bir müdahalenin meşruiyeti, temelde, hegemonun önderi olduğu siyasal sistemde oluşturulmaktadır. Rızanın korunması ihtiyacı çerçevesinde bir müdahalenin meşrulaştırılması için hegemon güç öncelikle mevcut hukuki prosedürü kullanmaya çalışır. Fakat bu işletilemezse siyasal argümanlar devreye sokulur ve rıza ve meşruiyet, hegemonun önderlik ettiği siyasal zeminde oluşturulmaktadır.

II. Bölüm’de, getirdiği yeni ekonomi anlayışı, liberalizm ve komünizm karşıtlığına dayanan ortak siyasi değerler ve askeri kapasitesi çerçevesinde ABD hegemonyasının II. Dünya Savaşı’ndan sonra kuruluşu incelenmiştir. Bu hegemonya, genellikle “özgür dünya” olarak adlandırılan bir tarihsel blok üzerinde kurulmuştur. Kore Savaşı (1950-53), ABD’nin Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu dönemdeki hegemonik politikası ve Kore’deki yerel gelişmeler bağlamında, hukuk-siyaset ilişkilerini gösteren bir örnek olay olarak III. Bölüm’de ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

IV. Bölüm’de öncelikle ABD hegemonyasının Soğuk Savaş sonrasındaki durumuna ve bu yeni dönem için hazırlanan ABD ulusal güvenlik stratejilerine değinilmiştir. 1990’larda demokrasi ve insan hakları, ABD’nin hegemonik pozisyonu destekleyecek ortak değerler olarak öne çıkarılmıştır. Tezin ikinci örnek olayı olarak incelenen ABD önderliğindeki NATO’nun Kosova Operasyonu, bu insani söyleme dayandırılan siyaset üzerinden ve aynen Kore Savaşı’nda olduğu gibi, BM Güvenlik Konseyi fiilen devre dışı bırakılarak meşrulaştırılmıştır. Aslında her iki müdahale de ABD’nin hegemonik projesinin birer parçası olmuştur.

ABSTRACT

This thesis deals with the legitimacy of the American interventions. The basic hypothesis of the work is that the concepts of hegemony, intervention and legitimacy are related to each other directly. Based on this hypothesis, these three concepts are analysed in the example of US hegemony and the relation in question is discussed through two cases.

The theoretical approach and conceptual framework are set forth in the First Chapter. In this thesis, it is accepted that a different conception of hegemony which was described by Antonio Gramsci and adapted to International Relations by Robert Cox. According to this approach, a hegemonic power, in addition to its military and economic supremacy, has also adjective of being a political leader and supreme representative of the common values and way of life which were created or modified by the hegemonic power itself. The political and legal frameworks which were built by these common values support the consent factor of hegemony. Intervention is a foreign policy instrument resorted by the hegemon to protect and/or maintain the hegemony. In order to legitimise an intervention, hegemonic power firstly tries to use the existing legal procedures. When it fails, political arguments are used to provide legitimacy, which is a need or even a must for gaining and keeping consent. Thus, consent and legitimacy are accordingly constructed on the political ground of which the hegemon is the leader.

In the Second Chapter, the construction of the American hegemony after the II. World War is examined within the framework of the new economic system she formed, common political values she promoted based on liberalism and anti-communism, and military capacity she has. This hegemony was built on a historic bloc widely named as “free world”. The Korean War (1950-53) is discussed as a case showing the law-politics relations in the Third Chapter with respect to the hegemonic policy of the US in the Cold War era and domestic developments of Korea.

In the Fourth Chapter, firstly, it is touched on the situation of the American hegemony in the post-Cold War and US national security strategies prepared for this new era. In 1990s, democracy and human rights were promoted and given more importance as common values supporting the US hegemonic position. The US-led NATO’s Kosovo Operation (1999), which is examined in this chapter as the second case of the thesis, was legitimised through the politics based on this humanitarian rhetoric and –like the Korean War- by by-passing the United Nations Security Council in practice. In fact, both of interventions were parts of the wider-hegemonic- project of the USA.